

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

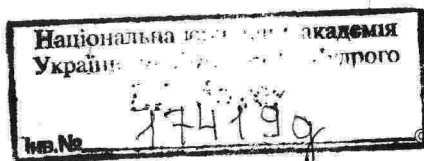
*Матеріали Першої звітної
наукової конференції
2 березня 2007 р.*

Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол № 8 від 12 червня 2007 р.).

Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи. Матеріали Першої звітної наукової конференції. – Львів, 2007. – 300 с.

У книзі вміщено короткий виклад та тези доповідей і повідомлень, з якими виступили на Першій звітній науковій конференції викладачі, здобувачі, магістри кафедр факультету економічної безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ, а також науковці інших навчальних закладів – учасники обговорення загальної теми. Конференція відбулася 2 березня 2007 р. Нею було підведено підсумки наукової роботи за 2006/07 навчальний рік.

Упорядник – Т.В. Курило,
*заступник начальника факультету економічної безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент.*

Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2007

ВСТУПНЕ СЛОВО!

Шановні пані і панове! Починаємо роботу Першої звітної науково-практичної конференції факультету економічної безпеки „Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи”. Мені як начальнику факультету приємно відзначити, що, окрім власне співробітників факультету та інших підрозділів нашого університету, інтерес до нашого наукового заходу виявили провідні вчені багатьох львівських вузів, зокрема Національного університету імені Івана Франка, Національної академії ветеринарної медицини імені С.З. Гжицького, Львівської комерційної академії, Львівського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України, Інституту регіональних досліджень НАН України, Господарського та Апеляційного судів Львівської області, керівники практичних підрозділів.

Думаю, не помилюся, коли скажу, що цей інтерес до нашого заходу не випадковий. Конференція – не лише можливість опублікувати тези власних виступів, тобто вирішити особисті питання, а й нагода поспілкуватися з багатьма знайомими у місті та державі, а також й на міжнародній арені науковцями. Факультет пишається тим, що на його кафедрах працюють доктори юридичних наук, професори В.К. Грищук, С.С. Сливка, В.О. Навроцький, десятки кандидатів наук, доцентів.

При вході до зали засідань ви бачили скромний стенд, на якому вміщено праці науковців факультету: монографії, підручники та посібники. Мені приємно повідомити, що, для прикладу, навчальний посібник В.К. Грищука „Кримінальне право України. Загальна частина” здобув минулого року

відзнаку загальнодержавного конкурсу на кращий посібник для студентів юридичних вузів.

Серед інших важливих досягнень Львівського державного університету внутрішніх справ загалом та факультету як його структурного підрозділу. Зокрема – відкриття в університеті ради із захисту кандидатських дисертацій зі спеціальності філософія права, тобто тієї, що читається, зокрема, на кафедрі теорії та історії держави і права ЛДУВС доктором юридичних наук, професором С.С. Сливкою. Отже, відтепер можемо готувати кадри найвищої кваліфікації для себе й усієї України так би мовити „на місці”, в стінах власного вузу.

16 лютого цього року кандидатами юридичних наук стали наші працівники М.Й. Штангрет та Ю. Назар, на підході – кандидатські дисертації І.М. Ситара, Олени Чорнобай, інших співробітників кафедри теорії та історії держави і права (начальник кафедри – кандидат юридичних наук, доцент Т.З. Гарасимів). Не меншими успіхами в науковій роботі можуть похвалитися кафедра кримінального права (начальник – І.В. Красницький), цивільного права (І.М. Паньонко), економічної безпеки (І.О. Ревак), філософії та політології (М.М. Олексюк). До речі, на цій кафедрі виріс свій докторант – Н.Ю. Мельничук, яка уже видала монографію та завершує роботу над докторською дисертацією.

Дозвольте висловити надію, що й наша сьогоднішня конфереція стане ще одним вагомим кроком на шляху професійного зростання особового складу факультету, а її наукові здобутки викличуть інтерес наукової громадськості України.

В.С. Макаrchук,
начальник факультету
економічної безпеки,
доктор юридичних наук, доцент.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

С.С. Сливка,

професор кафедри
теорії та історії держави і права,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ФІЛОСОФІЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Правова держава у позитивному праві визначається як ідеальний тип держави, вся діяльність якої підпорядкована праву. Головне призначення правової держави – максимально повно забезпечити юридичними засобами охорону і захист прав людини і громадянина. У такій державі досягається юридична рівність між нею і громадянином. Засобом такої рівності є право. Наука обґрунтовує певні передумови правової держави, її головні ознаки тощо. Однак позитивістськими доктринами обґрунтування поняття правової держави буде не повним. Вдамося до філософських аспектів.

У філософському розумінні держава – це відповідним чином організована суспільна структура, здатна здійснювати найвищий контроль над деякими аспектами поведінки людей на повній території з метою підтримувати лад у суспільстві. Також філософи вважають, що правова держава – це держава, в якій не видаються жодні закони, які суперечать моральній ідеї права, в якій державний інтерес, що постійно обходить закони, не має жодної цінності.

Не всі держави намагаються бути правовими. Але й ті, які задекларували себе правовими, не прагнуть утримувати суспільний лад у справедливих правових нормах. Основна причина – людський фактор, намагання якнайдовше диктувати (з боку влади), нав'язувати свою волю народу. Причому цей насильницький процес, як правило, посилюється, а обіцянки не виконуються. В результаті держава, яка намагалася стати правовою, скочується на позиції антиправа, неправа, лжеправа. Ці та інші міркування призводять

до філософського обґрунтування можливості існування правової держави, мрія про яку зародилася ще в античні часи.

Видається, що правова держава – це та держава, до якої немає жодних претензій з будь-яких питань, тобто кожен елемент держави повинен відповідати нормам природного права. Серед таких основних елементів слід назвати етнічно-національний, інтелектуальний, політичний, релігійно-моральний, економічний, правовий. Звичайно, ці вимоги до правової держави далеко не виснажливі, але навколо них часто ведуться дискусії, та єдності у цих дискусіях немає, оскільки учасники перебувають на різних платформах дослідження, сповідують різну ідеологію держави. Тому розглянемо кожен елемент держави зокрема.

Суть етнічно-національної вимоги до правової держави полягає в тому, що держава повинна будуватися на власному етносі і будувати її повинна корінна нація. Будь-яке етнічно-національне утворення в протилежному разі рано чи пізно зазнає тріщини. Від чисельності етносу, території, яку він займає, залежать розміри держави. Кількість населення також визначається корінною нацією. Штучне розмивання корінної нації громадянами іншої національності успіху не принесе. Цього не враховують тоталітарні держави.

Інтелектуальний елемент правової держави означає надання переваги еліті нації, інтелектуальним лідерам, мудрим настановам минулих поколінь. Нація, яка не має інтелектуальних вождів, яка не виплекала сучасну еліту, неспроможна побудувати міцну державу, в якій – верховенство права.

Інколи до політичних питань держави ставляться скептично, посилаючись на те, що політика нехтує різними суспільними нормами. Загалом у цьому – правда. Але залишити невирішеним політичні питання неможливо. Йдеться про партії, їх спрямованість, вірність нації. Навіть велика кількість політичних партій не є шкідливою, якщо вони приносять користь своєму народу (прикладом може бути Універсал національної єдності в Україні).

Виникають сумніви щодо релігійно-морального елемента правової держави. В принципі проти морального фактора особливих заперечень немає, але слід погодитися, що релігія зберігає моральні норми, корегує їх, пропонує створювати нові норми, які потрібні саме

в цей період. Водночас, релігія повинна бути тою, яка була запроваджена першою, або тією, яку сповідує більшість населення.

Часто економічний елемент правової держави ставлять на перше місце, що є не виправданим. Дійсно, економіка вирішує все, але для того, щоб вона була саме таким чинником, необхідно розвинути попередні елементи: етнічно-національні, інтелектуальні, політичні, релігійно-моральні тощо. Інакше реформа економічних відносин, вибір форм господарювання – це тупцювання на місці, марна трата часу й коштів.

Правовий елемент у державі не останній, а радше підсумковий. Слід вирішити всі суспільні проблеми природним шляхом і тільки тоді створювані норми позитивного права можуть бути ефективними. Однак існує категорична умова: у правовій державі норми позитивного права узгоджуються з нормами природного права.

Отже, вимоги до правової держави, обґрунтовані філософічно, мають об'єктивний характер. Прикладом може слугувати сучасна Україна, яка потерпає від того, що залишаються нерозв'язаними розглянуті вище проблеми.

П.М. Лепісевич,
професор кафедри
теорії та історії держави і права,
кандидат історичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УНІВЕРСАЛИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ – ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ЛІНІЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

1. Оприлюднені за різних політичних умов універсали розглядаються в сучасній вітчизняній історичній та історико-правовій літературі як якісні кроки по утвердженню української державності, часто – як підставові умови розвитку законодавства. Свого часу творці цих документів називали їх „першими

виразними словами української державності” (В.Винниченко), а на думку сучасних дослідників (О. і М. Копиленки), їм судилося відіграти роль Декларації про державний суверенітет 1990 р.

2. Головні ідеї *Першого універсалу* (червень 1917 р.) полягали у заклику до всіх українців самостійно організовуватися і приступати до негайного закладення підвалин автономного ладу, переобрання на місцях „*ворожих до українства*” осіб та органів. *Другий універсал* (липень 1917 р.) оприлюднили як результат переговорів керівництва УЦР з міністрами Тимчасового уряду. Останній заявив про своє прихильне ставлення до розроблення проекту національно-політичного статусу України, а також проекту про вирішення земельної справи для їх винесення на Всеросійські Установчі збори. У відповідь на такі поступки УЦР проголосила, що відкладає здійснення автономії до названих зборів і рішуче відкидає будь-які самовільні кроки для її досягнення.

3. Частиною федеративної Російської республіки під назвою *Українська Народна Республіка* (УНР) проголосив Україну *Третій універсал* (листопад 1917 р.), що свідчило про велику помилку тодішніх українських політичних сил, які орієнтувалися на федерацію з Росією. Однак в універсалі вперше було оприлюднено програму соціальних перетворень: скасування приватної власності на поміщицькі, удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі й проголошення їх власністю всього трудового народу; встановлення 8-годинного робочого дня; запровадження державного контролю над продукцією промисловості; якнайшвидше досягнення миру; скасування смертної кари та амністія політичним в'язням; зміцнення й поширення прав місцевого самоврядування; закріплення загальнолюдських демократичних свобод слова, друку, віри, зібрань, союзів, страйків, недоторканності особи й помешкання, можливості використання місцевих мов у відносинах з усіма установами тощо.

Основні положення Третього універсалу були підтверджені новими законами УНР: про державний герб, про громадянство, 8-годинний робочий день та ін. Визнання державним гербом

тризуба, символу влади київських князів, органічно пов'язувало нову державну традицію з давньою. Закон про громадянство УНР надавав рівні права представникам усіх націй і разом з тим підкреслював український характер держави.

4. У Четвертому універсалі (січень 1918 р.) було де-юре закріплено те, що фактично здійснилося ще в листопаді 1917 р. Центральна рада *проголошувала УНР самостійною*, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу, яка хоче жити у злагоді й приязні з усіма сусідами. У документі підтверджувався напрям на тверду й рішучу боротьбу з більшовиками, на досягнення мирної угоди у Брест-Литовську, на переобрання волосних і повітових народних рад, міських дум, на соціалізацію й передачу землі трудовому народу без викупу, а лісів, вод і надр – до порядкування Ради Народних Міністрів УНР, на переведення всіх фабрик і заводів з воєнного до мирного стану, збільшення продукції споживання, підпорядкування найважливіших галузей торгівлі, монополізацію залізної, вугільної, тютюнової промисловості, встановлення державно-народного контролю над усіма банками, боротьбу з безробіттям, національно-персональну автономію, скликання Українських Установчих зборів.

Щоб ослабити зовнішні антиукраїнські пропагандистські впливи, уряд УНР активно підтримував створення Української автокефальної церкви.

5. Універсали УЦР знаменували кроки української нації до власної державності, політичну лінію першої новітньої української національної державної формації: від декларування намірів запровадження широкої національно-територіальної автономії у федеративній демократичній Російській республіці – до проголошення Української Народної Республіки самостійною, ні від кого незалежною, вільною суверенною державою українського народу; від абстрактно-прихильного орієнтування на популярні соціалістичні гасла – до перетворення на державну політику засад справжнього народоправства й соціальних гарантій трудящому люду.

В.М. Кравчук,
професор кафедри
цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

РЕЙДЕРСТВО – ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Одним із найбільш резонансних проявів недосконалості корпоративного права є рейдерство. Під ним переважно розуміється захоплення бізнесу всупереч волі його власника. Загалом термін „рейдерство” означає досить широке коло дій – від звичайного недружнього поглинання до бандитського захоплення підприємства. Тому використовується його поділ на „біле”, „сіре” і „чорне”. При цьому реально рейдерством є лише „біле” і, частково, „сіре”, а те, що називається „чорним” рейдерством – це злочинна діяльність, яка забезпечує силове захоплення чужої власності.

Рейдерство характерне для країн з перехідною економікою, складним законодавством та нефективними гарантіями недоторканності власності. З’явилося воно і на Львівщині. Найбільш відомими випадками, які мають ознаки рейдерства, є конфлікт навколо агрофірми „Провесінь”, захоплення торгового центру „Скриня”.

Юридичного визначення термінів „рейдер” і „рейдерство” в Україні немає. У класичному вигляді це явище пов’язане з обігом акцій. Англійське слово „raid” означає неочікуваний напад.

Основними методами, які активно використовуються „чорними” рейдерами, є: а) підробка корпоративних документів (фальсифікація протоколів, договорів); б) створення перешкод у реалізації корпоративних прав частині акціонерів (учасників), недопуск їх на збори учасників, приховування інформації; в) незаконна скупівля акцій та часток (наприклад, з порушенням права переважного придбання); г) визнання недійсними корпоративних актів (статуту, змін до статуту); д) ухвали суду про

забезпечення позову, якими забороняють певні дії; е) вилучення реєстру акціонерів.

Практикуються й відносно „чесні” способи, а саме: а) скупівля боргів підприємства з метою банкрутства та розпродажу активів; б) оспорювання підстав набуття корпоративних прав; в) звернення стягнення на акції за цивільно-правовими зобов’язаннями;

Зовні діяльність рейдера має правомірні форми і часто спирається на судові рішення, а вони – обов’язкові до виконання на всій території України. Шкода лише, що про ці рішення керівники підприємства, яке атакують, дізнаються під час їх виконання державними виконавцями.

Застосування зазначених методів рейдерами в Україні стало можливим внаслідок недосконалості вітчизняного законодавства у сфері корпоративних відносин, яке є недостатньо регульованим, що надає багато можливостей для зловживань. За оцінками експертів, у найближчій перспективі слід очікувати збільшення випадків захоплення акціонерних товариств, що обумовлено, зокрема, фактичним завершенням приватизаційних процесів в Україні та активізацією постприватизаційної боротьби за привабливі об’єкти між вітчизняними промислово-фінансовими групами. Підтвердженням цього прогнозу є те, що окремі промислово-фінансові групи вже сформували в своїй структурі спеціалізовані підрозділи, які займаються недружнім поглинанням акціонерних товариств.

Як свідчить практика, рейдери негайно перепродують вже захоплені ними підприємства або ініціюють їхнє штучне банкрутство на замовлення конкурентів чи переводять об’єкти у тіньовий сектор економіки. Унаслідок таких операцій у будь-якому випадку заподіюються значні збитки державі, завдається удар окремим секторам її економіки.

Враховуючи те, що застосування таких злочинних схем найчастіше відбувається із використанням корупційних зв’язків у судових органах та органах виконавчої служби, на думку фахівців СБУ, нарізла потреба у внесенні змін до судового законодавства України, посиленні роботи кваліфікаційних комісій суддів та підвищенні рівня координації діяльності правоохоронних органів.

Як свідчить досвід інших країн, вагомі результати може дати залучення до протидії рейдерам вітчизняних об'єднань промисловців, підприємців та громадськості. Недосконале вітчизняне корпоративне право, корумпованість влади та правоохоронних органів роблять можливим бандитське захоплення практично будь-якого підприємства незалежно від форми власності, законності придбання, якості корпоративних документів та професійності керівників.

Останнім часом проблема рейдерства вийшла на перший план. Було зроблено кілька важливих кроків, які б перешкодили цій незаконній діяльності – корпоративні справи віднесено до підвідомчості господарських судів і встановлено виключну підсудність для них – лише за місцем знаходження підприємства.

Уряд України створив міжвідомчу комісію з питань протидії протиправному поглинанню й захопленню підприємств. Комісію очолив перший віце-прем'єр Микола Азаров. В найближчий час 30 підприємств України, зокрема й Львівська фірма „Провесінь”, буде перевірено Міжвідомчою комісією з питань протидії поглинанню.

Головним засобом протидії рейдерству на державному рівні є вдосконалення корпоративного законодавства та створення ефективного механізму захисту від неправомірних дії агресорів.

М.І. Мельник,

науковий співробітник,

кандидат економічних наук

(Інститут регіональних досліджень

НАН України)

ЗАХИСТ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ВІД РЕЙДЕРСТВА: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Проблематика незаконних поглинань та силових захоплень бізнесу в Україні тепер є надзвичайно актуальною, адже вона зачіпає інтереси як вітчизняних, так і іноземних суб'єктів господарювання та інвесторів. Ці явища стали реальною загрозою

економіці загалом, руйнується вітчизняний бізнес, підприємництво і виробництво, посилюється напруга в економічному просторі країни, оскільки практично будь-яке підприємство може стати об'єктом рейдерської атаки або економічного шантажу.

Для українських реалій рейдерство здебільшого набуває форм цілеспрямованого недружнього захоплення власності шляхом ініційованого бізнес-конфлікту на підставі судових рішень, винесених або на основі фальшивих документів, або без запрошення в суд власника судами, що перебувають на інших територіях.

Що стосується можливих схем захисту суб'єктів господарювання від рейдерства, то, хоч кожний випадок захоплення унікальний, існує ряд загальних механізмів. Перший напрямок – юридичний захист, коли вибудовується чітка схема управління підприємством, існування чистої й прозорої приватизації. Другий напрямок – соціальні заходи: робота з трудовим колективом, а також з профспілками, колишніми співробітниками й пенсіонерами підприємства, які володіють акціями підприємства. Необхідним є формування позитивного іміджу підприємства, благодійницька діяльність, робота зі ЗМІ й добрі зв'язки з місцевими органами реєстрації. Фінансовий захист – чітка податкова й фінансова звітність, максимальне запобігання порушень, щоб не дати можливість рейдерам скористатися ними. Мають значення й чисто практичні заходи – надійна й ефективна охорона будинку, що може стати об'єктом силового захоплення, бо переважно рейдерів цікавить не виробництво, не інтелектуальна власність, а нерухомість.

На законодавчому рівні необхідно максимально унеможливити зловживання в корпоративному праві. У цьому напрямі потрібним є комплексне удосконалення корпоративного, господарського, арбітражно-процесуального й кримінального законодавства у напрямку заповнення пробілів у правовому регулюванні корпоративних відносин, унеможливлення двоякого тлумачення правових норм, що активно використовується рейдерами, а також забезпечення відповідальності осіб, які займаються рейдерськими захопленнями, а також посадових осіб, які їм сприяють.

Для запобігання й припинення недоброзичливих корпоративних захоплень необхідно реалізувати комплекс заходів з удосконалення корпоративного законодавства, а саме:

а) створити загальнодержавний реєстр акціонерів і центральний національний депозитарій публічних акціонерних товариств для того, щоб ефективніше захищати права власників; усунути можливості фіктивної втрати реєстру й протиправного „відновлення” реєстру та розробити судову процедуру, яка б дозволяла відновлювати права на цінні папери в тих випадках, коли втрата реєстру відбулася з об’єктивних причин;

б) прописати у Законі „Про акціонерні товариства” механізм відновлення втраченого реєстру акціонерів, передбачити обов’язкову публікацію повідомлення про втрату реєстру в засобах масової інформації; протягом усього періоду його відновлення акціонери повинні мати можливість висунути свої претензії із приводу володіння цінними паперами, а поки реєстр не відновлений, всі угоди, які відбуваються з акціями, повинні мати право на оскарження;

в) законодавчо оформити створення спеціальних резервних копій цінних паперів, передбачивши при цьому норми відповідальності реєстраторів і депозитаріїв за порушення правил, що забезпечують достовірність таких копій і їх збереження;

г) визначити характер і обсяг відповідальності реєстратора й емітента перед зареєстрованими особами за порушення порядку ведення реєстру, у тому числі за несанкціоноване списання цінних паперів з рахунку; допустити можливість перевірки реєстратором повноважень особи, яка звертається з розпорядженням про списання цінних паперів; передбачити обов’язкове страхування професійної відповідальності реєстратора;

д) розробити законодавчі норми, які б охороняли приватну власність і не давали б можливостей „хитрим юристам” через суди відбирати справедливо придбані активи; прийняти законодавчі норми чи поправки до Закону України „Про акціонерні товариства”, які б врегулювали відносини між власниками великих пакетів акцій і міноритарями; забезпечити, щоб позови про права міноритарних акціонерів та про право власності розглядалися тільки за місцем перебування майна; справи про кожне конкретне підприємство

повинен розглядати тільки один суддя, а всі позови різних суб'єктів стосовно окремого підприємства повинні розглядатися в сукупності для розкриття повної картини обставин, що відбуваються з цим підприємством;

е) розробити законопроект „Про боротьбу з рейдерством”, в якому прописати ефективні норми протидії незаконним поглинанням, провести чітку межу між доброзичливим і недоброзичливим поглинаннями, обґрунтувати поняття „недружнє захоплення підприємства” та „корпоративна суперечка”, ввести їх в юридичний обіг, закріпити обов'язкову підсудність корпоративних суперечок, розробити механізм інформування про корпоративний конфлікт тощо;

є) виключити можливість швидкого перепродажу спірних об'єктів, адже рейдери, забираючи активи й землю, розуміють хиткість свого становища, тому намагаються їх скоріше перепродати, поки йде процес заперечування;

ж) встановити єдині стандарти правового захисту для різних за найменуванням, але однакових за суттю вимог, що призводять до одного результату (наприклад, вимог про визнання недійсним випуску цінних паперів і про визнання недійсними актів державної реєстрації випуску цінних паперів, вимог про визнання недійсними установчих документів юридичної особи й про ліквідацію юридичної особи);

з) надати можливість „поновлення” юридичної особи, реорганізованої з порушеннями закону та „поновлення” випусків цінних паперів, акти про державну реєстрацію яких були анульовані.

и) внести доповнення у Кримінальний кодекс, пов'язані з корпоративними конфліктами, а саме законодавчо зафіксувати, що будь-яке захоплення – це злочин проти держави з відповідним покаранням для учасників, аж до конфіскації всього майна на території України.

Оскільки втрата права власності відбувається за рішенням суду, то однією з форм захисту від рейдерства є титульне страхування. При цьому можна поєднати страхування титулу, що дозволяє захистити право власності, та страхування підприємницького ризику для захисту прибутковості від цієї власності. Для вітчизняних страхових компаній ризику непрозорі, адже можливо, що застрахована компанія вже перебуває під атакою

рейдерів. В Україні лише деякі компанії займаються страхуванням титулу, а більш активно розвивається страхування при видачі іпотечних кредитів.

Важливими організаційними заходами подолання рейдерства в Україні є активне висвітлення в засобах масової інформації проблематики з метою залучення уваги громадськості до цих питань; надання безкоштовної інформаційної й консультаційної підтримки підприємцям, зокрема, шляхом створення консультаційних центрів, спеціалізованих комісій при Бюро протидії комерційним злочинам і рейдерству тощо.

Отже, для створення бар'єрів на шляху незаконних захоплень, з однієї сторони, необхідна інтенсифікація боротьби з корупцією, а з іншої – вітчизняне законодавство має потребу в ретельній деталізації та комплексному узгодженні правових норм. При цьому головною проблемою законотворчості в Україні є її відставальний характер, оскільки законодавець просто не встигає за витонченими схемами, які безупинно генеруються рейдерами. Втім лише законотворча практика не зможе змінити ситуацію, оскільки постає нагальна потреба формування відповідних моральних бар'єрів і репутації у відповідності з європейськими та світовими нормами ведення бізнесу.

Подальше формування та обґрунтування ефективних організаційно-правових механізмів захисту суб'єктів господарювання від рейдерства в Україні лежить у площині забезпечення підвищення якості інститутів – формальних і неформальних правил ведення бізнесу, що виступає основою створення комфортних умов господарювання і є головною умовою для забезпечення високих темпів росту вітчизняної економіки й підвищення її конкурентоспроможності.

1. Что необходимо для противодействия „черному рейдерству”? // <http://arena.net.ua/econom/2429.html>.

2. В Мосгордуме обсудили возможные изменения в законодательстве для борьбы с рейдерством // <http://regnum.su/news/725362.html>.

3. Концепция развития корпоративного законодательства на период до 2008 г. // <http://www.nccg.ru/site.xp/050050055049124.html>.

В.С. Макарчук,

професор кафедри
теорії та історії держави і права,
доктор юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

НАРОДНІ ЗБОРИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ЯК ЛЕГІТИМНИЙ ВИЯВ ВОЛІ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ ДО ВОЗЗ'ЄДНАННЯ З УКРАЇНОЮ

У сучасній науковій літературі прослідковується тенденція до спотворення оцінок Народних Зборів Західної України і Західної Білорусії (1939 р.). Частина вітчизняних істориків міжнародних відносин і міжнародного права, захопившись критикою сталінізму, вдається до відвертого заперечення скільки-небудь самостійного характеру цих плебісцитів.

Відзначимо, що, попри декларовану „народну ініціативу” місцевого населення Західної України, плани „плебісциту” дійсно розроблялися у Москві. У постанові ЦК ВКП (б) від 1 жовтня 1939 р. „З питань Західної України і Західної Білорусії” визначалося, що „ініціативу по скликанню Народних Зборів Західної України та створенню Комітету по організації виборів бере на себе тимчасове управління м. Львова” [1, с. 76]. 4 жовтня Львівське обласне тимчасове управління звернулося до Станіславського, Тернопільського і Луцького обласних управлінь з пропозицією скликати у Львові Українські Народні Збори. Пропонувалися питання, які мали бути винесені на розгляд: про приєднання до великого Радянського Союзу і про об'єднання українських земель в єдиній Українській Радянській Соціалістичній Республіці, про передачу селянам поміщицьких земель, про націоналізацію банків і ~~крупної промисловості~~ [2, с. 31–32].

Важливо також відзначити, що організація виборів не була виключно справою окупаційної армії. Місцеві жителі становили 77 відсотків „агітаторів” – 40649 чол. із загальної кількості 51725 та 85 відсотків членів виборчих комісій – 41 653 чол. із загального числа 49003 [3, с. 125].

Уже 22 жовтня 1939 р. відбулися вибори депутатів у Народні Збори Західної України. За офіційними підрахунками, у виборах взяли участь 4433997 осіб, тобто 92,83% тих, хто мав право голосу. З цієї кількості за кандидатів до Народних Зборів голосували 4032154 особи, або 90,93% [4, с. 104]. Для порівняння, під час бойкоту українським населенням Східної Галичини виборів до польського сейму і сенату, які відбулися 5 і 12 листопада 1922 р., незважаючи на терор і репресії, не брали участі у виборах до сейму – 60%, у виборах до сенату – 63 % виборців, тобто практично усе українське населення [5].

Серед обраних 1 482 депутатів були, на перший погляд, представлені усі групи населення: 251 жінка (16,54%), 119 осіб у віці до 25 років (8,08%), тобто молоді, „позбавленої в буржуазно-поміщицькій Польщі виборчих прав”, і навіть 24 неписьменних (1,62%). Не викликав особливих заперечень і соціальний склад: 415 робітників (28%), 776 (в інших джерелах 766) селян (52%), 270 представників інтелігенції (18%), що загалом відповідало структурі західноукраїнського населення. Проте національний склад депутатів при ближчому розгляді був не таким ідеально-пропорційним: на 1369 (92,37%) українців припадало усього 61 євреїв (4,12%, при їхній питомій вазі у складі населення краю 10%) та 44 поляки (2,97%, при відповідно 25%, щоправда, було несподівано мало депутатів-росіян – 8 чол. (0,54%) [6].

Нема підстав вважати, що Народні Збори були віддані, що називається, на відкуп місцевим українцям. Звичайно „визволителів” зі Сходу серед депутатів Українських Народних Зборів було більше, ніж задекларовано. Так, 98 кандидатів лише від Львівщини вказали партійність ВКП(б), тобто однозначно були радянськими громадянами [1, с. 78].

Ідеологічному забезпеченню плебісциту надавалася першочергова увага. Тут – і безплатна роздача газет, і

демонстрація мосфільмівських стрічок про „щасливе життя простого народу” в Радянському Союзі, і звернення східноукраїнських діячів культури до своїх „західноукраїнських братів” тощо. Радянська влада демонстративно задобрювала західноукраїнських „трудящих”. Уже в жовтні розпочався і ще до початку грудня 1939 р. завершився процес розподілу конфіскованих поміщицьких і церковних земель. 747 тис. безземельних і малоземельних селянських господарств одержали понад 1136 тис. га поміщицьких земель, понад 84 тис. коней, 76 тис. корів [7, с. 512]. І хоча нескладні підрахунки показують, що на одну ошасливлену сім’ю припадало у середньому 1,5 га землі та аж по одному коню та одній корові на кожні десять бідняцьких дворів, психологічний ефект важко переоцінити – значна частина населення на якийсь час повірила у міф про „народну владу”.

Польський юрист-міжнародник Я. Жулінський пише про „заохочення людності до участі в голосуванні, в т.ч.: встановлення 8-годинного робочого дня, кількаразове підвищення заробітної платні при кожному підвищенні цін (після виборів спішно пониженої і зрівняної з рештою СРСР)”, завезення у магазини і буфети атракційних товарів, допущення і навіть заохочення богослужінь у день виборів тощо [8, с. 79].

За три дні роботи Народних Зборів участь у обговоренні рішень взяли 43 депутати. Несподіванок не було: дякували за визволення, висловлювали бажання жити у дружній сім’ї радянських народів. 27 жовтня 1939 р. Народні Збори Західної України прийняли Декларацію про входження Західної України до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки: „Українські Народні Збори, будучи виразником непохитної волі і сподівань народу Західної України, постановляють: просити Верховну Раду СРСР прийняти Західну Україну до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки з тим, щоб возз’єднати український народ у єдиній державі, покласти край віковому розз’єднанню українського народу.

Народні збори висловлюють тверде переконання в тому, що Верховна Рада Союзу Радянських Соціалістичних Республік задовольнить це прохання народу Західної України, щоб він у єдиній дружній сім’ї народів СРСР під керівництвом Комуністичної партії

більшовиків ішов шляхом нового і щасливого життя” [9, с. 85–86].

Відмітимо ще одну обставину. Усупереч поширеній думці про те, що усі депутати говорили нібито з папірця, у ході Народних Зборів іноді виникали дискусії. Так, у проєкті ухвали йшлося про виселення усіх військових осадників, проти чого виступили делегати Кравчук (робітник з Дрогобича, кілька разів ув’язнений польськими властями) і Яворський. Їхню позицію підтримали „українські комуністи” (очевидно, з СРСР). У підсумку було визнано, що проблему військових осадників слід розглядати індивідуально [8, с. 90]. Делегатка Галіна Гурська мала намір виступити з ініціативою надання автономії для Львова, де польська людність перебувала в більшості, але її переконала цього не робити В. Василевська. З цього приводу доктор права Я. Жулінський (Вроцлав) зазначає, що „у позиціях деяких делегатів можна було зауважити спроби формулювання власних, незалежних оцінок і виступу з власним концепціями” [8, с. 91].

У вітчизняній науковій літературі іноді робляться, на наш погляд, не зовсім коректні спроби підрахувати відсоток тих громадян Західної України, які не бажали „возз’єднання”, і виявили свою волю у ході жовтневого плебісциту. Українські історики І. Сварник та згодом І. Васюта спробували обчислити тих, хто міг становити небезпеку для радянської влади. Так, І. Сварник, додавши тих, хто не з’явився у жовтні 1939 р. на виборчі дільниці під час виборів до Українських Народних Зборів, до числа тих, хто проголосував проти пропонованих кандидатів, прийшов до висновку, що загальна кількість невдоволених недемократичними виборами становила 26% дорослого населення [10, с. 402]. У свою чергу І. Васюта підсумував такі розрахунки: „Це понад 1242 тис. осіб у віці 18 років і старше, яких правлячий режим зарахував у категорію „класово ворожих елементів”, тобто уявних „ворогів народу”, що підлягали „соціальній чистці” (депортації або фізичній ліквідації)” [11, с. 61]. Такі обчислення видаються дещо штучними (могли бути поїздки у справах, хвороби, особисті антипатії виборців до висунутих кандидатур тощо; зрештою на дійсно демократичних виборах завжди є певна кількість „відказників”), проте звернемо увагу на інше. Якщо чверть виборців у тій чи іншій формі мала змогу виявити

негативне ставлення до виборів в Українські Народні Збори, то говорити про насильницький характер самих виборів складно. Це вже згодом будуть цілком пристойні, як за радянськими мірками, 99,8% плюс–мінус два–три проміле.

Пишучи про „радянський плебісцит у Східній Польщі в жовтні 1939 р.” Дж. Шотвелл та М. Лазерсон, професори права Колумбійського університету (США), зробили важливий висновок: „Поза питанням, методи радянських окупаційних властей не допускали жодного виразу волі частини населення. Виборчі комісії були нашіпговані представниками російських владних структур і співробітниками таємної поліції, голосування було пов’язане з (видачею виборцям) бюлетенів, які містили ім’я лише одного кандидата; і усі ці маневри були здійснені під прикриттям багнетів окупаційних збройних сил. Це не були жодним чином ані демократичні вибори, ні безсторонній плебісцит. Але є усі причини повірити у те, що якби голосування було проведене чисто, остаточні підсумки плебісциту навряд чи віддали б перевагу польському суверенітету, за винятком таких міст, як Львів (Лемберг) і прилеглих площ, де була чиста польська більшість” [12, с. 23–24]. Голоси за возз’єднання належали не лише українцям.

Про антипольські прорадянські настрої єврейської меншини восени 1939 р. свідчать польські джерела [8, с. 87]. Заграючи із місцевим українським населенням, комуністичні агітатори не забували й «трудящих»-поляків [13, с. 205], навіть з огляду на те, що лінією нового кордону апетити Кремля не обмежувалися. З тим, що вибори до Народних Зборів Західної України (на передвиборних мітингах кандидати виголошували свою програму) мали „характер референдуму”, погоджується і польська правнича школа [8, с. 54]. Інша річ, що заперечується добровільний характер волевиявлення справжніх настроїв населення. Але подібні претензії можуть бути висунуті до будь-якого з плебісцитів, що мали місце до прийняття Статуту ООН у 1945 р.

Можна стверджувати, що – з поправкою на більшовицьку режисуру – Народні Збори Західної України загалом відповідали прийнятій у першій пол. XX ст. практиці проведення місцевих плебісцитів (заінтересовані уряди активно втручалися в їх хід), а

рішення Українських Народних Зборів – знов же таки з певними обмовками – можуть вважатися цілком легітимними, як за мірками того часу.

Міжнародно-правове значення плебісциту не лише під час версальського перекроювання карти Європи, а й у другій половині 30-х рр. визнавала й Варшава – у тій мірі, наскільки це відповідало її політичним інтересам. Так, за свідченням відомого емігрантського історика П. Стерчо, Польща та Угорщина „вели також скоординовано свою пресову кампанію, наприклад, на прохання Кані до польського уряду з половини вересня 1938 р. польський уряд і преса повели кампанію за переведення плебісциту в Карпатській Україні та Словаччині в користь Мадярщини” [14, с. 18].

Підкреслимо, що практично усі плебісцити міжвоєнного періоду не проходили у вільній, демократичній обстановці. Прикладом може служити польське інсценування плебісциту в окупованій її військами Віленщині, а також польське втручання у хід опитування у Верхній Сілезії. Для отримання бажаного результату в Саарі (1935 р.) спецслужби гітлерівської Німеччини вдалися до величезних грошових затрат, широкого розгортання пропаганди, застосування терору проти незгідних елементів, але жодна країна світу у той час – з різних причин - не намагалася навіть поставити під сумнів отримані у ході саарського плебісциту результати.

Певний науковий інтерес становить наступний аспект питання: якщо населення Західної України дійсно було восени 1939 р. дезорієнтовано радянськими владними структурами і не розуміло повною мірою, за що власне віддає свій голос (усі „принади” соціалізму в комплексі – ГУЛАГ, антирелігійна політика властей, дефіцит товарів народного споживання тощо), то чи може вважатися легітимним сам вислід жовтневого плебісциту? Справді, зустрівши у вересні 1939 р. Червону Армію як визволительку від польського гніту, західні українці у червні 1941 р. стріляли їй у спину, а в 1944-1953 рр. вели з нею запеклу збройну боротьбу.

Не викликає жодного сумніву факт, що західні українці бажали возз'єднання з Наддніпрянською Україною – як у 1939 р., так і

пізніше. Жодна з політичних сил українського антикомуністичного табору – від ОУН-УПА і до ідеологів та вояків дивізії СС „Галичина” – жодного разу не ставила під сумнів історичну закономірність об’єднання усіх українських земель в єдиній державі. Ідея окремого державного утворення західних українців – чогось на зразок нової ЗУНР – після вересня 1939 р. ніколи навіть не розглядалася в українських політичних колах. Що ж стосується антикомуністичних та антирадянських настроїв значної частини західноукраїнського населення, то цей фактор сам по собі не може поставити під сумнів дійсність виразу права нації на самовизначення.

1. Ковалюк В.Р. До питання про скликання Народних Зборів Західної України // Актуальні проблеми суспільно-політичного і духовного розвитку в Україні. Вісник Львівського університету. Серія суспільних наук. Вип. 30. – Львів: Світ, 1992.

2. Воссоединение украинского народа в едином Украинском советском государстве (1939–1949 гг.). Сб. документов и материалов. – К., 1949.

3. Варецький В.Л. Соціалістичні перетворення в західних областях УРСР (в довоєнний період). – К., 1960.

4. Західня Україна / Під ред. С.М. Белоусова, О.П. Оглобліна. – К.: АН УРСР, Інститут історії, 1940.

5. Див.: Львівський обласний державний архів. Ф. 1, оп. 52, спр. 55, арк. 1; Сливка Ю.Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939). – К.: Наук. думка, 1985. – С. 58.

6. Вільна Україна. – 1939. – 25 жовтня.

7. Історія Української РСР. У 8 т. 10 кн. Т. 6. Українська РСР у період побудови і зміцнення соціалістичного суспільства (1921–1941). – К.: Наук. думка, 1977.

8. Zolynski Janusz. Wlaczanie polskich ziem wshodnich do ZSSR (1939–1940): problemy ustrojowe i prawne. – Wroclaw (Acta Universitatis Wratislaviensis No. 1644. Prawo 233), 1994.

9. Дмитрієв А.І., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: Навчальний посібник / Відп. ред. Ю.С. Шемшученко, Л.В. Губерський. – К.: Юрінком Інтер, 2000.

10 Сварник І.І. Маловідомі сторінки „золотого вересня” // Український археографічний щорічник. Нова серія. – Вип. I. / Гол. ред. П. Сохань. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 401–414.

11. *Васюта І.К.* Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918–1939 рр.) // Український історичний журнал. – 2001. – № 5.

12. *Shotwell James, Laserson Max.* Poland and Russia. Second printing. – New York: Kings Crown Press, 1945.

13. *Макарчук В.С.* Правові аспекти здійснення „українізації” в західних областях України (1939–1941 рр.) // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – Львів: ЛІВС при НАВС України, 2001. – № 1. – С. 201–207.

14. *Стерчо П.* Урядова координація операцій мадярських і польських терористів у Карпатській Україні // Державність. – 1993. – № 1(8). – Січень–березень.

Т.З. Гарасимів,

начальник кафедри

теорії та історії держави і права,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ЗНАЧЕННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Наукою запропоновано чимало визначень правосвідомості. На думку А.Б. Венгерова, таке осмислене, свідоме ставлення суспільства та індивідів до права веде до правосвідомості.

Наведемо ще кілька визначень правосвідомості. Правосвідомість – це форма суспільної свідомості, що об’єднує систему поглядів, ідей, уявлень, теорій, а також почуттів, емоцій, переживань, які характеризують ставлення людей та соціальних груп (у тому числі і через фактичну поведінку) до чинної і бажаної правової системи.

Правосвідомість – сукупність ідей, уявлень та почуттів про чинне і бажане право, про дії органів й осіб у сфері правового регулювання.

Правосвідомість – сукупність ідей, поглядів, почуттів, традицій, переживань, які відображають ставлення людей до правових явищ суспільного життя.

Правосвідомість – координаційна система багатовимірності, одержання, використання, поширення та зберігання інформації у

правовому полі, що характеризує ставлення юриста до правової дійсності та встановлення об'єктивної істини.

Отже, підсумовуючи (і солідаризуючись з В.В. Головченком), можна твердити, що правосвідомість у сучасних умовах – це, насамперед, нове правове мислення, компонент нової правової і загальної культури людини і суспільства. Категорія „правосвідомість” охоплює майже всю систему уявлень, знань, ідей, оцінок, почуттів людини та окремих соціальних груп про нове право, законодавчі акти, про практику реалізації правових норм, про правомірність або протиправність тих чи інших вчинків, рішень, суджень тощо. Інакше кажучи, правосвідомість – це засіб, за допомогою якого здійснюється взаємодія людини із законом, правом, а через них – з економікою, політикою, довкіллям, умовами життя, побутом тощо.

Наведені визначення більше стосуються позитивного права: йдеться про усвідомлення індивідом духу догм позитивного права. Однак ми виходимо з того, що формування правосвідомості у курсантів найефективніше здійснювати у полі природного права. Це дасть змогу цілісно підійти до проблем правового виховання, зосередити увагу на існуючих феноменах права, які так чи інакше здійснюють регулювання суспільних відносин у межах своїх повноважень.

Питання про природне право, як зазначає Є.М. Трубецької, є центральним життєвим питанням філософії права, з приводу якого філософи та вчені дискутують з моменту його зародження. Природне право взагалі не містить у собі жодних даних, незмінних юридичних норм: воно не є кодексом вічних заповідей, а є сукупністю моральних і водночас правових вимог, важливих для кожної нації та епохи. Як синонім морально належного у праві, воно не виражається у якихось загальних, для всіх обов'язкових законодавчих стандартах. Для кожного народу в кожену епоху воно уособлює особливе специфічне завдання, особливу сукупність конкретних обов'язків. Природне право становить не тільки теоретичний інтерес, а й має велике практичне значення. Від того, віримо чи не віримо ми у природне право, залежить все наше ставлення до чинного права. Відкинувши природне право, ми

позбавляємо себе критерію для оцінки чинного права. Визнання природного права змушує нас критично ставитися до всього історично існуючого, розглядати будь-яку норму позитивного права з огляду на її можливе поліпшення й оцінювати право з позиції правди. Адже норма права — це не тільки факт, а й також закладена в ній ідея, поняття, визначний цілісний критерій. Норми права мають інтелектуальний і моральний параметри. Право на відміну від матеріальних явищ складається з ідей та цінностей.

Отже, природне право докорінно змінює свідомість людини, дає можливість оцінити норми позитивного права ніби „згори”. Тим самим правовий феномен самосвідомості набирає більш якісного правдивого змісту з врахуванням етнічних особливостей та духу часу.

М.С. Кельман,
професор кафедри
теорії та історії держави і права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ ВИЯВЛЕННЯ ЛОГІКИ РОЗВИТКУ ТЕОРЕТИЧНОЇ НАУКИ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО

1. Теорія держави і права як наука розвивається, тобто еволюціонує в суспільному розвитку, накопичуючи нові знання про свій предмет — закономірний, необхідний і суттєвий для держави і права. Цей розвиток є нерівномірним і хаотичним рухом гіпотез і відкриттів, в якому теоретична наука про державу і право намагається встановити певну упорядкованість, закономірний хід становлення, зміну ідей і концепцій, тобто приховану логіку розвитку наукового знання про державу і право. Для досягнення цієї мети, насамперед, необхідно з'ясувати закономірності прогресу політико-правових знань, його причин, джерел і рушійних сил.

2. Зрозуміти, уявити собі або засвоїти теорію держави і права як науку можна тільки в розвитку. Складність таких об'єктів, як держава і право обумовлює необхідність їх вивчення багатьма юридичними науками, які досліджують ті або інші сторони, елементи й ознаки державно-правової дійсності у визначеному аспекті, на певному рівні вивчення історії розвитку теорії держави і права. Історія буде залучатися тією мірою, яка виявиться необхідною для встановлення загальних рис і закономірностей розвитку науки про державу і право. Звичайно, таке вимушене обмеження певною мірою не тільки збіднює предмет вивчення, а й обезлюднює його.

3. Між фактичною історією науки про державу і право й логікою її розвитку існує складний взаємозв'язок. Фактична історія теоретичної науки про державу і право – це виникнення, розвиток і функціонування державно-правових явищ. Логіка ж розвитку науки про державу і право прихована. Для встановлення і зрозуміння її необхідно упорядкувати значний масив фактичного матеріалу, ідей, усвідомити взаємозв'язок історичних подій, що передбачає знання закономірностей наукового прогресу, його джерел, рушійних сил і причин, які обумовлюють динаміку розвитку науки.

4. Теорія розвивається не тільки шляхом безперервного, поетапного накопичення нових фактів та ідей, а й унаслідок фундаментальних теоретичних здобутків, які змушують юристів-теоретиків перебудовувати свою діяльність на базі принципово інших світоглядних настанов. Логіку еволюції теорії держави і права як науки змінюють наукові революції і катастрофи. Через новизну і складність цієї проблеми у методології теорії держави і права ще не склалося загальноновизнаного підходу чи моделі логіки розвитку політико-правових знань. На основі аналізу загальних моделей розвитку науки автором робиться спроба встановити певну упорядкованість, закономірний хід становлення і зміну політико-правових ідей і концепцій, логіку розвитку теорії держави і права як науки.

5. Характерною тенденцією сучасного поступального розвитку теоретичної науки про державу і право є пізнання нею самої себе. М.А. Барг слушно зауважує: „Тим самим зайвий раз підтвердилася

давно вже помічена в історії науки закономірність: періоди, які характеризуються головним чином нагромадженням фактичного матеріалу, неминуче змінюються періодами, коли на перший план висувається завдання його наукового осмислення й узагальнення". Це повною мірою стосується такої актуальної для теоретичної науки про державу і право проблеми, якою є логіка і закономірності її розвитку.

І.Я. Терлюк,

професор кафедри
теорії та історії держави і права,
кандидат історичних наук, доцент
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ВІТЧИЗНЯНА ТРАДИЦІЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДІЛУ ВЛАДИ

1. В умовах реалізації конституційної реформи в Україні, коли відбувається перерозподіл повноважень між вищими органами державної влади, цікавим і, можливо, повчальним може видатися ретроспективний погляд (у руслі теоретичних надбань та практичних спроб втілення) на проблему формування й реалізації в Україні класичного принципу поділу влади.

2. Взагалі, витоки самого поняття „поділ влади” на рівні теорії сягають кінця XVII – початку XVIII ст., і належать вони неукраїнцям. Піонером тут є англійський філософ *Джон Локк* та французький політичний мислитель *Шарль Монтеск'є*. Що стосується українських земель, то тут початкові спроби урегулювати повноваження представницької і виконавчої влад також сягають початку XVIII ст. Щоправда, на той час наші предки ще не знали поняття „поділ влади”, проте існувало розуміння важливості недопущення концентрації її в одній особі, і необхідність нормативного урегулювання цього явища. Перший політичний документ, виконаний у руслі ідеї обмеженого урядування, називався

„Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорозького” (1710). Ним уперше на законодавчому рівні було закріплено положення про розділення влад: влада в проєктованій Українській державі мала здійснюватися гетьманом та представницьким органом — Генеральною Радою, передбачався також контроль за діяльністю владних органів. Спробою реально започаткувати процес розмежування влади стала *судова реформа гетьмана К.Розумовського 1760–1763 рр.*

3. Поділ державної влади в українській політико-правовій думці набуває класичного змісту в XIX ст. у документах Кирило-Мефодіївського товариства, працях М. Драгоманова, в т.зв. „партійних конституціях”. Зокрема, республіканська модель державного устрою викладена в третьому проєкті „*Начерків Конституції Республіки*” Г.Андрузького, де помітні певні тенденції до законодавчого закріплення принципу поділу влади в республіці – Слов’янських Сполучених Штатах. Хоча, звичайно, на практиці через свою відому утопічність вони не були реалізовані. Принцип поділу влади розглядався також видатним політичним діячем М.Драгомановим. Його ідеї викладено в „*Проекті основ Статуту Українського Товариства „Вільна Спілка*”.

4. Перші спроби реалізації теоретичного досвіду проблем взаємовідносин владних структур припадають на час Української революції 1917–1920 рр., коли будівництво національної держави перейшло в реальну площину. Українська Центральна Рада майбутню Україну бачила демократичною державою, в якій би державна влада розподілялася на законодавчу, виконавчу й судову. У концептуальному плані, на думку дослідників, такий розподіл влад передбачався, був закріплений у Конституції УНР, проте у реальному державотворенні існували тільки його елементи. Варто наголосити, що у класичному варіанті розподілу влад за доби Центральної ради в Україні не було. Усі владні структури, що діяли у березні 1917 – квітні 1918 р., лише прагнули втілювати ідею української державності, але так і не стали справжніми державними органами. Вважаємо, що можна погодитися з тими дослідниками,

котрі пропонують розглядати Українську Державу (гетьманат) П.Скоропадського такою, що носила характер експерименту і базувалася на переплетенні монархічних, республіканських і диктаторських засад. За доби Директорії УНР також у класичному розумінні про розподіл влад на законодавчу і виконавчу можна говорити лише умовно. Функції законодавчої влади покладалися на Конгрес Трудового народу України та Державну Народну Раду. Проте насправді законодавчі функції зосереджувалися в руках надзвичайного владного органу – Директорії УНР.

5. У радянський період вітчизняного державотворення проблема поділу влади не була актуальною: на відміну від національних державних формацій 1917–1920 рр. більшовики від самого початку поширення влади в Україні не мали наміру створювати парламентську політичну систему західноєвропейського зразка, а проголосили *ради державною владою* і зосередили зусилля на оволодінні ними зсередини. Положення про наділення рад функціями державної влади було закріплено в усіх трьох загальносоюзних конституціях та їхніх республіканських варіантах. Відвертим знущенням над дійсністю була ст. 92 Конституції УРСР (1937 р.): „Судді незалежні і підпорядковуються тільки закону”. Про поділ влади в той час, природно, не було й мови, адже подібна ідея в теорії оголошувалася махрово-буржуазною вигадкою. Незалежність суду вже через це не могла стати нормою реального життя. Контроль над радами ленінська партія не втрачала аж до конституційної реформи М. Горбачова.

6. У сучасній Українській державі вперше поділ влади було проголошено в *Декларації про державний суверенітет* 16 липня 1990 р. Із часом відбулося конституціювання різних варіантів принципу поділу влади шляхом внесення змін до Конституції УРСР 1978 р. Нова Конституція України (1996 р.) у ст. 6 визначає, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Р.Б. Тополевський,
доцент кафедри
теорії та історії держави і права,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Проблема взаємодії права та інформації постала саме завдяки появі нових інформаційних технологій, пошуку нових ефективніших методів керування суспільством, пошуком шляхів регулювання інформаційних відносин у суспільстві, які в інформаційному суспільстві відіграють ключову роль у визначенні суспільних пріоритетів, прийнятті рішень тощо.

Загалом взаємодію права та інформації тією чи іншою мірою, розробляли такі учені, як С.С. Алексєєв, А.А. Письменницький, Н.Н. Матузов, П.І. Орлов, Л.С. Явич, Н.М. Ярмиш та ін.

Погляди на співвідношення термінів «інформація» і «право» можна згрупувати наступним чином: 1) право розглядається як засіб регулювання обігу інформації; йдеться, зокрема, про інформаційне право; 2) право (а точніше джерела права) розглядається як об'єкт для створення інформаційно-пошукових систем, які полегшують доступ до відповідного нормативно-правового матеріалу, тобто йдеться про правову інформатику; 3) право розглядається як один з інструментів управління суспільством; 4) право розглядається як інформація, а правова система розглядається як система обігу такої інформації; у цьому випадку йдеться про формування інформаційної теорії права.

Зростання впливу держави на життя окремої людини протягом ХХ ст. супроводжувалося збільшенням обсягів норм права, які закріплювалися державою у численних документах. Поява нових сфер людської життєдіяльності потребувала пошуку нових способів регулювання суспільних відносин і відповідно супроводжувалася наростанням обсягу нормативно-правових актів. Ці процеси можна

порівняти із загальною тенденцією зростання обсягу інформації, так званим „інформаційним бумом”. Вибухоподібне зростання інформації призводило до неможливості опрацювання нових обсягів інформації по-старому.

Це, передусім, призвело до пошуку нових методів оброблення інформації як у теоретичній (розробка теорії інформації), так і в практичній (застосування ЕОМ) площині. Так, створено низку інформаційно-пошукових систем („Ліга”, „Рада”), рішення вітчизняних судів розміщуються в мережі Інтернет.

За умов ринкової економіки інформація стає одним з основних товарів, а за умов демократичного режиму максимально вільний обіг інформації, перш за все, про діяльність державних установ, стає запорукою ефективності функціонування демократичного режиму, усунення перешкод здійснення народовладдя. У цьому відношенні цікавою є концепція „е-демократії” (електронної демократії).

Право виступає, з одного боку, як інформація, на основі якої приймаються рішення, а з іншого – як фактор, який впливає на інші види інформації, стає потужним, а то й подекуди ключовим інструментом формування дійсності, засобом формування та розвитку майбутнього суспільства.

Право як інформація для прийняття рішень постійно вдосконалюється у відповідь на виклики, зазнаючи їх з боку виробництва та реалізації товарів та послуг, ускладнення господарських зв'язків, підвищення ролі особи, і, зокрема, її творчого начала. Право має пристосовуватися до змін в організаційних формах і характері діяльності фірм, зростання значень транснаціональних корпорацій у міжнародних господарських зв'язках і загалом до процесів глобалізації.

Таким чином погляд на право як на інформацію, дослідження інформаційного аспекту правової системи і загалом розробка інформаційної теорії права може стати тим інструментом, який, завдяки використанню досягнень теорії інформації, практики розробки інформаційних систем тощо, сприятиме удосконаленню правової системи та підвищенню ефективності її діяльності.

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Розуміння доступності права у сучасній правовій науці визначає, що вона залежить від ефективності функціонування державних інституцій, передусім, з огляду на побудову їх роботи за принципами відкритості, гласності та прозорості, оптимізації юридичної техніки у контексті підвищення доступності тексту нормативно-правових актів, рівня правової культури та правосвідомості у суспільстві, а також залежно від дієвості заходів держави щодо доведення до відома зацікавлених сторін правових норм та приписів, які діють у державі. У зв'язку з цим сучасна концепція доступності права набула характеру своєрідного механізму взаємодії держави, суспільства та особи.

Дослідження показало, що доступність права – це передумова знання громадянами права, що виражається у належній юридико-технічній обробці системи права, а також у створенні всіх інших необхідних умов свідомого засвоєння його змісту. За своєю суттю поняття доступності права являє собою складне правове явище, що уособлює систему організаційно-правових та інших заходів органів державної влади та інших учасників суспільних відносин щодо створення належних умов користування кожною особою правом, у тому числі здатністю розуміти та свідомо пізнавати правові вимоги, використовувати закріплені за нею права і виконувати покладені на неї обов'язки з метою підвищення рівня культурно-правового розвитку кожної людини. У сучасних умовах забезпечення доступності права є важливим напрямом державної політики, а також однією із умов формування в Україні демократичної та правової держави.

Основними правовими механізмами забезпечення доступності права є, по-перше, забезпечення ефективних механізмів реалізації особою права на знання своїх прав та обов'язків; по-друге,

практична реалізація конституційного принципу „незнання закону не звільняє від юридичної відповідальності”; по-третє, посилення ефективності принципу відкритості та прозорості парламентських процедур; по-четверте, посилення гарантій щодо забезпечення гласності у діяльності органів державного влади та місцевого самоврядування; по п'яте, посилення ролі юридичної техніки як засобу підвищення ефективності текстів нормативно-правових актів; по-шосте, удосконалення процедур оприлюднення нормативно – правових актів; по-сьоме, забезпечення ефективних механізмів доступу до правосуддя.

Дієвість механізмів забезпечення доступності права у суспільстві перебуває у прямій залежності від того, наскільки у державі визнається та ефективно діє принцип „незнання закону не звільняє від юридичної відповідальності” як один із наріжних каменів побудови демократичної та правової держави та основна конституційно-правова гарантія дотримання усіма учасниками суспільних відносин прав і свобод людини і громадянина, виконання ними своїх обов'язків через можливість застосування до них юридичної відповідальності.

Реалізація принципу „незнання закону не звільняє від юридичної відповідальності” передбачає: а) прийняття у державі правових законів та інших актів законодавства, що спрямовані на забезпечення прав та свобод особи; б) існування прозорих, зрозумілих та доступних правил реалізації прав та свобод особи, виконання покладених на неї обов'язків, а також виконання приписів, що містяться в актах законодавства; в) ефективних механізмів захисту прав та свобод особи; г) наявності системи правових чинників, які б стимулювали виконання приписів актів законодавства, у тому числі через заходи юридичної відповідальності.

Проведене дослідження дає підстави для висновку про ключову роль принципів відкритості та прозорості парламентських процедур у становленні сучасного українського парламентаризму, а також у функціонуванні доступності права. Цей принцип уособлює своєрідну гарантію відповідності роботи парламенту встановленим демократичним принципам, а також відповідальності його перед суспільством.

І.Ю. Настасяк,
доцент кафедри
теорії та історії держави і права,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЗАРОДЖЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В ГАЛИЧИНІ НА ТЛІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1848–1849 рр.

Буржуазно-демократична революція 1848 р. в Австрії була одним із епізодів великих соціальних потрясінь, що охопили тогочасну Європу. Опублікована 25 квітня 1848 р. у „Віденській газеті” перша австрійська конституція проголошувала Австрію конституційною монархією і утверджувала австрійський парламент – рейхстаг для австрійських і чеських провінцій та Галичини з Буковиною.

Вибори до рейхстагу – непрямі та двоступеневі – відбулися в червні 1848 р. Згідно з виборчим законом, у Галичині було утворено 25 виборчих округів, з них вісім – на Буковині (сім сільських, по одному від кожного повіту, та один від Чернівців). Виборчі округи поділялися на ділянки, що створювалися у населених пунктах із кількістю мешканців від 250 до 2500 осіб. На першому етапі виборів обиралися виборщики. Активним і пасивним виборчим правом були наділені всі австрійські громадяни віком від 24 років, громадянські права яких не були обмежені і які жили у своєму виборчому окрузі не менше шести місяців. На другому етапі виборщики таємним голосуванням обирали депутатів. Кандидатом могла бути особа, яка в першому турі була обрана виборщиком, досягла віку 30 років і мала австрійське громадянство. Обраним вважався кандидат, який здобув абсолютну кількість голосів. Якщо виникала потреба, то проводилися другий і третій тури голосування.

Попри різноманітні передвиборчі труднощі, Галичина й Буковина делегували до парламенту найчисельніше селянське представництво (38 депутатів) з усіх провінцій монархії, що свідчило

про велику політичну активність сільського населення. Усього до парламенту було обрано 97 селян (понад 39,5% усієї кількості депутатів). Щодо національної належності, то у рейхстазі серед депутатів налічувалося 30 українців.

22 липня 1848 р. у Відні відбулось урочисте відкриття засідань рейхстагу. Від початку його діяльності депутати-селяни опинилися у важких умовах, оскільки засідання велися незнаною ними німецькою мовою, їх відкрито зневажала консервативно-шляхетська частина депутатів.

Однак незважаючи на несприятливі умови праці, селянські депутати все ж розгорнули активну парламентську діяльність. Деякі з них вели постійне листування зі своїми виборцями і, виконуючи їхні накази, подавали на розгляд парламенту та інших центральних органів влади численні скарги селян на поміщиків.

3 вересня 1848 р. група українських і польських селянських депутатів подала на розгляд рейхстагу свою програму-адресу, яка складалася з 28 пунктів, де були сформульовані основні програмні вимоги галицького селянства. Текст петиції закінчувався проханням селянських депутатів затвердити її негайно з тим, щоб вони могли повернутися додому з почуттям виконаного обов'язку.

Програма, висунута селянськими депутатами австрійського рейхстагу у 1848 р., свідчила, що під час революції селянство не було сліпим знаряддям у руках австрійської влади. Селянські депутати розуміли соціальні і національні потреби своїх виборців. Вимоги, які вони ставили перед імператором та урядом, зокрема, закріплення за селянами земель, впорядкування рекрутських наборів і скорочення терміну служби у війську, зниження податків і мита, ліквідація низки станових привілеїв, поділу Галичини, запровадження національної школи підтверджують самостійність і незалежність депутатів-селян з Галичини і Буковини як від австрійської влади, так і від шляхетських депутатів.

ІНТЕГРАТИВНЕ ПРАВОРОЗУМІННЯ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Процес демократизації українського суспільства передбачає максимальне використання додаткових джерел права у правовій системі України. Процес вдосконалення нормативної частини правової системи здійснюється на основі додаткових джерел права в національній правовій системі [1, с. 110]. Це дасть можливість швидкого розвитку правової системи України, який можливий на основі використання сучасного праворозуміння, а саме інтегративного.

Автором інтегративного праворозуміння слід вважати Джерома Холла, який у 1947 р. видав працю „Інтегративна юриспруденція”, в якій вбачає можливість синтезу як у позитивістських концепціях, так і у природно-правових, і на тій основі виділяє правову онтологію, формальну теорію права (дає можливість здійснити логічний аналіз і критику понять, класифікувати і систематизувати позитивне право), соціологію права (теоретично осмислити фактичне життя права), аксіологію права, суть якої полягає у зіставленні норм права та етичних принципів [2, с. 738–739].

Таким чином, на думку Дж. Холла, можна подолати неповноту й партикуляризм існуючих шкіл, створити „інтегративну юриспруденцію”, яка зможе максимально відтворювати правову реальність у соціумі. Це дає можливість моделювати позитивне в тих чи інших правових напрямках, концепціях праворозуміння. Юридичний позитивізм та нормативізм включатимуть певні ознаки. Право – продукт виключно державної волі, міститься у нормативно-правових актах (НПА), які видаються державою. Завдання юридичної науки – досліджувати ті норми, які видаються державою,

класифікувати їх, групувати поняття, юридичні конструкції, юридичні прийоми тлумачення норм права та їх викладу [3, с. 440–441].

Цей напрям праворозуміння характеризуватиметься з'ясуванням поняття права, його нормативності, а також виникненням найважливішого джерела права – НПА та його класифікації, систематизації, доведення до адресату і т.д.

Соціологічний напрямок в юриспруденції надзвичайно важливий, адже право як соціальне явище твориться суспільством, право складається із норм, які постійно виробляються індивідуумами, суспільством, існують між людьми [4, с. 200–205]. Юридична наука повинна вивчати не тільки писане право, а й практику його застосування, і ті відносини, які регулюються правом, визнання окремим джерелом права судової практики, негативне ставлення до юридичного позитивізму, оскільки судові рішення є динамічнішими і справедливішими, ніж НПА [3, с. 442–443].

Отже, соціологічний концепт у праві впливає на додаткове джерело права, зокрема на судовий прецедент, який, як зазначає Л.А. Луць, сприятиме не просто збільшенню кількості суб'єктів правотворчості, а й дасть змогу розформалізувати систему джерел права та надати гнучкості та динамізму всій правовій системі [1, с. 99].

Додаткового і глибокого аналізу потребує природно-правове праворозуміння або юснатуралізм. Право згідно з цією концепцією, зазвичай розуміють і як „приписи здорового розуму, виходячи з тих чи інших прийнятих критеріїв розумності, скажімо, із відповідності права й розумної природи людини”, і як поняття, „всезагальної необхідної міри свободи, рівності й справедливості” [5, с. 99–100].

Моральна оцінка права – юридичного позитивізму – є надзвичайно корисною, оскільки позитивне право набуває аксіологічних характеристик. Природно-правовий концепт ґрунтовно визначається як сума духовно-моральних чеснот, яких слід дотримуватися кожній людині у підтриманні онтологічних принципів світопорядку з постійним трансцендентальним обґрунтуванням власної свободи та волі з метою активного гарантійного самозбереження у Всесвіті [6, с. 78].

Природне право стає орієнтиром поведінки суб'єкта суспільного життя у Всесвіті, ґрунтуючись при цьому на онтологічних підвалинах

права та призначеннях людини. А отже, природне право є ключовим поняттям для позитивізму та інших концепцій права. Гармонійне поєднання цих концепцій дає можливість трактувати право не тільки як систему норм, а як явище моральне, духовне, соціальне, історичне, що, передусім, позитивно впливатиме на реформування правової системи, а також використання додаткових джерел права.

-
1. *Луць Л.А.* Сучасні правові системи світу: Навч. посібник. – Львів, 2003. – 247 с.
 2. Антология мировой правовой мысли. В 5 т. Т. 3. Европа. Америка. XVII–XX вв. / Рук. науч. проекта С.Ю. Семигин. – М.: Мысль, 1999. – 829 с.
 3. *Лазарев В.В., Липень С.В.* Теория государства и права: Учебник. 2-е изд. – М.: Спарк, 2000. – 511 с.
 4. *Кистяковський Б.А.* Философия и социология права / Сост., примеч. указ. В.В. Саппова. – СПб.: РХГИ, 1999. – 800 с.
 5. *Поляков А.В., Тимошина Е.В.* Общая теория права: Учебник. – СПб.: Изд. дом. С.-Петербург. гос. ун-та, 2005. – 472 с.
 6. *Сливка С.С.* Філософія права: Конспект лекцій. – Львів, 2003. – 80 с.

О.М. Балінська,
викладач кафедри
теорії та історії держави і права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВЕРБАЛЬНО-БІХЕВІОРИСТСЬКИЙ МЕТОД У ПРАВОТВОРЧОСТІ: РЕГУЛЯЦІЯ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ СОЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА

Правотворчість як форма державної діяльності, спрямованої на створення правових норм, а також на їх подальше вдосконалення, зміну чи відміну, поширення дії тощо, відбувається на основі семи принципів, своєрідних організаційних начал, що визначають суть, характерні ознаки і загальний напрям цієї діяльності [1, с. 455–456].

Запропонований нами аспект аналізу проблем правотворчості, крім демократизму, законності й гуманізму, більше стосується принципів наукового характеру, професіоналізму, ретельності підготовки проектів і технічної досконалості прийнятих актів. Адже метод вербального біхевіоризму у застосуванні його до процесу правотворчості передбачає максимальне наближення розроблюваних право-норм до назрілих потреб суспільного розвитку соціокультурного простору та його об'єктивних закономірностей, зокрема щодо відтворення у них мовленнєво-поведінкової психології правовідносин.

Оскільки ми обрали методологічною основою нашої наукової розвідки саме вербальний біхевіоризм, це визначило кут розгляду процесу правотворчості з акцентом на те, які мовленнєві конструкти мають бути закладені у право-нормі з розрахунку на подальше формування за допомогою них правової поведінки соціального суб'єкта у контексті правовідносин. Тобто основним лейтмотивом цього дослідження є вивчення правотворчості із провідним вектором регуляції правової поведінки.

Основним символом правовідносин є закон як загальнообов'язкове правило поведінки окремого індивіда та суспільно-правових відносин спільноти. Під поняттям „закон” у даному разі розуміється вся сукупність правового суцього, яка слугує впорядкуванню відносин між людьми – нормативні акти, звичаї, прецеденти, договори тощо. Терміном „право” ми позначаємо буття цього суцього, що зумовлює його правовий статус.

Щоб проаналізувати регулятивну функцію закону щодо поведінки людини у правовому просторі, закон слід розглядати у зрізі декількох аспектів. Зупинимось на психологічному.

Психологічний аспект мови закону як регулятора поведінки законо-сприймачів є важливим і водночас мало дослідженим. Важливість відповідності змісту написаного тексту закону його комунікативному намірові вимагає залучення до процесу законотворчості не лише фахових юристів і правознавців, а й мовознавців, зокрема психолінгвістів. Якщо ж виокремити регулятивну функцію права, то у творенні законів доцільною буде

участь спеціалістів з вербального біхевіоризму, які власне вивчають поведінку людини як зовнішнє реагування на мовленнєве подразнення і, навпаки, можуть запропонувати вербальні засоби для необхідного впливу на поведінкові акти з метою формування певного типу поведінки індивідів.

На відміну від класичного біхевіоризму вербальний біхевіоризм вважає мислення і мовлення елементами одного ланцюга комунікативного механізму. Тому правовий світогляд – це продукт впливу зовнішнього мовлення закону; своєрідний перехід „активної граматики” в „пасивну”, яка завдяки оцінювальному сприйняттю трансформується в „активну” щодо подальших дій і вчинків правового суб’єкта. Однак не можна сприймати мову закону і правовий світогляд (мовлення і мислення) „як два зовнішніх один стосовно іншого процеси, як дві незалежні сили, що відбуваються і діють паралельного одне до іншого або перетинаються в окремих точках свого шляху і вступають у механічну взаємодію” [2, с. 279]. Феномен словесної думки чи осмисленого слова полягає в єдності слова і думки, мовлення і мислення. Адже мислення – це внутрішнє мовлення, що за своєю психологічною природою є особливим різновидом мовленнєвої діяльності. „Внутрішнє мовлення – це річ для себе. Зовнішнє мовлення – це річ для інших” [3, с. 299].

Тобто правосвідомість регулює дії та вчинки індивіда, а мова закону – поведінку сукупності індивідів, громадян. Спільне у правосвідомості й мови закону полягає також у тому, що вони є формами монологічного мовлення, ускладненого неможливістю зорового сприйняття співрозмовника, його міміки та жестів, а також акустичного сприйняття інтонаційного спектру мовлення. Однак на відміну від правового світогляду, що може бути багатослівним і розгорнутим, мова закону має бути стислою, чіткою, лаконічною, всеохопною (неситуативною), емоційно нейтральною, безапеляційною. Попри це, вважаємо за доцільне зазначити, що у процесі законотворення правовий світогляд відіграє роль внутрішнього мовлення, що передує втіленню осмисленого у письмовій формі. Таким чином, правовий світогляд можна вважати мікрокосмом законодавства.

Однак яким би досконалим не був текст закону, поняття, „декодовані” з нього, набудуть змісту лише у право-мисленні соціального суб’єкта. „Лише завдяки одному з учасників герменевтичної розмови, інтерпретаторові, другий учасник, текст, взагалі набуває голосу. Лише завдяки йому письмові позначення знову перетворюються на зміст” [3, с. 451]. При цьому мова закону розрахована не на спеціаліста-правосприймача, а на кожного дієздатного і правоздатного громадянина як носія правової культури й активного учасника правовідносин. Загалом індивідуальне тлумачення тексту закону полягає в тому, що „спочатку просто перелічуються виділені зв’язки, і тільки потім із них формується нова змістова структура, неодмінно відображаючи теоретичні прагнення інтерпретатора” [4, с. 237].

Індивід виділяє „цікаві” для себе моменти закону, поєднує їх за тематикою, сферою застосування, важливістю і т. д. у т. зв. законодавчу мережу, що впливає на його правовий світогляд, звичайно, враховуючи власні правові ціннісні орієнтири, тим самим виступаючи своєрідним інтерпретатором закону. Якщо розуміти інтерпретацію права як психологічний процес (діяльність право-мислення), то, за теорією А. Славської [5], можна виділити два типи інтерпретаторів: перший – це ті, хто намагається максимально беземоційно розкрити логіку правового тексту, відводячи власні враження на другий план; другий – ті, хто прагне виробити власну позицію щодо сприйнятих право-норм. Є підстави вважати, що більшість правосприймачів належить до другої категорії інтерпретаторів закону, оскільки правомислення кожного окремого індивіда наділене оцінювальною функцією і є власною позицією щодо „правильності” права. Однак, на нашу думку, право-сприймач за нейтральних умов правовідносин є гібридним (змішаним) типом інтерпретаторів закону. Адже, по-перше, закон як такий дає лише незначну можливість інтерпретації, будучи загальнообов’язковим до виконання; по-друге, закон власне формує правовий світогляд індивіда, подаючи конгломероване ядро право-орієнтаційної інформації; по-третє, індивід не ставить собі за мету проаналізувати й інтерпретувати закон по-своєму, а бере його за основу (інструкцію) правової поведінки в соціумі.

Кодування мови закону виводить його на „трансцендентно-адоративний рівень” [6, с. 219]. Це означає, що текст закону „віддаляється” від автора (законодавчої групи), від його способу мислення; реалізується контекстуальна функція права, що унеможливорює оказіональне (випадкове, вибіркове) застосування елементів закону. Тобто, закон вирізняється неподільною цілісністю цілеспрямованого (у т. ч. психологічного) впливу.

Вищезазначене, насамперед, підтверджує, що право-мисленню притаманна глибока інтенціональність, цілеспрямованість. Закон, здійснюючи беззаперечний вплив на правовий світогляд, формує в індивіда правову інтенцію, що проявляється зовні у правомірній поведінці. Об’єкти правової інтенції завжди іманентні щодо право-мислення. Отже, правові наміри і прагнення, виражені у правових діях і вчинках, перш за все осмислені, внутрішньо омовлені, оцінювальні „пропрацьовані”. А оскільки закон є базовою основою для формування правового світогляду, зокрема його інтенціональності, то, очевидно, закон є опосередкованим регулятором правової поведінки людини.

При цьому важливо зазначити, що „інтенціональність також вказує на прагнення, телеологізм і бажання, момент егоїзму чи еготизму, в будь-кому випадку, на „егологію” [7, с. 141]. Правова інтенціональність – це завжди спрямованість на правомірність; враховуючи лематизацію правового буття, правова інтенція вносить у правове поле аспект присутності кожного суб’єкта правовідносин, реалізуючись через його правову поведінку. Правова інтенція, як і закон, і право-мислення, неможлива без мовлення, без звернення до вербальних знаків і символів. Тому її можна вважати своєрідним правовим внутрішнім дискурсом, внутрішнім діалогом, кий штовхає індивіда на взаємодію з іншими, до правовідносин.

Зазначимо також, що інтенціональною є і сама мова закону, підпорядкування якому передбачає водночас і переоцінку правового імперативу і визнання безмежного авторитету права. Інтенція закону зорієнтована на стримування й обмеження і розрахована на абсолютне сприйняття виражених право-норм як беззастережної інструкції, керівництв до правових дій і вчинків. Інтенція закону відноситься до інтенції право-мислення як об’єктивне і суб’єктивне,

як збудник і рефлексія. Аналогічним буде відношення між правовим світоглядом і правовою поведінкою. Феномен інтенції присутній у всіх аспектах правової комунікації як прагнення констатувати невідворотність дії закону, намір зорієнтувати правове мислення у „потрібне” русло, веління діяти відповідно до інтенції права та правового світогляду.

Психологізм права закону розкривається також через т.зв. „зворотний зв'язок”, на який власне і розраховане право. Тут маємо на увазі сподівання на зворотну реакцію правосприймача, проявлену у правовій поведінці. Мова закону зорієнтована на те, щоби під її впливом індивід „формував власну складну морально-правову систему, відчував потребу духовної праці, інтелектуальну необхідність самооцінювання власної правової поведінки, здійснював її кореляцію, щодо інших людей, виробляв своєрідний морально-правовий та життєвий релятивізм, коригував свою поведінку та життєдіяльність” [6, с. 39]. Тобто на основі сприйнятого закону здійснюється внутрішня психологічна кореляція, окреслюється певний „вектор” психологічно-правового скерування особи. Людина як продуцент правомірної поведінки, сформованої і отримуваної під впливом закону, узгоджує свої правові дії та вчинки з іншими учасниками правовідносин, пристосовується до правового середовища, у якому перебуває, до суспільно-правових і морально-правових ситуацій, коригує свою щоденну правову поведінку, формує своє правове оточення, демонструє свій правовий світогляд, намагається утвердити свої правові цінності, свою правову свободу, довести доцільність своїх правових інтенцій, а також нав'язати їх правовому оточенню та вплинути на кореляцію правової поведінки людей, з якими перебуває у правовідносинах тощо.

Закон також можна, на нашу думку, віднести до евристичного типу мовлення. Евристична функція закону полягає в тому, що сприйнятті право-норми спрямовують продуктивне творче мислення на вироблення оптимальних варіантів правової поведінки індивіда, сприяє конденсації у правовому світогляді нових правових реалій, спонукає до пошуку зв'язків між цими реаліями, їх аналогії, аналізу й синтезу, зіставлення й протиставлення. Іншими словами, евристичність закону – це своєрідний алгоритм вибору найбільш

оптимальних варіантів вирішення правових ситуацій, поштовх до реалізації право-мислених інтенцій у правомірній взаємодії з іншими.

Отже, психологізм закону полягає у сигніфікативності (діяльнісне спілкування), волютаративності (спонукальність), інтерпретативності (суб'єктивізм позитивного права), „трансцендентному адоратизмі” (психологія відокремлення від автора, за О. Федик), інтенціональності (цілеспрямованість), евристичності (поштовх до творчого прояву свободи вибору), т.зв. „зворотному зв'язку”, у якому власне відтворюється регулятивна функція закону.

Беручи до уваги вищезазначене, зокрема пріоритет регулятивності закону щодо формування правомірної поведінки суб'єкта у соціокультурному просторі, вважаємо за доцільне зазначити, що власне цей простір (на сучасному етапі розвитку) надміру насичений інформацією агресивно-насильницького характеру. Це, передусім, містить опосередковану загрозу суспільному правопорядку (через формування деформованого світогляду, а отже, і правової поведінки соціальних суб'єктів). Цей аспект життєдіяльності українського суспільства виявляється недостатньо нормативно захищеним від засилля агресивно-насильницького впливу інформаційного масиву. Зокрема, потребує законодавчого уточнення (корекції) перманентне розширення меж поля застосування понять «інформаційна агресія», «інформаційне насильство», що пов'язане зі стрімким розвитком сучасних інформаційних технологій.

На наш погляд, Закон України „Про захист суспільної моралі” [7] потребує деталізації в розрізі нормативного регулювання використання інформації агресивно-насильницького характеру. Зважаючи на сучасну практику інформаційного мовлення (передусім електронними засобами масової інформації), кількість і вагу інформаційних потоків, що впливають на суспільну (у т. ч. правову) поведінку аудиторії, значно зросла і потребує корекції та нормативного врегулювання інформація, яка містить надлишок агресії та насильства. До такого типу інформаційної продукції відносимо не лише кіно- чи відеопродукцію, але й, наприклад, інформаційні випуски новин, зокрема телевізійні. Адже типовим моментом при інформуванні великої глядацької аудиторії про подію

трагічного характеру є використання більшістю українських телеканалів відеозображення, в якому містяться сцени насильства чи агресії, здатні негативно вплинути на суспільно-правову поведінку соціального суб'єкта.

Тому пропонуємо законодавчо визначити відповідальність засобів масової інформації за поширення будь-якого типу інформаційної продукції, що через аудіовізуальний вплив може спонукати суб'єкта соціокультурного простору до проявів насильства чи агресії, тобто протиправної поведінки. Зокрема, по-перше, доповнити Закон України „Про захист суспільної моралі” поняттям „інформація агресивно-наси́льницького характеру”; по-друге, заборонити у контексті чинного законодавства продукування та ретрансляцію інформаційних продуктів агресивно-наси́льницького характеру; по-третє, регламентувати використання такого типу продукції виключно в мережі кабельного чи супутникового мовлення на умовах обов'язкової абонентської плати, а не в загальнодоступному інформаційному просторі; по-четверте, передбачити розробку спеціалізованих медіа-освітніх програм щодо інформаційного захисту соціальних суб'єктів від негативного впливу інформації агресивно-наси́льницького характеру.

-
1. Головистиков А., Дмитриев Ю. Проблемы теории государства и права: Ученик. – М.: Эксмо, 2005. – 832 с.
 2. Выготский Л. Мышление и речь. Психика, сознание, бессознательное. – М.: Лабиринт, 2001. – 368 с.
 3. Гадамер Х.-Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики. – М.: Прогресс, 1988. – 704 с.
 4. Рикёр П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике. – М.: Медиум, 1995. – 46 с.
 5. Славская А. Интерпретация как предмет психологического исследования // Психологический журнал. – 1994. – № 6. – С. 78-88.
 6. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності). – Львів: Світ, 2002. – 192 с.
 7. Левинас Э. Диахрония и репрезентация / Интенциональность и текстуальность. Философская мысль Франции XX века. – Томск: Водолей, 1998. – С. 141–161.
 8. Див.: Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192.

ОРГАНІЗАЦІЯ І СТРУКТУРА ДУШПАСТИРСЬКОЇ СЛУЖБИ ЗБРОЙНИХ СИЛ ЗУНР: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Проблема духовної опіки в українських військових формуваннях завжди посідала важливе місце. Особливо актуальними були організації і структури душпастирської служби у Збройних Силах Західно-Української Народної Республіки.

З перших днів існування ЗУНР її збройним силам довелося вести напружену боротьбу проти агресії з боку Польщі, яку активно підтримували країни Антанти. За цих умов молода держава спішно створювала власну армію. Безпосередню участь у формуванні перших військових підрозділів молодого Галицької армії брала Греко-католицька церква.

Уряд ЗУНР і військове міністерство на чолі з полковником Д.Вітовським усвідомлювало значимість духовної опіки вояків армії. Відтак у процесі розгортання військового будівництва складалася чітка структура служби польового духовництва Галицької армії. Його організаційна схема була визначена Державним секретаріатом військових справ (ДСВС) 1 січня 1919 р. у спеціальному наказі полковника Д. Вітовського „Організація духовництва Українського Війська”.

Згідно із цим наказом ДСВС 1 січня 1919 р. утворено вищий орган польового духовенства Збройних Сил – Зарядче Преподобництво на чолі якого став 34-літній уродженець Рогатинщини, недавній польовий духівник Легіону УСС отець Микола Їжак.

Водночас при Начальній Команді Галицької армії (НКГА) створено Польове Преподобництво, на чолі з недавнім фельдкуратором і деканом австрійської армії 36-літнім отцем Андрієм

Калятою, який постійно перебував зі своєю референтурою при Ставці армії в Ходорові. Йому підлягали безпосередньо всі польові духівники – капелани бойових частин і з'єднань від полку до корпусу.

Отже, саме Польове Преподобництво керувало діяльністю фронтowych капеланів, тоді як капелани запілля (кошів і лічниць) підлягали безпосередньо Зарядчому у Станіславові.

До структур польового духівництва також входили утворені у складі штабів галицьких корпусів відповідні референтури, яким було підпорядковано відділи духівників бригад і полків. Вони обслуговували стрілецькі курені, сотні, батареї та інші підрозділи фронтowych частин [1, с. 60].

Прерогативою Зарядчого Преподобництва було загальне керівництво діяльністю служби військового духівництва, їх матеріальне забезпечення, дотримання правового статусу, вирішення кадрових проблем: прийом на службу і звільнення, переведення до інших частин, присвоєння звань, надання відпусток, термін яких перевищував два тижні та ін. [2].

Серед широкого кола функціональних обов'язків польових духівників, командування армії та Преподобництва відзначали як одну з найбільш відповідальних ведення обліку полеглих вояків, організація їх поховань та влаштування стрілецьких цвинтарів [3].

Таким чином, вже у перші місяці українсько-польської війни, у ході державного і військового будівництва за участю вищого керівництва держави, Збройних Сил та Греко-католицької церкви, зокрема митрополита А.Шептицького, єпископів, була створена чітка система військового духівництва, підготовлено і видано низку законодавчих актів, які визначили обов'язки і компетенції його структур, були створені всі передумови для плідного душпастирства капеланів усіх ланок у фронтowych частинах і запіллі Галицької армії.

1. *Футулуйчук В.М.* Українська Галицька Армія: військово-патріотичне виховання та вишкіл (1918–1920). – Львів; Донецьк, 2000. – 152 с.

2. Див.: *Литвин Р., Науменко К.* Військова еліта Галичини. – Львів, 2004. – 376 с.

3. Див.: *Марчук В.* Церква. Духовність. Нація. – Івано-Франківськ, 2004. – 460 с.

ЮРИДИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Процеси формування в Україні соціальної демократичної правової держави супроводжуються інтенсивною нормотворчою діяльністю. На тлі позитивних загалом тенденцій розвитку чинного законодавства спостерігається суперечливість, неузгодженість, неповнота та неточність у юридичній регламентації суспільних відносин, що не може не позначитися на якості правового регулювання. Певною мірою це є наслідком недотримання вимог юридичної техніки, одним з важливих засобів якої є юридичні конструкції, за допомогою яких формуються нормативно-правові приписи, що є елементами системи законодавства.

Юридична конструкція – найбільш висока правова абстракція, що охоплює ряд однопорядкових правових понять нижчого рівня і виявляє основне, суттєве в цих поняттях. Смісл юридичних конструкцій в тому, що відповідні поняття об'єднуються в єдине ціле, на основі якого шляхом дедукції робляться логічні висновки, які застосовуються до понять нижчого порядку. Наприклад, з різних договорів формується поняття договору; з понять договору – поняття угод; з різних форм власності – загальне поняття власності і т.д.

Зазвичай термін „конструкція”, як і слово „техніка” застосовується до речей технічних. Конструкція (лат. *construċtio* – побудова, структура) – будова, пристрій, побудова; взаємне розташування частин будь-чого (наукового трактату, ЕОМ і т.д.). Говорять про конструкції машин, про конструктивні особливості будівель, споруд. Під конструкцією щодо речей матеріальних, технічних розуміються характерні для них побудова, модель, принцип дії. У юриспруденції „конструкція”

використовується як і у технічних науках, але як своєрідна модель побудови нормативного матеріалу, прав, обов'язків, відповідальності за особливими схемами, в котрі вкладається „юридичний матеріал”. Вона є ідеальною моделлю, що відображає складну структурну побудову врегульованих правом суспільних відносин, юридичних фактів та їх елементів. Як різновид моделі, юридичні конструкції є засобом пізнання правової дійсності. Вони моделюють певну поведінку учасників правовідносин (правомірну чи протиправну), або вид (варіант) такої поведінки або інше правове явище.

Юридичні конструкції призначені для того, щоб з їх допомогою можна було встановити юридичну характеристику певної фактичної обставини, засвідчити реальність певного стану, що має юридичне значення. Регулюючий вплив цих нормативних узагальнень у тому, що вони ніби „прикладаються” до фактичних обставин, і при співпадінні моделі припису, що міститься в нормативному узагальненні, з контурами фактичних обставин, можна зробити висновок, що це і є пошукувана і юридично значуща обставина. Юридична природа встановлюється не з прямих приписів нормативно-правових актів, а із загальних положень усього права і юридичної практики. Наприклад, конструкція складу злочину чіткого нормативного закріплення немає, а встановлюється сукупністю приписів, що містяться у кількох статтях або конструкція двостороннього оплатного письмового договору в цивільному законодавстві (поставка, підряд, перевезення).

Юридична конструкція – модель, яка узагальнює найсуттєвіші елементи складного за своїм складом і одночасно єдиного цілого правового явища. Це спрощений образ, який відображає реальну правову дійсність (зразки, типові схеми), націлену на економію затрат сил в юридичній практиці. Цим відтворюється внутрішня побудова всього нормативного матеріалу і з допомогою „зразків”, „типових схем”, з однієї сторони, створюється завершена цілісність права, а з другої – підвищується ефективність досягнення у правозастосовчій практиці результатів.

Юридичні конструкції слід відрізняти від так званих „правових символів”, які вважаються елементами юридичної техніки, бо символи є поряд з конструкціями, презумпціями та фікціями засобом формалізації в праві. Не можна ототожнювати їх і з дефініціями понять, які належать до тієї ж групи нормативних узагальнень, що і конструкції, але дефініції чітко закріплені у статтях нормативних правових актів. Юридичні конструкції органічно поєднані з дефініціями, бо також сприяють визначеності і чіткості в механізмі правового регулювання.

З огляду на юридичну техніку при формуванні конструкції потрібно дотримуватися наступних вимог. Вона повинна, по-перше, точно і повно охоплювати ті норми, статті закону, з яких вона виводиться; по-друге, бути цілісною, системною, відповідати іншим правовим конструкціям, виведеним з інших норм, статей закону, тобто, бути узгодженою, послідовною та несуперечливою; по-третє, максимальною мірою служити цілям права, законодавства; по-четверте, відрізнятися ясністю, простотою, легкістю розуміння і реалізації; по-п'яте, бути такою, щоб конструкції „вбудовувались” уніфіковано в нормативно правовий зміст; по-шосте, забезпечувати стабільність. Це вимога до всіх нормативно-правових актів. Проте через таку властивість, як динамічність, нормативно-правові акти змінюються, тому юридичних конструкцій не повинно бути багато і вони повинні відповідати вимогам часу.

Використання запропонованих юридичною наукою юридичних конструкцій законодавцем веде до досконалості законодавства. Наприклад, договір на користь третьої особи не є новелою в цивільному праві, але конструкція договору в новому ЦК дещо змінилася. Тепер з моменту вираження третьою особою боржнику наміру скористатися своїм правом за договором сторони не можуть розірвати або змінити укладений договір без згоди третьої особи (ст. 696 ЦКУ). Тобто тепер з'явилася можливість забезпечити захист суб'єктивних прав третіх осіб, на користь яких укладено сам договір.

Юридичні конструкції можна класифікувати за наступними критеріями:

1) за належністю до матеріальних чи процесуальних галузей права: а) юридичні конструкції матеріальних галузей; б) юридичні конструкції процесуальних галузей;

2) за галузями права: конструкція, обумовлена специфікою галузі права, в якій вона застосовується;

3) за джерелом: а) конституційні конструкції; б) конструкції, які містяться в законах; в) конструкції, які містяться у підзаконних нормативних актах;

4) за видами юридичної техніки: а) нормотворчі конструкції; б) правозастосовчі конструкції; в) інтерпретаційні конструкції; г) систематизаційні конструкції.

5) за сферою дії: загальноправові; галузеві; міжгалузеві.

Класифікувати конструкції можна по горизонталі та по вертикалі. На вершині вертикальної класифікації будуть конструкції, закріплені в Конституції України; на горизонталі – різні види галузевих і міжгалузевих юридичних конструкцій.

Конструкції можна поділити на абсолютно стабільні і відносно стабільні.

Отже, юридичні конструкції – основний вид юридико-технічних засобів для словесного виразу правових приписів, ідеальна модель, яка узагальнює найбільш суттєві елементи складного правового явища, відображає структурну побудову правовідносин, сприяє встановленню чіткості і визначеності в механізмі правового регулювання. Використання юридичних конструкцій полегшує формулювання юридичних норм, надає нормативній регламентації суспільних відносин чіткості та визначеності. Важливе завдання при створенні юридичних норм полягає в тому, щоб підібрати такі конструкції, що відповідали б змісту нормативного матеріалу, дозволяли б з максимальною ефективністю забезпечити поставлені законодавцем завдання.

Юридичні конструкції, їх досконалість є показником якості законодавства, що значною мірою виражається в тому, наскільки відпрацьована сама побудова правового матеріалу, тобто наскільки при його розробці враховані типові схеми і моделі, дані науки і практики.

О.М. Дуфенюк,
ад'юнкт кафедри
теорії та історії держави і права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

АНТРОПОЛОГІЗАЦІЯ МЕТОДОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ НАУКИ

Широкий спектр питань філософсько-правового характеру, які потрапили в поле зору сучасних вітчизняних учених, охоплює дослідження фундаментальних методологічних проблем права, гносеологічних меж і можливостей пізнання права, зв'язку реалізації права з професійною культурою юриста, філософського осмислення правової реальності, єдності цінності та істини в праві, філософії злочину, соціальної справедливості як фундаментального принципу правознавства, людини в праві, історіографічних проблем філософії права, феномена європейського права. Втім, враховуючи багатогранність предмета філософії права, пріоритетними напрямками майбутніх досліджень, за словами М.Костицького, залишаються наукові розвідки методології правознавства, правової онтології, правової гносеології, правової аксіології та правової антропології [1, с. 19]. У контексті останнього напрямку доцільно пригадати висновок Д. Гудими про те, що філософія права повинна поряд з розкриттям тих закономірностей, які стосуються виникнення, структури, функціонування та розвитку феномена права, розкривати сутність методологічних дослідницьких підходів, що використовуються у сучасній юриспруденції, й у першу чергу – антропологічного підходу, оскільки цього вимагає побудова „людиноцентричної” системи правових знань, на якій базується новітнє праворозуміння [2, с. 55].

З приводу формування нового типу праворозуміння під впливом „антропосоціокультурного підходу” висловлювався і Ю. Оборотов, який констатував, що серед філософських напрямків, викликаних новими тенденціями в розвитку суспільства і людини, сьогодні виокремлюються: феноменологія, герменевтика, синергетика і

антропологія, в яких закладено можливості для посткласичного типу праворозуміння. Однак вихід до сучасного праворозуміння полягає також у реалізації історіософського підходу до права, збагненні права в його русі у різних цивілізаціях та культурах, виявленні традицій правового розвитку, ролі права у світі, який глобалізується, осмисленні сполучення загальнолюдського і національного в правовому розвитку, аналізі права як першооснови світового порядку [3, с. 147]. А М. Дамірлі запропонував власне формулювання атропосоціокультурного підходу як одного із варіантів інтегративного підходу до об'єкта пізнання [4, с. 4].

Новелізація методології юридичних досліджень має на меті наукове обґрунтування та забезпечення реалізації фундаментального конституційного принципу визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності та безпеки найвищою соціальною цінністю, коли права, свободи та їх гарантії визначають зміст та спрямованість держави. Утвердження таких світоглядних орієнтирів, покладених в основу діяльності демократичних держав світу, вважається найзначнішим досягненням в розробці методологічних проблем у правовій науці [5, с. 4; 6, с. 51]. Тенденція антропологізації полягає в тому, що саме людина стає центральним об'єктом загальнотеоретичного праводержавознавства, а її права, свободи та обов'язки, зазначає П. Рабінович, стають концептуальним ядром вітчизняної загальної теорії права та держави [7, с. 22].

Отже, окреслена трансформація сучасної методологічної науки зобов'язує розглядати предмет дослідження державно-правових феноменів крізь призму принципів гуманізму, антропоцентризму, орієнтації на загальнолюдські базові пріоритети, а також стимулює здійснювати пошуки витоків ідеї постановки людини на перше місце в ієрархії світових цінностей.

1. Костицький М.В. Філософія права як наука і навчальна дисципліна // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. І. – С. 17–21.

2. Гудима Д. Місце і роль філософських дисциплін у системі фахової підготовки юристів // Проблеми державотворення і захисту прав людини в

Україні: Матер. X регіон. наук.-практ. конф., 5–6 лютого 2004 р. – Львів, 2004. – С. 54–55.

3. *Оборотов Ю.М.* Про праворозуміння в епоху постмодерну // *Методологічні проблеми правової науки*. Матер. міжнар. наук. конф. Харків, 13–14 грудня 2002 р. / Упор. М.І. Панов, Ю.М. Грошевий. – Х.: Право, 2003. – С. 146–148.

4. *Дамірлі М.А.* Предметна сфера історико-правового пізнання: традиції й оновлення (епістемологічний аналіз). Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / НІОА України ім. Я. Мудрого. – Х., 2005. – 38 с.

5. *Тацій В.Я.* Методологічні проблеми правової науки на етапі формування правової, демократичної, соціальної держави // *Методологічні проблеми правової науки*: Матер. міжнар. наук. конф. – Харків, 13–14 грудня 2002 р. / Упоряд. М.І. Панов, Ю.М. Грошевий. – Х.: Право, 2003. – С. 3–12.

6. *Селівон М.Ф.* Методологія сучасного конституційного права і проблеми захисту прав людини в конституційному судочинстві України // *Методологічні проблеми правової науки*: Матер. міжнар. наук. конф. Харків, 13–14 грудня 2002 р. / Упор. М.І. Панов, Ю.М. Грошевий. – Х.: Право, 2003. – С. 48–56.

7. *Рабінович П.* Трансформація методології вітчизняного право державознавства: досягнення і проблеми // *Юридична Україна*. – 2003. – № 1. – С. 20–25.

О.Л. Чорнобай,

викладач кафедри

теорії та історії держави і права

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ДІЄВІСТЬ НОРМ ФОЛЬКЛОРНОГО ПРАВА У ДЕРЖАВОТВОРЕННІ

Важливим питанням є взаємодіючий вплив народної мудрості та суспільства, тобто контрольні функції, які відіграють істотну роль у їхньому правовому вихованні, розвитку. Під контрольними слід розуміти функції, які становлять систему норм народної мудрості щодо регулювання поведінкою людини. Зокрема, у цьому проявляється значення фольклору для суспільства, для формування

позитивного права, яке було б найбільш наближене до природного.

У фольклорі багатогранно відображається сутність людини. Значення народної мудрості проявляється у позитивному праві.

У народній творчості закарбовується як своєрідна історична пам'ятка суспільний лад, трудова діяльність, побут. У цій пам'ятці концентрується вияв самосвідомості народу, його прагнення, бажання, потреби. Так чи інакше народна творчість відтворює поведінку людини і є якісним, оригінальним, унікальним регулятором людських діянь. Народна творчість – це суспільне явище, пов'язане з конкретною дійсністю. Вона завжди була дзеркалом народного життя, правдивим літописом історичних подій [1, с. 8].

Необхідно сформувати людину як особистість з усвідомленими життєвими пріоритетами, щоб вона не порушувала зв'язок з природою. Знання і дотримання фольклорних норм наближають людину до природного права, що становить основу її життєвих орієнтирів. Природне право спирається на сутнісне (абстрактне, загальне) у житті людини. Порушення його призводить до вирішення правових проблем неправовими засобами, що є, по-перше, помилкою логічного характеру, по-друге, показником низького рівня розвитку суспільства (навіть, якщо у ньому декларуються принципи найвищого правового, як правило, природно-правового гатунку). Природне право потребує постійного напруження волі й роботи думки, абстрактність дає можливість вибору, вчинку, моральної відповідальності, оскільки спирається на найкращі культурні досягнення творчого характеру, а значить може визначити шлях охорони й порятунку людства від тієї загрози, неусвідомлення якої може поставити людство у загальний звичайний ряд усього іншого на цьому світі, що має кінець існування [2, с. 137].

Отже, фольклорне право – це сформовані впродовж століть норми, що являють собою сукупність знань та мудрості народу, є незамінним помічником у формуванні індивіда в правовому полі. Ситуація, яка склалася в державі, дестабілізує становище в суспільстві, ускладнює наблизити людину, зокрема молодь, до знання, дотримання норм фольклорного права. З однієї сторони, демократичні реформи сприяли формуванню політичного плюралізму, розширенню гласності і демократії, а з іншої – це

призвело до принципових змін у масовій свідомості людей, особливо молодих, які переглянули соціально-політичні та економічні цінності, трансформували свої орієнтації. За часів здійснення радикальних реформ молодь завжди переживає відчуження не тільки від держави, а й від усього суспільства загалом.

Фольклор, передусім, сприяє формуванню позитивного права з урахуванням національних особливостей. *Jus vendit, quod usus approbavit* право пропонує те, що схвалене звичаєм [3, с. 29], тобто знання народу відображаються в нормах права.

Позитивне право регулює поведінку людини і санкціонує її у випадку невідповідності його нормам. Недотримання законів природного права тягне за собою застосування санкцій до людини, яка не підкоряється цим законам і відповідно створює негативне позитивне право, звідси й кажуть: „Всяк правду знає, та не всяк про неї дбає” [3, с. 87], тому й необхідно досягнути максимального дотримання людиною, насамперед, норм природного права, тому що за їх порушення санкції настають у всіх випадках без винятків, а порушуючи норми позитивного права, досить часто бувають прогалини: „В нас таке право: без свідків побив, то й пропало” [3, с. 87].

Таким чином, фольклорне право дозволяє людині розширити свої можливості, обирати ті ідеали, які дозволять досягнути бажаного результату, що веде до поліпшення як власного, так і життя суспільства. Фольклорне право наближене до природного. Дотримуючись норм першого, людина тим самим входить у поле останнього, що і є сенсом її життя.

1. Корж Н., Луцька Ф. Із скарбниці античної мудрості. 2-е вид. – К.: Вища школа, 1994. – 351 с.

2. Гарасим Я.І. Культурно-історична школа в українській фольклористиці. – Львів, 1999. – 144 с.

3. Права людини і громадянина в афоризмах та прислів'ях. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування АЛПН України. Серія II. Коментарі прав і законодавства. Вип. 2 / Редкол.: П.М. Рабінович та ін. – К.: Атіка, 2001. – 112 с.

Ю.М. Занік,
доцент кафедри
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Створення об'єктивних умов функціонування держави можливе внаслідок усвідомлення суб'єктами державної влади значущості та необхідності провадження діяльності на засадах корисності та ефективності. Значну роль у цьому повинна відігравати інтелектуальна культура як здатність особи правильно усвідомити дійсність та належно реагувати на неї. За допомогою інтелектуальної культури – культури інтелектуального реагування на різноманітні перипетії довкілля загалом та правового поля зокрема проводиться безпосередня діяльність у сферах державного управління.

Важливого значення, на наш погляд, набуває належне та інтелектуально доцільне виконання своїх повноважень відповідними суб'єктами державного управління. Повноваження з правотворчої діяльності в цьому плані, безумовно, перебувають на провідних позиціях.

Правотворчість – один з важливих напрямків роботи держави. Це специфічна інтелектуальна діяльність, що вимагає особливих знань і вмінь і пов'язана зі створенням, зміною чинних у державі правових норм. За результатами правотворчої роботи – якістю законів й інших нормативних актів – роблять висновок про державу, ступінь її демократичності, цивілізованості, культурності. Людське суспільство завжди потерпало через брак точних і довершених рішень, такої діяльності органів держави, в результаті якої створюються норми права, правила поведінки громадян і організацій [1, с. 83].

Норми права створюються людьми. У них люди вкладають знання, розум і свою свідомість, тобто уявлення про мету і

завдання права, наслідки його регулятивної діяльності та способи і методи регулювання правом стосунків між людьми у суспільстві. Адресуються норми права також свідомості людей. Отже, для створення і здійснення права воно повинно усвідомлюватися [2, с. 20].

Як бачимо, правотворчі процеси вимагають максимальної концентрації зусиль індивідів – суб'єктів правотворчості, вміння визначити та нормативно закріпити найважливіші пріоритети людської онтології. Вміння та необхідні професійні навички таких суб'єктів гарантуватимуть досягнення позитивних моментів у роботі, забезпечуватимуть встановлення конструктивних відносин у різноманітних галузях суспільного життя.

За допомогою правотворчості держава впливає на суб'єкти права шляхом або нормативно-правового акта, або іншого джерела права. Крім того, панівні за цих відносин індивіди повинні конституювати свою волю у вигляді держави, вони об'єктивно повинні надати своїй волі, обумовленій цими відносинами, загальне вираження в формі державної волі, закону, іншого нормативно-правового акта. Правотворча діяльність держави – це відображення економічних та інших суспільних відносин у загальних нормах особливого соціального характеру, юридичних норма, де вони набувають найбільш загального, формально-визначеного характеру [3, с. 237].

На сучасному етапі розвитку української держави, за умов переходу до господарювання на основі ринкової економіки, нормативна база в економічній, а також в соціальній, політичній, правовій, адміністративній сферах перебуває на достатньо низькому рівні. Виявом цього, очевидно, є певна соціальна апатія в країні, зневажливе ставлення населення до влади. Тому на суб'єктах правотворчості лежить особлива відповідальність у створенні передумов для об'єктивних процесів у державі.

Поряд із поняттям правотворчості досить часто використовують поняття законотворчості, яке є близьким за змістом до правотворчості, але має свої об'єктивні особливості. С.А. Комаров вважає, що правотворчість або законотворчість є однією із форм державного керівництва суспільством та

здійснюється державою незалежно від її завдань, типу, форм здійснення і організації державної влади тощо [3, с. 237]. Проте, на нашу думку, ототожнення понять „правотворчість” і „законотворчість” у цьому контексті є несумісним.

Правотворчість поєднує в собі весь спектр особливостей щодо створення об’єктивних правових норм, забезпечуючи поєднання таких людських цінностей, як справедливість, чесність, гуманізм, свобода особи, мораль. Законотворчість ж, передусім, виявляє безпосередньо існуючий у певному суспільстві процес державно-владного закріплення правових норм, які не завжди відображають людські цінності, а часто навіть нехтують ними.

В історії філософсько-правової думки помітне місце посідає ідея про еквівалентність права й закону. Проте вже на рівні повсякденної свідомості зрозуміло, що одна річ – авторитет законодавця, а зовсім інша – розумність, правильність, справедливість самого закону, яким регламентуються всі основні сторони життя людини, її права та обов’язки. Людський спосіб буття криє в собі усвідомлення, розуміння цього буття, себе й усього навколишнього світу, себе у світі та світу в собі [4, с. 25].

Як бачимо, законотворчість має важливе значення для оптимального буття будь-якої державної формації. Лише детально обґрунтовані закони мають право на існування та прийняття відповідними державними органами.

На законотворчу політику держави впливає чимало факторів, зокрема економічна та соціальна ситуація в державі, спрямованість державної політики. Результат законотворчості має першочергове значення для суспільства адже життєдіяльність особи, її буття поставлені у певні межі, хоч й нормативно закріплені, проте межі, які спрямовуватимуть та визначатимуть поведінку людини. Важливо не обмежувати свободу діяльності людини, її свободну волю, надати людині можливість діяти за власними переконаннями та життєвими принципами.

На наш погляд, у правотворчості як і у законотворчості повинні бути відображені основні ідеї природного права, в якому поєднані усі найважливіші людські цінності та забезпечується ефективність функціонування. Аналогом цього вважаємо європейське право.

Таким чином, об'єктивна правотворчість повинна стати основою функціонування держави, її найважливішим пріоритетом. Адже від якості законів, що приймаються уповноваженими на те органами, залежить нормальна життєдіяльність сучасного українського суспільства.

Отже, інтелектуально доцільне виконання органами державної влади власних повноважень щодо правотворчої діяльності виступає, на наш погляд, провідною функцією держави.

Поєднанням понять „правотворчість” і „законотворчість” виражають загальну спрямованість встановлення норм, які б регулювали суспільне життя на основі загальноприйнятих людських цінностей – справедливості, свободи особи, моралі, гуманізму. Правотворчість повинна формуватися через законотворчість, законотворчість, у свою чергу, має відображати основні ідеї природного права.

Створення модерного національного законодавства повинно відображати основні тенденції та найкращі зразки національно-правової спадщини, яка формувалась на довгих етапах вітчизняної історії та відбиває особливості буття українського народу, його національну ідею, основні аспекти державотворення.

Правотворча діяльність в Україні повинна виявляти цінність права, відбивати основні тенденції розвитку міжнародного права, а також наближати Україну до провадження якісних взаємозв'язків з основними європейськими політичними, економічними та правовими структурами.

1. Кельман М.С. Теорія права. Навч. посібник. – Тернопіль: Поліграфіст, 1998. – 382 с.

2. Сокурєнко В. Право // Основи держави і права України / За ред. М.І. Настюка. – Вид. 2-е. – Львів, 1994. – С. 15–22.

3. Комаров С.А. Общая теория государства и права: Учебник. 4-е изд. – М.: Юрайт, 1998. – 416 с.

4. Філософія права: Навч. посібник / О.О. Бандура, С.А. Бублик, М.Л. Заїнчковський та ін.; за заг. ред. М.В. Костицького, Б.Ф. Чміля. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ НА ЗАХИСТ ПРАВ РІДНОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛАХ ПРАВНИЧОГО ЧАСОПИСУ „ЖИТТЯ І ПРАВО” (1928-1939 рр.)

У розвинутих суспільствах, де існує парламентарна система та вільні вибори, лінгвістичні відносини можуть виступати одним з головних джерел соціального напруження. Потенціал мовних конфліктів може бути латентним чи розгортатися відкрито. Що стосується української нації, то боротьба за право вільного використання рідної мови є однією з головних ознак національного руху. Відсутність власної державності зумовлювала наявність негативних тенденцій до обмеження суспільних функцій української мови.

В результаті Ризького мирного договору 1921 р. територія Західної України відійшла до II Речі Посполитої, яка у 20-х рр. XX ст. відновила політику мовно-національної асиміляції непольських етносів. Українське населення цих територій опинилося перед загрозою денаціоналізації і втрати власної мови.

Становою (професійною) організацією, яка взяла на себе правовий захист українського населення, його політичних прав і свобод, став Союз Українських Адвокатів (С.У.А.), створений 1923 р. Характерною ознакою цієї організації було те, що вона діяла у правовому полі польського законодавства, використовуючи доступні їй правові засоби. Від перших загальних зборів С.У.А. збереження прав української мови стала справою, якій Виділ (так звалася центральна організація С.У.А.) приділяв велику вагу. Референтом цієї справи був спершу доктор (д-р) Филип Евин, В.Старосольський автор праці „Теорія нації”, пізніше Р.Домбчевський, який розвинув активнішу діяльність, порушував

це питання на всіх сходах делегатур (зборах місцевих організацій) на провінції [1], а врешті написав монографію „За право мови” (1934 р.).

Друкованим органом С.У.А. став часопис „Життя і право”, який почав видаватися у 1928 р. і був продовжувачем традицій діяльності „Часописі правничої” (1889 р. заснування). У першому номері видавці заявили: „Належить ся, щоби ми, українці, на цих землях і в сучасних обставинах мали свій правничий орган, як знамя культури і оборони прав нації” [2, с. 1].

М. Волошин у статті опублікованій у першому номері, аналізуючи мовне законодавство, розглянув два нормативні акти: закон від 31.07.1924 р. № 73 „Про державну мову і мову урядування державних та самоврядних властей адміністративних” та закон від 31.07.1924 р. № 78 „Про урядову мову в судах, прокуратурах та нотаріаті” і зробив невтішний висновок: права української мови значно обмежені порівняно із законодавством Австро-Угорської імперії. Зрештою, сам закон не містить жодної санкції, чи будь-яких вказівок про „правні середники” (правові засоби), якими мали б сторони боронитися проти порушення мізерної рештки прав української мови. Тому, наголошував автор, „наша українська парламентарна репрезентація, серед якої є стільки знаменитих правників, зокрема членів С.У.А., – мусить звернути увагу на ці закони про мову і підприняти усі можливі засоби в сенсі бодай повернення українській мові тих прав, які вона мала за часів Австро-Угорської імперії” [3, с.36].

Одним з етапів в боротьбі за права української мови в судах було оскарження питання, чи згідно з духом мовного закону від 31.07.1924 р. № 78 мають право юридичні особи (особи правні) вживати українську мову в судах і прокуратурі. Часопис «Життя і право» на своїх сторінках давав детальний виклад справи. Суть її полягала в тому, що Апеляційний Суд у Львові, його цивільний відділ залишили без розгляду, точніше відкинули апеляцію греко-католицької церкви с.Жужені, яку захищав д-р І. Волошин, щодо вживання української мови в суді представниками церкви як юридичної особи. Однак після внесеної касації Найвищий Суд у Варшаві своєю постановою (від 17 листопада 1931, Нр. 1. Р. 631.)

вирішив, що „також особам правним вільно вносити письма спорів до судів в язиці українським” [4, с.38].

В четвертому номері 1929 р. журнал публікує коментар доктора права О. Коссака „Уваги до закона про державну мову з 31.07.1924. №73. поз.724”, щодо спроб польської влади в Коломийському старостві завести польську мову в греко-католицьких парафіяльних урядах всупереч цьому закону. У 1931 р., після внесення касаційної скарги Найвищий Суд у Варшаві відмовив у покаранні греко-католицького священика за вживання української мови, бо з’ясував, що немає правової санкції до того, щоб священиків карати за вживання робочої мови греко-католицької церкви [5, с. 47].

На жаль, не всі касації, внесені українськими захисниками мали такий позитивний результат. У третьому номері 1930 р. у публікації під назвою „До інтерпретації закону языкового з 31. липня 1924 р. в.з. 78. поз. 757.” порушує питання про те, чи подання касації українською мовою суперечить постановам польського мовного законодавства. Найвищий Суд у Варшаві в своїй постанові від 24.04.1930 р., посилаючись на недотримання форми (процедури) внесення касації, відмовив у розгляді самої суті справи. Українські правники, займаючи чітку позицію, зазначали, що цим рішенням Найвищого Суду відмовлено українській стороні з тієї причини розгляду самої касації й «виміру справедливості» і протестували, стверджуючи, що внесення касації українською мовою мусить обов’язково мати правне значення. Редакція „Життя і права” звернула увагу на вимогу відкликання в цій справі рішення Найвищого Суду [6].

Вельми влучний коментар мовного законодавства Польщі дає голова С.У.А., він же головний редактор „Життя і право”, д-р К.Левицький: „Покликаний закон языковий дає деякі управління мові українській в судах, хоча дуже скупі, – а до того його постанови стилізовані не ясно і тому виходять дивні інтерпретації, які щодо давніх законів нікому не приходили на думку” [5, с. 36].

С.У.А. на шпальтах журналу „Життя і право” провадила планову, свідому акцію задля збереження прав української мови в судах і урядових установах Польської Республіки. Велася така робота передусім серед власних членів С.У.А., далі – серед української

палестри (інтелігенції) загалом, серед ширшої спільноти. Одним з вислідів кампанії за права української мови в Польщі стала конференція українських адвокатів, представників громадськості і преси, яка відбулася 4 червня 1932 р. В її роботі взяли участь близько 30 осіб, серед них – представники С.У.А., НТШ, „Рідної школи”, Ревізійного союзу українських кооперативів, товариства „Дністер”, Центросоюзу, „Центробанку” і Українського Технічного Товариства. Від преси журналісти газет „Діло”, „Мета”, „Народня справа” і „Нова зоря”. В другому номері 1932 р. „Життя і права” вміщено тези виступів учасників конференції та прийнято резолюцію, суть її зводилася до констатації того, що: а) членам української нації належать у всій повноті права їх рідної мови; б) досі видані Польською Республікою мовні закони обмежують права української мови; в) українська преса повинна стояти на позиції охорони прав української мови; г) парламентарне представництво повинно вжити заходи до здобуття повноти належних прав української мови [7].

С.У.А. доручалося через пресу пояснювати і популяризувати засоби оборони прав української мови.

Коментуючи мовне законодавство Польщі, д-р Р. Домбчевський зауважував, що тільки українець – адвокат, або інший заступник може вживати українську мову у справах клієнтів – українців. „Закон дає українській адвокатурі львівської апеляції (цілої Східної Галичини) промовляти в справах своїх клієнтів в усіх судах тої апеляції по-українськи, але не дає того права українській адвокатурі на Волині, Поліссі й Підляшші” [8]. Отже, сам факт, що національна адвокатура мала за законом привілей бути речником прав національної мови, свідчив про особливе становище цього суспільного стану (адвокатів) в нації й накладав на нього особливі обов’язки. Йдеться про те, що тогочасна українська адвокатура усвідомлювала свій обов’язок виконати високу функцію в цій ділянці публічного права, права нації, права мови.

Необхідно також відзначити роботу С.У.А. з укладання української правничої термінології. 8 травня 1936 р. за порозумінням з Товариством українських правників, С.У.А. та НТШ було засновано термінологічну комісію для устійнення українських правничих термінів, з огляду на найновіше польське законодавство,

під проводом К. Левицького, його заступника д-ра З. Лукавецького, секретарів С. Гладишевського і М. Топольницького. На своїх нарадах комісія устійнювала нові правничі терміни, на місце давніх, менш відповідних, або чужомовних за участю професора В. Сімовича як знавця української мови. Про результати своїх нарад комісія повідомляла в часописі „Життя і право” [9]. По закінченні підготовчої роботи на засіданні комісії (26 травня 1938 р.) було вирішено негайно розпочати видання малого польсько-українського правничого словника. На жаль, з огляду на події, які невдовзі розпочалися, дану ініціативу так і не було втілено в життя.

„Від права адресувати конверту в рідній мові аж до права нації на суверенність» – під цим гаслом українські адвокати здійснювали пропаганду за право на вільне вживання в публічному житті української мови, як одного з найважливіших прав нації. С.У.А. став тією консолідуючою організацією, яка з допомогою легальних правових засобів змогла викристалізувати у свідомості українського громадянства необхідність боротьби за права рідної мови. Своїми заявами, судовими поданнями та скаргами українські адвокати в особі С.У.А. формували громадську думку і в цьому відіграли дуже важливу роль.

1. Ганкевич Л. С.У.А. (матеріали й завваги з нагоди десятиліття). – Діло. – 1933. – 38 с.

2. Левицький К. Слово від видавців // Життя і право. – 1928. – Ч. 1. – С. 1–4.

3. Волошин М. Права української мови (в законодавстві Австро-Угорської монархії, а тепер у законодавстві II Речипосполитої Польської) // Життя і право. – 1928. – Ч. 1. – С. 35–40.

4. Левицький К. В боротьбі за права рідної мови // Життя і право. – 1932. – Ч. 2. – С. 37–38.

5. Коссак О. Уваги до закона про державну мову з 31.07.1924. № 73. поз. 724 // Життя і право. – 1929. – Ч. 4. – С. 46–47.

6. Життя і право. – 1930. – Ч. 3. – С. 5–7.

7. За права української мови // Життя і право. – 1932. – Ч. 2. – С. 52–58.

8. Дамбчевський Р. За право мови. – Діло. – 1934. – С. 99.

9. Висліди нарад Термінологічної комісії при НТШ // Життя і право. – 1936. – Ч. 4. – С. 27; 1937. – Ч. 1–2. – С. 61–62; Ч. 3. – С. 39; 1938. – Ч. 2. – С. 27; 1939. – Ч. 2. – С. 24–25.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Ефективне функціонування регіональної економіки великою мірою залежить від сформованого інституту власності. Місцеві органи не мають поки що реальних важелів впливу на соціально-економічну ситуацію в районах. Неузгодженість процесу розмежування державної власності між державними та регіональними рівнями призводить до непродуктивного управління господарськими об'єктами.

Становлення інституту комунальних підприємств в Україні почалося із запровадження у 1990 р. комунальної форми власності. Поняття „комунальна форма власності” було сформульовано у Законі України „Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування”, від 7 грудня 1990 р. Цей Закон визначив засади місцевого та регіонального самоврядування як основи демократичного устрою влади в Україні, правовий статус місцевих Рад народних депутатів, а також інших форм територіальної самоорганізації громадян. У ст. 5 було виділено фінансово-економічну базу місцевого самоврядування, а саме: природні ресурси (земля, її надра, води, ліси, рослинний і тваринний світ), розпорядження якими відповідно до законів України здійснюється сільськими, селищними і міськими Радами народних депутатів; місцеве господарство, **комунальна власність**, яка служить джерелом одержання доходів місцевого самоврядування і задоволення соціально-економічних потреб населення відповідної території; фінансові ресурси, що складаються з бюджетних і позабюджетних коштів, валютних фондів Рад народних депутатів та інших органів місцевого самоврядування [1].

Друга спроба встановити правовий статус комунальної власності була зроблена з прийняттям Закону України „Про власність” від 7 лютого 1991 р. У ст. 31 Розділу V власність адміністративно-територіальних одиниць (комунальну власність) і загальнодержавну (республіканську) власність виділено як рівнозначні складові державної власності в Україні. Суб’єктами права комунальної власності за цим законом є адміністративно-територіальні одиниці в особі обласних, районних, міських, селищних, сільських Рад народних депутатів. Об’єктами права комунальної власності є майно, що забезпечує діяльність відповідних Рад і утворюваних ними органів; кошти місцевих бюджетів, державний житловий фонд, об’єкти житлово-комунального господарства; майно закладів народної освіти, культури, охорони здоров’я, торгівлі, побутового обслуговування; майно підприємств; місцеві енергетичні системи, транспорт, системи зв’язку та інформації, включаючи націоналізоване майно, передане відповідним підприємствам, установам, організаціям; а також майно, необхідне для забезпечення економічного і соціального розвитку відповідної території. У комунальній власності перебуває також майно, передане у власність області, району чи іншої адміністративно-територіальної одиниці іншими суб’єктами права власності [2].

Ухвалена у 1996 р. Конституція України змінила правовий статус комунальної власності. Згідно зі ст. 142 Конституції майно, ресурси, земля та кошти комунальної форми власності є власністю територіальної громади. Підприємства всіх інших рівнів влади не належать до комунальних. Комунальний сектор в Україні включає промисловість, сільське господарство, транспорт і зв’язок, будівництво, торгівлю та громадське харчування, постачання і збут, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування населення тощо. Відповідно до Конституції України власність в Україні виступає у формах: приватної, державної та комунальної. Тобто державна і комунальна форми власності є самостійними.

Неврегульованим залишається статус підприємств комунальної форми власності. Лише у 2004 р. було розроблено проект Закону України „Про право комунальної власності та управління об’єктами права комунальної власності”. Він мав

регулювати відносини, пов'язані з набуттям, здійсненням та припиненням права власності на майно, що належить територіальним громадам сіл, селищ, міст (об'єкти права комунальної власності), об'єктів їх спільної власності, а також відносини, пов'язані з управлінням об'єктами права власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у місті (у разі їх створення) та об'єктами їх спільної власності.

Об'єкти права комунальної власності, за цим проектом закону мали б забезпечувати потреби територіальної громади в товарах, послугах, а також діяльність представницьких органів місцевого самоврядування та виконавчих органів рад, яка здійснюється згідно із Законом „Про місцеве самоврядування в Україні”. Територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах (у разі їх створення) належить право комунальної власності на об'єкти цивільних прав. Склад та перелік об'єктів права комунальної власності затверджуються радою села, селища, міста, районів у місті (у разі їх створення) за пропозицією її виконавчого органу.

Суб'єктами права комунальної власності, за цим проектом, є територіальна громада села, селища, міста, району в місті (у разі його створення). Однак закон прийнято не було.

Доходи комунальної (муніципальної) власності у розвинених країнах із децентралізованим устроєм створюють податкову базу місцевих бюджетів. В Україні, хоча податок на прибуток підприємств комунальної форми власності зараховується до місцевих бюджетів і не враховується при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, надходження від нього не перевищують 1–2% у доходах місцевих бюджетів.

Таким чином, не маючи значного фіскального значення, об'єкти комунальної власності є основними ланками, через які держава має змогу забезпечувати надання послуг соціальної сфери, а органи самоврядування впливати на соціально-економічний розвиток території.

Розширення переліку об'єктів комунальної власності є недостатнім чинником підвищення ефективності функціонування всього комунального сектора. З одного боку, „перевантаження” органів місцевого самоврядування власністю може спричинити

зниження ефективності господарювання об'єктів комунальної форми власності, зменшуватиме можливості місцевих органів влади у здійсненні ними власних функцій, а з іншого — без власності такого роду неможливо досягнути самостійного розвитку територій. Тому основним принципом формування комунальної власності є те, що комунальна власність кожної територіальної одиниці має обмежуватися тільки тими об'єктами, що дають змогу місцевій владі виконувати свої функції щодо соціального забезпечення населення та його нормальної життєдіяльності. Передумовами створення фінансово стійких комунальних підприємств є вирішення комплексу питань, пов'язаних з підвищенням соціально-економічного рівня розвитку сіл, селищ, міст України.

З огляду на сказане вище доцільно: а) сприяти прискоренню процесу обговорення та ухвалення зазначеного законопроекту України „Про право комунальної власності та управління об'єктами права комунальної власності”; б) збільшити кількість об'єктів комунальної власності за рахунок установ, що необхідні для функціонування даного регіону, мають важливе значення для забезпечення комунально-побутових і соціально-культурних потреб територіальних громад; в) удосконалити принципи організації місцевими органами влади належної роботи по управлінню об'єктами соціальної інфраструктури. Регулювання і контроль таких підприємств здійснюватимуться на основі системи оподаткування і на договірних засадах; г) інтенсифікувати процес корпоратизації (передачі комунальних підприємств суб'єктам приватного бізнесу із відповідним розмежуванням функцій володіння, розпорядження і користування); доцільно передбачити механізми участі місцевих органів виконавчої влади в корпоративному управлінні даними підприємствами.

1. Див.: Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 2. — Ст. 5.

2. Див.: Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 20. — Ст. 249.

СПІВВІДНОШЕННЯ ФКГА ТА ЗАКОНІВ ШАРІАТУ В МУСУЛЬМАНСЬКОМУ ПРАВІ

Фкг (мусульманське правознавство – „фкг”, „фікх” або „фіхт”) та закони шаріату (мусульманський закон *shari’a* в подальшому – „шаріат”). На основі тлумачення юридичних норм Корана і роз’яснення правових постанов Сунни виникла наука про право, паралельно до неї створено власне – закон. Адже „фкг” і шаріат базується на перших двох – Корані та Сунні. Шаріат – дещо ціле, загальне, а фкг – це особливе, його складова. На нашу думку без розгляду змісту шаріату не можна розкрити поняття фкг.

Слід відзначити, що мусульманська правова традиція ніколи не розділяла поняття фкг і шаріат. Вони певною мірою доповнюють один одного. Так, шаріат (з араб. – прямий, правильний шлях) – даний богом шлях, яким повинен йти кожен благочестивий мусульманин, щоб здобути спасіння. Ті ж мусульмани, які не дотримуються законів шаріату, визнаються не правовірними.

Шаріат – доволі своєрідний, неодноманітний феномен, свого роду пункт зустрічі релігії, моралі і права. Коли науковці говорять, що іслам – сукупність віри і способу життя, то саме такою сукупністю виступає шаріат.

Слід відзначити, що практично (нормативна) сторона шаріату – не просто доповнення до ісламської догматики і моралі, а важлива основа мусульманського права. Саме практичні норми і виступають точкою перетину шаріату і фкг. Про те фкг включає в себе порівняно більшу кількість норм розроблених мусульманськими правознавцями на основі роз’яснень актів Корану та хадисів Сунни.

Інші ж ісламські правознавці вважають, що шаріат і фкг – абсолютно різні поняття. У шаріаті, на їх думку, існують положення

Корану і Сунни, які не потребують спеціальних роз'яснень, тобто такі, які мають пряме значення.

Тому на фкг покладено функцію формування необхідних рішень там, де закінчується сфера дії прямих норм шаріату. Іншими словами, фкг обмежується положеннями шаріату. При цьому зазначається, що шаріат – вічний, незмінний, а фкг (як результат людської діяльності) може змінюватися з плином часу.

Розвиваючи цю позицію слід, на наш погляд, підкреслити, що мусульманські правознавці вважають шаріат відправною точкою для побудови норм фкга, тобто шаріат виступає як його ідейне джерело.

М.Б. Шевців,

слухач магістратури

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ПРОФІЛАКТИКУ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Збільшення правопорушень серед неповнолітніх, зокрема адміністративних проступків, викликає занепокоєння громадськості, органів влади, а отже, стимулює пошук ефективних шляхів попередження таких правопорушень.

Як відомо, сприяти економічному, правовому, соціальному захисту неповнолітніх і тим самим запобіганню злочинів підлітків покликане насамперед соціальне законодавство України. Його складають Декларація „Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні”, прийнята 15 грудня 1992 р., Закони України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” від 5 лютого 1993 р., „Про державну допомогу сім'ям з дітьми” від 21 листопада 1992 р. у редакції від 22 березня 2001 р., „Про зайнятість населення” від 1 березня 1991 р., „Про охорону

праці” від 14 жовтня 1992 р., „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю” від 21 червня 2001 р., „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” від 21 березня 1991 р., „Основи законодавства України про охорону здоров’я” від 19 листопада 1992 р. з наступними змінами і доповненнями, а також численні підзаконні нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших центральних органів державної влади [1, с. 95].

Важливе значення для профілактики злочинності неповнолітніх мають Закони України „Про охорону дитинства”, „Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх”, „Про молодіжні та дитячі громадські організації”, „Про профілактику насильства в сім’ї”, Концепція державної сімейної політики, Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства, укази Президента України „Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян” від 27 квітня 1999 р., „Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності” від 28 січня 2000 р. та ін.

Втім, незважаючи на досить значну кількість нормативно-правових актів, де порушуються проблеми поліпшення становища неповнолітніх в Україні, досі не створено єдиного програмного документа щодо комплексного правового врегулювання проблеми запобігання злочинам підлітків [2, с.148]. Одним із перших кроків у цьому напрямі стало затвердження Президентом України в 1998 р. Комплексних заходів щодо профілактики бездоглядності та правопорушень серед дітей, їх соціальної реабілітації в суспільстві. Зазначимо, що на деяких проблемах, пов’язаних з профілактикою злочинів неповнолітніх, наголошувалося у програмних документах, пов’язаних із боротьбою зі злочинністю, зокрема у Державній програмі боротьби зі злочинністю та Комплексній цільовій програмі боротьби зі злочинністю на 1996–2000 рр. Однак ці заходи мали дещо фрагментарний і декларативний характер, тому їх виконання ускладнюється. Загалом нині вже назріла потреба у створенні комплексного

нормативно-правового акта запобігання злочинам неповнолітніх. Цей акт міг би носити характер Комплексної цільової програми профілактики злочинності неповнолітніх, її створення, на нашу думку, означало б формування цілісного правового інституту, призначеного всебічно і глибоко регулювати відносини у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

1. *Котелейчук С.* Удосконалення діяльності правоохоронних та інших державних органів щодо забезпечення реалізації правового статусу неповнолітніх: порівняльний аналіз // *Право України.* – 2006. – № 4. – С. 95–99.

2. *Саблук С.* Конституційні гарантії прав дитини в Україні // *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні.* – 2004. – С. 148–156.

І.Б. Тарапата,

Т.М. Пазен,

студенти 5-го курсу

юридичного факультету

(*Львівський державний університет*

внутрішніх справ)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ ЯК ОСНОВНОГО ЗАСОБУ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Постійний розвиток і ускладнення соціально-економічних відносин об'єктивно вимагає забезпечення їх відповідною законодавчою базою. Проблемам теорії та практики правотворчості в Україні завжди приділялася і значна увага з боку представників юридичної науки, ця тенденція зберігається і тепер.

З огляду на сучасні уявлення процес історичного розвитку держави і права полягає в поступовому перетворенні держави на один із складових елементів суспільства, що матиме на меті упорядкування та регулювання суспільних відносин, перетворення

людини на найвищу соціальну цінність. Досягненню цієї мети мають сприяти реформи політичної і правової систем.

Правотворчий процес як основний засіб здійснення державної політики гармонізації соціальних взаємодій пов'язаний зі створенням, зміною чинних у державі правових норм, покликаний задовольняти потребу суспільства в законодавчій базі. Суть теоретичних і практичних проблем, які виникають у процесі створення правових норм, зводяться до підвищенні ефективності роботи законодавчих органів та зниження рівня ухвалення неякісних, неефективних нормативно-правових актів, прийняття максимально досконалих норм права, які в майбутньому не потребуватимуть частого внесення змін.

Рівень моральності та правова культура залежать від того, наскільки громадяни будуть почувати себе захищеними з боку держави саме законом, наскільки гарантовані їм права, свободи, інтереси зможуть бути втілені в життя, тобто як буде діяти механізм виконання певних норм, адже недостатньо прийняти той чи інший нормативно-правовий акт, важливо створити механізм, який буде забезпечувати виконання норми.

Знання в галузі правотворення потрібні органам усіх рівнів, як вищим державним, так і місцевим. Характер практичної реалізації створення адекватного правового поля породжує дві основні проблеми суто пізнавального характеру: по-перше, систематизацію накопиченого нормативного матеріалу, експлікацію й обґрунтування фундаментальних принципів, на яких він базується; по-друге, відповідність утворених системно-структурних одиниць права динаміці соціальних взаємодій. Прийняття певної норми права, її зміст, форма повинні відповідати соціальній дійсності, реальним відносинам у суспільстві. Головну роль у визначенні часу прийняття норм права відіграє правова наука, яка повинна максимально забезпечити безпомилковість безпосереднього контакту права з дійсністю, адже право покликане розв'язувати найбільш нагальні проблеми соціальних взаємодій.

Основні тенденції розвитку правотворчого процесу в Україні такі:

а) втілення в законодавство загально людських принципів, розширення законодавчого закріплення прав людини – гуманізація права;

б) спрямованість на забезпечення погодженості між різними соціальними кланами та групами, збільшення кількості актів, що гарантують соціальну захищеність людини – соціалізація права;

в) закріплення та захист різноманітних форм власності;

г) сприйняття утвердженню засад правової держави;

д) розширення сфер правового регулювання, розширення застосування сучасних технічних засобів у правовому регулюванні.

Реалізація визначених завдань сприятиме побудові держави, де права і свободи людини будуть не тільки проголошені, а й гарантовані, де верховенство матиме справедливе право, а держава та особа стануть рівноправними учасниками суспільних відносин.

М.Й. Штангрет,

доцент кафедри

теорії та історії держави і права,

кандидат юридичних наук

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДУХОВНЕ ТА МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ КУРСАНТІВ

Протягом століть наука спрямовувалася на пошук якісних форм і методів морального виховання як одного із найстаріших засобів формування світогляду людини. Древні мислителі Софокл, Демокріт, Сократ, Платон, Арістотель, Патеній, Сенека, Аврелій, Августин, а пізніше М. Монтень, Р. Декарт, А. Шефстбері, Я. Коменський, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці та інші своїми ідеями збагачували філософську думку. Їхні трактати містять висновки, що визначають засади формування моральної особистості. Вже у Новітній історії дослідження цієї проблематики відзначаються значними ідеологічними насиченнями, пройнятими політично-класовою боротьбою, що робило моральне виховання засобом відстоюваних ідей. Адже ідеологічна функція морального виховання має велику силу у регулюванні суспільних відносин, бо враховується передача морального досвіду із покоління в покоління.

Незаперечний той факт, що творцем моралі є людина. Поява моральних норм – це необхідність у людському спілкуванні, у регулюванні життєдіяльності. Кожний етнос, кожна нація, кожен регіон вносили у формування моральних норм свої геосупільні особливості, що відображало в майбутньому національне забарвлення моралі. Важливу роль у формуванні моральних принципів відігравала релігія.

Роль релігії, духовності у моралі зводиться до координації, до „шліфування”, до живучості норм, створених людиною. Це означає,

що моральне виховання тісно пов'язане з духовним, національним вихованням. Адже багато народних традицій, звичаїв, ритуалів, обрядів міцно відображені у релігійних святах, у формах звертання віруючих людей тощо.

Ми дійшли висновку, що моральне виховання повинно будуватися на розумінні духовних законів, законів розвитку суспільства і до того ж у тому середовищі, в якому молода особа формується, тобто звичний спосіб життя найбільше пристосований до сімейного морального виховання, його не потрібно покидати і переходити в ранньому дитячому віці у нове середовище. Адже ми маємо приклади з вихованням у дитячих будинках, загальних школах-інтернатах, професійних (спеціалізованих) школах-інтернатах, різних ліцеях, де виховання здебільшого стандартизоване, формалізоване, казенне. Душі таких дітей холодніші, а їхні майбутні професійні дії часто-густо матимуть механічний характер.

Що ж розуміється під моральним вихованням? Це – одна з важливих сторін багатогранного процесу становлення особистості, засвоєння індивідом моральних цінностей, вироблення ним моральних якостей, здатності орієнтуватися на ідеал, жити згідно з принципами, нормами і правилами моралі, коли переконання і уявлення про належне втілюються в реальних вчинках і поведінці, тобто моральне виховання розглядається як цілеспрямований систематичний вплив на свідомість, почуття і волю людей в інтересах формування у них необхідних якостей, що відповідають вимогам духовних законів.

На нашу думку, моральне виховання курсанта вищого навчального закладу МВС України – це різнобічне активне продовження моральної соціалізації особи у накопиченні загальнолюдських цінностей та формуванні позитивної професійної (міліцейської) моралі з метою набуття високої моральної культури для майбутньої правоохоронної діяльності. Власне у вищому навчальному закладі процес соціалізації особи курсанта продовжується. Якщо до вступу на навчання цей процес був спрямований на вироблення його власних життєвих установок, пізнання дійсності, набуття соціального досвіду, то під час навчання він значно ускладнився, бо, по-перше, продовжується загальна моральна соціалізація, а по-друге, починається процес професійної соціалізації.

М.М. Олексюк,
начальник кафедри
філософії та політології,
кандидат філософських наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ТЕРОРИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ ТА ЙОГО ОЦІНКА У СУЧАСНІЙ ЗАРУБІЖНІЙ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІЙ ТРАДИЦІЇ

Представники сучасної суспільно-політичної думки характеризують тероризм як явище таким чином, що він „виражається у людиноненавистницькій ідеології та злочинних діях, спрямований на застрашування населення, здійснення психологічного тиску на органи влади та управління, інших фізичних та юридичних осіб з метою досягнення політичних, ідеологічних або особистих злочинних цілей” [1, с. 102]. Подібне визначення зустрічаємо і на сторінках авторитетної „Британської енциклопедії”, що трактує його як „систематичне використання терору або насильства проти урядів, громадськості або окремих людей для задоволення політичних цілей” [2, с. 650]. З цими визначеннями навряд чи можна не погодитися. Останнім часом до тероризму відносять всяку політику, що спирається на використання будь-якого тиску чи заходів впливу за допомогою зброї.

Одним з тих відомих західноєвропейських філософів, котрі висловились стосовно терористичних подій початку ХХІ ст., став французький філософ і політолог Жан Бодрійяр. Він вважає, що сам стан справ, сформований у надрах системних глобалізаційних процесів, спровокував сплеск тероризму. „Система, яка перебувала у безвихідному становищі від надміру влади в ній, кинула виклик, на який терористи відповіли дією, котра визначила нову ситуацію”, – пише філософ [3]. Він порівнює протистояння конфліктуючих на засадах терору сторін зі світовою війною, вважаючи, що світ є свідком четвертої світової війни. Перша та Друга світові війни – це всім зрозумілі історичні події, пов’язані з масовими втратами,

третя – „холодна війна” протилежних суспільно-політичних систем 40–80-х рр. XX ст. Бодрійяр вважає, що причини сучасної жорстокої конфронтації – здійснення глобалізаційних процесів. „Четверта світова війна – скрізь. Вона є тим, що невідступно переслідує будь-який світовий порядок, будь-яку систему панування – якщо б іслам правив світом, тероризм був би спрямований проти ісламу. Тому що сам світ чинить опір глобалізації” [3].

Серед різновидів сучасного тероризму філософ особливо виділяє **суїцидальний**, бо він найбільше відповідає морально-етичним засадам ісламу. Практикований радикальними ісламістами суїцид Бодрійяр називає “нульовою смертю”, а відтак вважає, що такий її різновид є достатньо ефективним у тактиці сучасного тероризму, оскільки з власної смерті зроблено чудовий різновид контрнаступу. „Зроблена ставка на смерть, – зазначає філософ, – причому не на прищестя смерті у прямому сенсі у реальному часі, а на прищестя смерті більш, ніж реальної: символічної і сакральної – тобто абсолютної і безповоротної події. В цьому і полягає дух тероризму” [3].

Коли йдеться про символізм здійснення суїцидального терористичного акту, то слід відзначити: його результат посилюється через те, що громадськість має доступ до нього за посередництвом засобів масової інформації, в результаті чого таке дійство набирає додаткових ознак реальності, стає серйозним аргументом в арсеналі пропаганди сил міжнародного тероризму. Ж. Бодрійяр схильний вважати, що таким чином маємо справу з **інформаційним** тероризмом, „Тероризм подібний до автоматичного письма, котре підсичується мимовільною участю ЗМІ. Як наслідок – панічний страх”, – підкреслює учений [3].

Відомий французький філософ Ж. Дерріда на початку XXI ст. також долучився до проблем філософсько-правового осмислення тероризму як політики, котра базується на насильстві. В одній із своїх праць, котра розкривала сутність подій після 11 вересня 2001 р., він чітко зазначив, що контртерористичні акції як різновид мілітарних спрямовані на ведення військових дій проти терористів, однак вони не вкладаються у класичну форму війн новітнього часу: „Ми віднині не маємо справи ні з класичною

міждержавною війною, оскільки її як таку Штатам ніхто не оголошує і в неї не вв'язується; ні з громадянською війною, ні навіть з „партизанською», оскільки мова вже не йде про опір окупантам, про революційну боротьбу або боротьбу за незалежність, за визволення від колоніального гніту або створення нової держави” [4].

Своєрідним підсумковим рефреном філософського осмислення міжнародного тероризму як явища сучасної людської цивілізації може стати висловлення Ж. Бодрійяра, який чітко визначає природу тих вселенських процесів, свідками яких ми є на початку ХХІ ст.: „Якщо тероризм бере початок у цьому надлишку реальності одних та неможливості повернути борг інших, у цій безвідплатній щедрості одних та підневільності інших, то доволі ілюзорним є його викорінення як тотального і об'єктивного зла, оскільки таким, яким воно є у своїй абсурдності, тероризм – це засудження і вирок, котрий суспільство саме собі виносить” [2].

Отже, філософське осмислення тероризму як соціально-політичного явища дає можливість людській цивілізації на зламі тисячоліть зробити вірні висновки та реалізувати свій подальший розвиток на засадах миру та толерантності, а тероризму як насильству не завжди і не скрізь протиставляти грубу силу, вдаватися до мілітарних дій, а на основі переосмислення так званого „світового порядку” встановити такий світовий устрій, котрий сприяв би подальшому існуванню життя на нашій планеті.

1. *Талипов Ф.Ф.* Испытание геополитики терроризмом и антитерроризмом // США–Канада: Экономика–политика–культура. – 2002. – № 3.

2. *The New Encyclopedia Britannica/-* Volume 11. – Chicago, 1993.

3. *Бодрийяр Жан.* Дух терроризма // <http://inosmi.ru>.

4. *Бодрийяр Жан.* Насилие глобализации. – Логос. – 2003. – № 1 // <http://magazines.russ.ru/logos/2003/1/>.

5. *Деррида Жак.* Существуют ли государства-мошенники. – Логос. – 2003. – № 1 // <http://magazines.russ.ru/logos/2003/1/>.

В.І. Ряшко,
доцент кафедри
філософії та політології,
кандидат історичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПРАВООХОРОНЦЯ

У службовій діяльності працівника міліції важливу роль відіграє культура професійного спілкування. Це такий ступінь розвитку його комунікативних якостей, який дозволяє ефективно і компетентно встановлювати взаємостосунки з людьми у процесі виконання службових обов'язків.

За своїм змістом культура професійного спілкування працівника міліції, на думку російського вченого В.М. Панкратова, включає такі структурні компоненти: мотиваційно-цільовий, пізнавальний, інформаційний, організаційно-діяльнісний.

Мотиваційно-цільовий компонент культури спілкування відображає її мотиваційний аспект, елементами якого є позитивні мотиви й установки спілкування; ставлення працівника міліції до інших; вміння привертати до себе оточуючих людей через товариськість, справедливість і доброзичливість.

Пізнавальний компонент полягає в умінні адекватно сприймати і пізнавати інших, а саме: увійти в образ свого партнера по спілкуванню і відчувати його соціально-психологічний стан; вміти спостерігати і розуміти не тільки слова, а й мімічні та жестові сигнали співрозмовника; вміти бути почутим і зрозумілим іншими.

Інформаційний компонент спілкування працівника міліції передбачає вміння точно висловлювати свої думки, почуття і ставлення за допомогою не тільки словесних, а й несловесних засобів спілкування.

Організаційно-діяльнісний компонент визначає діяльний аспект культури спілкування працівника міліції, пов'язаний з його

службовою діяльністю. Його структурними елементами є вміння обирати стосовно кожного таку форму спілкування, яка б найліпше відповідала його індивідуальним особливостям; вимога до себе й до інших у поєднанні з повагою, чуйністю, гуманністю; вміння правильно сприймати і враховувати критику на свою адресу.

Для кожного працівника міліції характерний певний рівень розвитку культури спілкування, який у багатьох аспектах залежить від сформованості комунікативних якостей особистості. Такими якостями є повага, доступність, справедливість, доброзичливість тощо. Формування цих та інших комунікативних якостей майбутнього працівника міліції є важливим завданням усього професорсько-викладацького і командного складу ВНЗ.

Таким чином, культура спілкування майбутнього правоохоронця – важливий показник його інтелігентності і вихованості, який засвідчує рівень сформованості його комунікативних рис характеру й навичок, що дає можливість ефективно вирішувати завдання, спрямовані на захист законних прав і свобод громадян, а також вести активну і безкомпромісну боротьбу зі злочинністю.

У сучасній правоохоронній політиці багатьох передових зарубіжних країн професіоналізм поліції, насамперед, пов'язується з удосконаленням її діяльності у сфері охорони громадського порядку, тобто надання „соціальних” послуг населенню. Це – вміння і готовність поліції підтримувати контакти з населенням. Порозуміння і партнерство з населенням значно посилює превентивні можливості поліції у боротьбі зі злочинністю. Профілактична робота поліції висунута на перший план у багатьох країнах, уряди яких виділяють значні кошти на розробку та реалізацію програм з попередження злочинності, підвищення іміджу поліції та співробітництва з населенням.

Важливий функціональний обов'язок поліцейського полягає у налагодженні контактів з населенням. Слід підкреслити, що серед значного обсягу завдань поліції США невід'ємними є надання першої допомоги громадянам загалом, а також людям похилого віку та інвалідам. Значну увагу поліція приділяє профілактичній роботі, яка охоплює початкові й середні школи, коледжі й університети. Мета цієї діяльності – формування у молодого покоління бажання жити

без наркотиків, алкоголю і насильства. Цілком зрозуміло, що це вимагає від працівників поліції високих комунікативних здібностей при спілкуванні з різними соціальними групами і прошарками. Цей напрям діяльності поліцейських має не тільки важливе соціально-правове, а й політичне значення. Врешті-решт така діяльність поліції є не лише бажаною профілактикою, формуванням у молоді правової свідомості та культури, а й підготовкою добровільних помічників поліції, її резерву.

Виходячи із вище викладеного, слід взяти до уваги слушну думку Н.Е. Таран про те, що формування нового образу українського правоохоронця, високопрофесійного і високоморального спеціаліста-правника, спроможного встановлювати тісні зв'язки з населенням, створювати соціальний комфорт громадян, неможливе без істотного підвищення рівня навчання комунікативності, спілкування, взаєморозуміння між людьми.

З чого починається спілкування? У чому полягає сутність комунікативної культури? Як оволодіти навичками культури спілкування? Ці та інші питання хвилюють багатьох з нас.

Професія майбутнього працівника ОВС вимагає не тільки високого професіоналізму, високої загальної культури й етикету, а й естетичного сприйняття довкілля. На наш погляд, важливими елементами культури є якість, точність, чистота, лаконічність мовлення. Якість мовлення працівника міліції означає, що воно повинне бути зрозумілим як для нього, так і для співрозмовника. У трактаті „Про автора” Цицерон дає рекомендації, згідно з якими розмовляти слід чистою мовою; вживати такі слова, які чітко виражають, що ми хочемо сказати.

Культура мови вимагає, щоб майбутній працівник міліції умів обирати і застосовувати такі слова, які б найточніше виражали зміст його думок і почуття.

Однією з важливих ознак досконалості мови є її простота. Вона допомагає краще запам'ятати почуте. Ця вимога є актуальною. Працівник міліції, спілкуючись з громадянами, повинен просто і доступно формулювати свою думку, пам'ятаючи, що здебільшого його слухачі не володіють достатньо високою правовою культурою, мають певну юридичну підготовку.

Специфіка службової діяльності працівника міліції вимагає від нього всіх духовних і фізичних сил, він повинен раціонально витратити свій час. У цьому аспекті суттєву роль відіграє лаконічність. Багато античних мислителів наголошували на важливості стислості висловлювань, підкреслювали, що багатослів'я – результат невміння чітко, зрозуміло і доступно сформулювати думку. Знаменитий старогрецький драматург, „батько комедії” Аристофан багатослівність називав „словесним поносом”. Плутарх, старогрецький письменник, історик і філософ, порівнював силу слова з цінністю монет і наголошував на тому, що найбільше ціняться ті монети, що мають найменший об'єм. Сила мови полягає в умінні висловити багато небагатьма словами. „Достоїнство мови, – вчив Аристотель, – бути ясною і зрозумілою”.

Висока культура спілкування майбутнього працівника ОВС включає оволодіння багатьма комунікативними засобами, серед яких вміння не тільки професійно формулювати думки, а й навчитися уважно слухати кожного. Учені підраховували, що для контактів на роботі і вдома ми дев'ять відсотків часу пишемо, 16 – читаємо, 30 – говоримо, 45 – слухаємо.

Одним із найвідоміших слухачів був знаменитий Зігмунд Фрейд. „Він справив на мене таке враження, що я ніколи його не забуду. Він має такі властивості, які я не знаходив в інших людей. Ніколи не доводилось зустрічатися з такою сконцентрованою увагою. Нічого, крім пронизливого погляду, що „проникає в душу”. Його очі лагідні й розумні. Голос тихий і теплий. Він мало жестикулює. Але увага, яку він приділив мені, його оцінка того, що я розповідав, хоча й погано, були неперевершеними”, – розповідав один з пацієнтів видатного психіатра. У цьому контексті доцільно прислухатися до поради Дейла Карнегі: „Якщо ви прагнете стати гарним співрозмовником, станьте передусім гарним слухачем. Запам'ятайте, що людина, яка розмовляє з вами, над усе цікавиться собою, своїми бажаннями та проблеми, а не вами й вашими бажаннями”.

Культура спілкування – це мистецтво. Воно вимагає від працівника міліції високої загальної і професійної культури. Як справедливо підкреслює А.С. Токарська, ніколи не досягне успіху

той працівник, „який мислить догмами”, бюрократично-канцелярськими штампами.

Культура міжособистісного спілкування значно впливає на формування нормальної морально-психологічної атмосфери, естетики взаємопорозуміння і взаємовідносин між людьми. Як зазначав Ф. Честерфилд, коли ми слухаємо людину, виховуємо самоповагу.

Отже, формуючи комунікативну компетентність і культуру спілкування, ми тим самим готуємо майбутнього правоохоронця до виконання відповідального і багатоманітного завдання – захищати законність і правопорядок, мир і спокій у суспільстві.

Н.В. Гайворонюк,

доцент кафедри філософії та політології,
кандидат філософських наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

1. Гендерні дослідження займають вагоме місце у вітчизняній науковій проблематиці, починаючи з 90-х рр. ХХ ст. За час, що минув, відбувся поступовий перехід від фрагментарного вивчення окремих питань гендерної проблематики засобами різних гуманітарних наук до становлення теорії гендеру на основі його міждисциплінарного вивчення [1].

Значний внесок у розвиток гендерних досліджень зроблено такими науковцями, як В. Агеева, Т. Василевська, Н. Грицяк, Т. Мельник, О. Маланчук-Рибак, Л. Смоляр, Н. Чухим. На основі їх праць гендерна проблематика посилила змістовну компоненту, зв'язок з наукою, практикою політичного і громадського життя, освітою, державним управлінням тощо. Гендерність поступово стає частиною політичної культури суспільства [2].

Звернення до гендерних досліджень відповідає традиційним цінностям української спільноти, в історії якої завжди можна знайти приклади шанобливого ставлення до жінки- матері, своєї землі, батьківщини. Гендерні дослідження – не данина моді, а потреба часу. Україна приєдналася до всіх міжнародних конвенцій, які мають гендерну платформу, починаючи з Конвенції ООН „Про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок” (1980 р.), рішень Четвертої (Пекінської) Всесвітньої конференції зі становища жінок, програмного документу ООН – Декларації Тисячоліття, підписаної у 2000 р. Україна разом з міжнародною спільнотою взяла на себе зобов’язки зі створення кращих умов і подолання в ньому будь-яких проявів нерівності та дискримінації. На сучасному етапі Україна демонструє розуміння потреби гендерних перетворень, бачить своє місце як гендерно розвинута країна в європейському і світовому просторі.

2. Сьогодні забезпечення гендерної рівності стало пріоритетом для багатьох країн, в яких реально існують гендерні розходження. І якщо за показником, розробленим ООН – ГІЛР (гендерним індикатором людського розвитку) порівняно з іншими країнами Україна має певні переваги, то за іншим показником – співвідношення можливостей за статтю (цей показник відображає участь жінок у парламенті та найвищих керівних органах) – вона відстає і перебуває на рівні 25% найменш розвинутих країн світу [3, с. 228].

Крім того, в Україні мають місце інші прояви нерівності, зокрема економічної. Відбувається фемінізація бідності навіть серед соціально зайнятого населення. В усіх галузях професійної діяльності жінки отримують близько 70% від заробітної платні чоловіків за виконання рівноцінної роботи. Не існує ефективної системи перекваліфікації, особливо для жінок. В бізнесовій діяльності показник жінок-підприємниць є значно нижчим, ніж чоловіків [4, с. 218]. Таким чином, проблема гендерної рівності для України є актуальною.

3. „Рівність” є теоретичною категорією, якою оперують у праві, філософії, соціології і т.д. Вона ж є найважливішою категорією теорії гендеру, вихідним принципом у розбудові нової (партнерської) моделі

суспільства, в якій жінки й чоловіки мають рівні права, свободи, можливості для рівної участі у всіх сферах життєдіяльності суспільства, користування рівними політичними, економічними, соціальними і культурними привілеями, рівну відповідальність.

В сучасній літературі гендерна рівність розглядається як ідеологічний компонент державної політики і державного управління. Гендерна рівність вивчається у контексті формування державної гендерної політики, впровадження гендерної рівності в різні аспекти суспільної життєдіяльності, міжлюдські стосунки, практику державного управління [5, с. 325–334].

3. Розглядаючи роль гендерної рівності як принципу формування державної політики, виділимо основні напрями для її (рівності) втілення, а саме: *правовий, політичний і соціокультурний*. Подамо їх в стислому вигляді.

В правовому полі державна політика повинна скеровуватися у русло реального виконання закріплених у Конституції прав людини, які є однаковими для всіх громадян незалежно від статі. На практиці подекуди ці права існують лише номінально. Найбільші гендерні „перекоси” виникають у частині реалізації політичних прав, зокрема права жінки бути обраною, і в питаннях політичного лідерства.

Політичною формою гендерного вирівнювання, яку може використовувати держава для повнішої реалізації конституційних прав чоловіків і жінок, є гендерне квотування. 76 країн вдаються до нього з метою реального збільшення кількості жінок у парламентах. Попри різне ставлення до квотування, яке вважають недемократичною формою впливу на гендерну ситуацію, воно дає можливість розв’язати низку проблем нерівності, зокрема вплинути на проблему політичного лідерства. Лідерство як гендерна проблема також має ознаки дискримінації, детерміновані стереотипами буденної свідомості про лідерство (і політичне), зокрема, як чоловічу прерогативу. Між тим, дослідники вважають що стереотип лідерства за статевою ознакою повинен відійти і на сьогодні ідеальною моделлю лідера окремі з них (наприклад, О. Скар) називають так звану „андрогінію” – оптимальне поєднання в лідері як

чоловічих, так і жіночих якостей, таких, що забезпечують успішність суспільно-політичної діяльності [6, с. 218].

Щодо політичного аспекту втілення принципу гендерної рівності, зацентруємо увагу на виконанні державою програмних зобов'язань щодо гендерної збалансованості до 2015 р. забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше 30 до 70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади і проведенні постійного моніторингу згідно з індикаторами „гендерної рівності” [3, с. 230].

Крім цих та інших позитивних кроків, зроблених державою у напрямі гендерної збалансованості, в Україні поки що відсутня єдина політична стратегія, яка могла б привести до національної, або української моделі гендерного суспільства. Для створення такої моделі необхідний час і вдале поєднання історичних здобутків власної гендерної культури з міжнародним гендерним досвідом. Це – соціокультурна площина, в якій інтелектуальний фемінізм [7, с. 119–121], жіночі громадські рухи та об'єднання [8, с. 70–72; 9, с. 17–44] ще не сказали свого останнього слова.

-
1. Основи теорії гендера: Навч. посібник. – К.: К.І.С., 2004. – 536 с.
 2. Лазар І.Г. Гендерна політика: поняття, визначення, управлінські підходи: Словник-довідник. – Львів: Ліра-Прес, 2005. – 142 с.
 3. Мельник Т. Гендер у політиці // Основи теорії гендера: Навч. посібник. – К.: К.І.С., 2004.
 4. Кравченко Т. Політичний лідер у вимірі його психологічних якостей // Політичний менеджмент. – 2006. – Спеціальний випуск.
 5. Грицяк Н. Формування гендерної політики в Україні: проблеми теорії, методології, практики: Монографія. – К.: НАДУ, 2004.
 6. Кремешна Т. Статус жінки в суспільстві як дзеркало його цивілізованості // Політичний менеджмент. – 2004. – № 3.
 7. Павличко С. Жіночі права – людські права. Фемінізм / Передм. Віри Агєєвої. – К.: Основи, 2002.
 8. Георгізова І. Роль жіночих організацій у вирішенні соціально-економічних проблем // Політичний менеджмент. – 2006. – № 1.
 9. Журженко Т.Ю. Социальное воспроизводство и гендерная политика в Украине. – Харьков: Фолио, 2001.

Т.В. Курило,
заступник начальника факультету
економічної безпеки
з навчально-методичної роботи,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРАВОВА ОХОРОНА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Трагічною була доля народів Європи, втягнутих у Другу світову війну. Світ здригнувся від нелюдської жорстокості гітлерівців, від величезних людських жертв, від руйнувань та грабежів на окупованих нацистами територіях. Досі незнаних обсягів набули нищення і вивезення культурних цінностей. У 40-х рр. XX ст. було зав'язано настільки складний та заплутаний вузол суперечностей навколо знищених, викрадених, переміщених пам'яток, що й досі не знайдено шляхів їх взаємоприйнятного врегулювання юридичними або політичними методами. Це – надто складна і неоднозначна тема, яка потребує окремого дослідження. Об'єктивно, Друга світова війна завдала невідшкодовних втрат культурній спадщині воюючих держав. Ці втрати культурних цінностей були жахливими за своїми масштабами, що змусило людство вжити превентивних заходів для уникнення подібних втрат і, наскільки це можливо, для виправлення наслідків війни в цій сфері.

Після Другої світової війни в справі охорони культурної спадщини на міжнародному рівні виникло ряд нових подій, явищ і тенденцій. Вирок Нюрнберзького військового трибуналу, підтверджений резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, визнав злочини проти культурної спадщини злочинами проти людства, підтвердивши відповідальне ставлення цивілізованого світу до збереження культурної спадщини. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), утворена невдовзі після війни, почала проводити активну діяльність з узгодження,

координації та регулювання міжнародного співробітництва на всесвітньому рівні, зокрема і в галузі охорони культурних цінностей. Так, у 1954 р. було прийнято Конвенцію ЮНЕСКО про охорону культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. Крім того, ЮНЕСКО прийняла дві Конвенції („Про запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передаванню права власності на культурні цінності”, 1970 р. і „Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини”, 1972 р.) і ряд рекомендацій, спрямованих на регулювання сфери охорони культурної спадщини. Рада Європи прийняла чотири конвенції, що безпосередньо стосуються охорони археологічної (№ 66 у 1969 р., № 143 у 1992 р.), архітектурної спадщини (№ 121 у 1985 р.), боротьби із злочинними посяганнями на культурні цінності (№ 119 у 1985 р.) [1]. В рамках Організації Американських Держав у 1976 р. ухвалено Конвенцію про охорону археологічної, історичної та мистецької спадщини американських націй (Сан-Сальвадорська конвенція). В 1995 р. в Римі було підписано Міжнародну Конвенцію про викрадені або незаконно експортовані предмети культури, проект якої впродовж ряду років розроблявся Міжнародним інститутом з питань уніфікації приватного права (ЮНІЦРУА).

Поняття „культурні цінності”, як зазначив суддя Міжнародного Суду ООН в Гаазі Манфред Ляхс, „оформилось правовим поняттям, як згодом ним стали поняття космічний простір і морське дно”. Сьогодні міжнародно-правова охорона культурних цінностей здійснюється за допомогою спеціальних (в цьому дослідженні такими розуміються документи, основним об’єктом регулювання яких є відносини охорони, використання, реставрації і т.ін. культурних цінностей) актах на різних рівнях – універсальному, регіональному, двосторонньому.

Конвенційний базис універсального регулювання в сфері, що розглядається, складають, передусім, зазначені вище Конвенції ЮНЕСКО 1954, 1970 й 1972 рр., Конвенція ЮНІЦРУА 1995 р. тощо. Мають практичне значення й інші акти ЮНЕСКО (резолуції, рекомендації, декларації). Ряд Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, які визнаються деякими правознавцями джерелом

обов'язкових норм міжнародного права, присвячені проблемам повернення культурних цінностей державам-жертвам колоніалізму, розвитку міждержавного співробітництва та поширенню інформації щодо пам'яток. Слід вказати також на важливість документів міжурядових конференцій, приміром, Декларації Мехіко щодо політики в сфері культури й Рекомендацій Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури (всі – 1982 р.). Норми щодо культурних цінностей можуть міститись й в неспеціалізованих універсальних актах. Так, Конвенція ООН з морського права 1982 р. регламентує відносини щодо підводної культурної спадщини (передусім це морські судна, що затонули, а також затоплені міста); загальновизнано, що міжнародним морським правом також передбачається свобода археологічних досліджень у морі [2, с. 86].

Регіональний рівень – діяльність у межах континентів або географічно (або історично) традиційно визначених теренів. Приклади – вищезазначені Пакт Реріха 1935 р., Сан-Сальвадорська Конвенція 1976 р.. Європейські Конвенції №№ 66, 119, 121, 142, Угода про повернення культурних та історичних цінностей державам їх походження 1992 р. (в рамках СНД [3, с. 66–67]. Ці документи порівняно з Конвенціями ЮНЕСКО в багатьох випадках є більш радикальними щодо забезпечення охорони культурних цінностей. Норми політичного характеру щодо розвитку й охорони культурної спадщини Європи містять Підсумковий Акт Гельсинської наради з питань безпеки й співробітництва в Європі, ряд інших документів Гельсинського процесу.

Проблеми повернення пам'яток, вивезених під час воєн чи колоніального панування, а також питання співробітництва в боротьбі із злочинними посяганнями на культурні цінності (передусім із транскордонною торгівлею й переміщенням) найчастіше стають предметом регулювання двосторонніх спеціалізованих угод.

Виходячи з наведеного, можемо зауважити, що така увага до проблем охорони культурної спадщини, а також велика кількість прийнятих документів свідчать про формування в міжнародному праві окремого напрямку, системи, що має

тенденцію до розвитку й поглиблення. Сфера правового забезпечення охорони культурних цінностей поступово набуває ознак самостійної галузі міжнародного права – із власним предметом, що має характерні специфічні ознаки, із загальновживаними методами регулювання, з комплексом усталених спеціальних норм тощо (юристами-міжнародниками зазначалось, що наявність цілої системи конкретних міжнародно-правових документів перетворює комплекс принципів і норм у певну галузь міжнародного права [4, с. 127]).

З іншого боку, міжнародне право охорони культурних цінностей можна вважати сукупністю відособлених юридичних норм і правових інститутів, якими регулюється певна сфера суспільних відносин, що наділені якісною своєрідністю – це також вважається ознакою утворення галузі міжнародного права. Виділити міжнародне право охорони культурних цінностей у окрему галузь можна також на підставі змісту відносин, що ним регулюються – такий підхід вживався В.М. Корецьким для відмежування у окрему галузь міжнародного господарського права [5, с. 123].

Регулювання відносин охорони культурних цінностей має здійснюватись із дотриманням загальновизнаних принципів міжнародного права – суверенної рівності держав, поваги національного суверенітету.

1. Див.: European Treaty Series. – №№ 66, 119, 121, 143.

2. Див.: *Висоцький А. Ф.* Правовые проблемы научных исследований в Мировом океане. – К.: Наук. думка, 1974.

3. Міжнародна охорона, захист і повернення культурних цінностей (36. документів). – К., 1993.

4. *Богданов О.В.* О формировании права разоружения // СЕМП. 1979. – М., 1980.

5. *Корецкий В.М.* Международное хозяйственное право // Избранные труды.: В 2-х т. – К.: Наук. думка, 1989. – Т. 1.

„ЗЛОЧИН” ТА „ПОКАРАННЯ” У КОНТЕКСТІ МІФОАРХЕТИПУ ПРАВОТВОРЕННЯ

У просторі дослідження архетипів, які привертали увагу М. Еліаде, Е. Тайлора, К. Юнга, О. Лосєва, Ю. Лотмана, Б. Успенського, Е. Едангера, В. Бачиніна [1], має місце лакуна, в контексті якої виникає **проблема**: чи можливо при розгляді понять „злочин” та „покарання” (в культурологічному просторі) відштовхуватись від архетипної площини. Це – питання **актуальне**, оскільки дає вихід на моделювання змістового наповнення вказаних категорій в еволюційних параметрах.

Новизна пропонованого підходу полягає в тому, що „злочин” та „покарання” розглядаються в архетипній площині, яка фігурує як така, що розгортається в культурологічному просторі. Наразі завдання полягає в тому, аби розглянути поняття „злочин” та „покарання” на тлі міфоархетипу правотворення. Така постановка завдання потребує **культурологічного підходу**, який дозволить проаналізувати ситуацію як таку, що вкладає у специфічний простір культурних смислів, де *кожний феномен фігурує як символ*.

У культурологічному просторі архетипом правотворення виступає космотворення. Під правотворенням маємо на увазі виникнення і буття права в широкому правовому полі.

У контексті космотворення як архетипу правотворення „злочин” та „покарання” фігурують, насамперед, у співвіднесенні із „межею” як архетипною ознакою правотворення. У цьому випадку під „межею” мається на увазі світоглядно-психологічний феномен в різноманітних формах його опредмечення.

Для того, щоб осмислити світоглядний зміст, який вкладався в „межу” у вищезазначеному розумінні, насамперед необхідно звернутися до античної космології. Так, попри твердження, скажімо

Впікура, Левкіппа, Демокріта щодо безкінечності Всесвіту [2, с. 183], існування безкінечної кількості світів у безкінечній порожнечі, характерною рисою античного світовідчуття було уявлення про світ як обмежену частину неба [3, с. 198], про Космос як простір, обмежений видимим небесним склепінням. Не дивно, що „необмеженому” в античній психології надавалося негативного значення, адже принцип необмеженості суперечив трактуванню космосу як обмеженого укладу речей.

При формуванні в античному світовідчутті образу замкненого космічного простору, макрокосмічна межа, задаючи принцип міри, виступала ознакою не лише зовнішнього відмежування від хаосу, а й чітко вивіреного внутрішнього упорядкування, співвіднесеного з поняттям справедливості, яке фігурувало в контексті уявлень про міру, гармонію й досконалість. Саме прикметою такого упорядкування і виступає правотворення.

Зазначені домінанти античного світовідчуття ми прочитуємо в такий спосіб, що „межу”, в її „заземлений” іпостасі, трактуємо як поняття, яке у контексті міфологічної свідомості, з властивим останній сприйняттям одиничного як втілення всезагального, не втрачало (навіть об’єктивуючись) своєї космологічної насиченості.

На нашу думку, „межа”, навіть у випадку певної конкретизації, у своїй значимості сприймалася міфологічною свідомістю як проекція „межі” макрокосмічної, а відтак порушення межі, заданої в соціальних параметрах, так само, як і порушення межі Космосу, сприймалося як таке, що становить небезпеку не лише для самого суб’єкта, який, переступаючи межу, опиняється на „території” хаосу, а й для окультурненої території, окресленої цією межею. Адже межа, яка відділяє Космос від хаосу, упорядкованість від безладу, в міфологічній свідомості трактується як така, що її порушення призводить не лише до потрапляння на територію хаосу, а й до осквернення самої межі, зрушення її святенності, а це, у світоглядному розумінні, спроможне зрушити й саму суть межі як такої, тобто відродити стан хаосу, що у соціальному калькуванні прочитується як соціальна модифікація хаосу внаслідок нанесення шкоди суспільним відносинам, які визначають умови існування суспільства, забезпечують його стабільність і розвиток.

Саме у цьому баченні й міститься, як нам здається, та точка відліку, з якої бере початок міфологічне окреслення злочину як переступу межі (з підтекстом суспільної небезпечності), тобто таке його трактування, яке відіграло далеко не останню роль у діалектиці змістового наповнення категорії «злочин».

Ми вважаємо, що космологічна насиченість „межі” як такої, що є межею з хаосом, надавала усьому тому, що так чи інакше пов’язувалося з переступом межі, катастрофічної значимості, чи пак – значимості злодіяння, яке передбачало **обов’язковість** покарання, зумовлювану тим, що розплата тамувалося вже у самому факті злочину як переступу, який автоматично вводив суб’єкта у площину хаосу.

Отже, як бачимо, при дослідженні понять „злочин” та „покарання” у культурологічному просторі доцільно звертатися до архетипної площини, яка даючи можливість проникнення у світоглядний підтекст категорій, уможливорює аналіз характеру їх еволюції.

1. Див.: *Еліаде*. Космос и история. – М.: Прогресс, 1987. – 312 с.; *Тейлор Э.Б.* Первобытная культура. – М.: Политиздат, 1989. – 573 с.; *Юнг Карл Густав*. Архетип и символ. – М.: RENAISSANCE, 1991. – 304 с.; *Лосев А.Ф.* О понятии и социально-исторической природе символа и мифа // *Іноземна філологія*. – Вип. 28. Питання класичної філології. – Львів, 1972. – № 10. – С. 67–72; *Лотман Ю.М., Успенский Б.А.* Миф – имя – культура // *Ученые записки Тартуского университета. Тр. по знаковым системам*. – Тарту, 1973; *E. Edinger*. Ego and Archetype. Individuation and the Religious function of the psyche. – Baltimore, 1973; *Бачинин В.А.* Философия права и преступления. – Харьков: Фолио, 1999. ■

2. Письма и фрагменты Эпикура / Пер. с древнегр. С.И. Соболевского // *Материалисты древней Греции. Собрание текстов Гераклита, Демокрита и Эпикура* / Под ред. М.А. Дынника. – М.: Госполитиздат, 1955. – С. 179–236.

3. *Платон*. Федр / Пер. с древнегр. А.Н.Егунова // *Платон*. Федон, Пир, Федр, Парменид / Под общ. ред. А.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса, А.А. Тахо-Годи. – М.: Мысль, 1999. – С. 135–191.

Р.Б. Бедрій,
доцент кафедри
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Конституційну реформу в Україні започатковано Законом України „Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 р., який набув чинності 1 січня 2006 р. Наша держава стала парламентсько-президентською республікою. Суть змін у відносинах між різними гілками влади в Україні полягає в тому, що значно зросла роль парламенту – Верховної Ради України та її спікера. Крім того, підвищується вплив Прем'єр-Міністра України, який набув статусу, образно кажучи, „українського канцлера”. Водночас змінилася роль Президента України, хоч за ним зберігається статус Глави держави, однак втрачено право призначення членів уряду – Кабінету Міністрів України.

Відповідно до ч. 2 ст. 114 Конституції України Прем'єр-Міністр України призначається Верховною Радою за поданням Президента України. Він же вносить кандидатуру для призначення на посаду керівника уряду за пропозицією коаліції депутатських фракцій, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу парламенту. Тобто, відповідно до конституційних змін Президент України втрачає право самостійно визначати кандидатуру прем'єра. Це стає прерогативою коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді, що являє собою нове політико-правове явище в нашій державі. Зокрема, у ч. 6 ст. 83 Конституції зазначено, що коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України формується за результатами виборів і на основі узгодження політичних позицій. До її складу входить більшість народних депутатів України від конституційного складу парламенту. Відповідно до ч. 7 ст. 83 Конституції України коаліція повинна бути сформована протягом місяця з дня відкриття першого

засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або позачергових виборів парламенту, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій.

У ч. 10 ст. 83 Конституції України зазначено, що депутатська фракція, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу парламенту, має права коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, передбачені Конституцією України. Щодо інших членів Кабінету Міністрів України, то згідно з ч. 4 ст. 114 Конституції, – Міністр оборони та Міністр закордонних справ призначаються Верховною Радою за поданням Президента. Інші ж члени Кабінету Міністрів призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-Міністра. Отже, вищенаведені положення свідчать про основну роль парламенту у формуванні уряду України. Це ознака саме парламентсько-президентської форми державного правління.

Чи є досконалішою така форма правління? І взагалі яка форма правління є найдосконалішою? На це питання вчені-конституціоналісти не дають конкретної, остаточної відповіді. Важко визначити найдосконалішу форму державного правління. Наприклад, США, Франція, Німеччина – держави з різними формами правління, але державний апарат у них функціонує нормально.

Отже, важлива, очевидно, не форма правління, а змістовне наповнення цієї форми – реалізація демократичних принципів, принципів громадянського суспільства в тій чи іншій державі, у діяльності її державних і самоврядних структур.

За відсутності розвинутої демократії, передусім громадянського суспільства, демократичних інститутів (органів суспільного самоврядування, демократичних політичних партій), сталих демократичних традицій як у суспільстві загалом, так і сталої демократичної політичної культури зміна форми правління перетворюється на кулуарний перерозподіл існуючого політичного капіталу і не має нічого спільного з процесами демократизації. Багатопартійна автократія так само небезпечна, як і одноособове правління. Більше того, вона не здатна забезпечити стабільний розвиток політичної системи і має яскраво виражену тенденцію до виродження в однопартійну автократію або ж у відверту політичну диктатуру.

КАДРОВА ПОЛІТИКА МВС УКРАЇНИ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОЦЕСУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Понад 15 років в Україні триває державотворчий процес. Очевидні його значні успіхи. Їх результатом є те, що Україна як незалежна держава, відбулася „де-юре” та „де-факто”. Сподіваємось, що безповоротно...

Історичний час цього процесу дуже короткий. Тому поряд з успіхами у процесі українського державотворення ще є доволі багато проблем. На жаль, часто ми самі їх створюємо, а пізніше, як це не раз бувало, „героїчно” їх долаємо. Через це процес не є системним та цілісним, у ньому чимало прорахунків.

Один з них – державотворення в Україні не є належним чином забезпечене ідеологічно та політично. Принаймні щодо змісту і характеру діяльності правоохоронної системи. Що не кажіть, а державницький підхід до кадрової політики у ній явно бажає бути кращим. На усіх етапах становлення України єдиної і чіткої лінії немає: одні і ті ж правильні слова у кадровій політиці підмінюються зовсім неадекватними діями. Від цього у ній відчуються постійні шарахання, морально-психологічна дезорганізація особового складу. Винуватими у такому становищі однаковою мірою є усі державні інститути влади, усі політичні блоки та партії – від „червоних” до „біло-голубих” та „помаранчевих”, бо, піклуючись більше про своє, містечкове, вони прогледіли як з водою вихлюпнули і дитя.

Маємо на увазі те, що з часів Горбачова стосовно силових структур утвердилася теза про обов’язковість їх деідеологізації та деполітизації. Що в принципі не лише шкідливо, а й неможливо. (Про департизацію силових структур не говоримо – вона правильна

і беззаперечно). А от як, наприклад, міліція може охороняти політичні та ідеологічні інтереси влади (читай, держави), бути її „озброєним загоном”, будучи поза цією політикою та ідеологією, не зрозуміло. Ми ж тільки говоримо про підбір і розстановку кадрів на основі таких складових, як професіоналізм, моральність, ідейно-політична відданість Україні, а насправді підбираємо кадри „під себе”. Тобто реалізуючи одну і ту ж національну ідею – збудувати самостійну Україну, структури влади і зокрема МВС, при усіх трьох Президентах піклувались виключно про вузько-партійні або вузько-блокові інтереси.

Ми відчуваємо це як на Заході України, так і на її Сході. Наприклад у Львівській області від генерала Шабаєва у 1991 р. до генерала Цимбалюка у 2007 р. обласними начальниками міліції було аж 12 осіб. У Луганській області плінність кадрів разом з некомплектom особового складу становить у слідстві понад 22%, у карному розшуку – більше 30%, у БНОНі – 40%, а у ДСБЕЗ – майже 25%. Йде вимивання професійного ядра, оскільки працівників органів внутрішніх справ зі стажем від 5 до 10 років у цих службах стало від 23 до 29% відповідно. І це при тому, що щороку ВНЗ МВС України випускають 3,5 тис. кваліфікованих спеціалістів [1].

У виступі Міністра внутрішніх справ В. Цушка на нараді з керівниками підрозділів зв'язків з громадськістю управлінь міліції в областях, на транспорті, ВНЗ, яка відбулась на початку 2007 р., теж було зазначено, що „міліція молода і часто недосвідчена. Середній вік працівника міліції – 30 років, в середньому начальники міськрайвідділів працюють 9 місяців і мають всього 32–33 роки. І тільки 25 начальників райвідділів мають стаж понад 5 років”.

Як показує практика кадрової роботи, начальниками середньої ланки є молоді люди (у межах 30 років і молодші). Далеко не всі з них хочуть ними бути: навіщо старатися, а потім розчаровуватися, коли тебе зроблять „стрілочником”; заробляти різні „болячки”, аби тебе через півроку – рік черговий Міністр або новий обласний начальник міліції звільнив з роботи? Часто без пояснення причини. Просто, виявляється, „ти не вписуєшся в команду”. То ми держава, чи збіговисько кланів – „команд”?

Цей порок триває давно, але особливо став видним з часів Міністра внутрішніх справ М. Білоконя. Він змінив майже усіх

керівників міліції від членів Колегії МВС України та районної ланки (пішла ланцюгова реакція) Потім точнісінько так само вчинив Міністр Ю.Луценко. Щоб пересвідчитись, проаналізуйте кадрові зміни в УВС у Львівській області, м. Львова, райвідділів за період лютого 2005 р. і до кінця 2006 р. Цікаво, що одних змінили за належністю до „біло-голубих”, інших – за „помаранчевість”. Насправді ні ті, ні інші такими не були. Вони просто (хтось краще, хтось гірше) виконували свою професійну роботу, реалізовували накази „зверху”. Стверджую це, бо більшість з них знаю особисто – вони наші випускники. Їх провина у тому, „що не вписалися у команду”. З міліції пішли на пенсію, і тепер – хто в комерційних структурах, хто ще десь... Пішли молоді люди віком 38–44 роки, які тільки-но набули досвіду, в т.ч. аналітично мислити, якісно виконувати інформаційно-агентурну, оперативну роботу і т.п. На їх місце ще знайшли заміну, хоч не факт, що кращу з огляду на професіоналізм, моральність та ідейність.

Тепер переживають „кадри Ю. Луценка”, які теж можуть стати „козлами відпущення”. Одне тішить, що їх повністю, оптом міняти вже ніким. Тому спостерігаємо (поки що) кадрове тупцювання на місці (зміна Колегії МВС і ряду регіональних керівників міліції поки що не набула подальшого розвитку). Видається дуже важливим, аби в сучасних умовах знову не наступити на „кадрові граблі”.

Вкрай важливо у кадровій роботі вузько блокові, вузько партійні інтереси змінити на інтереси суспільства. Щоб кадрові зміни були не на користь «Нашої України», БЮТ чи Партії регіонів, а на користь держави. Тоді органи внутрішніх справ реалізовуватимуть не політику кланів, а політику та ідеологію держави Україна, незалежно від того, хто Президент, прем'єр-міністр чи голова облдержадміністрації.

Однак, щоб так було, потрібно багато міняти. І є дуже правильним, що начальників РВВС і вищих тепер будуть призначати та звільняти колегіально, на рівні Колегії МВС. Напевне, це не назавжди (бо надмірна централізація управління в наших умовах може бути небезпечною). Але сьогодні це актуально для збереження хоча б того незначного кістяка у підрозділах міліції,

який ще є. Доречним видається посилення інституту підвищення кваліфікації для молодих, перспективних кадрів.

Міністр внутрішніх справ В.Цушко небезпідставно щодо нашої системи вжив слово „болото” і визначив її стан як «хворої», підкреслив необхідність її лікувати. Те, що він, передусім, звернув увагу на підрозділи зв’язків з громадськістю теж цілком зрозуміло: імідж міліції дійсно слід по-справжньому піднімати, в т.ч. формувати позитивну громадську думку через ЗМІ, передусім через подолання стереотипу, сіяного містечковими лідерами, ніби-то органи міліції завжди „крайні”. Ось свіжий приклад з Львівщини: хтось комусь за сміхотворну ціну двокімнатної квартири разом з дійсно «золотими» гектарами землі у смт Брюховичі продав відновлювальний кардіологічний центр. І на сесії облради питають керівників міліції за те, чому правоохоронні органи не втруtilись. Та „розрулили” ситуацію з протестами працівників центру проти такого беззаконня. При цьому відверто уникають питань, замовчують „хто, кому, за скільки” насправді продав, „хто на це дав добро” і т.п. Знову винувата міліція?

Саме тому плани керівництва Міністерства щодо відновлення інституту замполітів у підрозділах міліції, створення профспілкових комітетів атестованих працівників, більшого соціального захисту співробітників, зростання їх грошового утримання, формування соціологічних груп для моніторингу громадської думки і т.п. – надзвичайно актуальні кроки з оздоровлення діяльності правоохоронних органів України загалом і кадрової політики зокрема.

Лише б слово в черговий раз не розминулось з ділом, бо що новий міністр – так одні і ті ж плани та обіцянки. А потім усе повертається „на круги своя” (ще покійний міністр Ю. Кравченко, потім М. Білоконь) говорили про необхідність змінити міліцію – із „озброєного загону виконавчої влади” на поліцію – структуру, що охороняє інтереси та права народу. Тепер про це говорить і В. Цушко. Не хотілося б, щоб так було і тепер, оскільки є очевидним, що відступати нікуди.

1. *Портнягіна О.П.* Щодо необхідності визначення стратегії кадрової політики в ОВС України // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 1.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейський захист прав людини включає в себе як правові норми конвенцій та угод, прийнятих державами у межах Ради Європи (РЄ), Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), інших європейських організацій із захисту прав, що знайшли відображення у національних законодавствах, так і безпосередньо судовий захист, який здійснюється Європейським Судом (ЄС) з прав людини у Страсбурзі.

Правові норми конвенцій і прецедентне право, яке сформувалось на підставі рішень ЄС і Комісії з прав людини, відображає європейські стандарти у сфері прав людини, на які спирається правова система європейський держав. Європейські стандарти у галузі прав людини несуть в собі ідеї, які зародилися ще в давні часи, перебували у центрі процесу становлення і розвитку єдиної природничо-правової теорії, зміст якої в тому, що фундаментальні права людини мають позадержавне і позаюридичне походження. Хоча конкретний зміст прав людини зазнав еволюції і розширився відповідно до змін у суспільному житті держав та розвитку міжнародного співробітництва, стрижень самої ідеї – природність і невід’ємність прав людини – залишився незмінним.

Формування загальновизнаних європейських стандартів прав людини відбувалося з врахуванням багаторічного досвіду становлення національних законодавств у цій сфері [1].

Після створення РЄ і в результаті функціонування її основних контрольних механізмів та затвердження норм Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. [2], а також інших конвенцій РЄ у національних законодавствах європейських держав, а також діяльності ОБСЄ, інших європейських організацій із захисту прав

людини можна вести мову про виникнення понять „європейські стандарти прав людини” і „європейська система захисту прав людини”. Таким чином, під „європейськими стандартами прав людини” розуміються визнані європейським співтовариством і закріплені у його документах юридичні норми, які включають всі життєво необхідні права людини, а також механізми їх гарантій, захисту і забезпечення на практиці. Визнання і дотримання прав людини та її основних свобод відповідно до прийнятих європейських стандартів стали критерієм визначення ступеня верховенства права і рівня розвитку демократії в окремих європейських країнах. Відбувається розширення і поглиблення змісту європейських стандартів у сфері прав і свобод людини, які набувають сили норм міжнародної моралі і міжнародного права.

Європейську систему захисту прав людини складають передусім дії та гарантії норм європейських конвенцій з прав людини, які стали нормами національних законодавств європейських держав, а також безпосередня діяльність РЄ, її контрольних органів, особливо ЄС з прав людини щодо забезпечення виконання Європейських конвенційних норм захисту прав людини. Завдяки діяльності цих органів РЄ була побудована цілісна процесуальна система і створено європейський правовий простір, в якому до матеріальних і процесуальних норм висуваються єдині європейські вимоги.

Європейська практика показує, що норми Конвенції найбільш ефективно застосовуються тоді, коли вони безпосередньо включені у внутрішньодержавне право. І це підтвердив ЄС з прав людини, який зазначив у своєму рішенні, що вимога „прямого забезпечення дотримання прав, які визначаються Конвенцією” знаходить справедливе відображення передусім у тих випадках, коли положення Конвенції були включені у національне законодавство[3].

Приєднавшись до Конвенції 1950 р., Україна взяла на себе зобов’язання брати участь у міжнародних засобах імплементації універсальних і європейських конвенцій у галузі прав людини. Випадки невиконання міжнародних стандартів прав людини завдяки цій системі міжнародного контролю стають широко відомі у світі і

зумовлюють негативні наслідки для держави-порушниці. Рішення ЄС з прав людини у разі встановлення порушень прав людини мають наслідком відшкодування матеріальної і моральної шкоди державою-порушницею [4].

Щоб детальніше охарактеризувати зазначені стандарти їх можна класифікувати за різними критеріями на наступні види: 1) залежно від онтологічного статусу – номінальні (термінологічні) та фактичні (змістові); 2) за сферою дії – всесвітні (загальнолюдські) та регіональні (континентальні); 3) за характером обов'язковості впровадження – юридичні (такі, втілення яких є формально обов'язковим для певних держав і може забезпечуватись застосуванням міжнародних санкцій) та морально-політичні (позбавлені формальної обов'язковості) тощо[5].

Отже, підсумовуючи, можна запропонувати таку дефініцію: європейські стандарти прав людини – це зафіксовані в юридичних актах та документах європейських міжнародних організацій принципи і норми стосовно прав і свобод людини, призначені слугувати орієнтирами для відповідної внутрішньодержавної юридичної практики[6].

1. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю.К. Качуренко. – 2-ге вид. – К.: Юрінформ, 1992.

2. Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – 3-є вид. – К.: Сфера, 2002. – 378 с.

3. *Даффи П.* Европейская конвенция о правах человека и эффективность судебной защиты // Судебный контроль и права человека. – М., 1996.

4. Права человека: итоги века, тенденции, перспективы / Под общ. ред. чл.-кор. РАН Е.А. Лукашевой. – М.: Изд-ва НОРМА, 2002. – 448 с.

5. *Рабінович П.М. Хавронюк М.І.* Права людини і громадянина: Навч. посібник. – К.: Атіка. 2002. – 464 с.

6. *Рабінович П.М.* Європейські стандарти прав людини: онтологічні, гносеологічні та праксеологічні аспекти // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2 (33); № 3 (34).

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНИЦТВА

Все починається з ідеї, яка відповідно оформляючись словом, торує свій шлях у суспільному бутті. Раз виникнувши, вона починає себе поводити як окремий живий організм. З одного боку, вона народжується як наслідок осмислення суспільного буття, тобто як теорія – відображення цього буття, а з іншого – народившись, вона об'єктивується, стає принципом діяльності, переведенням соціальних потреб у практичну площину; орієнтує „як треба” і „як не треба” діяти, „що” робити і „чого” не робити; головне – відповідає на питання „для чого” треба діяти так чи інакше. У цьому сенсі, будучи породженою суспільством, вона сама здійснює зворотній вплив на життя суспільства і таким чином набуває конкретних значень аксіологічного сприйняття світу.

Виходячи з такого розуміння, ми стверджуємо: ідеї українського народництва щодо проблем національного державотворення не втратили свого значення для теорії і практики сьогоденного державного будівництва в Україні. Більше того, нам видається, що актуалізація цих ідей посилюється з огляду на мирний характер завоювання Україною незалежності (позитивний аспект) та відсутність у цьому процесі адекватного оновлення структур влади (негативний аспект). Влада за змістом своєї діяльності та і за формою також, так і залишилася радянською, що було однією з причин „помаранчевої революції”. Сама ж „помаранчева революція” своєю безрезультатністю оглушила своїх прихильників тим способом, що показала (вже в котрий раз!) – найголовнішою проблемою серед усіх інших проблем, які необхідно вирішувати Україні в першу чергу, є проблема її історичної ідентифікації, за

словами І. Дзюби: „Повернення духовної самодостатності народу..., за умов відсутності якої, розвиток України зупинився на спрощених формах демократії” [1, с. 17–18].

Виразом цієї спрощеності є відсутність системи влади, належного державного апарату, який би відкривав можливості для утвердження високих мірок демократії і водночас виключав би можливість перетворення її у поле для розгулу невдоволених амбіцій, який би стимулював розвиток свободи і водночас не допускав її реалізації як свободи безвідповідальності.

Слід наголосити, що проблеми національного державотворення знайшли своє відображення не лише в народницькій ідеології, а й також у політологічних концепціях консервативного та національно-державницького напрямів суспільно-політичної думки. Ми загострюємо увагу на ідейній спадщині народників лише з двох причин.

По-перше, народницький напрям формувався ще з кінця XVIII ст., знайшов своє відображення у відомій „Історії русів”, в організаційному відношенні виявився в діяльності членів Кирило-Мефодіївського товариства. Тобто серед названих напрямів суспільно-політичної думки саме народницький є генетично найбільш традиційним.

По-друге, у персональному відношенні народницький напрям представлений найбільш відомими особистостями, які були водночас як теоретиками, так і діячами суспільно-політичного руху. Йдеться про М. Костомарова, П. Куліша, В. Антоновича, М. Драгоманова, М. Грушевського. Лише перелік цих видатних осіб пояснює той факт, що, починаючи з 40-х рр. XIX ст., і до 20-х рр. XX ст., тобто протягом усього дореволюційного етапу в українській суспільно-політичній думці безроздільно панував саме цей напрям [2, с. 61].

Розчарування в результатах української революції 20-х рр. XX ст., народницькій методології оцінок суспільних явищ взагалі та державотворчих проєктів зокрема призвели до втрати панівних позицій народництва. Однак ідеї цього напрямку продовжували розвиватися в українській зарубіжній історико-правовій думці. Вони представлені творчістю відомих учених-правників

Р. Лашенка та С. Шелухіна, що підтверджує життєздатність народницьких ідей.

У конкретному вияві в ідеології українського народництва можна визначити ряд особливостей, що безпосередньо проєктуються на проблеми національного державотворення. Найбільш загальною такою особливістю є, як вважають автори „Малої енциклопедії етнодержавознавства”, – гуманізм. У відповідній статті під назвою „Гуманізм політичної думки українських мислителів ХІХ – початку ХХ ст.” вони звертаються до творчості М. Костомарова, М. Драгоманова, М. Грушевського [3, с. 278–279], тобто до творчості виключно народницьких ідеологів та діячів.

Більш конкретні особливості народницької ідеології зводяться, з нашого погляду, до такого: 1) основна увага приділялася аналізу подій, пов’язаних з життям трудових мас, в основному селянських; 2) особливий інтерес і симпатії проявлялися до подій народного хвилювання (бунти, повстання, революції); 3) народні маси вважалися рушійними силами історії, а інтереси трудового народу – єдиним критерієм історичної оцінки; 4) оскільки головна увага приділялася буттю народу, а не функціонуванню держави, то цілком органічно сформувалася і не увага до державотворчих проблем; 5) з цієї ж причини відбулося формування іншої особливості, змістом якої було ототожнення державних установ з визиском і насильством, що не було виправданим з погляду на державотворення національне; 6) незважаючи на те, що народницька ідеологія в цілому визначила інтерес до проблем народності, у томі числі і до національного питання [4, с. 46], вона все ж таки грішила неоднозначністю оцінок власної еліти з погляду можливостей репрезентації нею цілої української нації. В окремих випадках спостерігається свідоме протиставлення народу і еліти; 7) внаслідок зазначеної обставини сформувалася ще одна особливість народницької ідеології, що мала, з нашого погляду, вирішальне значення не тільки для перспектив цього ідейного напрямку загалом, а й для долі української держави у 20-і рр. ХХ ст.; маємо на увазі трактування історичної перспективи українського суспільства і держави, в якій на перший план

виходять соціальні антагонізми, а не вирішення національних проблем.

Звідси корені цілком протилежного розуміння співвідношення соціального і національного в державотворенні і культурі України у М. Драгоманова і Б. Грінченка, Ю. Бачинського. З цієї причини, як твердять дослідники, думку яких поділяємо і ми, „навіть федералістична концепція М. Драгоманова є реакційною в порівнянні з костомарівською і кирило-мефодіївською” [5, с. 150]. Ця остання виходила з факту національного гроблення українців та, в першу чергу, пошуку шляхів його припинення, у той час, як М. Драгоманов був справедливо критикований І. Франком за те, що з політичної точки зору українці були для М. Драгоманова „південним росіянами”, якими й повинні бути надалі [6, с. 87].

Під впливом ідей громадівського соціалізму М. Драгоманова перебував М. Грушевський, що засвідчила його політична діяльність на чолі Центральної Ради. Як і Драгоманов, він обстоював еволюційний шлях розвитку України, розглядав державність далеко не першочерговим елементом цього розвитку [7, с. 490]. На дивно, що за умов жорсткої альтернативності вибору між радикальними напрямками в політиці, які на той час диктували правила політичної гри, М. Грушевський опинився на узбіччі політичних реалій часу.

Крім загальних особливостей народницької ідеології щодо національного державотворення, є цілий ряд інших конкретних особливостей, яких ми тут не розглядаємо, оскільки вони не мають достатнього ступеня загальності.

Ідеологія ж народництва, її позитивні і негативні риси – особливості можуть бути враховані у сучасному процесі державного будівництва і сприяти переборенню того адаптаційного неврозу [8, с. 331], який переживає тепер народ України.

1. Дзюба І.М. Україна перед сфінксом майбутнього. – К.: Вид. дім. „КМ Академія”, 2001. – С. 17–18.

2. Потульницький В.А. Теорія української політології: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1993. – С. 61.

3. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – С. 278–279.

4. *Потульницький В.А.* Історія української політології (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці). – К.: Либідь, 1992.

5. Проблеми дослідження історії України. Перший круглий стіл істориків. Славсько, 4–6 вересня 1990 // Праці сесій, конференцій, симпозіумів, круглих столів НТШ. – Т. 2. – Львів, 1993.

6. *Мазепа В.І.* Культуроцентризм світогляду І. Франка. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2004. – С. 87.

7. *Левенець Ю.* Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX – початок XX ст.). – К.: Стилос, 2001. – С. 490.

8. *Донченко О., Романенко Ю.* Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення): Монографія. – К.: Либідь, 2001. – С. 331.

О.Р. Кравців,

асистент кафедри

теорії держави і права

(Львівська комерційна академія)

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В ЧАСТИНІ РОЗПОДІЛУ ПОВНОВАЖЕНЬ

Система влади, встановлена в Конституції 1996 р., мала низку недоліків і була певною мірою розбалансована. 8 грудня 2004 р. Верховна Рада прийняла Закон України „Про внесення змін до Конституції України”, який повинен був усунути спірні моменти, закладені в Конституції, змусити весь державно-владний механізм працювати більш відповідально. Справді, цим Законом було врегульовано проблему відкладального вето президента; передбачено формування парламентської коаліції; розширено повноваження президента щодо розпуску парламенту; запроваджено новий механізм формування уряду. На думку авторів

реформи, це повинно підвищити рівень відповідальності парламенту (коаліції) та уряду за стан справ у державі, зробити виконавчу владу стабільнішою.

Водночас конституційна реформа через суперечливість логіки в питаннях подання кандидатур на посади міністрів, призначення голів місцевих адміністрацій, скасування актів місцевих адміністрацій, контрасигнації актів президента створює алогічну конкуренцію найвищих державних посад Президента і Прем'єр-Міністра у межах однієї виконавчої сфери діяльності.

Багато положень закону про зміни до Конституції були піддані критиці з боку Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права та Венеціанської комісії. Низка вжитих формулювань є нечіткими (наприклад, щодо формування Кабінету Міністрів, відповідальності уряду перед Президентом, підстав дострокового припинення повноважень парламенту), не відповідають вимогам юридичної визначеності, що в країнах романо-германської системи права, до яких відноситься і Україна, є одною з головних складових принципу верховенства права.

Автори змін до Конституції не врахували рішення, прийнятого на всенародному референдумі в 2000 р. Другу палату парламенту не було створено, а її наявність могла б зруйнувати законодавчий монополізм, сконцентрований в однопалатній Верховній Раді, протистояти централізації, владному універсалізму. Єдина ж палата обирається за пропорційною виборчою системою «жорстких списків». Відтак регіональне представництво в парламенті забезпечуватиметься на незадовільному рівні.

Депутатський імунітет, проти якого проголосувало приблизно 80% учасників згаданого референдуму, так і не скасовано. Більше того, тепер недоторканність мають і депутати місцевих рад, що заважає в боротьбі зі злочинцями, а інколи і унеможливує її.

Прийнявши закон у період виборів нового Президента, парламент істотно змінив конституційні умови і порядок здійснення влади народом у частині, що стосується компетенції глави держави, не взявши до уваги загальновизнану доктрину, згідно з якою проведення конституційної реформи в умовах політичної нестабільності негативно впливає на суспільно-політичну

обстановку в державі. Доводиться констатувати, що конституційна реформа не увібрала в себе весь напрацьований світовою практикою досвід збалансування системи стримувань і противаг між гілками влади. За Президентом, парламентом та урядом залишається широке поле для дестабілізуючих політичних маневрів.

Система поділу влади закладена в змінах до Конституції є більшою мірою результатом політичних домовленостей, що відбувалися не у співпраці, а в атмосфері протистояння і протиборства, аніж моделлю оптимально збалансованої парламентсько-президентської республіки.

Г.С. Боровська,

викладач кафедри

філософії та політології

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОСВІДОМОЇ ОСОБИСТОСТІ У ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ П. ЮРКЕВИЧА

Памфіл Данилович Юркевич (1826–1874) – академічний філософ, педагог, представник київської філософської школи, одна з неординарних постатей тогочасної суспільно-політичної думки. Тéma правосвідомої особистості порушується у всіх педагогічних працях П. Юркевича. Підручник „Курс загальної педагогіки з додатками” містить розділ „Загальні основи методології”. А йому передували праці „Читання про виховання” (1865 р.), „Загальні основи методики” (1865).

Видання численних праць викликало вороже ставлення преси до професора. Так, П. Ткачов назвав підручник „поліцейською пересторогою”, зважаючи на дисциплінарні повчання. А методологію виховання філософ побудував на засадах християнського гуманізму: визнанні прав людства в

дотриманні закону правди та невичерпності добра в серці кожної людини [1, с. 68].

Докладно обґрунтовуючи необхідність розвитку у вихованців ідеальної сторони життя, філософ підкреслював, що любов до істини як найглибшого процесу пізнання, навчання дисципліни та порядку є необхідною умовою становлення особистості. Становлення цілісної правосвідомої натури відбувається не без впливу розуму. Отже, принцип любові, панівний і центральний, підкріплений у вченні принципом знання. Освіта розуму, як підкреслив філософ, є найсуттєвішим завданням виховання, а тому П. Юркевич у складанні теорії виховання заперечував проти обмежень „прав розуму” на різнобічне дослідження і пізнання людської натури. Потенції розуму, на думку ученого, повинні використовуватися якомога ширше, щоб визначилася особистість, в якій править мудрість і панує справедливість. Виховання дисципліни здійснюється, за П. Юркевичем, наступним чином: початкова анархія повинна перейти у конституцію методом звички; конституція повинна бути захищена і управлятися аристократією моральних переконань; аристократія повинна підкорятися виключно одній меті життя [2, с. 194].

Дисципліна – основна форма становлення правосвідомої особистості, тому виховання духу і тіла є взаємопов’язаними. Найголовніше – виховати тіло так, щоб воно не було гніздом пристрастей, афектів, дурних спрямувань, а щоб постало найміцнішим, найслухнянішим органом вищої і найчистішої волі [2, с. 310]. Дисципліну взаємодії духу і тіла П. Юркевич вважає наслідком високої освіченості і виховання. Під дисципліною він розумів, передусім, навчання, оскільки дисципліна – це та школа, яка вчить любові до законності, порядку і благочинності. Засобом дисципліни воля підноситься надвідвертими, чуттєвими потягами до розуму, який окреслює план життя і діяльності. За П. Юркевичем, в дисципліні є велика свободолюбива сила, необхідна для становлення правосвідомої особистості. Дисципліна, передусім, зобов’язує до постійної освіти і дотримання внутрішнього закону в собі.

П. Юркевич підкреслював, що приховані зародки моральної порчі – пристрасть, невміння володіти собою, холоднокрівність, тупість, грубість, жорстокість – все це безпосередньо пов'язане не тільки зі станом душевної нерівноваги, а й з відповідним незнанням законів. Психологія і фізіологія – основа тілесного здоров'я людини. Вона повинна бути силою моральною, силою, яка збільшує її спроможність до самовладнання і самокерування; розумне виховання повинно, насамперед, і тілу надати захист від свавільних і деспотичних зазіхань духа.

У будь-якому випадку тіло повинно служити духові за законом вічної справедливості, яка охороняє однаково право духа і право тіла. Тому педагогічне виховання для П. Юркевича має значимість у тому випадку, коли воно дисциплінує особу і визначає індивідуальний підхід до особи. Процес виховання починається зі становлення внутрішньої дисципліни, або вміння володіти собою. Тому філософ вважав, що настрій душі є наслідком загальної справедливості, що супроводжується благополуччям і нестисненою душевною діяльністю, що загальною формою виховання внутрішньої дисципліни є вимога, оскільки де нема вимоги, тому нема виховання, а людина підкоряється загальній волі і загальному розумові, які повинні бути втілені в дисциплінарних правилах [2, с. 474] .

Тема становлення законослухняної правосвідомої особистості у вітчизняній філософській традиції не ставилася, що безперечно ускладнює дослідження. У Юркевичевій спадщині невід'ємно присутній німецький компонент, що дає підстави стверджувати про вагомість цієї теми, орієнтуючись на класичні засади саме в просторі філософії права. Достеменно відомо, що основна педагогічна лектура, виклади в учительській семінарії військового відомства у Москві були підготовлені після завершення П. Юркевичем розробки програмних лекцій з історії філософії права.

1. Дело. – 1869. – № 3.

2. Курс общей педагогики с приложениями. – М., 1869.

С.Ф. Орлов,
доцент кафедри
філософії та політології,
кандидат філософських наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ЗЛОЧИННІСТЬ

Ми все частіше тепер стаємо свідками незворотних процесів розвитку людської цивілізації, котрі виявляють нові умови функціонування людини та суспільства. Як наслідок цього, реальністю нашого часу стала глобалізація, що розглядається як поширення економічних, політичних і культурних процесів за межі держав і формування на цій основі нової цілісності світового простору.

Слід відзначити, що причинно-наслідковий зв'язок між аспектами розвитку сучасного політичного та економічного життя планети і процесами, які відбуваються у сфері правоохоронної діяльності, простежується доволі чітко. Інша річ, що характер цього взаємозв'язку виявляється неоднозначним, тобто він може мати як позитивні, так і негативні наслідки. На думку авторитетних спеціалістів різноманітних міжнародних організацій та передусім ООН, до цих аспектів можна віднести:

- **розповсюдження демократії**, з одного боку, прогресивний процес, а з іншого – сприяє поглибленню конфліктів, спалахам насильства, розвитку вандалізму та тероризму, оскільки лібералізація суспільних відносин відповідно веде до лібералізації у трактуванні злочинності, значного пом'якшення ступеня відповідальності за порушення законності та правопорядку, що у такому випадку як реакція на ці фактори може призвести до формування досить значного (за даними початку ХХІ ст., приблизно 20 млн. чол.) числа біженців, що не може не впливати на сучасні світові процеси;

• **домінування ринкових відносин в економіці**, формування т.зв. „ринкового” лібералізму, що призводить до руйнації усталених форм економічного співіснування;

• **зростання рівня корумпованості апарату влади та управління**;

• **взаємну інтеграцію світової економіки**, що в умовах глобалізації набуває небачених масштабів, супроводжується виникненням та подальшим укрупненням транснаціональних промислово-виробничих груп та корпорацій; варто відзначити, що інтернаціоналізація світової економіки неминуче призводить не тільки до розвитку легальної підприємницької діяльності, а й до злочинної ділової активності, яка не обмежується національними межами;

• **трансформацію систем виробництва та ринку робочої сили**, яка докорінно змінила усталений ще в середині XX ст. спосіб організації виробництва, сприяє значному посиленню процесів міграції капіталу та робочої сили, для яких не існує вже жодних національних кордонів;

• **швидкість технологічного оновлення**, що сформувала основи для так званої „інформаційної революції”;

• **революційні процеси у функціонуванні сучасних засобів масової інформації**, що супроводжуються відображенням у них диктату ідеології споживацтва.

Виявляють себе і **кримінологічні проблеми**, здатні значною мірою формувати особливий статус сьогоденної злочинності. До найважливіших з них слід віднести:

а) **проблему зайнятості населення**, значна частина якого перебуває поза межею необхідної кількості працюючих, здатних забезпечити стабільний стан виробництва у країнах світу. Науково доведено, що для цього достатньо залучення лише 20% населення планети. У цьому разі виникає питання про роль незайнятої частини, котрій уготовано пасивне споглядання і в перспективі ймовірно працевлаштування у позавиробничій сфері, де, як відомо, воно часто реалізується з порушенням законності; не слід скидати з рахунку і можливості активного спротиву безробітних якщо умови вирішення їхніх проблем не поліпшуються або це відбувається надто мляво.

у цьому випадку зростає загроза застосування силових методів розв'язання конфліктів;

б) **проблему ринків фінансових операцій**, котра напряму пов'язана з тим фактором, що в наш час понад 80% фінансового капіталу є у „вільному плаванні”, а це сприяє існуванню та розвитку фінансових спекуляцій; водночас відбувається небачений розвиток фінансових систем, через які щоденно перекачується до одного трильйона доларів, значне зростання швидкості переказування грошей через національні кордони; зниження можливості їх ідентифікації сприяє проведенню незаконних операцій та „відмиванню” грошей, а використання в рамках міжнародних розрахунків обмеженої кількості валют (долар США, євро, англійської фунт стерлінгів чи японської йєни) об'єктивно сприяє процесам криміналізації у сфері міжнародної фінансової діяльності;

в) **проблему суттєвого зниження здатності національних урядів управляти суспільством, боротись зі злочинністю**; політика глобалізації неодмінно формує тенденцію до уніфікації законодавства, чим реально звужує можливості врахування національного досвіду вирішення важливих питань правоохоронної діяльності.

Сьогодні злочинність як суспільно-політичне явище перейшла кордони країн, набрала рис явищам міжнародного, транснаціонального. Ряд визначень транснаціональної злочинності, що відображає її особливості, котрі склалися в умовах здійснення сучасних глобалізаційних процесів, уже сформульовано і використовується. Так, Всесвітня конференція з організованої злочинності на рівні міністрів, що відбулася у Неаполі (Італія) у листопаді 1994 р., запропонувала вживати дане визначення процесів, пов'язаних із переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей чи інших матеріальних (нематеріальних) засобів через державні кордони, причому один із суб'єктів цього процесу не представлений державою. Російський дослідник транс-національної злочинності І.В. Годунов виявляє такі **притаманні** їй риси: а) наявність складних за структурою дій; б) набуття різновиду промислу; в) надання незаконних економічних вигод; г) злочинна підприємницька діяльність.

Міжнародна глобалізація, що здійснюється на засадах широкої інтеграції учасників суспільно-політичних та економічних процесів, не може не спричинити такого ж рівня змін, які відбуваються у рамках розвитку сучасної організованої злочинності. На думку ряду дослідників, можна виявити **об'єктивні процеси**, котрі на пряму **сприяють переростанню злочинності у свій транснаціональний різновид**.

По-перше, це розвиток міжнародних зв'язків у політичній, економічній та соціальній сферах.

По-друге, формування транснаціональних корпорацій в окремих галузях промисловості.

По-третє, об'єднання представників різних країн світу у міжнародні громадські організації.

І, по-четверте, це „розмивання державних кордонів”, що проявляється у значному спрощенні візового режиму між рядом держав світу та відкритості сучасного суспільства для широких потоків робочої сили.

Розвиток та інтенсивність транснаціональної організованої злочинності тісно пов'язані з політичною та економічною нестабільністю в різних регіонах планети. Маємо справу з фактами, коли цілі регіони випадають з-під контролю центральних властей у країнах світу, що дає можливість посилення впливу злочинних організованих груп. У ряді регіонів Латинської Америки, Центральної Азії за цих умов широко культивуються нарковмісні рослини, а сепаратистські рухи стали благодатним середовищем для розвитку наркобізнесу та торгівлі людьми. Важливими факторами, котрі сприяють розвитку ТОЗ, виступають корупція, внутрішні конфлікти та протистояння, наявні в ряді країн світу. В одних випадках державний апарат корумпований та діє у змові з такими ж злочинними формуваннями, фактично виконуючи їх волю, в інших – у випадку нелегітимності та різкого зниження авторитету урядів, які не мають повного контролю над підвладною територією, – формується сприятливий ґрунт для функціонування ТОЗ.

ООН розроблені програми боротьби проти організованої злочинності, торгівлі людьми, відмивання грошей, корупції, а

також тероризму. Ці програми передбачають проведення низки заходів реальної протидії транснаціональній злочинності шляхом удосконалення міжнародного та національного кримінального законодавства, підготовки фахівців у справі протистояння сучасній злочинності. Так, відповідно до програми протидії організованій злочинності у рамках ООН тільки у 2002–2003 рр. було перепідготовлено понад 1500 фахівців-криміналістів, працівників сфери прокуратури, суду та розвідувальних служб. Також було здійснено заходи, спрямовані на розробку міжнародного та удосконалення національного кримінального законодавства.

У документах ООН постійно зазначається, що ефективними факторами подолання транснаціональної злочинності є, по-перше, активізація тісної **координації дій та розвитку міжнародного співробітництва**, створення умов, які сприяють боротьбі проти організованої злочинності, сталому розвитку, викоріненню злиднів та безробіття; по-друге, **широке залучення як партнерів та суб'єктів процесу протидії злочинності** „урядів, національних, регіональних, міжрегіональних установ, міжурядових та неурядових числі засобів масової інформації та приватного сектора, а також визнання їх відповідної ролі та вкладу”; по-третє, **проведення широкомасштабних переговорів** держав-членів ООН, спрямованих на **вироблення спільної Конвенції ООН** проти транснаціональної злочинності; по-четверте, **посилення допомоги** у справі нарощення потенціалу світового співтовариства у боротьбі зі злочинністю (підготовка кадрів, технічна допомога, розроблення законодавства та правил, накопичення спеціальних знань та досвіду).

Питання протидії транснаціональній злочинності стають предметом аналізу провідних країн світу, зацікавлених у розвитку демократії, стабільності й економічному розвитку в сучасних умовах. Зокрема питання вибору стратегії та тактики боротьби проти транснаціональних злочинних формувань вже стали традиційними під час проведення спільних нарад міністрів юстиції та внутрішніх справ „великої вісімки”. (Москва, 1999 р.;

Мілан, 2001 р.). У прийнятих на цих нарадах комюніке відзначено **пріоритетні різновиди транснаціональних злочинів**, боротьба проти яких в умовах розвитку суспільства на зламі століть стала особливо актуальною.

По-перше, це злочини у сфері високих технологій, що виступають проявами кіберзлочинності і характеризуються широким використанням досягнень сучасної науки і техніки, що тісно пов'язано з функціонуванням Інтернету, а за його посередництвом реалізуються злочинними силами для здійснення економічних злочинів та злочинів проти свободи людини (наприклад, сексуальна експлуатація).

По-друге, це злочини, пов'язані з відмиванням грошових коштів (розкриття банківських таємниць, проникнення за допомогою сучасних технологій у систему охорони банків та інших фінансових структур).

І, по-третє, це злочини корупційного характеру, що реально підривають безпеку суспільства, суперечать пропаганді демократичних цінностей у сучасному світі та стають на заваді розвитку законності і правопорядку.

Таким чином, розглядаючи міжнародну злочинність як суспільно-політичне явище, що відображає сукупність дій доволі великих, стійких та керованих організацій та груп людей, що носять соціально-небезпечний характер, спрямовані проти основних прав та свобод людини та громадянина, можемо ствердити:

а) розгортання такого різновиду злочинності зумовлюється серйозними факторами економічного, політичного та культурного характеру, які формуються у рамках глобалізаційних процесів сучасності;

б) формування новітніх злочинних структур, їх консолідація та інституціоналізація проходять у тісному єднанні з серйозними цивілізаційними процесами, які реально впливають на стан сучасного світового співтовариства;

в) нагальною потребою розгортання діяльності міжнародних правоохоронних та поліцейських структур виступає удосконалення діяльності та запобігання новим проявам міжнародної злочинності.

ПРОБЛЕМИ ПОВЕРНЕННЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО МІЛІЦІЇ

Як відомо, значна частина населення, на жаль, не довіряє українській міліції. Про низький рівень довіри населення до міліції говорив у своїх виступах і Президент України В.А. Ющенко. Він звернув увагу на те, що зросла кількість звернень громадян у декілька разів, а питання охорони порядку і утвердження закону зайняли перше місце і становлять половину від усієї кількості від звернень до Президента. „З одного боку це добре, – підкреслив В.А. Ющенко, – бо якщо до влади масово звертаються – значить, їй довіряють. З іншого – це свідчення поганої роботи міліції, яка значною мірою дискредитувала себе в очах громадян” [1, с. 3].

На початку 2006 р. в Києві проводились спеціальні профілактичні заходи під умовною назвою „Візит”. Щодня курсанти та слухачі, магістри та ад’юнкти КНУВСу здійснювали поквартирний обхід помешкань жителів столиці. Разом із дільничними інспекторами міліції та іншими працівниками територіальних ОВС вони відвідали майже півмільйона квартир та вручили громадян понад 200 тис. візитних карток із контактними телефонами дільничних, заступників начальників міськрайорганів з громадської безпеки. Прикро, але мешканці майже 70 тис. квартир відмовилися спілкуватись і не відчинили дверей. Певною мірою це можна пояснити недовірою частини громадян до працівників міліції [2, с. 3].

А от що показали соціопитування. У квітні 2006 р. громадська організація Центр „Доброчин” провела опитування населення міста Чернігова стосовно рівня довіри населення до працівників правоохоронних органів. Перше питання стосувалося загального

рівня довіри громадян до співробітників міліції. Більшість респондентів (48,4%) відповіли, що в окремих випадках ставляться до співробітників міліції з довірою, а в окремих випадках – з недовірою. Повну недовіру міліції висловили 26,3% респондентів. Відповіли, що довіряють міліції повністю, 21,5% опитаних громадян. 3,8% на запитання було відповісти важко [3].

Рівень довіри до міліції можна простежити також при порівнянні числа осіб, які потребували допомоги міліції, щодо тих, хто звернувся до неї. За отриманими даними, із тих, хто потребував допомоги, звернулися 75%, відповідно 1/4 не зверталися навіть за наявності такої необхідності [4, с. 19].

Чому населення не довіряє ОВС ?

Причини різні. Перш за все, слід відзначити, що так уже склалося в нашій державі, що пересічні громадяни боялися людей у погонах. Люди старшого покоління ще пам'ятають ту міліцію, яка охороняла не тільки правопорядок у містах і селах, а й могла діяти за наказом і чинити політичні репресії. С. Сворак все це пов'язує з „геном страху”, який передається до третього покоління, і тільки четверте від нього звільниться [5, с. 12]. Ним є сучасна молодь.

Науковці неодноразово звертали увагу на низький культурний та моральний рівень співробітників ОВС. Наведемо приклад. У громадянина Н. було вилучено автомобіль. „Розібравшись”, мужні правоохоронці зателефонували власнику, щоб той забрав його назад. Він забрав, але в машині бракувало автомагнітоли, ключів, домкрата, дисків, запаски тощо. На превеликий жаль, це непоодинокі випадки, які свідчать про грубе нехтування працівниками міліції своїми обов'язками, а нерідко й зловживання ними.

Безумовно, високий ступінь стресогенності професії правоохоронця провокує відповідне ставлення до громадян, і відіграє роль додаткового подразника, що призводить до агресивної реакції на зауваження. Науковці виділяють типові поведінкові особливості працівника ОВС. Це – нетактовне ставлення до громадян – звернення на „ти”, дратівна інтонація у спілкуванні, зневажання людей літнього віку, образлива форма

запитань; порушення службової етики – змішана форма одягу, нахабний зовнішній вигляд, використання асоціального жаргону й ненормативної лексики; некваліфіковане проведення службових дій – затримання, вилучення доказів та речей без аргументованого пояснення причин, огляд та обшук без попередження, недбалість у ході оформлення документів; наявність стереотипів у поведінці, що викликають роздратування – міміка, жести, специфічні пози [6, с. 58–59].

Для подолання цих негативних проявів, передусім, необхідно підвищити дисципліну в органах ОВС. Починаючи з 2000 р. для того, щоб посилити роль колективного впливу на прояви недисциплінованості окремих працівників, було запроваджено нову форму роботи – засідання громадських формувань (рад зборів середнього та старшого начальницького та рядового складу МВС України). Щороку на їхніх засіданнях розглядаються близько 15 тис. справ працівників міліції.

З 2002 р. запроваджено щоквартальне узагальнення й аналіз стану дисципліни в галузевих службах міністерства, територіальних і транспортних органах, вищих навчальних закладах МВС, вивчення тенденції динаміки стану дисципліни та адекватність реагування керівників на випадки вчинення працівниками дисциплінарних проступків та надзвичайних подій, на підставі яких вживаються заходи для недопущення викривлення статистичних даних.

Ще однією причиною недовіри певної частини громадян до міліції є відмова в реєстрації злочину. Загальновідомо, що чим менший показник реєстрації злочинів, тим більша кількість розкритих злочинів. Так, в Одеській області був вчинений бандитський напад на сім'ю фермерів. Господарів катували, вимагаючи показати схованку грошей. Забравши гроші і деякі речі, нападники зникли. Потерпілі зверталися в усі можливі міліцейські інстанції, та марно.

Нереєстрація злочину, на думку В. Стефанішина, є більшим гріхом, ніж його нерозкриття. Адже в такому разі не виїжджає на місце оперативна група, не збираються належним чином речові докази, не беруться відбитки пальців на місці пригоди

тощо. І навіть якщо за місцем порушення затримують серійного злочинця і він зізнається у вчиненні ще ряду аналогічних або виявляться викрадені раніше речі, все одно покарати належним чином винного за відсутності відповідних документальних підтверджень важко. Більше того, трапляється, що такі серійники потім у суді відмовляються від своїх свідчень, заявляючи, що в міліції їх покази вибили катуваннями. Виходить парадокс: задається неабиякий ляпас іміджу міліції через те, що раніше, намагаючись утримати показники розкриття „на рівні”, не зареєстрували заяву про злочин, який здавалося неможливо розкрити [7, с. 8].

У нашій державі вживаються певні заходи. Так, у столиці протягом 2005 р. кількість загальнокримінальних злочинів зросла на 12%. Проте, ця статистика не свідчить про погіршення роботи міліції або про активацію так званого „злочинного елементу”. Просто зараз столичним правоохоронцям категорично (під загрозою звільнення) заборонено приховувати від обліку будь-які злочинні діяння, навіть ті, що мають низьку перспективу розкриття. Більше того, до міліцейського обліку внесено близько 2 тис. злочинів минулих років [8, с. 3].

Слід звернути увагу і на корумпованість та політизацію ОВС, які значно знижують показник довіри населення до міліції. На превеликий жаль, певна частина керівників правоохоронних органів України давно й безповоротно погодила служити не законові, а владі, зокрема, будь-кому при владі, навіть злочинцю. А для цього не потрібно мати ні високих професійних якостей, ні моральних, головне – 24 години на добу бути готовим розтерзати будь-кого за командою „фас” від „хазяїна” [9].

На сьогодні найпоширенішими формами корупційних проявів є хабарництво (в усіх його формах); розкрадання державного, колективного або приватного майна з використанням службового становища; нецільове використання бюджетних коштів; здійснення державним службовцем без посередництва або через посередників та підставних осіб підприємницької, комерційної чи банківської діяльності з використанням влади чи службових повноважень; використання з корисливою метою службового становища для

сприяння фізичним і юридичним особам у здійсненні ними підприємницької та іншої діяльності тощо [10, с. 20–21]. Цей перелік не є вичерпним, бо корупційні діяння можуть бути вчинені й в інших формах.

Слід підкреслити, що починаючи з 2005 р. посилилася боротьба з корупцією в ОВС. Так, протягом I півріччя 2005 р. було замінено 672 особи керівного складу ОВС, у тому числі кожен другий начальник міськрайліноргану. На 90% оновлено керівництво центрального апарату МВС, наполовину скорочено кількість генеральських посад. За результатами позачергового атестування звільнено 2 тис. працівників. А матеріали Департаменту внутрішньої безпеки дали підстави порушити 368 кримінальних справ і виявити 160 фактів корупції, вчинених правоохоронцями. Їх звільнено з органів, але чомусь не всі покарані згідно із законом.

Безперечно, це частково сприяло зменшенню корупції, проте ніхто не гарантує, що нові керівники правоохоронних органів, які не один рік пропрацювали в системі „фас”, будуть виконувати своїх обов’язки в рамках закону.

Для того, щоб подолати корупцію в ОВС, необхідно краще матеріально забезпечувати працівників міліції. Зарубіжний досвід показує, що характерною ознакою діяльності правоохоронних органів багатьох країн світу є висока соціальна, правова захищеність та матеріальна забезпеченість їх працівників, що спонукає до відповідального виконання обов’язків, професійного зростання. До числа безумовних переваг професії поліцейського у західних країнах відносять стабільну зайнятість, достатньо високий рівень оплати праці, можливість отримання кредитів для придбання житла, повну або часткову оплату страховок, безкоштовне отримання професійної освіти та часткову оплату вищої освіти тощо [11, с. 36].

Крім того, для подолання корумпованості та політизації в ОВС необхідно: вдосконалити цивільний контроль за діяльністю міліції на законодавчому рівні; створити місцеву міліцію з фінансуванням з місцевого бюджету і надати їй самостійності у здійсненні кадрових функцій.

При вивченні проблем, що впливають на рівень довіри населення до міліції, слід звернути увагу на засоби масової інформації. Загальновідомо, що „про добро пишуть на піску, а про зло – на камені”. Відповідно ЗМІ більше уваги звертають на стан вчинення злочинів, ніж на їхнє розкриття. Як наслідок, формується негативна громадська думка щодо діяльності міліції.

-
1. Див.: Міліція України. – 2005. – № 8.
 2. Див.: Іменем закону. – 2006. – № 7.
 3. Підгорний О. Чи довіряє населення Чернігова міліції // <http://www.civicua.org>.
 4. Бандурка О.М. та ін. Партнерські взаємовідносини між населенням та міліцією: Підручник. – Харків: НУВС, 2003.
 5. Крайня Л., Сворак С. Міліціонер повинен бути помічником людей // „Міліція України”. – 2006. – № 1.
 6. Порфімович О.Л. Професійна деформація працівників міліції як негативний фактор для формування іміджу системи МВС України // Часопис Київського університету. – 2005. – № 1.
 7. Стефанішин В. Малозначимих злочинів не буває // Міліція України. – 2006. – № 2.
 8. Поліщук В. Що хвилює нині киян // Міліція України. – 2006. – № 1.
 9. Тютюнник А. Міліція – з народом? // Проти катувань. Електронне видання ХУГ. – 2005. – № 1.
 10. Порфімович О.Л. Імідж органів внутрішніх справ України (Організація. Управління): Монографія. – Біла Церква: ТОВ „Червона Рута-Турс”, 2004.
 11. Управління поліцією зарубіжних країн: сучасні підходи та ключові поняття. – Х.: Гриф, 2006.
 12. Гелетко М. Головна оцінка діяльності міліції – громадська думка // Іменем Закону. – 2006. – № 26.

ПРОФІЛАКТИКА ОВС ПРОЯВІВ СЕПАРАТИЗМУ ЯК СУСПІЛЬНО НЕОБХІДНА УМОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Сепаратизм – рух, спрямований на відокремлення від держави частини її території та населення [1, с. 469]. Сепаратизм відомий здавна і поширений в сучасному світі, наприклад, у діяльності рухів франкомовного населення провінції Квебек у Канаді, шотландців у Великобританії, басків в Іспанії, курдів у Туреччині, тамілів у Шрі-Ланці тощо.

Підґрунтям для сепаратизму є як національна, релігійна, соціальна неоднорідність населення країни, так і нерівномірність соціального, економічного, екологічного, культурного, зокрема мовного, розвитку окремих регіонів, що породжує сподівання тих чи інших спільнот на самозбереження та поліпшення умов існування, або навпаки – прагнення монополізувати привілейоване становище, щоб не поділяти його з іншими спільнотами. Живильним ґрунтом для прояву сепаратистських настроїв в Україні є помилки, прорахунки, зловживання центральної влади, які погіршують становище окремих етнічних або конфесійних спільнот, а також негативний вплив з-за кордону певних держав, зокрема деяких політичних діячів Росії, які мають на меті підпорядкування та експлуатацію ресурсів і населення відокремлених українських регіонів.

У зв'язку з цим проблема сепаратизму є актуальною для України, передусім з огляду на існування значних розбіжностей між різними регіонами країни, зокрема економічних, історико-культурних, геополітичних. Слід одразу зауважити, що ці відмінності

є набагато глибшими, ніж їхні відповідники у більшості країн Європи [2].

Важливим напрямом профілактики ОВС проявів сепаратизму в Україні є вивчення досвіду зарубіжних країн, особливо Європейського Союзу. Профілактика проявів сепаратизму в цих країнах є успішною, спрямованою на згладжування регіональних диспропорцій, розвиток депресивних територій, забезпечення високого рівня конкурентоспроможності і економіки.

Працівники ОВС у профілактичній діяльності щодо попередження проявів сепаратизму серед населення України враховують те, що відносно короткий період існування України як незалежної держави є недостатнім для формування у більшості її громадян такого почуття національної єдності, котре могло б стати запобіжником для дезінтеграційних процесів. Про існування значної напруженості у взаємовідносинах між мешканцями різних українських областей свідчить використання сепаратистських гасел у політичній боротьбі деяких політичних партій, громадських організацій в період кампанії по виборах Президента України 2004 р.

Активну діяльність ОВС щодо детінізації, декриміналізації економіки регіонів України, чим забезпечується інвестиційна приваблюваність регіонів і гармонізація міжрегіональних взаємовідносин, ускладнюють політико-правові передумови, які постійно створюють напругу, протистояння між антикризовою коаліцією і Президентом з мовного питання, питання вступу до НАТО, визнання ОУН-УПА визначною стороною у Другій світовій війні тощо.

Небажання і нездатність представників вищих гілок державної влади сконцентрувати свою діяльність на створенні конкурентноспроможної інноваційної української економіки, консолідувати різні політичні сили і об'єднати населення регіонів України навколо національних пріоритетів негативно впливають на міжрегіональні взаємовідносини і забезпечення їх гармонійного розвитку органами внутрішніх справ.

Врахування особливостей місцевих умов в діяльності ОВС щодо попередження проявів сепаратизму допомагає у розробці і реалізації ефективної політики консолідації українського суспільства

та запобігти автоматичному використанню західних концепцій врегулювання регіональних проблем. Запобігти негативних проявом сепаратистських ідей здатна активна робота ОВС з правового виховання населення регіонів і цілеспрямована державна політика, основною метою якої є інтеграція інтересів різних регіонів і гармонізація їхніх взаємовідносин.

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5: П-С. – 736 с.

2. Горенкин В.А. Сепаратизм: феномен и понятие // Ученые записки ТНУ. – 2001. – Т. 14 (53). – № 1.

І.Ю. Хрунь,
аспірант кафедри
теорії та історії держави і права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

НЕПОВНОЛІТНІ ЯК СУБ'ЄКТИ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ

1. Політичні права – це можливості людини брати участь у державному та громадському житті, впливати на діяльність різноманітних державних органів, а також громадських об'єднань політичного спрямування [1, с. 9]. Характерним є те, що переважна більшість політичних прав належить виключно громадянам певної держави і реалізувати їх у повному обсязі особа може лише із досягненням повноліття. Проаналізувавши зміст прав неповнолітніх, на основі законодавства України та із врахуванням положень правової теорії, можна не погодитися із твердженням, що неповнолітні не можуть бути наділені політичними правами [2, с. 7].

2. Відповідно до ст. 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права кожна дитина має **право на набуття громадянства**. Неповнолітні віком від 14 до 18 років мають право

не лише набувати громадянство, а й також і право на вибір громадянства, оскільки відповідно до ст. 16 Закону України „Про громадянство України” набуття громадянства України такими особами може відбуватися лише за їхньою згодою.

3. З моменту народження особа наділена правом на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб. Ч. 2 ст. 9 Закону України „Про охорону дитинства” надає дітям право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення.

Право дитини на звернення забезпечує також Закон України „Про звернення громадян”, відповідно до положень якого громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об’єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов’язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Проте між нормами вищезгаданих нормативних актів є певна суперечність. З однієї сторони, Закон „Про охорону дитинства” надає неповнолітнім право самостійно звертатися із заявами, клопотаннями та скаргами до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб, незалежно від того чиїх дій стосується дане звернення, а з іншої – норма Закону „Про звернення громадян” обмежує це право дітей, оскільки з неї випливає, що оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів, неповнолітній може лише

через законного представника (ч. 3 ст. 16 Закону „Про звернення громадян”). На мою думку, це колізія повинна бути усунута на користь норми Закону „Про охорону дитинства”, оскільки трапляються випадки, коли саме законні представники сприяють порушенню прав та інтересів дітей посадовими особами органів державної влади. Хто в такому випадку звернеться із скаргою в інтересах дитини?

4. До політичних прав неповнолітніх також слід віднести **право на свободу об’єднання у громадські організації** для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом (ст. 36 Конституції України). Неповнолітні особи можуть бути членами громадських організацій: до 14 років – молодіжних та дитячих громадських організацій, а з 14 років – будь-яких (ст. 12 Закону „Про об’єднання громадян”). Через членство у громадських організаціях неповнолітні можуть впливати на політику держави, оскільки відповідно до ст. 20 Закону „Про об’єднання громадян” зареєстровані об’єднання громадян користуються правом брати участь у політичній діяльності, проводити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації тощо), вносити пропозиції до органів влади і управління; розповсюджувати інформацію і пропагувати свої ідеї тощо.

5. Є ряд прав, які не можна однозначно віднести до конкретної групи прав людини. До них, наприклад, належить **право на інформацію**. Загалом його відносять до особистісних прав людини, проте в конкретних прикладах воно може бути фізичним (якщо інформація стосується стану довкілля), економічним (про встановлений розмір мінімальної заробітної плати) чи політичним (про особу кандидата у депутати тощо). Теж стосується і **свободи слова**. Неповнолітні, як і дорослі, мають право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію, що стосується політичного життя країни, а також вільно висловлювати свої думки про політику держави (ст. 34 Конституції України).

6. Зв’язок неповнолітніх із формуванням політики держави у перспективі може стати набагато міцнішим. Тепер у зарубіжних

країнах розвиваються та широко обговорюється концепція **виборчих прав дитини**. У своєму розвитку ця концепція пройшла два етапи. Спочатку пропонувалося надати неповнолітнім право голосу шляхом безпосередньої участі дітей у виборах. Вперше такий варіант цієї ідеї сформульовано 1991 р. Вітою Уолліс у статті „Дайте дітям голос” [3]. Проте, в процесі обговорення ця ідея перетворилася з ідеї надання дитині права голосу шляхом безпосереднього залучення її у вибори в ідею виборчого права дитини, яке вона реалізовуватиме через своїх батьків. У 2003 р. 47 депутатів німецького Бундестагу представили такий варіант концепції на розгляд своїм колегам [4], проте останні її не підтримали [5, с. 38].

У Швеції 2006 р. проведено перший у світі референдум за участю дітей від 5 до 12 років [6]. У місті Гозенбург за результатами дитячих голосів влада вирішувала дві місцеві проблеми, а саме появу нового трамвая та бібліотечних карток. Сама організація виборчого процесу була аналогічною організації загальнонаціональні вибори (виборчі бюлетені, кабінки для голосування). На думку місцевих посадовців, такі заходи дозволяють пробудити у дітей інтерес до демократії у ранньому віці. Крім того, відповідальне ставлення дитини до виборів може присоромити батьків, які ухиляються від виконання свого громадянського обов'язку.

Видається, в Україні ще передчасно проводити такі важливі реформи виборчого процесу, як зниження вікового цензу, оскільки виборчий процес у нашій державі лише наближається до демократичного. Про це свідчить той факт, що лише у 2006 р. пройшли перші демократичні та чесні вибори. Проте для того, щоб пришвидшити процес демократизації виборів, слід перейняти досвід Швеції щодо залучення дітей до вирішення певних питань суспільного життя.

Референдуми доцільно проводити з питань, що є найближчими дітям (наприклад, організація освітнього процесу, ефірний час для дітей на телебаченні, культурне життя тощо).

Подібна практика дуже корисна для виховання свідомих та відповідальних громадян, оскільки дає можливість дитині відчутти

свою важливість та корисність для суспільства, прививає почуття демократизму, обов'язку і відповідальності за своє майбутнє і майбутнє своєї держави.

1. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави. – К., 1995. – 156 с.
2. Коталейчук С.П. Теоретико-правові проблеми правового статусу неповнолітніх в Україні та забезпечення його реалізації як один із основних напрямків діяльності міліції: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2004. – 17 с.
3. Wallace, Vita (1991). Let Children Vote. The Nation, v253 n12, 14 Oct 1991 <http://www.thenation.com/blogs/question?pid=83974>.
4. Germans mull 'one child, one vote' as electorate ages // People's Daily Online. – 2003. – 6 – November // http://english.peopledaily.com.cn/200311/06/eng20031106_127725.shtml.
5. Семашко Л.М. Избирательное право детей, исполняемое родителями: социокультурный институт антитеррористического иммунитета. – СПб. – 2004. – 84 с.
6. Children get to vote in Gothenburg referendum // The local Sweden's news in English. – Published: 28th April 2006 14:35 CET / <http://www.thelocal.se/article.php?ID=3677&date=20060428>.

В.М. Лавренюк,

аспірант кафедри

теорії та історії держави і права

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ВІДОБРАЖЕННЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЗАСАД ПОЗИТИВНОГО ПРАВА В ОСНОВНИХ ПРАВАХ ЛЮДИНИ

Право і християнство виступають важливими соціальними регуляторами в житті суспільства, які, впливаючи, перш за все, на свідомість суб'єктів, завдяки встановленим загальним правилам, еталонам поведінки, спонукають їх до правомірних дій.

Право на життя. Конституція України визначає: „Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю”.

Тепер у багатьох країнах світу, зокрема і в Україні, відмінено смертну кару, хоч і до сьогодні ведуться дискусії з цього приводу. Тривалий час залишалося невідомим те, що недопустимість цього виду покарання було закладено спочатку у створенні життя людини.

Проте першим в історії людства злочинцем був Каїн, який убив свого брата Авеля. Вважаємо, що заборона вбивства за кару існувала задовго ще до Заповіді „Не убий”. Саме тому Бог принцип „Не убий” може перетворити для людей на Закон. І на сьогодні цей принцип співпадає із ст. 27 Конституції України: „Кожна людина має невід’ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов’язок держави – захищати життя людини”.

Свобода особистості. Ст. 23 Конституції України визначає: „Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов’язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості”. Сучасне право зазначає: дозволено все, що не заборонено законом. Проте перераховані права ніколи не можуть бути вичерпні, бо не можуть гарантувати свободу людині.

Дарування людині життя і закон, який визначає свободу, було одночасним актом. Чи не є це підтвердженням того, що лише тільки духовні та християнські засади можуть гарантувати справжній вибір свободи?

Свобода думки, слова і переконання. „Спочатку було Слово і Слово було у Бога, і слово було Бог” (Іоан: 1.1).

Свобода слова в Біблії означає право на правду, на її пошук і знання, на винаходи і вільну передачу думок. Переконана, що перші дві заповіді були внесені в закон Мойсеєм через необхідність. Ці дві заборони повністю перегукуються із сьогоднішніми обмеженнями цього права. Їх об’єднує лише одне – вони є заборонаю неправді, нещирості, брехні.

Право на сім'ю. В історії створення сім'ї Богом бачимо такі християнські засади сімейного права: сім'я – союз двох осіб – чоловіка і жінки; сім'я – союз за вільним виявленням сторін; сім'я – основа для створення і виховання потомства; сім'я – нерозривна; сім'я – єдність, закріплена благословінням Бога. Проте закон Мойсея допускає розлучення. В Біблії просто записано реальне існування інституту розлучення. Новий Завіт дає негативну оцінку такому явищу, одночасно різко звужуючи причини для розлучення: „Хто розлучиться з жінкою своєю і оженився на іншій – той прелюбодій” (Матв.: 19.9).

Право на власність. Виходячи із Святого Письма, можемо зробити висновок, що християнські засади права на власність знайшли своє відображення і в чинній Конституції України, зокрема у ст. 41: „Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю”.

ЦИВІЛЬНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ТРУДОВЕ ПРАВО

М.А.Мацько,

доцент кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівська комерційна академія)

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ГРОМАДЯН: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Ситуація на вітчизняному ринку праці, дисбаланс між попитом та пропозицією на ньому, безробіття як негативне соціальне явище, потреба поліпшити соціальний захист безробітних дають підстави стверджувати, що проблема працевлаштування є актуальною й повинна стати предметом наукового дослідження та належного обговорення на національному рівні. Ця проблема перебуває у тісному взаємозв'язку з проблемою зайнятості населення. Зайнятість – це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб і така, що, як правило, приносить їм дохід у грошовій або іншій формі. Таке визначення наводиться у ст. 1 Закону України „Про зайнятість населення” від 1 березня 1991 р. [1].

Працевлаштування – вужче поняття, ніж поняття зайнятості. Воно передусє йому, будучи найважливішою його гарантією. У правничій літературі працевлаштування розглядається як система організаційних, економічних і правових заходів, спрямованих на забезпечення трудової зайнятості населення [2, с. 130].

Громадяни України працездатного віку влаштовуються на роботу на підприємства, в установи, організації, як правило, за трудовим договором за допомогою Державної служби зайнятості. За сприянням цієї служби у жовтні 2006 р. було працевлаштовано 107,8 тис. громадян, що на 14,8% більше, ніж у жовтні 2005 р. З причин самостійного працевлаштування упродовж жовтня 2006 р.

було знято з обліку 68,3 тис. осіб, або майже кожну десяту особу безробітного. Крім того, дострокову пенсію оформило 2,2 тис. громадян пенсійного віку [3, с. 23]. Все ж у січні 2007 р. рівень безробіття становив 2,8% від працездатного населення, тобто він залишається досить високим.

Ще у постанові Верховної Ради України „Про заходи Кабінету Міністрів України щодо реалізації стратегії подолання бідності в Україні” від 26 вересня 2002 р. [4, с. 5] відмічалось, що однією з причин бідності є безробіття. На той час безробітних було 2,4 млн. осіб. З 1 січня 2001 р. набрав чинності Закон України „Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” [5], яким обумовлено комплекс заходів, спрямованих на якнайшвидше повернення безробітних до трудової діяльності. Заходи передбачали професійну підготовку, підвищення кваліфікації й профорієнтації, пошук підходящої роботи, організацію оплачуваних громадських робіт, інформаційні та консультаційні послуги.

Слід також нагадати, що у постанові Верховної Ради України „Про інформацію Кабінету Міністрів України „Про стан зайнятості та безробіття на ринку праці в Україні” від 15 листопада 2001 р. [6, с. 6] слушно відзначено, що безробіття – одна з найгостріших соціальних проблем в українському суспільстві. При цьому відзначалося, що у подоланні безробіття в Україні відсутня головна складова – економічна політика у вирішенні питань зайнятості. Тоді було намічено внести зміни до законодавства щодо розширення видів активної підтримки безробітних та повернення їх до продуктивної праці. Одночасно зверталася увага на необхідність посилення контролю за дотриманням законодавства про працю підприємствами, установами та фізичними особами з метою недопущення використання робочої сили без належного оформлення трудових відносин.

Згодом Указом Президента України „Про вдосконалення державного регулювання у сфері зайнятості населення на ринку праці в Україні” від 11 липня 2005 р. [7, с. 1–2] передбачено розробити прогнози показників потреби економіки держави у

кваліфікованих робітниках та фахівцях на період до 2010 р. і розглянути у січні – лютому 2006 р. питання щодо реформування системи підготовки кадрів та формування державного замовлення на підготовку робітничих кадрів і фахівців з вищою освітою. Кабінету Міністрів України було доручено забезпечувати здійснення обов'язкової експертизи проектів нормативно-правових актів щодо їх впливу на ситуацію на ринку праці України та внести на розгляд Верховної Ради України до 1 листопада 2005 р. проекти законів України про професійний розвиток персоналу на виробництві; про стимулювання участі роботодавців у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації кадрів, освітніх та наукових програмах; про внесення змін до Закону України „Про зайнятість населення” (нова редакція).

Однак ці заходи досі повною мірою не реалізовано. Отже, проблема залишається невирішеною, хоча вона не перебуває поза увагою державних органів. Треба віддати належне Державній службі зайнятості, яка пройшла 16-річний шлях інноваційного розвитку і нині є єдиною інституцією на ринку праці, що надає послуги безплатно. За період існування цієї служби її послугами скористалося 19,2 млн. безробітних, з яких 8,6 млн. осіб було працевлаштовано, 1,3 млн. осіб проходили професійне навчання; 2,9 млн. осіб брали участь у громадських роботах. Крім того, майже 13 млн. осіб отримали консультаційні послуги з питань пошуку роботи, трудового законодавства, ситуації на ринку праці [8, с. 1].

Все ж соціальне становище багатьох громадян України викликає тривогу. Від безробіття понад усе потерпають молоді люди – випускники профтехучилищ, технікумів, інститутів та університетів, які після їх закінчення не встигли набути стажу роботи, а тому відчувають труднощі у працевлаштуванні. Нерідко їм доводиться влаштовуватися працювати підсобними робітниками за низьку оплату й при цьому у важких умовах.

Нині єдиним дійовим механізмом державного забезпечення працевлаштування молоді є бронювання робочих місць, передбачених Законом України „Про зайнятість населення”.

Відповідно до нього органи виконавчої влади встановлюють квоту на бронювання на підприємствах, незалежно від форм власності, до 5% загальної кількості робочих місць за робітничими професіями. „Загальнодержавною програмою підтримки молоді на 2004-2008 роки”, затвердженою Законом України від 18 листопада 2003 р. №1281-IV [9, с. 14–15] передбачено розробку та впровадження механізму отримання першого робочого місця випускниками вищих навчальних закладів. Це положення вже закріплено у законодавчому порядку.

Держава також проявляє турботу про забезпечення такої вразливої верстви населення, якою є інваліди. За останнє десятиріччя їх кількість збільшилася з 2,1 до 2,6 млн. осіб. Вони становлять 5% від загальної чисельності населення. Згідно з новим чинним законодавством безробітними визнаються також інваліди, які не досягли пенсійного віку, не працюють та зареєстровані як такі, що шукають роботу.

Відносини зайнятості й працевлаштування за своєю правовою природою є досить обтяжними, складними і регулюються нормами трудового, адміністративного, цивільного права та права соціального забезпечення. Сукупність цих норм становить міжгалузевий правовий інститут зайнятості, який повинен у першу чергу вивчатися в навчальній дисципліні „Трудове право України”.

Отже, проблема працевлаштування є соціальною й правовою. Суть законодавчого вирішення проблеми полягає у створенні умов для кожного працювати за професією і забезпечувати гідні умови життя громадян України.

Вже назріла об’єктивна потреба ухвалити нову редакцію Закону України „По зайнятість населення”, в якому необхідно чіткіше визначити механізми забезпечення прав і свобод громадян, а особливо молоді, у сфері зайнятості. У ньому рівно ж є практична потреба передбачити механізми регулювання зайнятості шляхом трудової міграції; сформулювати норми стосовно трудових прав і соціального захисту громадян, які працюють за межами нашої країни, разом з тим встановити норми щодо використання на території України праці іноземних громадян. В інтересах держави і суспільства було б створити

законодавчу базу, яка б регулювала процеси міграції іноземних заробітчан, унеможливлювала появу неконтрольованих кримінально-бізнесових етнічних угруповань у боротьбі за перерозподіл сфер впливу.

1. Див.: Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 14. – Ст. 170.
2. Трудове право України: Підручник / За ред. Н.Б. Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2000.
3. Вісті. Діловий випуск. – 2006. – № 49. – 8 грудня.
4. Див.: Голос України. – 2002. – № 195. – 23 жовтня.
5. Див.: Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 22. – Ст. 171.
6. Див.: Голос України. – 2001. – № 223. – 27 листопада.
7. Див.: Вісті. Діловий випуск (вкладка). – 2005. – № 44. – 28 жовтня.
8. Отримуйте вакансії безплатно // Голос України. – 2006. – № 242. – 21 грудня.
9. Див.: Голос України. – 2003. – № 239. – 16 грудня.

І.М. Паньонко,

начальник кафедри цивільного права та процесу.

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Забезпечення права інтелектуальної власності – важлива умова розвитку національної економіки, що впливає на збереження і збагачення науково-технічного потенціалу України, сприяє розширенню міжнародної торгівлі, залученню іноземних інвестицій, зокрема, у вигляді найсучасніших технологій, виходу держави на світовий ринок інтелектуальної власності як рівноправного партнера.

Світовий досвід соціально-економічного розвитку багатьох країн свідчить про те, що успішний прогрес можливий лише за умови високого рівня інтелектуальної діяльності, розвитку будь-яких форм

творчості та їх державної підтримки, всілякого сприяння та заохочення.

Глобалізація інформаційних технологій та інтенсивні процеси міграції продукції інтелектуальної праці висувають сьогодні високі вимоги до механізмів правового регулювання широкого кола питань щодо охорони прав інтелектуальної власності. Серед критеріїв розвитку правових інституцій цивілізованих держав все більшої ваги набуває ефективність законодавства та гарантованість збереження і примноження інтелектуального потенціалу. Сьогодні в Україні діють 12 законодавчих актів, 15 підзаконних актів, затверджених постановами Кабінету Міністрів України, а також 56 відомчих, нормативно-правових актів, зареєстрованих у Мін'юсті України. Отже, чинна законодавчо-нормативна база загалом забезпечує нагальні потреби правової охорони більшості об'єктів інтелектуальної власності.

Проведений аналіз та вивчення практичних досліджень дає підстави вважати, що все ще недостатньо визначені права на інтелектуальну власність юридичних осіб, потребують удосконалення окремі положення Кодексів, антимонопольного, митного і податкового законодавства, які стосуються охорони та використання прав інтелектуальної власності, оскільки охороні підлягають як самі об'єкти інтелектуальної власності, так і право користування ними – так звані ліцензійні угоди. З огляду на специфічність факторів інтелектуальної діяльності, особливо її результатів – інтелектуальна власність, цікавить не тільки тих, хто прагне сприяти успішному розвитку своєї країни, підвищенню добробуту народу. Не меншою мірою ці сфери діяльності приваблюють тих, хто прагне без особливих зусиль одержувати добрі прибутки шляхом неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності. Таке піратство, незаконне використання чужої праці набувають загрозливих масштабів.

Слід мати на увазі, що високий рівень інтелектуальної діяльності забезпечує політичну, економічну та загальну стабільність і незалежність країни. Отже, зростання кількості правопорушень у сфері інтелектуальної власності підриває

економіку країни, її незалежність, завдає великої шкоди інтересам держави й народу.

Правопорушення у сфері інтелектуальної власності сягають великих масштабів і в Україні. Держава вживає необхідних заходів, аби припинити ці зловживання, але ці заходи не завжди досягають мети. Адже правопорушники у сфері інтелектуальної власності досить кмітливі, винахідливі і спритні ділки, які знаходять лазівки, щоб обійти чинне законодавство, уникаючи при цьому відповідальності.

Станом на 1 лютого 2007 р. (з 1992 року) зареєстровано 188642 охоронних документи, зокрема 13549 патентів на промислові зразки; 72030 свідоцтв на знаки для товарів і послуг та ін.

Верховна Рада посилила відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності. За прийняття законопроекту „Про внесення змін у Кримінальний кодекс (щодо захисту прав інтелектуальної власності)” проголосувало 227 депутатів.

Так, незаконне відтворення, поширення об'єктів науки, літератури й мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, фонограм, відеограм, їхнє незаконне тиражування посадовими особами або організованою групою буде каратися штрафом від 2 до 3 тисяч неоподатковуваних податком мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на 3-7 років (зараз діє норма зі штрафом 500–1000 неоподатковуваних податком мінімумів або обмеження волі до 2 років).

Законом також уточнюються поняття шкоди у великому, особливо великому й значному розмірах.

У пояснювальній записці відзначається, що зараз склалася ситуація, коли норми кримінального й адміністративного законодавства не забезпечують необхідний рівень захисту прав інтелектуальної власності відповідно до вимог багатосторонньої угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, що може негативно вплинути на перспективи вступу України у Всесвітню торговельну організацію і Європейський Союз.

Міністерство освіти і науки України своїм наказом від 1 листопада 2005 р. № 631 затвердило Примірне положення про підрозділ з питань інтелектуальної власності вищих

навчальних закладів III–IV рівнів акредитації і поставило завдання ректорам вузів створити в структурі вищих навчальних закладів підрозділи з питань інтелектуальної власності або ввести посаду (посади) спеціаліста чи фахівця (спеціалістів, фахівців) у сфері інтелектуальної власності.

Вирішення такого складного і проблематичного питання, як створення Патентного суду в Україні, потребує не тільки порозуміння і виваженості, а й врахування багатьох інших чинників. Створення будь-яких нових структур у державі пов'язано з чималими витратами коштів. Однак доцільність створення в Україні Патентного суду, а згодом системи регіональних патентних судів сьогодні вже не викликає сумніву. За деякими експертними оцінками, причиною головних перешкод у створенні в Україні ефективної системи інтелектуальної власності 63 відсотки опитаних експертів визначили відсутність спеціалізованого Патентного суду.

У перспективі, з розвитком ринку інтелектуальної власності в Україні при існуванні Патентного суду заявники і власники охоронних документів зможуть активніше звертатись до такого суду, сподіваючись на кваліфікований розгляд справ, що потребують юридичних і спеціальних знань. І для цього вже зараз потрібно готувати фахівців з технічною освітою, які зможуть бути суддями необхідно забезпечити можливість набуття суддями фахових знань у сфері інтелектуальної власності. Потрібна комплексна програма навчання, підготовки та підвищення кваліфікації суддів за такою спеціалізацією, їхнього стажування за кордоном.

Вивчення державною службою боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ) МВС України криміногенної обстановки на ринку права інтелектуальної власності свідчить, що тепер у державі набуло значного поширення три основних види правопорушень, до яких можна віднести такі: а) аудіовізуальне „піратство” – незаконне відтворення і розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм шляхом тиражування і продажу аудіо-, відеокaset, музичних компакт-дисків, а також незаконна трансляція цих творів через радіо і телебачення, по мережах кабельного та супутникового телебачення; б) комп'ютерне „піратство” – незаконне відтворення і розповсюдження комп'ютерного програмного забезпечення

шляхом тиражування і продажу компакт-дисків (СД-РОМів) з записом комп'ютерних програм, встановлення ліцензійного програмного забезпечення на комп'ютерну техніку та розповсюдження „піратських” програм через Інтернет; в) недобросовісна конкуренція – ввезення, виготовлення та розповсюдження фальсифікованої продукції з незаконним використанням знаків для товарів і послуг відомих українських та зарубіжних виробників.

Отже, практична діяльність підрозділів ДСБЕЗ у боротьбі з посяганнями на права інтелектуальної власності повинна бути спрямована на попередження та викриття правопорушень саме на цих трьох напрямках.

Останнім часом в Україні спостерігається стрімке зростання порушень, пов'язаних із втручанням у роботу автоматизованих систем. Як правило, втручання це здійснюється з метою вчинення інших, більш тяжких злочинів: розкрадання майна, його вимагання під погрозою знищення чи спотворення інформації, що обробляється чи зберігається в автоматизованих системах, ознайомлення з такою інформацією, її викрадання, знищення тощо. Подібні зловживання в Україні мають тенденцію до зростання, але через свою специфічність і особливість вони є мало вивченими і вимагають від співробітників ДСБЕЗ МВС України особливої уваги. Саме тому захист прав інтелектуальної власності на сьогодні є одним із пріоритетних напрямків їх діяльності.

Практики з розслідування цієї категорії правопорушень майже нема. При розгляді порушень у цій сфері, зокрема діянь, передбачених ст. 363 КК України, притягнення до відповідальності не використовуються у повному обсязі. Так, за даними статистики (1997 по 2003 р.), ОВС України за ст. 361 КК України було кваліфіковано 72 злочини, за ст. 362 – 67, а за ст. 363 – 7. Отже, тенденція перебуває у статичному розвитку, оскільки не враховуються відсотки припинених чи закритих кримінальних справ.

Загальними причинами такого стану справ, насамперед, є таке: а) статті мають певні прогалини, що, передусім, спричиняє багато труднощів при кваліфікації на стадії порушення справи та її

документування; б) нема закріплених у законодавстві загальних правил експлуатації і використання інформації; в) у багатьох випадках на підприємствах, в установах і організаціях різної форми власності корпоративно не закріплені правила використання інформації; г) недостатня реалізація розробки політики безпеки, оскільки в структурі служби безпеки юридичних осіб нема компетентних спеціалістів, які б належним чином слідкували та контролювали за збереженням інформації; д) власники у багатьох випадках не звертаються до ОВС із заявою про порушення, використовуючи при цьому власні важелі впливу; е) бракує кваліфікованих співробітників ОВС.

Оперативно-технічна характеристика протиправних проявів у сфері, пов'язаній з порушенням інтелектуальної власності, зокрема з експлуатації автоматизованих електронно-обчислювальних машин, дає підстави констатувати, що цей напрямок у діяльності спеціальних оперативних підрозділів ДСБЕЗ є одним з менш розроблених. Він потребує більш ретельного вивчення та аналізу, а також високої професійної підготовки з боку співробітників ОВС.

Г.В. Смолин,

завідувач кафедри

правових засад підприємництва,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ЗАКОН „ПРО АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА” ВКРАЙ ПОТРІБЕН

Акціонерні товариства (АТ) у світі і в Україні є найбільш поширеною організаційно-правовою формою господарювання. В Україні, яка набула статусу країни з ринковою економікою і прагне вступити до СОТ, функціонує майже 34 тис. АТ, 12 тис. з яких – відкриті. У них зосереджено близько 60% національного промислового виробництва. Акціонерами, за різними даними,

вважаються від 14 до 16 млн. громадян. Закон України „Про господарські товариства” від 14 вересня 1991р. не відповідає сучасним вимогам, бо був прийнятий тоді, коли ще не сформувався зацікавлений власник, який би міг відстоювати свої права при його прийнятті. Тому сьогодні він вже не відображає взаємин різних груп співвласників, що є засновниками і учасниками АТ. Насамперед, не забезпечує елементарного захисту дрібних акціонерів (міноритаріїв). Вони практично не можуть внести змін до статуту, до статутного фонду, обрати або відкликати членів наглядової ради, ревізійної комісії, затверджувати фінансово-господарську звітність, розподіляти прибутки і, як наслідок, отримувати дивіденди. Голосування з цих та інших питань відбувається за принципом: одна акція – один голос.

Рішення з цих питань має прийматися більшістю (три четвертих) голосів акціонерів, які беруть участь у зборах. При кворумі 60% - це 45% голосуючих акцій. З боку дрібних акціонерів нема будь-якого контролю за діяльністю органів АТ. З цих причин власники великих пакетів акцій (мажоритарії) вирішують усі питання на свій розсуд. Вони здійснюють контроль на АТ аж до вирішення питання про його ліквідацію завдяки володінню контрольним пакетом акцій і не завжди в інтересах дрібних акціонерів. Факти невивлати дивідендів стали нормою і набули масового характеру, що є прямим порушенням ст.ст. 13, 22 і 41 Конституції України. Як результат – постійні корпоративні конфлікти, які істотно зменшують інвестиційну привабливість, особливо, іноземних інвесторів.

Необхідність прийняття Закону України „Про акціонерні товариства” зумовлена набранням чинності з 1 січня 2004 р. Цивільним і Господарським кодексами України, внаслідок чого виникає потреба правового регулювання АТ відповідно до вимог цих кодексів. Історія прийняття цього Закону продовжується протягом останніх десяти років, понад десять разів його направляли різні ініціативні групи на розгляд Верховної Ради. Жоден з його варіантів не знайшов підтримки більшості парламентаріїв. Останній проект закону про АТ було подано ДКЦПФР влітку 2006 р. Проте і цей, який впливатиме на

перерозподів власності, інтереси мажоритарних акціонерів і особливо тих, хто отримує економічну вигоду (бенефіціарів), парламентарії не прийматимуть.

Отже, саме аргументи вчених-юристів повинні стати додатковим аргументом щодо прийняття Закону „Про акціонерні товариства”, а згодом нової редакції Закону „Про господарські товариства”.

Н.В. Ільків,

доцент кафедри

цивільного права та процесу,

кандидат юридичних наук, доцент

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ

Земельним кодексом України передбачено широке коло підстав виникнення земельних правовідносин. Підставами виникнення, зміни і припинення земельних правовідносин є юридичні факти – обставини, з якими пов’язується настання певних юридичних наслідків. Аналізуючи чинне земельне законодавство, можна прийти до висновку, що право власності на земельну ділянку, як і інші права на неї, виникають на підставі правовстановлюючих та правозмінюючих юридичних фактів. Такими у цій галузі відносин є акти відповідних державних органів і органів місцевого самоврядування; договори й інші правочини, передбачені законом, а також ті, що не передбачені законом, але не суперечать йому; набувальна давність тощо. Необхідно також взяти до уваги те, що з переходом до ринкової економіки і ліквідацією монополії держави на землі коло підстав виникнення прав на землю, у тому числі і права власності, значно зросло, головним чином за рахунок таких підстав, як договори купівлі-продажу, дарування, спадкування за заповітом тощо.

Необхідною умовою допуску землевласника до використання земельної ділянки є одержання документа, що посвідчує право власності на земельну ділянку, а також встановлення її меж у натурі (на місцевості) та державної реєстрації цього документа. Реформування вітчизняної системи реєстрації земельних ділянок і прав на них розпочалося ще на початку 90-х рр., однак проблеми становлення виявилися досить складними і тривалими.

Чинне законодавство України, здійснюючи правове регулювання державної реєстрації, оперує паралельно такими поняттями, як: 1) державна реєстрація земельних ділянок (ст. 202 ЗК), 2) державна реєстрація прав на земельну ділянку (ст.ст. 100, 125 ЗК, ст. 182 ЦК, Закон України „Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень” від 1 липня 2004 р. із зм.); 3) державна реєстрація державних актів на право власності на земельну ділянку та на право постійного користування землею (ст. 202 ЗК); 4) державна реєстрація правочинів (ст. 125 ЗК, ст. 210 ЦК, ст. 20 Закону України „Про оренду землі”).

При суттєвій відмінності між цими поняттями законодавець чітко не розмежовує їх, що призводить до дискусійності при визначенні юридичної природи Державного акту на право власності на земельну ділянку. Так, згідно із Земельним кодексом державний акт є єдиним правовстановлюючим документом, який посвідчує право власності на земельну ділянку. Однак Закон України „Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень” по-іншому визначає юридичну природу державного акту. Згідно із ст. 19 Закону державний акт на право власності на земельну ділянку, як і інші документи (договори, свідоцтва про право на спадщину, рішення суду, акти прийому нерухомого майна в експлуатацію) є лише підставою для державної реєстрації прав. Крім того, Закон не передбачає обов’язкової реєстрації державних актів на право власності на земельну ділянку як правовстановлюючого документу. Звідси слідує, що Закон не пов’язує виникнення права власності на земельну ділянку із фактом

видачі та реєстрації державного акта на право власності на земельну ділянку.

Отже, існує колізійність норм чинного законодавства при визначенні моменту виникнення права власності на земельну ділянку. Однак, виходячи із визнаного нормативно-правовими актами (зокрема ч. 1 ст. 3 ЗК та ст. 9 ЦК) пріоритету встановлення меж обігу земель у земельному законодавстві, необхідно привести норми чинного законодавства у цій частині у відповідність із Земельним кодексом України.

Таким чином, у всіх випадках – чи то набуття права власності на земельну ділянку на підставі адміністративного акту, чи придбання за цивільно-правовими правочинами, чи на підставі рішення суду, чи за результатами конкурсу або аукціону – ці факти не призводять до автоматичного виникнення права власності на земельну ділянку, а є лише необхідними передумовами для виникнення цього права, оскільки згідно із ст. 126 ЗК України право власності на земельну ділянку посвідчується державним актом, форма якого затверджується Кабінетом Міністрів України. А це означає, що названі вище документи, які свідчать про придбання земельної ділянки, належить подати структурному підрозділу Центру державного земельного кадастру при Державному комітеті із земельних ресурсів України, де на їх підставі видадуть державний акт на право власності на земельну ділянку.

Велике коло питань, пов'язаних з отриманням державного акта на право власності на земельну ділянку, виникає у зв'язку із успадкуванням земельних ділянок. Громадянин, визнаний спадкоємцем іншого громадянина-власника земельної ділянки, має отримати у нотаріальній конторі свідоцтво про право на спадщину. Після цього він має подати заяву про видачу йому державного акта на право власності на земельну ділянку.

Але при вирішенні спорів, пов'язаних із спадкуванням, виникають питання про наявність виданих на ім'я спадкодавців правовстановлюючих документів на земельні ділянки. Так, деякі суди відмовляли у задоволенні позовів, посилаючись на відсутність державного акта на право приватної власності на земельну ділянку

на ім'я спадкодавця. Однак, важливе значення має час виникнення цих відносин: до 1 січня 2002 р. (тобто набрання чинності ЗК 2001 р.) чи після. Оскільки, відповідно до ст.ст. 22, 23 ЗК України (в редакції від 13 березня 1992 р.) право власності на землю посвідчувалося державними актами, які видавалися і реєструвалися сільськими, міськими, районними радами, і приступати до використання земельної ділянки до одержання документа, що посвідчує право власності, заборонялося.

Проте Декрет Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 р. „Про приватизацію земельних ділянок” призупинив дію ст.23 ЗК щодо власників земельних ділянок, переданих їм для ведення особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування житлового будинку і господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного і гаражного будівництва.

Відповідно до п. 3 цього Декрету право власності громадян на земельні ділянки, передані їм для вказаних цілей, посвідчувала відповідна рада шляхом внесення записів до земельно-кадастрових документів з наступною видачею державного акта на право приватної власності на землю. Цей Декрет зберігав свою чинність протягом всього часу дії ЗК (в редакції Закону від 13 березня 1992 р.) і втратив чинність лише у 2006 р. Отже, відсутність в особи державного акта ще не свідчить про відсутність у неї права приватної власності на земельну ділянку.

З прийняттям нового ЗК 2001 р. ситуація ускладнилася, оскільки дія ст. 126 ЗК („Документи, що посвідчують право на земельну ділянку”) не зупинена, незважаючи на те, що переважна більшість землевласників ще не мають державних актів. Таким чином, ЗК України, не передбачаючи такого винятку як у Декреті, виключив тим самим можливість прискореної приватизації громадянами земельних ділянок для цих видів цільового використання.

Я.З. Гаєцька-Колотило,
доцент кафедри цивільного
права та процесу,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ НАБУВАЛЬНОЇ ДАВНОСТІ У ЗЕМЕЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Радикальне реформування земельних відносин в Україні, відхід від монополії державної власності, тотальна приватизація земель зумовили нові підходи і підстави переходу права власності від одних суб'єктів до інших. Одним із способів, який опосередковує перехід права власності, є давність володіння або набувальна давність.

Набувальна давність – принципова новела Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р. [1]. Аналогічний правовий інститут передбачений і в Цивільному кодексі України від 16 січня 2003 р. [2]. Проте є ряд принципових відмінностей, які відрізняють його від земельного давнісного володіння. Таким чином, є всі підстави вважати давність володіння (набувальну давність) стосовно земельної ділянки самостійним інститутом земельного права, для якого характерні певні особливості, зумовлені, зокрема, і реалізацією його норм у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Дослідження становлення та розвитку інституту набувальної давності, на жаль, відбуваються переважно у рамках науки цивільного права. Серед найбільш відомих цивілістів, предметом дослідження яких була набувальна давність, – В. Синайський, І. Петерський, Д. Мейер, Д. Генкін, О. Йоффе та ін. З українських вчених-цивілістів, предметом наукових зацікавлень яких була набувальна давність, назвемо О.В. Дзеру, Н.С. Кузнєцову, О.А. Підпригору, В.М. Коссака, В. Цікала. Представники науки земельного права лише фрагментарно торкаються проблем набувальної давності, переважно в контексті дослідження підстав

набуття прав на земельну ділянку. Тим не менше, аналіз норм щодо набувальної давності здійснюється у працях В.К. Гуревського, Н.В. Ільків, Т.О. Коваленко, П.Ф. Кулинич, В.В. Носіка, М.В. Шульги та ін.

Давність створює право власності внаслідок тривалого відомого часу володіння [3, с. 99]. Римське приватне право виробило основні ознаки цього правового інституту. Давнісне володіння повинно було бути володінням юридичним, добросовісним і повинно було опиратися на відому об'єктивну підставу (титул). Давнісне володіння повинно було тривати щодо нерухомих речей 10 або 20 років. Упродовж всього строку давності володіння повинно було бути безперервним [3, с. 100]. Ці класичні юридичні ознаки набувальної давності (давності володіння), на жаль, не знайшли відображення у положеннях ст. 119 ЗК, на відміну від Цивільного кодексу України, у якому вони відтворені.

Детальний аналіз положень коментованої статті дає підстави для наступних висновків:

1. Лише громадяни можуть набувати прав на земельну ділянку за набувальною давністю.

2. Підставою набувальної давності у земельному праві є не давність володіння, а давність користування, хоча зрозуміло, що в цьому випадку умовою користування є якраз фактичне володіння.

3. Набувальна давність характеризується наступними ознаками: добросовісністю, відкритістю і безперервністю користування. При цьому добросовісність користування може полягати, наприклад, у сплаті земельного податку, раціональному використанні земельної ділянки та ін. (у ст. 119 ЗК не ставиться умова добросовісності заволодіння, а лише добросовісність користування, що дає підстави припустити, що недобросовісний набувач теж зможе набути земельну ділянку за набувальною давністю); відкритість може полягати у тому, що громадянин безпосередньо і самостійно використовує земельну ділянку і треті особи не заперечують проти цього, фактично йдеться про „публічність” землекористування; безперервність буде мати місце тоді, коли громадянин

упродовж необхідного терміну (15 років) експлуатував земельну ділянку.

4. Об'єктом давнісного володіння є земельна ділянка (лише в межах норм, визначених ст. 121 цього кодексу), на яку у результаті застосування норм щодо набувальної давності можуть виникнути право власності або право користування (оренди). Хоча набуття права користування (оренди) на підставі набувальної давності є нелогічним і не відповідає інтересам громадян, які упродовж 15 років відкрито, добросовісно і безперервно володіли і користувалися земельною ділянкою, однак, не мали документів, які б свідчили про наявність у них прав на земельну ділянку.

5. Земельний кодекс України визначає спеціальний порядок набуття права власності та права користування (оренди) на земельну ділянку – на підставі рішень органів державної власності та органів місцевого самоврядування. Тому фактично право набувальної давності згідно із Земельним кодексом України є правом на звернення до відповідного органу з метою отримання земельної ділянки у власність або користування.

6. Передача земельної ділянки у власність або у користування громадян на підставі набувальної давності здійснюється в порядку, передбаченому, відповідно ст.ст. 118 та 124 цього кодексу. Застосування набувальної давності як способу набуття у власність земельної ділянки можливе не раніше 1 січня 2017 р. (15 років з моменту набуття чинності Земельним кодексом України). Адже згідно із ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії у часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, відповідно, і право на набуття права власності чи користування на земельну ділянку в порядку набувальної давності не поширюється на випадки володіння і користування чужими земельними ділянками до 1 січня 2002 р., тобто моменту набрання чинності Земельним кодексом України 2001 р.

Враховуючи те, що фактично реалізувати норми ст. 119 ЗК на практиці буде надто складно через недосконалість їхнього змісту, необхідно внести зміни до цієї статті з урахуванням надбання

світової цивілістики щодо розуміння набувальної давності як підстави набуття права власності, а не користування, на земельну ділянку та, виходячи із особливостей правового режиму об'єкта цих відносин – земельної ділянки.

-
1. Див.: Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
 2. Див.: Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. Ст. 356.
 3. *Мітюков К.А.* Курс римського права // Антологія української юридичної думки. В 6 т. / Упоряд.: Я.М. Шевченко, І.Б. Ксенко та ін. – К., 2003. – Т. 6: Цивільне право

І.В. Апопій,
доцент кафедри
правових засад підприємництва,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЗЖЯ

Введення інституту окремого проживання подружжя (сепарації) – одна з новел Сімейного кодексу, що викликає неоднозначну реакцію серед учених-правознавців. Відповідно до ч.1 ст. 119 СК у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно, суд за заявою подружжя або позовом одного з них може постановити рішення про встановлення для подружжя режиму окремого проживання. При цьому винесення рішення про сепарацію не припиняє прав та обов'язків дружини і чоловіка, які встановлені Сімейним кодексом або шлюбним договором. Специфічними ж правовими наслідками встановлення режиму окремого проживання є те, що майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважається набутих у шлюбі, а дитина, народжена дружиною після спливу 10 місяців, не вважається такою, що походить від чоловіка (ст. 120 СК). Припиняється режим

окремого проживання у разі поновлення сімейних відносин або за рішенням суду на підставі заяви одного з подружжя.

Аналіз цих норм дає підстави для ряду зауважень. Перш за все, сумніви викликає, власне, доцільність встановлення такого режиму. Адже, за твердженням самого автора проекту Сімейного кодексу України З.В. Ромовської, інститут сепарації або „відлучення від стола і ложа” з’явився у 1563 р. внаслідок заборони розлучень Тридентським собором Римської католицької церкви [1, с. 244], а, отже, по-суті, є альтернативою розлучення. Чи є сенс застосовувати норму XVI ст. в сучасних умовах, коли розірвання шлюбу є цілком легалізованим, а церковний обряд вінчання не є підставою виникнення в осіб прав та обов’язків подружжя, тобто не має правових наслідків? Спірною видається думка деяких науковців про значення режиму окремого проживання як тимчасового заходу, що дає змогу подружжю задуматися над можливістю зберегти шлюб [2, с. 395]. По-перше, п. 5 ст. 191 ЦПК передбачено право суду у справах про розірвання шлюбу відкласти розгляд справи і призначити подружжю строк для примирення, таке ж право було передбачено ст. 176 ЦПК 1963 р., а отже, у введенні Сімейним кодексом додаткових заходів для примирення подружжя не було необхідності. По-друге, навіть якщо подружжя ще не розпочало процедуру розірвання шлюбу, право дружини та чоловіка на вільний вибір місця свого проживання передбачено ч. 1 ст. 56 СК, тому звертатись до суду нема потреби. Крім того, необхідно враховувати і матеріальні можливості цих осіб, адже встановлення режиму окремого проживання подружжя в межах однієї квартири, тим більше однокімнатної, є безглуздом.

Загалом інститут сепарації має як своїх противників [3, с. 192], так і прихильників [2, с. 395]. Проте, якщо погодитися з тим, що ці відносини мають право на існування, необхідно визнати, що їх правове регулювання потребує суттєвого вдосконалення. Так, необхідно усунути розбіжності у порядку встановлення та припинення режиму окремого проживання. Якщо встановлення цього режиму відбувається лише в судовому порядку, то і припинення повинно здійснюватися лише судом. Чинна норма про припинення сепарації у разі поновлення сімейних відносин, породжує

плутанину в її застосуванні. Адже, якщо подружжя поновило відносини на кілька днів і роз'їхалося знову, чи можна вважати режим окремого проживання припиненим? Як визначити правовий режим майна, придбаного після цього або походження дитини від батька, якщо дружина завагітніла за цей строк?

Доцільним видається також внесення змін у ст. 120 СК. Зокрема, сімейне законодавство не обмежується Сімейним кодексом, а сімейні договори – шлюбним контрактом, тому ч. 1 цієї статті слід викласти у наступній редакції: *„Встановлення режиму окремого проживання не припиняє прав та обов'язків подружжя, які встановлені цим Кодексом, іншими нормативно-правовими актами або договором і які дружина та чоловік мали до встановлення цього режиму”*.

Щодо правових наслідків сепарації, то норма ст. 120 СК про те, що дитина, народжена після спливу десяти місяців, не вважається такою, що походить від чоловіка, потребує уточнення: *„після спливу десяти місяців з дня набрання законної сили рішенням суду про встановлення режиму окремого проживання подружжя”*.

Слід відзначити, що початковий варіант Сімейного кодексу давав право дружині та чоловікові в період дії режиму окремого проживання усиновити дитину без згоди другого з подружжя, але на підставі Закону України «Про внесення змін до Сімейного та Цивільного кодексів України» від 22 грудня 2006 р., цей пункт було вилучено.

Такі зміни видаються доречними з огляду на те, що у разі поновлення сімейних відносин чоловікові або дружині, без згоди яких усиновлювалася дитина, доведеться проживати разом з нею, виховувати її, утримувати, і якщо стосунки не складуться, другому з подружжя потрібно буде зробити нелегкий вибір і, можливо, скасувати усиновлення, що стане додатковою психологічною травмою для дитини, яка й так була позбавлена батьківського піклування. Крім того, не зрозумілим залишалось те, чи буде дозволене усиновлення, якщо той з подружжя, без згоди якого воно проводиться, має алкогольну або наркотичну залежність чи тяжку хворобу.

Отже, сімейний кодекс є, безумовно, проривом у вітчизняному законодавстві, оскільки поєднує в собі правовий досвід розвинутих європейських держав і традиції сімейних відносин, характерні для України. Водночас він не позбавлений певних суперечностей, неоднозначностей, усунення яких є запорукою його ефективного застосування.

1. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. – К.: Вид. Дім „Ін Юре”, 2003. – 532 с.

2. Сімейне право. Нотаріат Адвокатура. Суд: Наук.-практ. посібник: У 2 кн. Кн. 1 / Л.Ю. Драгневич, О.С. Пульнева, Є.І. Фурса, С.Я. Фурса та ін. / За заг. ред. С.Я. Фурси. – К.: Вид. С.Я. Фурса, 2005. – 896 с.

3. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / За ред. Ю.С. Червоного. – К.: Істина, 2003. – 464 с.

Б.П. Ратушна,

ст. викладач кафедри
цивільного права та процесу
(Львівська комерційна академія)

ДОКАЗОВІ ПРАВОМОЧНОСТІ СТОРІН У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Український цивільний процес переживає загальну для всіх країн світу тенденцію до зближення змагального та інквізиційного типів цивільного судочинства. Поглиблення змагальних начал національного процесу стало реальністю, тому відходить у минуле значна доказова активність суду, при якій „суд не тільки досліджує і оцінює докази, а й проявляє ініціативу в їх збиранні” [1, с. 75], оскільки в окремих випадках суду зручніше з огляду на „економію часу витребувати докази за власною ініціативою від організацій чи від громадян, не залучаючи до цієї роботи учасників процесу” [2, с. 59].

У сучасному цивільному процесі без активної доказової діяльності сторін значно ускладнюється встановлення фактичних

обставин справи і правильне вирішення справи судом, що її розглядає. Ця проблема тісно пов'язана з такими важливими науковими завданнями, як дослідження ефективності доказового процесу в Україні, створення умов для досягнення справедливого судового рішення, зближення українського судочинства із кращими світовими правовими системами.

Для сучасного цивільного процесу, врегульованого Цивільним процесуальним кодексом України ЦПК 2004 р., це неприпустимо, оскільки чинне цивільне процесуальне законодавство не передбачає вимоги до суду встановити об'єктивну істину і не дозволяє суду витребувати і забезпечувати докази у справі за власною ініціативою, а лише за клопотанням сторін, до яких повністю перейшла ініціатива у цьому питанні і які внаслідок цього стають основними суб'єктами доказування.

М. Юков слушно вважає, що активність суду в доказовій діяльності повинна полягати в наданні допомоги зацікавленим особам в необхідних випадках, а не в роботі за них [3, с. 10].

У сучасному цивільному судочинстві здійснення доказової діяльності сторін відбувається шляхом реалізації процесуальних прав та виконання обов'язків, що безпосередньо пов'язані з процесом доказування. Зокрема, сторони забезпечують формування доказового матеріалу по справі, оскільки відповідно до ст.10 ЦПК кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Докази подаються сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі (ст. 60 ЦПК).

Змагальне начало цивільного судочинства – не тільки обов'язок, а й право сторін доказувати підстави своїх вимог і заперечень [4, с. 150]. Сторони користуються рівними правами щодо подання доказів, їх дослідження та доведення перед судом їх переконливості (ст. 11 ЦПК). Завдяки широкому колу доказових процесуальних повноважень сторони формують початковий предмет доказування, оскільки повідомляють суду факти, якими підтверджують свої вимоги і заперечення, для підтвердження цих фактів подають докази і беруть участь у їх дослідженні, з приводу дослідження доказів висловлюють свої доводи і міркування, тобто

оцінюють докази. Без зазначеної доказової діяльності сторін суд буде позбавлений доказового матеріалу, необхідного для ухвалення рішення по справі.

Серед окресленого кола процесуальних повноважень, на наш погляд, слід виокремити такі види доказових правомочностей сторін: **подання, дослідження та оцінка доказів.**

Подання доказів включає в себе такі доказові повноваження сторін: право викласти обставини, що обґрунтовують вимоги позивача (ст. 119 ЦПК) та заперечення відповідача (ст. 128 ЦПК), право подати докази (ст. 27 ЦПК), право подати клопотання про забезпечення і витребування доказів судом (ст.ст. 133, 137 ЦПК), право подати заяву про призначення експертизи (ст. 143 ЦПК), право давати пояснення по справі (ст. 176 ЦПК), право бути допитаними як свідки про відомі їм обставини (ст. 62 ЦПК), обов'язок довести ті обставини, на які сторони посиляються як на підставу своїх вимог або заперечень (ст. 10 ЦПК), обов'язок подати свої докази або повідомити про них суд до або під час попереднього судового засідання у справі (ст. 131 ЦПК), обов'язок подати усі наявні у них докази (ст. 27 ЦПК).

Правомочність стосовно подання доказів є дуже важливою, без реалізації якої суд як суб'єкт доказування залишиться бездіяльним. На жаль, судова практика рясніє випадками, коли суд залишається бездіяльним, незважаючи на досить активну участь сторін у поданні доказів. Зокрема, під час розгляду цивільної справи за позовом Ю. до ТОВ „Експрес” про виплату вартості частини майна товариства, представник відповідача пояснював і надав суду докази на підтвердження того, що позивачка подала до ТОВ заяву лише про припинення трудового договору за власним бажанням, а не про вихід з товариства. Проте Хмельницький міський суд ці докази представника відповідача не перевірів. Не звернув увагу суд також на зміст поданої позивачкою заяви про звільнення її з роботи, а не про припинення її членства в товаристві. Через зазначені обставини Верховний Суд України скасував рішення Хмельницького міського суду і скерував справу на новий розгляд [5, с. 13].

Правомочність з **дослідження доказів** реалізується у наданні сторонам права знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, брати участь у судових засіданнях, брати участь у дослідженні доказів, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам (ст. 27 ЦПК).

Правомочність з **оцінки доказів** полягає у наданні сторонам права подавати свої доводи і міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, заперечувати проти доводів і міркувань інших осіб (ст. 27 ЦПК). М.Й. Штефан слушно зазначає, що процес доказування має ступеневий характер [6, с. 280]. Стосовно доказових правомочностей сторін, то вони, на наш погляд, реалізуються у п'ятьох ступенях. Зокрема, правомочність стосовно **подання доказів** реалізується сторонами у перших чотирьох ступенях, в яких відбувається твердження про факти, зазначення доказів і їх подання, витребування і забезпечення доказів судом за клопотанням сторін. Правомочність сторін стосовно **дослідження доказів** реалізується в однойменному п'ятому елементі.

На наш погляд, спірною є думка про те, що оцінка доказів є шостим ступенем доказування і можлива лише внаслідок дослідження доказів у судовому засіданні судом, сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі [6, с. 282]. Вважаємо, що оцінка доказів не окремий ступінь доказового процесу, а особливий логіко-правовий елемент, що обов'язково входить до складу кожного ступеня і сприяє ефективній його реалізації.

Стосовно сторін, то оцінка доказів є **особливою логіко-правовою правомочністю сторін з доказування**, що здійснюється протягом усієї доказової діяльності у кожному ступені доказування. Наприклад, у початковому ступені, що називається „твердженням про факти”, позивач, формуючи зміст позовної заяви, оцінює належність, достовірність, достатність обставин, які обґрунтовують позовні вимоги, а зазначаючи і подаючи докази (другий і третій ступінь), оцінює їх здатність підтвердити ці обставини.

Слід відзначити, що питання про те, чи є сторони суб'єктами оцінки доказів дискусійне, оскільки ст. 27 ЦПК не передбачає

самостійного права сторін з оцінки доказів, надаючи при цьому сторонам право брати участь у дослідженні доказів, подавати свої доводи і міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, заперечувати проти доводів, клопотань і міркувань інших осіб. У зв'язку з цим Т.В.Цюра вважає, що оцінка доказів здійснюється тільки судом, а суб'єкти доказування можуть лише аналізувати докази, а не оцінювати їх [7, с. 10]. Проте, як слушно зауважив Б.Т. Матюшин, не можна брати участь у дослідженні доказів, висловлювати свої доводи і міркування чи заперечувати проти доводів і міркувань інших осіб, не оцінивши певний доказ [8, с. 126]. Отже, доцільно передбачити у ст. 27 ЦПК шляхом внесення змін до неї право сторін оцінювати докази, оскільки у змагальному процесі основні суб'єкти доказування, безперечно, повинні мати таке право. Водночас, справедливим слід визнати твердження про те, що „оціночні міркування сторін мають інше значення, ніж оцінка доказів судом” [9, с. 113]. Оцінка сторін є рекомендаційною, а суду – владною. Рекомендаційна оцінка сторін проявляється у поясненнях сторін, їх доводах і міркуваннях, запереченнях проти доводів і міркувань інших осіб і сприяє суду всебічно, повно і об'єктивно оцінити всі обставини справи в їх сукупності.

Отже, діяльність сторін з доказування полягає у реалізації ними доказових правомочностей шляхом послідовного руху від незнання до знання і відображають поступальну діяльність сторін для досягнення мети їх доказування – ухвалення судом позитивного для них рішення.

Слід відзначити, що зміст доказової діяльності сторін у судах апеляційної та касаційної інстанцій має свою специфіку. У зв'язку з існуванням в Україні неповної апеляції, на наш погляд, така діяльність полягає в **доказуванні – обґрунтуванні** шляхом подання апеляційної чи касаційної скарги та заперечення на них. Саме в цих процесуальних документах, як правило, акумулюється весь доказовий потенціал сторони. Саме з цих документів суд, що переглядає рішення, черпає інформацію про обґрунтування вимог і заперечень сторін. Крім того, важливим процесуальним документом, що сприяє сторонам в обґрунтуванні

їх правової позиції, є судовий журнал. На думку В. Рожнова, цей документ має підвищену доказову значимість для вищих інстанцій [10, с. 14]. Відзначимо, що судовий журнал буде мати велике доказове значення лише в тому разі, коли до нього згідно зі ст. 179 ЦПК буде додано носій інформації, на який здійснювався технічний запис судового засідання (касета, дискета тощо).

Отже, зростаюча доказова активність сторін – явище для національного судочинства нове. Зміст діяльності сторін з доказування як структурний елемент судового доказування полягає у реалізації сторонами своїх доказових правомочностей стосовно **подання, дослідження і оцінки** доказів.

1. *Лесницкая Л. Ф.* Судебные доказательства // Советский гражданский процесс // Под ред. А. Ф. Калистратовой. – М.: Юридическая литература, 1984. – С. 75.

2. *Молчанов В. В.* Собираание доказательств в гражданском процессе. – М.: МГУ, 1991.

3. *Юков М.* Актуальные вопросы гражданского процесса // Советская юстиция. – 1984. – № 13.

4. *Тимченко Г. П.* Історико-правові аспекти принципу диспозитивності у цивільному процесі // Вісник господарського судочинства. – 2003. – С. 150–155.

5. Див.: Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 5.

6. *Штефан М. Й.* Цивільне процесуальне право України: Академічний курс. – К.: Вид. дім „Ін Юре”, 2005.

7. *Цюра Т. В.* Суб'єкти доказування та оцінки доказів у цивільному процесі: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2005. – 18 с.

8. *Матюшин Б. Т.* Субъекты и характер оценки доказательств в стадии судебного разбирательства // Вопросы развития теории гражданского процессуального права. – М., 1981.

9. *Иванов О. В.* Судебные доказательства в гражданском процессе. – Иркутск, 1974.

10. *Рожнов В.* Принцип оперативності у цивільному процесі: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2000. – 18 с.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПУБЛІЧНИХ КОРПОРАЦІЙ

При дослідженні правового статусу юридичних осіб публічного права необхідно розглянути статус організацій – юридичних осіб, що є об'єднаннями інших юридичних осіб. Йдеться про створення та діяльність публічних корпорацій. Вітчизняному законодавству така організаційно-правова форма раніше не була відома, тому при з'ясуванні правової природи публічних (державних) корпорацій потрібно звернутися до права зарубіжних країн. Широкого розповсюдження публічні (державні) корпорації набули в країнах Західної Європи, а, також у США, Канаді та інших країнах. Їх найменування в різних країнах є неоднаковими. В Англії, яка вважається багьківщиною державної корпорації, вона отримала назву публічної корпорації, у Франції – публічної установи, в Швеції – комерційного агентства, в Данії, як і в Англії – публічної корпорації. Так, у Франції у відповідності з цією правовою формою організовані залізниця, електропостачання та газопостачання.

Ця модель часто застосовується щодо підприємств, які здійснюють публічну службу. Державна, чи як її називають публічна корпорація є юридичною особою і, як зазначає Ж. Фурньє, „є специфічним типом організацій, на які частково розповсюджується норми публічного права” [1, с. 68]. Публічна корпорація створюється на підставі акту відповідного органу державної влади і її правовий статус визначається цим індивідуальним актом. У ньому зазначаються цілі і завдання, права і обов'язки корпорації, основи її взаємовідносин з державними органами, структура органів управління, порядок

звітності, вирішення спорів, реорганізація і ліквідація [2, с. 153].

В Англії публічні корпорації діють у різних сферах. Їх можна класифікувати на комерційні публічні корпорації (Національне управління залізниці); публічні корпорації, які здійснюють дорадчі функції (Комітет з цін та доходів); управлінські публічні корпорації (корпорації з розвитку міст та житлового будівництва). В англійській правовій науці розроблено загальне поняття публічної корпорації, за яким публічна корпорація – це правовий інститут, що виконує функції економічного і соціального характеру від імені держави, але як незалежний суб'єкт права.

Публічна корпорація відповідальна за свою діяльність перед державою в особі уряду, але в той же час вона наділена своїм власним майном і володіє правовими ознаками комерційного підприємства [3, с. 175].

У США держава створює публічні корпорації для здійснення окремих урядових функцій. Це корпорації з використання природних ресурсів, муніципальні корпорації та інші. Класична публічна корпорація є унітарною, її майно формується шляхом передачі державою як власником певного майна, хоча можливими є і внески інших суб'єктів. Взаємовідносини між публічними корпораціями і державою в правовій літературі характеризуються як відносини опіки, нагляду і контролю [4].

Пряме адміністративне підпорядкування публічної корпорації державним органам законодавством вищезазначених країн не передбачено. Проте, існують інші важелі впливу на діяльність корпорації, зокрема контроль, часткове фінансування, участь представників держави в органах управління корпорацією. Особливістю організаційно-правової форми публічної корпорації є те, що вона забезпечує поєднання в одній організації функцій управління з функціями господарювання, підприємницькими завданнями. Саме тому діяльність публічних корпорацій регламентується як нормами публічного, так і нормами приватного права. Проте, порядок створення та припинення

публічних корпорацій, публічний характер цілей їх діяльності, наявність владних повноважень свідчать про необхідність віднесення цього виду організацій до юридичних осіб публічного права.

1. *Фурнье Ж.* Предприятия публичного сектора в государствах Европейского Союза. – М., 2001.

2. *Ершова И.В.* Правовой режим государственного имущества в хозяйственном обороте: теоретические основы и пути совершенствования. – М.: Юриспруденция, 2001. – 304 с.

3. Гражданское и торговое право капиталистических государств: Учебник. – 3-е изд. / Отв. ред. Е.А. Васильев. – М.: Международные отношения, 1993. – 560 с.

4. *Сосна С.А.* Государственная корпорация как юридическое лицо и орган управления // Законодательство и экономика. – 1994. – № 21/22.

Н.П. Павлів-Самоїл,
асистент кафедри правознавства
(Львівська національна академія
ветеринарної медицини
імені С.З. Гжицького)

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Міграційні рухи – індикатори реакції населення на зміни в економічному, політичному, соціальному житті будь-якого суспільства. І саме розмір, напрямки та масштаби таких процесів певною мірою свідчать про стабільність, або навпаки, нестабільність суспільного розвитку в країні.

Одним з характерних явищ життя світового суспільства в другій половині ХХ ст. стала масова міграція населення. Як відомо, міграція населення – це пересування людей через кордони визначених територій зі зміною постійного місця проживання чи повернення до нього. У зв'язку з цим виникає багато проблем у

сфері конкретного визначення причин міграції та запобіганні негативних наслідків її масовості.

Причинами міграції робочої сили є фактори як економічного, так неекономічного характеру. До причин неекономічного характеру слід віднести політичні, національні, релігійні, расові, сімейні. Щодо причин економічного характеру, то вони закладені в економічному рівні розвитку держав. Робоча сила переміщується із держав з низьким рівнем життя в держави з більш високим рівнем, де середньомісячний заробіток відчутно відрізняється. Це і є однією із важливих причин сучасної міграції не тільки в Україні, а й у світі.

Процес міграції не виникає сам по собі, його спонукають ті чи інші причини, які більшою чи меншою мірою залежно від рівня розвитку країни від політичної ситуації, демографічного становища впливають на розвиток і хід міграційних процесів. Серед таких факторів слід виділити: 1) регіональну незбалансованість трудових ресурсів; 2) територіальну різницю в рівні життя; 3) нерівномірне розміщення робочих місць; 4) нерівномірне розміщення навчальних закладів; 5) збройні конфлікти в країні; 6) різке зниження економічного добробуту людей; 7) недостатній соціальний захист; 8) бажання переїхати на історичну батьківщину; 9) зміни ситуації на ринку праці; 10) зміни демографічної ситуації в окремих регіонах; 11) причини, які виникають на побутовому рівні; 12) міжнаціональна напруженість.

Зараз на ринку кваліфікованої робочої сили і попит, і пропозиція досягли небувалого рівня. Міграція перетворилася на бізнес, а там, де бізнес, там і конкуренція. Країни, які „постачають” спеціалістів, змагаються за перспективні робочі місця за кордоном, а країни, що потребують спеціалістів, намагаються залучити їх якнайбільше. Протягом останніх років деякі держави істотно посилили свої позиції на міжнародному ринку шляхом „притягнення найкращих спеціалістів” з країн із слабо розвинутою економікою.

Таким чином, спеціалісти стали найважливішим економічним ресурсом. Навіть незважаючи на спад у світовій економіці, попит на інженерів, програмістів і вчених залишається високим, оскільки саме вони визначають майбутнє економічне зростання [1].

Основним позитивним наслідком трудової міграції є додаткове спрямування значних фінансових потоків у країну громадянства,

адже основна мета будь-якого трудового мігранта – заробити якомога більше коштів для себе та своєї родини, яка залишилася на Батьківщині. Це змушує його максимально заощаджувати і витратити кошти в країні перебування лише на найнеобхідніше. Більша частина зароблених за кордоном грошей різними шляхами переправляється в Україну, причому як офіційними – через банківські перекази, так і неофіційними – безпосереднім ввезенням валюти в Україну.

Трудова міграція, оскільки йдеться про переміщення значних людських потоків, має безпосередній вплив на демографічну ситуацію як у країнах-донорах трудових мігрантів, так і в країнах-реципієнтах. Погіршення демографічної ситуації викликає серйозне занепокоєння правлячих кіл та широкої громадськості багатьох країн, що негативно впливає на загальний стан суспільства і його соціально-економічний розвиток.

1. *Фабія Пух*. Німеччина потребує іммігрантів – найкращих мізків з країн із відсталою економікою // Поступ. – 2001. – № 104 (762). – 10–11 липня.

Н.Я. Рудий,
викладач кафедри
теорії та історії держави і права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ТА ПОЗБАВЛЕННІ ОПІКИ ЗА СТАТУТАМИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

Литовські статuti, видані 1529 р. („Старий”), 1566 р. („Волинський”), 1588 р. („Новий”), діяли на українських землях, які входили до Великого князівства Литовського і стали невід’ємною частиною джерел українського права. Окрім широкого використання

звичаєвого права всіх народів, які жили на території цієї держави та норм давньоруського, римського, німецького, польського права, основу Литовських статутів становила Руська Правда, що свідчить про розвиток та вдосконалення українського права хоча і в рамках іншої держави.

В умовах відсутності єдиної Української держави в XVI ст. українське право продовжувало розвиватися, зокрема набував удосконалення такий його інститут, як опікунство. Опікунство за Статутами Великого князівства Литовського встановлювалося над неповнолітніми, психічно хворими і позбавленими довір'я, причому поширювалося воно не лише на людей, а й на їх майно [3, с. 437].

Вже у першому Литовському статуті (1529 р.) артикул 7 чітко регламентує порядок встановлення опікунства над майном опікуваного, а саме опікун, який, як правило, призначається з числа кровних родичів, повинен у присутності вижа і трьох шляхтичів, гідних довіри, описати весь маєток, людей і прибутки [1, с. 237]. Тобто складався реєстр, відповідно до якого опікун повертав майно при знятті опіки. Якщо кількість майна не відповідала реєстру, то опікун відшкодовував збитки за власний кошт. Єдиною перевагою для опікунів було те, що вони могли користуватися майном, отримувати з нього прибутки, віддаючи певну їх частину на утримання опікуваних, цим і заохочувалося опікунство. У третій редакції Литовського статуту (1588 р.) прописується навіть частка, яку може собі брати опікун за виконання своїх обов'язків, – 1/10 річних прибутків.

Перелік тих, хто може бути опікунами за законом, якщо не було заповіту, з'являється у другому Литовському статуті. Старший повнолітній брат, дядьки по батьківській лінії, інші батькові родичі, а в разі їх відсутності – родичі матері. У разі відсутності родичів опікуна призначав уряд – центральний або місцевий, встановлюючи для нього суворі вимоги (ценз осідлості, майновий і віковий ценз, розумові і моральні якості, вміння розпоряджатись майном) [2, с. 481]. Цікавим є і те, що якщо батько є опікуном, то йому забороняється відчужувати майно матері, воно повинно бути розділене серед синів порівно.

У 6 та 21 артикулах розділу VI третього Литовського статуту знаходимо норму, яка регламентує позбавлення опікунства за недобросовісність опікуна. Земський уряд міг витребувати звіт від

опікуна про керівництво майном опікуваного і, в разі „розтрата майна”, позбавити опікунських прав з відшкодуванням завданих збитків. Новими у третьому статуті є правові норми, які регулюють порядок і правила попереднього поділу маєтку між повнолітніми і неповнолітніми братами. Все, що повнолітніми братами з їхньої частки до досягнення повноліття інших братів буде продано, заставлено, має враховуватися судом при остаточному поділі маєтку чи маєтків між братами. [3, с. 440]. Також встановлюються гарантії отримання свого майна опікуваного після досягнення повноліття, а саме через одного і двох шляхтичів, яких посилає уряд для врегулювання цього питання.

Всі три редакції Литовських статутів вміщують право опікуваних при досягненні повноліття оскаржувати дії опікуна щодо неналежного або недбалого використання їх майна чи неналежного відстоювання їх прав у суді (це входило в обов'язки опікуна).

Отже, у Статутах Великого князівства Литовського інститут опіки та правові норми, які врегульовують майнові відносини при встановленні та позбавленні опіки, добре регламентовані та визначені (як на той час). Особливо це стосується статуту від 1588 р., в якому враховано та усунено недоліки попередніх редакцій та сповна законодавчо закріплено захист майна опікуваних і переваги добросовісного опікуна.

На нашу думку, звернення уваги та врахування принципів, на яких засновувався інститут опіки в Литовських статутах, є корисним при пошуку шляхів законодавчого вирішення цієї проблематики і в сучасній Україні.

1. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х т. – Т. I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2002. – 464 с.

2. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х т. – Т. II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2003. – 560 с.

3. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х т. – Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. – Кн. 2 / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2004. – 568 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ВНАСЛІДОК ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ

У науці цивільного права під зобов'язаннями із заподіяння шкоди найчастіше розуміють зобов'язання, внаслідок якого особа, котра заподіяла шкоду особі або майну іншої особи, зобов'язана відшкодувати заподіяну шкоду в повному обсязі, а особа, якій заподіяно шкоду, має право вимагати відшкодування цієї шкоди [1, с. 363].

І. Поляков зобов'язанням внаслідок заподіяння шкоди називає „такі цивільно-правові відносини, за якими потерпілий (кредитор) вправі вимагати від заподіювача шкоди (боржника) повного відшкодування шкоди, заподіяного неправомірними діями (бездіяльністю) заподіювача шкоди, а боржник зобов'язаний відшкодувати шкоду в повному обсязі” [2, с. 10].

Зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди характеризуються також як „позадовірні зобов'язання, що виникають внаслідок порушення майнових і особистих немайнових прав потерпілого, які носять абсолютний характер, покликані забезпечити найбільш повне відновлення цих прав за рахунок заподіювача шкоди або за рахунок інших осіб, на яких законом покладений обов'язок відшкодування шкоди” [3, с. 8].

М.Н. Малєїна під ними розуміє цивільно-правове зобов'язання, „внаслідок якого потерпілий вправі вимагати від особи, відповідальної за заподіяння шкоди, відшкодувати майнову шкоду в натурі або відшкодувати збитки, а також у передбачених законом випадках – компенсувати немайнову (моральну) шкоду, призупинити або припинити виробничу діяльність заподіювач” [4, с. 506–507].

Зустрічається й визначення таких зобов'язань як „право-відносин по відшкодуванню шкоди, заподіяних деліктом” [5, с. 16].

Чи можна віднести зобов'язання, що виникають у зв'язку з попередженням заподіяння шкоди, до зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди? Науковці дають дві діаметрально протилежні відповіді. Перша заснована на тому, що зобов'язання, які виникають у зв'язку з попередженням заподіяння шкоди, є різновидом деліктних зобов'язань [1]. Друга полягає в тому, що такі зобов'язання є особливим видом зобов'язань, тісно пов'язаних із зобов'язаннями внаслідок заподіяння шкоди [3].

Різне трактування поняття зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди відображається й на найменуванні цих зобов'язань. Зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди називають по-різному: „деліктні зобов'язання”, „зобов'язання із правопорушення”, „позадоговірні зобов'язання”, „зобов'язання з недозволених дій” і „зобов'язання із заподіяння шкоди”, „зобов'язання по відшкодуванню шкоди”.

Незважаючи на теоретичний характер дослідження такої понятійної різноманітності, воно може породити негативні наслідки не тільки в сфері теорії, а й на практиці. Отже, з метою правильного застосування норм цивільного права тлумачення понять повинне здійснюватися в точній відповідності з їхнім змістом і значенням.

Слід відзначити, що в юридичній літературі поняття „зобов'язання із заподіяння шкоди” і „відповідальність за заподіяння шкоди” нерідко вживаються як тотожні, причому найчастіше розгляд питання про зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди підмінюється дослідженням проблем цивільно-правової відповідальності [4].

Зауважимо, що цивільно-правова відповідальність і цивільне зобов'язання є зовсім різними за своєю природою категоріями.

Більшість думок щодо сутності цивільно-правової відповідальності тією чи іншою мірою відображають ознаки, їй властиві. До них, зокрема, належать наступні: підставою застосування заходів відповідальності служить факт правопорушення; цивільно-правова відповідальність полягає в застосуванні до правопорушника заходів майнового характеру; стягнення, що накладається на правопорушника, здійснюється на

користь потерпілої сторони; застосування заходів цивільно-правової відповідальності має на меті відновлення становища потерпілого.

Відповідальність за заподіяння шкоди (деліктна відповідальність) є різновидом цивільно-правової відповідальності, тому їй повинні бути властиві ознаки з особливостями, обумовленими специфікою її виникнення.

Встановлюючи режим договірної або деліктної відповідальності, законодавець керується тим, норми якої з них будуть ефективніше впливати на учасників цивільного обороту. Разом з тим питання диференціації цивільно-правової відповідальності іноді викликає певні труднощі, зокрема, коли деліктна відповідальність є наслідком порушення зобов'язань у договорі.

Отже, неодноразові цитування в літературі твердження Е. Флейшіц про те, що основна термінологія в сфері інституту відшкодування шкоди „є досить умовною, але твердо встановилася й тому не викликає невизначеного характеру” [2], навряд чи можна визнати справедливою. Для того, щоб можна було говорити про інститут зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди як про цілісне правове явище, необхідно досліджувати питання про можливість їхньої класифікації.

Більшість учених прагнуть знайти єдиний системуючий критерій для побудови системи зобов'язань у цивільному праві. Ним можуть виступати економічні особливості зобов'язань або їхня спрямованість. Сполучення економічних і юридичних критеріїв також служить однією з підстав класифікації зобов'язань.

Основна класифікація зобов'язань у цивільному праві зводиться до їхнього поділу на договірні й позадоговірні, причому переважне значення завжди надавалося першій категорії.

Зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди, будучи складовою частиною системи цивільно-правових зобов'язань, у свою чергу, самі поділяються на певні види й утворюють свою систему. Для того, щоб зрозуміти систему зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди, необхідно визначити їхню внутрішню структуру й співвідношення окремих видів зобов'язань між собою.

В силу певних особливостей зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди їхня класифікація не може будуватися на цих же критеріях, що й класифікація договірних зобов'язань. Класифікація зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди, на нашу думку, може здійснюватися:

1) за об'єктом – зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди можуть бути поділені на зобов'язання із заподіяння шкоди особі й зобов'язання із заподіяння шкоди майну; ці групи зобов'язань відрізняються характером порушених благ, способами обчислення шкоди, порядком відшкодування;

2) за суб'єктами – зобов'язання із заподіяння шкоди можуть поділятися залежно від того, хто заподіяв шкоду (юридична особа, фізична особа, держава,), хто зазнав шкоди (також юридична особа, фізична особа, держава); чи має заподіювач шкоди деліктоздатність тощо;

3) за суб'єктивними умовами – зобов'язання, що виникають при винному (умисному) заподіянні шкоди, і зобов'язання, виникнення яких не залежить від вини особи, яка має обов'язок відшкодувати шкоду;

4) залежно від того, чи обов'язок з відшкодування шкоди належить до міри відповідальності чи ні; у тих випадках, коли обов'язок відшкодування шкоди є мірою відповідальності, в її основі лежить склад правопорушення; якщо ж обов'язок відшкодування шкоди не належить до міри відповідальності, то в основі виникнення зазначеного обов'язку лежать інші умови, які склад правопорушення не утворюють;

5) за характером діяльності, в результаті якої заподіяна шкода: звичайна або пов'язана з підвищеною небезпекою для оточуючих; господарською або адміністративною;

6) залежно від того, пов'язане заподіяння шкоди з суспільно небезпечним правопорушенням: зобов'язання, пов'язані зі скоєнням кримінального злочину, адміністративного правопорушення.

Виходячи з аналізу норм цивільного законодавства, зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди поділяються на дві групи: а) зобов'язання, підставою виникнення яких є правопорушення (делікт); б) зобов'язання, підставою виникнення яких є факт заподіяння шкоди, що не є правопорушенням (квазіделікт). Ці групи

виділяються на підставі такого критерію, як особливості правоутворюючих юридичних фактів.

Отож, зобов'язання внаслідок заподіяння та відшкодування майнової шкоди, будучи цивільно-правовим зобов'язанням, мають не тільки ознаки, властиві зобов'язанню як цивільному правовідношенню, але й наділені специфічними рисами, які дозволяють говорити про нього як про відносно самостійний інститут у цивільному праві.

1. Гражданское право: Учебник: В 2-х т. / Отв. ред. Е.А. Суханов. – М., 1998. – Т. 2

2. Поляков И.Н. Ответственность по обязательствам вследствие причинения вреда. – М., 1998.

3. Гражданское право: Учебник: В 3-х т. / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М., 2001. – Т. 1

4. Гражданское право: Учебник / Под ред. А.Г. Калпина. – М.: Юрист, 2000. – Ч. 2.

5. Кузбагаров А.Н. Обязательства вследствие причинения вреда. – СПб., 1998.

Л.М. Швець,

курсант 3-го курсу факультету
кримінальної міліції

(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

З метою з'ясування, яким чином політичні, економічні та соціальні процеси впливали на формування правового інституту відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями, доцільно звернутися до тих джерел, що були підґрунтям сучасної правової системи України. Дослідження історичного розвитку становлення цього правового інституту сприятиме подальшому вдосконаленню законодавства, насамперед, тих галузей, які

покликані забезпечувати недоторканність конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Еволюція інституту відшкодування моральної шкоди сягає давнини. Виникнувши на основі звичаєвого права, законодавство Київської Русі було поставлено на службу державі. Воно крок за кроком захищало і відстоювало інтереси князів, бояр та інших категорій заможного населення. Це підтверджує перший юридичний звід – „Устав і закон руський”. Руська правда (Коротка редакція) об’єднала в один документ першу (Ярослава Мудрого) та другу (Ізяслава, Святослава і Всеволода – братів Ярославичів) „Правди”. На той час удар мечем, не війнятим з піхв, чи то тильною стороною меча, рогом для пиття, виривання бороди тощо вважалися особливо ганебними. Навпаки ж, удар оголеним мечем, що призводив до тяжких тілесних ушкоджень, необхідності лікування чи, навіть, втрати органів, вважався менш ганебним, і штраф за ці дії був у четверо меншим, ніж за образу [1, с. 109].

З формуванням козацького республіканського ладу складається своєрідна правова система у Запорізькій Січі. Козаки не визнавали дії статутів та магдебурзького права на своїй території. Правосуддя у Запорізькій Січі відбувалося відповідно до стародавніх звичаїв, „словесного права і здорового глузду”. Гордість української нації – запорізьке козацтво честь та гідність інколи шанували набагато більше, ніж життя. Вільний дух козака зводився до принципу „життя віддати, а честь не посоромити”.

Перший державний акт України Конституція Пилипа Орлика (1710 р.) суттєве місце відвела захисту честі та гідності від різних порушень [2, с. 123]. Можна констатувати, що цією Конституцією впроваджувався порядок судового розгляду спорів з приводу захисту честі та гідності. І це свідчило про високий рівень державності того періоду [3, с. 100–101].

Інститут відшкодування моральної шкоди свого розвитку не зупиняє: з’являються такі правові акти, як „Права, за якими судиться малоросійський народ” (1743 р.), „Уложеніє про покарання кримінальні та виправні” (1845 р., 1857р., 1885 р.), Статут про покарання, Статут кримінального судочинства (1864 р.). У 1905 р. проект нового Цивільного кодексу залишився лише на папері. В 1922 р. прийнято новий ЦК УСРР, норми якого регулювали зобов’язання з

безпідставного збагачення та заподіяння шкоди. У 1961 р. з'являються „Основи цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік”.

Значно розширив права та надав пріоритет людині і зобов'язав державу забезпечувати її свободу новий ЦК України (2004 р.). Він не лише зберіг зазначений спосіб захисту цивільних особистих прав, а й збагатив інститут компенсації моральної шкоди новими нормами. Тривалий час вважалося, що моральна шкода в соціальному суспільстві компенсації взагалі не підлягла, адже існувала аксіома, за якою особистість радянської людини перебуває на такій недосяжній висоті, що приниження її гідності, честі, ділової репутації не може бути оцінено в грошах [4, с. 119].

Отже, історія нашої держави свідчить, що ця проблема на різних етапах розвитку суспільства вирішувалась по-різному. Спочатку моральна шкода підлягала відшкодуванню лише в окремих випадках. Потім спостерігалось її повне ігнорування. Сьогодні ж ця норма відновила своє існування в первісному вигляді, тобто її належить відшкодовувати тоді, коли це передбачено спеціальними законами чи нормативно-правовими актами.

Окрім цього, необхідно довести до громадськості, що свої права, закріплені Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами, слід відстоювати. Ми вважаємо, що необхідно продовжувати дослідження проблем і прогалин відшкодування моральної шкоди до тих пір, доки права людини дійсно стануть пріоритетом нашого суспільства, і лише тоді ми зможемо з впевненістю називати Україну незалежною і демократичною державою.

1. Мікулін М. Відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої незаконними діями: ретроспектива і сьогодення // Право України. – 2004. – № 12.

2. Історія держави і права України. Хрестоматія / За ред. О.О. Шевченка. – К., 1996. – 224 с.

3. Рабинович П. Моральна шкода та право на її компенсацію: загальнотеоретичний підхід // Право України. – 2002. – № 4. – С. 101–103.

4. Колесник М.О. Проблема визначення розмірів компенсації моральної шкоди, завданої внаслідок порушення особистих немайнових прав фізичної особи // Вісник національного Університету внутрішніх справ. – 2004. – № 27. – С. 118–126.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОВС У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Важко уявити економіку сучасної держави, в якій юридичні особи не займали б провідного місця. Проблеми, пов'язані з визначенням і класифікацією юридичних осіб, протягом тривалого часу привертали увагу вітчизняних цивілістів. І тепер вони не втратили своєї актуальності

Новий Цивільний кодекс України дав розгорнуту і цілісну характеристику інституту юридичної особи, сформулював ряд принципово нових положень і принципів, що характеризують його правовий статус. Певне значення в цьому відношенні мають і положення, що розкривають поняття „установа”, яка створюється власником для здійснення управлінських, соціально-культурних або інших функцій некомерційного характеру і фінансується ним повністю або частково.

Що стосується такого суб'єкта права, як Міністерство внутрішніх справ України і юридичних осіб цієї системи, велика частина яких має форму установи, то про розгорнуте вивчення їх правового становища йдеться лише останніми роками. Будучи за своєю організаційно-правовою формою державними установами, юридичні особи системи МВС України як некомерційні організації наділені спеціальною правосуб'єктністю, що відповідає виконанню тих завдань, для вирішення яких створюються органи і установи МВС України.

Українське цивільне законодавство закріплює обов'язкові ознаки юридичної особи, сукупність яких дає можливість ставити питання про визнання її самостійним суб'єктом цивільних правовідносин. До числа таких ознак належать організаційна єдність; майнова відокремленість; самостійна майнова

відповідальність за своїми зобов'язаннями; виступ у цивільному обороті від власного імені. Ці ознаки властиві органам і установам системи МВС України. Організаційна єдність характеризує цю систему як єдине ціле, здатне вирішувати певні характерні для нього (в даному випадку – цивільно-правові, майнові) завдання.

З майновою відокремленістю організації нерозривно пов'язана її самостійна майнова відповідальність за борги. Юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями всім своїм майном (п. 2 ст. 96 ЦК), а не тільки грошовими коштами, що є у неї (в тому числі на банківських рахунках). Нарешті, показником самостійності юридичної особи є виступ у цивільному обороті від свого імені, у тому числі в судових органах.

Однозначно вважати ОВС юридичними особами не дозволяє відсутність правового закріплення їх статусу в основному правовому акті, що регламентує діяльність міліції, – Законі України „Про міліцію”. Тут не вказано, що міліцейські підрозділи є юридичними особами зі всіма властивими даному суб'єкту правами і обов'язками. І це негативно позначається на діяльності міліції, органів МВС України.

Притягнення ОВС до майнової відповідальності потребує особливого правового і організаційного закріплення. Цивільний кодекс України хоча і закріплює можливість залучення ОВС до майнової відповідальності, проте не розкриває механізму залучення ОВС до відповідальності за заподіяну ними майнову шкоду як за договором, так і за позадоговірними зобов'язаннями.

Закон України „Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду” від 1 грудня 1994 р. заповнив прогалину у чинному законодавстві України і розширив сферу захисту цивільних майнових прав: права власності, права на житлове приміщення, немайнових особистих прав (право на честь, право на гідність тощо), а також трудових і пенсійних прав. Підставами відповідальності за шкоду, заподіяну незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суду, є шкода, незаконні дії, причинний зв'язок між незаконними діями та шкодою.

Суб'єктом-заподіювачем шкоди є правоохоронні та судові органи, з чого випливає, що суб'єктом відповідальності за шкоду, заподіяну громадянину не законними діями органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури та суду, за ст. 1176 ЦК України є держава.

Право на відшкодування заподіяної шкоди виникає у разі постановлення судом виправдального вироку, скасування незаконного вироку суду, закриття кримінальної справи органом попереднього (досудового) слідства за реабілітуючими підставами (відсутність події злочину, відсутність у діяннях особи складу злочину або недоказовість участі громадянина у вчиненні злочину) чи закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення.

ЦК України (ст. 1176) розширив сферу відповідальності держави. Відшкодування шкоди є наявним прикладом одного з елементів правосуб'єктності ОВС – деліктоздатності, хоч її і не прийнято називати. Це дозволяє ОВС виступати суб'єктами цивільних відносин.

Активізація участі юридичних осіб системи МВС в цивільно-правових відносинах як самостійних суб'єктів пов'язана з ринковими господарськими відносинами, побудованими на договірних засадах. Актуальним залишається питання відшкодування майнової та немайнової шкоди ОВС.

Отже, необхідно відобразити в самому Законі „Про міліцію” положення про наділення ОВС правами юридичної особи, які в своїй господарській діяльності повинні керуватись нормами ЦК України, оскільки це внесе визначеність в їх статус як суб'єктів цивільного права.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. КРИМІНОЛОГІЯ. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

І.О. Ревак,

начальник кафедри економічної безпеки,

кандидат економічних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ У КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Повернення України до групи високорозвинених країн має відбутися шляхом інноваційного розвитку економіки, що, безумовно, передбачає динамічне зростання інтелектуального потенціалу. Однак у зв'язку з тим, що ринкові перетворення в економіці України здійснювалися здебільшого за „перерозподільчою”, а не відтворювальною моделлю, і досі не вдається вийти на модель інноваційного розвитку економіки, бо наука поступово була витіснена з державних пріоритетів та стала незатребуваною виробництвом [1, с. 6]. Бюджет-2007 розроблявся з урахуванням необхідності переходу від споживчої моделі розвитку економіки до інвестиційно-інноваційної [2, с. 1]. У сучасних умовах економічне зростання цілком залежить від науково-технічного прогресу та інтелектуалізації виробництва, оскільки на частку нових знань, що втілюються у технології, обладнання, організацію виробництва, в розвинених країнах припадає від 70 до 85% приросту ВВП [3, с. 8].

Інтелектуальний потенціал – найважливіша складова інноваційної моделі економіки України, що включає індивідуальні і суспільні людські цінності та надбання. Інакше кажучи, інтелектуальний потенціал – це можливості економічного поступу,

а його ефективне використання може забезпечити сталий соціально-економічний розвиток, що базується на відтворенні творчого, найбільш ефективного і постійно зростаючого людського ресурсу [4, с. 16].

Ключове значення для переходу економіки України на інноваційну модель має: а) використання інтелектуалу людини як потенціального творчого ресурсу національної економіки; б) формування у рамках системи інноваційних пріоритетів замкненого циклу „освіта – дослідження – розробки нових технологій”; в) створення умов для радикального зростання попиту на сучасні наукові розробки та новітні технології, тобто результати праці науковців та висококваліфікованих фахівців; г) організація на рівні держави достатнього фінансового забезпечення інноваційної діяльності економіки з врахуванням таких її складових, як система дошкільного виховання, загальна освіта населення, вища та післядипломна освіта, система професійно-технічної освіти, а також зміцнення матеріально-технічної бази освіти та науки; д) забезпечення виконання важливих положень законів, що спрямовані на розвиток науки та інновації, зокрема Законів України „Про наукову та науково-технічну діяльність” (в частині забезпечення бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7% ВВП України), „Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” (обсяг фінансування державних, наукових, науково-технічних програм за пріоритетними напрямками науки і техніки затверджується у Законі про Державний бюджет України на відповідний рік у розмірі не менше 30% від загального обсягу фінансування видатків на науку з Державного бюджету України), „Про інноваційну діяльність” (передбачено ряд податкових та митних стимулів для інноваційних підприємств і проектів), „Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків” (пільги для інноваційних проектів).

1. *Маліцький Б.А.* Науково-технологічний потенціал України: сучасний стан та перспективи розвитку // *Наука та наукознавство.* – 2005. – № 3. – С. 4–19.

2. Бюджетні новації: приціл на інновації? Вчені та чиновники сперечаються про те, наскільки наповнені реальним змістом інвестиційно-інноваційні декларації уряду // Дзеркало тижня. – 2006. – № 38 (617). – 7–13 жовтня. – С. 1, 8–9.

3. Глухов В.В., Коробко С.Б., Маринина Т.В. Экономика знаний. – СПб.: Питер, 2003. – 528 с.

4. Данилишин Б., Куценко В. Відтворення інтелектуального потенціалу у контексті розвитку знаннєвої економіки // Вісник НАН України. – 2004. – № 7. – С.15–24.

І.Ю. Копєлев,

професор кафедри економічної безпеки,

кандидат економічних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТВК „ЛЬВІВХОЛОД”

Коли йдеться про економічну безпеку фірми, перш за все, мають на увазі діагностику та механізм її забезпечення. *Діагностика* (від грецької – *diagnostikos* – здібний виявляти) – *вчення про методи та принципи виявлення хвороб та встановлення діагнозу* – щодо економічної безпеки має на меті своєчасно виявити вплив дестабілізуючих факторів на економіку фірми, причини їх виникнення, інтенсивність дії і на цій основі спрогнозувати та вибрати безпечний шлях розвитку.

Інтенсивність дії негативного фактора погіршує стан фірми, переводячи його зі стану „економічна безпека” у стан „економічний ризик”, „економічна загроза” та „економічна небезпека”. *Економічна безпека фірми* – стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності фірми, гарантований захист її фінансових і матеріальних ресурсів, здатність адекватно і без істотних втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуацій. Цей, протилежний „економічній небезпеці”, стан фірми для свого забезпечення вимагає певного механізму, первиною ланкою якого є діагностика.

Механізм забезпечення економічної безпеки фірми – це система комплексно взаємопов'язаних і взаємодіючих передумов, засобів та чинників, за допомогою яких в умовах додержання законності створюються належні юридичні і фактичні можливості для її гармонійного розвитку, знешкоджуються ті негативні умови, що можуть завдати шкоди практичному втіленню (реалізації) її місії. Структурно він складається з функціональних блоків: діагностики, правового та організаційного. Блок діагностики забезпечує керівництво фірми необхідною інформацією для прийняття раціональних рішень щодо економічної безпеки, правовий – допомагає захищати права та інтереси фірми, організаційний – координує діяльність усіх підрозділів фірми

Роботу механізму розглянемо на прикладі ВАТ „Торговельно-виробнича компанія „Львівхолод”. *Економічна безпека ТВК* забезпечується всіма її підрозділами і працівниками. Вона не може бути ефективною, якщо нею буде займатися якийсь один, нехай навіть найпрофесійніший підрозділ або фахівець.

Організаційно-управлінська структура ВАТ включає 11 департаментів (безпеки, організаційно-адміністративної роботи, обліку і звітності, логістики, торгівлі, розвитку, технічного й матеріального забезпечення, маркетингу, інформативного забезпечення, фінансів, аграрного маркетингу) і юридичний відділ. Кожний з перелічених суб'єктів робить свій внесок у загальну справу забезпечення економічної безпеки, має відповідні інструкції і компетенцію. Центральним органом в сфері економічної безпеки фірми є департамент безпеки.

Функціями департаменту безпеки ТВК є:

1. Охорона майна і матеріальних цінностей товариства у всіх підрозділах.
2. Фінансова безпека, що полягає в захисті інтересів товариства щодо недобросовісних боржників.
3. Контроль за виконанням Положень „Про збереження товарно-матеріальних цінностей в магазинах „Рукавичка” та в дрібно гуртовому магазині”, „Про збереження товарно-

матеріальних цінностей у розподільчих центрах”, „Про облік фізичного руху товарів, що не підлягають реалізації, в магазинах самообслуговування „Рукавичка”.

Цей департамент використовує технічні засоби охоронної сигналізації в магазинах, складах, відділах, компресорному цеху, лабораторії, стоматологічному кабінеті, веде постійне спостереження за покупцями та працівниками з метою недопущення крадіжок за допомогою системи відеонагляду в приміщеннях магазинів, на складах та розподільчих центрах; застосовує спеціальні засоби і техніка на касах та на виходах, технічні засоби обмеження доступу; засоби зв'язку та комп'ютери для забезпечення ефективної реалізації заходів безпеки.

Протягом 2005 р. у дрібно-гуртовому магазині здійснено 193 затримання покупців при спробі вкрати товар. У магазинах самообслуговування „Рукавичка” щомісяця буває 5–10 затримань. Виявлено факти крадіжок та порушень трудової дисципліни з боку персоналу, зафіксовані факти нестач та псуття товарно-матеріальних цінностей. Станом на 1 січня 2006 р. загальна сума збитків, завданих крадіжками, нестачами і псуттям товарно-матеріальних цінностей (26 справ) становила 470 тис. грн. Контролюється дебіторська заборгованість на суму 5601,2 тис. грн.

У 2005 р. на охорону витрачено 400 тис. грн.

Коефіцієнт ефективності діяльності департаменту безпеки – 1,175 (470:400), тобто він себе окупує.

Юридичний відділ у системі забезпечення економічної безпеки ТВК: здійснює роботу з правового забезпечення діяльності головного підприємства та регіональних підрозділів; укладає договори про співпрацю з покупцями (661 за 2005 р.); укладає договори про співпрацю з постачальниками (438); укладає договори підряду, оренди, різних послуг – енергопостачання, перевезення вантажів, трудових та інших (610); захищає інтереси ТВК у справах з погашення дебіторської заборгованості (виставлено 232 претензії на суму 377 тис. грн.); захищає інтереси ТВК в судах (45 позовів); виступає ініціатором справ про банкрутство боржників (26); подає скарги в податкові органи; проводить підготовчу роботу щодо правовстановлюючих документів тощо.

Результати роботи цього суб'єкта механізму економічної безпеки такі: у претензійно-позовному порядку стягнуто 288 тис. грн.; виставлено претензії щодо дебіторської заборгованості на загальну суму 377 тис. грн., з них 214 тис. сплачено боржниками; у Господарських судах розглянуто і задоволено позовів на суму 203 тис. грн.; протягом 2005 р. укладено понад 1700 договорів, де юридично гарантовані фінансові інтереси ТВК; розглядаються 26 справ про банкрутство підприємств на суму 160 тис.грн.; у Державну виконавчу службу передано судові накази на стягнення боргу на суму 200 тис. грн., стягнуто 74 тис. грн.; скасовано штрафів, неправомірно встановлених ДПА, на суму 55 тис. грн. (28+8+19).

Фонд оплати праці робітників юридичного відділу – 216 тис. грн

Департамент організаційно-адміністративної роботи захищає і забезпечує потрібну якість трудових ресурсів, впливає на продуктивність праці, забезпечує безпеку харчових продуктів.

Департамент обліку і звітності забезпечує: внутрішній аудит; інвентаризацію для підтвердження достовірності фінансової звітності; контролює кредиторську заборгованість та прогнозує необхідність залучення кредиту; оцінку та аналіз фінансового стану ТВК і його функціональних підрозділів. (діагностику економічної безпеки)

Департамент логістики виконує диспетчерські функції системи розподільчих центрів Львова та регіонів на базі складів (безпека транспортування товарів

Департамент торгівлі здійснює диспетчерські функції (контроль за наявністю товарів у необхідному асортименті у всіх підрозділах);

Департамент розвитку здійснює диверсифікацію форматів торгівлі.

Департамент технічного і матеріального забезпечення закладає матеріальні основи безпеки інженерних мереж.

Департамент маркетингу формує позитивний імідж фірми, проводить ціновий моніторинг конкурентів; удосконалює технології виробництва та їх захист.

Департамент інформаційного забезпечення захищає інформації від не санкціонованого доступу.

Злагоджена діяльність вказаних підрозділів ВАТ за єдиним сценарієм та стратегічним замислом дозволяє йому відчувати себе в безпеці.

О.В. Авраменко,

заступник начальника кафедри
кримінального права та кримінології
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВРАХУВАННЯ СТАНУ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ КВАЛІФІКАЦІЇ

У чинному КК України, на відміну від КК України 1960 р., нема окремого складу злочину про заподіяння в стані сильного душевного хвилювання середньої тяжкості тілесного ушкодження. Окремі науковці також стверджують, що кримінальна відповідальність у таких випадках повинна наставати на загальних підставах, враховуючи при цьому такий стан як обставину, що пом'якшує покарання.

Наявність пропозицій кваліфікувати випадки вчинення умисного середньої тяжкості та легкого тілесного ушкодження, заподіяного в стані сильного душевного хвилювання, за ст. 122 та ст. 125 КК відповідно з врахуванням стану сильного душевного хвилювання як обставини, що пом'якшує покарання, обумовлюється поглядами на кримінально-правові норми, що передбачають склади злочинів з пом'якшуючими ознаками у складі, як на спеціальні норми.

З приводу вирішення цих проблем відомі й інші погляди. На сьогодні по-іншому вирішуються вони і на практиці. Так, судова колегія у кримінальних справах Верховного Суду України в окремій справі вказала, що заподіяння легкого тілесного ушкодження у стані сильного душевного хвилювання (за КК України 1960 р.) не є

злочином [1, с. 136–137]. У п. 24 постанови Пленуму Верховного Суду України „Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров’я людини” від 1 квітня 1994 р. № 1 вказувалося, що заподіяння легкого тілесного ушкодження, завданого у стані сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірною поведінкою потерпілого, злочином не визнається. У п. 25 постанови Пленуму Верховного Суду України „Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров’я особи” від 7 лютого 2003 р. № 2, вказується, що заподіяння легкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження, заподіяного в стані сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірною поведінкою потерпілого, злочином не визнається. Щоправда, в жодній з цих постанов не дається пояснення, чому саме такою є позиція Пленуму Верховного Суду України.

О.М. Попов вважає, що в тих випадках, коли в стані сильного душевного хвилювання, викликаного протиправною або аморальною поведінкою потерпілого, буде заподіяне легке чи середньої тяжкості тілесне ушкодження кримінальна відповідальність виключається з урахуванням положень про малозначність діяння. Вчений вказує на те, що оскільки законодавець враховує стан сильного душевного хвилювання у тяжких злочинах, зокрема умисному вбивстві та умисному тяжкому тілесному ушкодженні, диференціюючи кримінальну відповідальність і при цьому суттєво пом’якшуючи її, то не враховувати такий стан у випадку вчинення менш тяжкого злочину було б неправильним. На його думку, законодавець диференціює кримінальну відповідальність і в таких випадках, але ця диференціація як раз і полягає в тому, що у випадку вчинення у такому стані легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження кримінальної відповідальності не встановлено взагалі. [2, с. 84–85, 87].

На думку В.М. Бурдіна, законодавець використовує різні коефіцієнти для пом’якшення покарання при умисному вбивстві, вчиненому в стані сильного душевного хвилювання, та тяжкому тілесному ушкодженні, заподіяному в стані сильного душевного хвилювання. Проте який би коефіцієнт ми не брали до уваги, хоча,

мабуть, логічним було б брати той, що використовується при пом'якшенні покарання за умисне тяжке тілесне ушкодження, для визначення мінімального та максимального покарання за умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, заподіяного в стані сильного душевного хвилювання, можна прийти до висновку, що вказане діяння, дійсно є малозначним [3, с. 130–132].

Отже, заподіяння в стані сильного душевного хвилювання умисних легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень не є злочинами, такі діяння слід визнавати малозначними на підставі ч. 2 ст. 11 КК.

1. Судебная практика. Убийства, изнасилования и другие преступления против личности. Сборник судебных решений по уголовным делам. – К.: Товариство „Знання” України, 1993. – С. 136–137.

2. *Попов А.Н.* Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 465 с.

3. *Бурдін В.М.* Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: Монографія. – Львів: ПАІС, 2006. – 200 с.

О.Й. Хомен,

доцент кафедри економічної безпеки,

кандидат економічних наук, доцент

(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Криміналізація української економіки розпочалася з перехідного періоду формування ринкової економіки. Кримінальні прояви відслідковувалися в усіх сферах української економіки. Замість гарантій свободи чесного ринкового змагання країна отримала негативні структурні зміни в економіці, зростання інфляції як явної, так і замаскованої, зниження зайнятості населення та приховане

безробіття, високі податки, значну диференціацію доходів населення та інші негативні прояви. Розвиток різних форм підприємницької діяльності призвів до зниження контрольної функції держави. Ринкові перетворення стали передумовою криміналізації економічної діяльності.

Не останнє місце у розвитку та процвітанні кримінальної економіки країни займає корупція. Необхідно наголосити на тому, що масштаби корупційних дій прямо пропорційні масштабам кримінальних економічних діянь. Характерною особливістю корупції є те, що вона спричиняє та забезпечує безкарність кримінальної економіки. Економічні злочини, пов'язані з корупцією, мають латентний характер протікання і їх не тільки важко виявити, а й неможливо спрогнозувати. Корупційні дії набувають форми обміну послугами, які не підкріплюються грошовими відносинами.

На розвиток кримінальної економіки впливає не стільки низова корупція (виникає при вирішенні людьми своїх побутових проблем), скільки корупція „верхівки” (виникає у взаємовідносинах влади і бізнесу). В останній корупційні дії відбуваються у двох площинах. Перша передбачає вплив злочинця на урядовця, тобто встановлюється корупційний контроль злочинця над прийняттям рішень у різних органах влади. Друга – захоплення контролю над кримінальним бізнесом урядовцем (державним чиновником, політичним діячем), тобто встановлення чиновником корупційного контролю над кримінальними економічними діями.

Перший напрямок характеризується корупційними діями, спрямованими на досягнення мети злочинцями, що дозволяє їм безкарно здійснювати свій кримінальний бізнес. Другий напрямок передбачає отримання максимальних кримінальних доходів не тільки від ведення бізнесу, а й від контролю над цим бізнесом і лобіюванням умов ведення його та визначенням масштабів.

Як правило, кримінальні корупційні дії (сприяння кримінальним економічним діям, невтручання у розвиток кримінальних економічних дій) мають одну ціль – розвиток і процвітання

кримінальної економіки, що дає можливість отримати максимальні прибутки.

Кримінальні корупційні дії здійснюються згідно з рішеннями урядовця (державного чиновника, політичного діяча), що передбачають винагороду за «добросовісну» роботу, незважаючи на покарання за зловживання. Таким чином, корупційні дії підштовхують злочинців до скоєння економічного кримінального злочину, а отже, до розвитку кримінальної економіки загалом. Якщо ступінь покарання за корупційні дії є набагато меншими, ніж „вартість виконаної роботи”, то урядовець може зважитися і, як правило, цілеспрямовано йде на кримінальні корупційні діяння. Можливості корупціонера необмежені. Він „провертає” „глобальні справи” (наприклад, сприяє у наданні різних ліцензій і т.п.). Слід звернути увагу і на той факт, що корупціонерів не тільки „купують” кримінальні економічні злочинці, а їх ще і „виховують” та різними методами „проштовхують” до верхніх гілок влади.

Для подолання корупційно-кримінальних дій урядовцям, як правило, нараховують високу заробітну плату і посилюють міру покарання за порушення ними службового обов’язку, але державна заробітна платня не може конкурувати з передбачуваними надприбутками, які корупціонери отримують у формі „подяки” від суб’єктів кримінальної економіки. До останніх ми відносимо кримінальні організовані економічні угруповання та босів мафіозних організацій. Тому висока заробітна платня не є достатньою умовою для попередження чи зниження корупції у розвитку кримінальної економіки.

Основою подолання корупційних дій, що перешкоджатимуть розвитку кримінальної економіки є, насамперед і тільки, добросовісність та чесність урядовців. Потрібно створити психологічні мотиви, які стануть перешкодою розвитку корупції „верхівки”. До таких мотивів необхідно віднести підвищення морального рівня громадян через механізм навчання та ідеологічної пропаганди.

Б.М. Телефанко,
доцент кафедри
кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Одним із пріоритетних напрямків соціальної політики Української держави є соціальний захист бездомних громадян і осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Більшість засуджених перед звільненням перебуває у стані стресу, бо слабо підготовлені до самостійного життя у побутовому, моральному і соціальному відношенні. Узагальнення досвіду діяльності установ виконання покарань переконує в необхідності проведення спеціальної роботи з психологічної підготовки засуджених до життя в нових умовах. Психологічна підготовка засуджених полягає в активізації їх психіки, звичок і формування установки на те, щоб вести себе правильно в нових умовах.

Необхідність психологічної підготовки пояснюється тим, що людина, потрапляючи в нові умови життя і соціальне середовище, зустрічається зі специфічними труднощами, до подолання яких вона не завжди готова. Така зустріч для засуджених часто буває несподіваною і викликає реакції, неадекватні умовам ситуації і вимогам норм моралі. Засуджений починає неправильно оцінювати свою поведінку і вчинки інших людей і, як правило, неправильно діяти. Тому психологічна підготовка допомагає долати інертність людської психіки, її перебудову в зв'язку зі зміною обставин.

Процес адаптації до нормальних умов існування після відбуття покарання – явище складне. Воно вимагає активних вольових зусиль, високих моральних якостей, добре розвинутої правосвідомості. Особа, звільнена від відбування покарання,

повинна вміти витратити гроші, забезпечувати себе харчуванням, житлом, одягом та ін. І якщо в установах виконання покарань добре налагоджено виховний процес, то з допомогою громадського впливу здійснюється не тільки виправлення засуджених, а й їх активна підготовка до життя на волі. Відбувши тривалі строки покарання, засуджені опиняються фактично в інших соціально-економічних умовах, де нелегко відбувається адаптація навіть у законослухняних громадян.

Згідно зі ст. 14 закону України „Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)” Україна взяла на себе зобов’язання „сприяти функціонуванню служб або створювати служби, які, використовуючи методи соціальної роботи, сприяли б підвищенню добробуту і розвиткові як окремих осіб, так і груп у суспільстві, а також їхнім адаптаціям до соціального середовища, заохочували окремих осіб, добровільні організації до участі у створенні та функціонуванні таких служб.

Враховуючи необхідність надання всебічної допомоги раніше засудженим особам, в Україні прийняли Закон „Про соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк” та інші нормативно-правові акти. Згідно з цим Законом для сприяння таким особам у працевлаштуванні, професійній переорієнтації та перепідготовці, створення належних житлово-побутових умов, запобігання впливу на них криміногенних факторів на ряд державних і недержавних установ покладається здійснення комплексу заходів державної підтримки та допомоги. Це дозволить уникнути у процесі соціальної адаптації цих осіб багатьох труднощів у побутовому і житловому влаштуванні [1].

Протягом першого півріччя 2006 р. в Україні функціонувало 94 установи, які надають послуги бездомним і колишнім засудженим, із них 43 – установи недержавної форми власності. Соціальні послуги надано 6,5 тис. громадян, звільненим з місць позбавлення волі. У перелік цих соціальних послуг входять: забезпечення харчуванням, одягом, взуттям,

медициним обслуговуванням, допомога у відновленні документів, працевлаштуванні тощо.

Міністерство праці і соціальної політики України разом з місцевими органами виконавчої влади, громадськими організаціями, які мають досвід роботи зі звільненими з установ виконання покарань, розробляють модель соціальної адаптації таких осіб. Спочатку в установі виконання покарання за три місяці до закінчення строку покарання засуджений проходить підготовку до звільнення, потім у роботу включаються спостережні комісії і центри соціальної адаптації, які створюються у всіх областях України. Слід комплексно використовувати і контрольні заходи, право обмеження для осіб, звільнених з місць позбавлення волі, з однієї сторони, і допомогу, сприяння в процесі соціальної адаптації – з іншої.

Центри соціальної адаптації необхідно створювати на місці колишніх військових частин і підприємств, які не діють, з наданням тимчасового місця проживання і працевлаштування. Однією з найбільш перспективних форм розв'язання проблеми соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань, є Бродівський притулок, створений на місці колишньої військової частини Львівським регіональним центром соціальної адаптації. Центри соціальної адаптації можуть утримуватися і за кошти, зароблені особами, які перебувають у них. Такі громадські утворення покликані до життя недостатньою допомогою уповноважених на це структур, їх низькою результативністю. Ефективність роботи Бродівського притулку свідчить про необхідність поширення цього досвіду в Україні.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ПРИ КАДРОВОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Сьогодні Україна перебуває на етапі становлення й розвитку ринкових відносин та формування сучасних принципів і механізмів функціонування фінансово-економічних систем різних рівнів. У традиційному кадровому менеджменті підприємств, корпорацій та агентств ринку праці ще не дістала достатнього розвитку та думка, що людський капітал повинен постійно бути об'єктом пильного наукового дослідження.

Кадрові менеджери підприємств практично не використовують у своїй роботі комп'ютерні управлінські моделі, обмежуються елементарним обліком кадрових змін в особових картках. Проте, для дослідження кадрово-управлінських систем, якісного підбору та утримання персоналу недостатньо найпростіших моделей управлінського обліку, оскільки систему кадрового менеджменту створюють не тільки умови праці, оснащення робочих місць, рівень заробітної плати, а й безпосередньо люди зі своїми недоліками й перевагами, амбіціями та психологією.

Актуальність теми дослідження визначається необхідністю впровадження у кадровий менеджмент принципово нових ідей і методів управління людськими ресурсами, що базуються на повномасштабному, науково обґрунтованому обліку всієї наявної інформаційної невизначеності об'єкта управління. Створення таких методів вимагає проведення нового ґрунтового наукового дослідження.

Кадрова політика – основа системи управління кадрами. Вона представляє собою довгостроковий напрям удосконалення роботи з персоналом і розробляється власниками підприємств та

організацій, чи вищим керівництвом або службою кадрового менеджменту. Тобто кадрова політика – це система принципів, моделей, цілей, поглядів, уявлень, які визначають напрямок та зміст роботи з особовим складом (змінним чи постійним), загальні та специфічні вимоги до нього.

Призначення служби кадрового менеджменту полягає у своєчасному забезпеченні організації необхідною чисельністю персоналу з відповідною його якістю. Виходячи з призначення, виділимо основні завдання кадрової політики:

- раціональне використання кадрового потенціалу;
- забезпечення умов праці персоналу;
- організація початкової професійної підготовки та перекваліфікації кадрів;
- забезпечення умов реалізації передбачених трудовим законодавством прав та обов'язків громадян;
- формування у працівників відданості інтересам трудового колективу;
- підтримання ефективної роботи трудових колективів;
- підвищення мотивації і продуктивності праці;
- скорочення плинності кадрів;
- підвищення компетентності працівників.

Різновидами кадрової політики вважається формування кадрових процедур, відбір кадрів, оплата праці, навчання, соціальні відносини. Якщо кадрова політика у великих компаніях офіційно фіксується у загальнокорпоративних документах: інструкціях, розпорядженнях, наказах, меморандумах, які регламентують найважливіші аспекти управління персоналом, то у невеликих фірмах вона не розробляється, а існує як система неофіційних вказівок власника.

Згідно з теорією управління персоналом вважається, що письмовий виклад кадрової політики чітко висловлює погляди адміністрації, переконання працівників в її добрій волі, поліпшує взаємодію окремих структурних підрозділів та інформування персоналу про правила внутрішнього розпорядку, морально-психологічний клімат, вносить послідовність у процес прийняття кадрових рішень.

Кадрова політика повинна спиратися на такі принципи, як справедливість, рівність, відсутність дискримінації. Однак, враховуючи вимоги сьогодення, нікого не потрібно переконувати у тому, що люди мотивовані, навчені, як володіти необхідними навичками для конкретної роботи у чітко визначеній сфері діяльності, значною мірою впливають на успіх бізнесу. Монопольних ринків практично не залишається, а будь-які нові розробки, „ноу-хау” відразу підхоплюються конкурентами і перевагу отримує той підприємець чи керівник, у якого краща команда. Деякі підприємці роблять ставку на кваліфікованих топ-менеджерів. Ми ж вважаємо, що при оцінці інвестиційних ризиків, ризиків кадрового й управлінського менеджменту, визначенні ринкової вартості компанії слід брати до уваги команду повністю.

Основну увагу необхідно зосередити на підборі персоналу. Уміння вірно сформулювати завдання – важливий фактор комерційної організації, який впливає на методологію методів оцінки кандидатів на посади, а також на подальшу стратегію розвитку підприємства.

Кадровий менеджмент повинен базуватися на повній інформації (сформованій базі даних) про вимоги до кандидатів. Вона повинна бути структурована й зведена в єдину систему критеріїв та вимог до майбутніх працівників, яка б враховувала корпоративні алгоритми компанії стосовно персоналу, кадрової політики, специфіки діяльності та особливостей робочого місця.

Важливим фактором при цьому є формування профілю посади на основі стратегічних і поточних цілей організації. „Профіль – це опис компетенцій, досвіду, а також анкетних даних, необхідних для роботи в даній організації” [1, с. 10].

У кадровому менеджменті існує твердження, що компетенції – це поєднання індивідуальних характеристик та навичок людини. На нашу думку, це не лише поєднання особистісних характеристик індивідуума з якісними вміннями та знаннями, але і взаємодія з базою даних, технологією масивів, що дають можливість використовувати ту чи іншу особистість на конкретно окреслених етапах розвитку бізнесу.

В такому випадку згадаємо, що одним з найбільш важливих досягнень у розвитку стратегічної думки було введення двомірних

матриць – матриця „ріст/частка” запропонована Бостонською консультативною групою із штату Массачусетс. „Реальна корисність матриці БКГ полягає в тому, – зазначає Б. Карлоф, – що її застосування дозволяє співставити позиції підприємств у складі одного портфеля”[2, с. 167].

Застосування портфельних матриць БКГ у кадровому менеджменті можна відтворити таким чином:

Висока ступінь розширення ринку	<i>Зірка</i> Висококонкурентний бізнес на швидко зростаючих ринках	<i>Знак запитання</i> Компанії з середніми конкурентними пози- ціями на перспективних ринках
	<i>Дійна корова</i> Висококонкурентний бізнес ринках застою	<i>Собака</i> Слабий бізнес на ринках застою
Низька		
Висока Низька Відносна частка ринку		

Рис. 1. Застосування матриці БКГ „ріст/частка” у кадровому менеджменті [2, с. 168].

Отже, на стадії активного росту бізнесу („Зірка”), коли необхідно постійно вкладати капітал, нові творчі підходи для розвитку діяльності – потрібні працівники ініціативні, креативні, з нестандартним мисленням, які можуть приймати неординарні прогресивні рішення. На стадії стабільності („дійна корова”), коли бізнес налагоджено і фірма процвітає, отримуючи на ринках застою високі прибутки, потрібні люди стабільні, організовані, виважені, які чітко підтримують встановлені правила і не прагнуть до їх змін.

Тому для організації кадрового менеджменту і мінімізації загроз при підборі персоналу, необхідно чітко визначитися зі стратегією організації загалом, а потім вже стратегії людських ресурсів у рамках стратегії

розвитку фірми. На основі цих виважених стратегій фірми і персоналу формується профіль посади майбутнього кандидата на вакансію.

Можна виділити три чинники, які впливають на складення профілю, а саме: особливості корпоративної культури команди; особливості роботи чи виду діяльності та особливості середовища, в якому буде виконуватися той чи інший вид діяльності.

Пропонуємо п'ять основних правил складання портфелю:

- кожна компетенція повинна бути сформульована досить чітко і конкретно;
- компетенції повинні бути взаємопересічними і відповідати параметрам „необхідні”, „бажані”, „не має значення”;
- повинні бути обґрунтовано і чітко розставлені пріоритети;
- слід мати параметри чітко сформованих факторів оцінки ділових якостей працівника;
- кожна компетенція повинна мати власний вимірювач та оцінку.

В основі формування кадрової політики лежить аналіз структури персоналу, ефективності використання робочого часу, прогнози розвитку виробництва та зайнятості. Ця робота може виконуватися спеціальними консалтинговими організаціями.

Кадрова політика організації визначається рядом факторів, які поділяють на зовнішні та внутрішні (рис. 2).

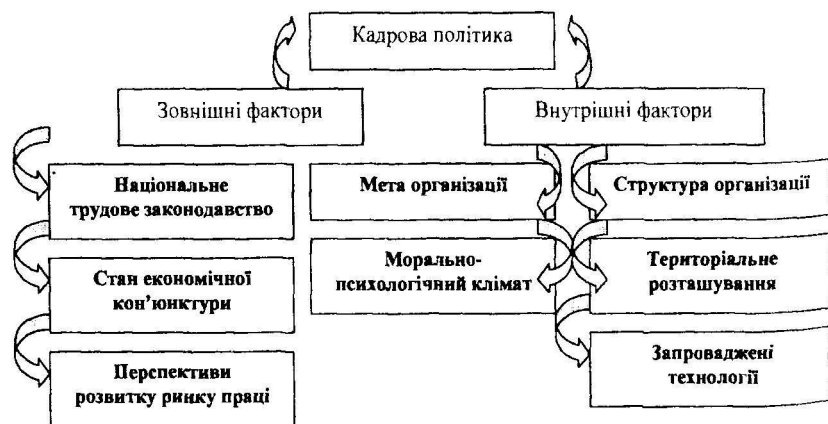

Рис. 2. Фактори, що впливають на кадрову політику організації

Кадрові служби – інструмент реалізації кадрової політики. Кадрову політику проводять на всіх рівнях управління кадрові служби, служби управління персоналом або служби кадрового менеджменту. Вони стають самостійною ланкою та разом з іншими службами підприємства відповідають за досягнення економічних, виробничих та соціальних цілей організації.

Для зменшення ризиків при кадровому менеджменті, зокрема при підборі персоналу, крім формування посадового профілю, пропонуємо проведення інтерв'ю з використанням CASES-технологій; аналіз мета програм; лінгвістичний аналіз мови; CASE інтерв'ю або Ситуаційне інтерв'ю; проєктивні питання та проєктивні інтерв'ю; оцінку достовірності інформації.

Обґрунтована і досвідчена побудова профілю дає можливість чітко співставляти підбір персоналу із стратегічними завданнями фірми, постійно удосконалювати самі процеси підбору персоналу, його розвитку та рівня конкурентоспроможності команди.

Шляхом застосування аналізу метапрограм у мові кандидата, маємо можливість прорахувати соціально-бажані відповіді, що дають уявлення про особисті особливості індивідуума, які рідко піддаються змінам, особливо у зрілому віці. Лінгвістичний аналіз мови дозволяє зрозуміти ставлення кандидата до різних сфер діяльності, побачити якісні переваги та мотиватори.

CASES дають можливість всесторонньо оцінити навиків та особливості конкретної особистості, її цінності та моделі поведінки [3].

При проєктивних інтерв'ю можливо трохи змінювати викладення і послідовність запитань в залежності від відповідей кандидата на посаду.

Можна моделювати запитання в залежності від специфіки посади, на яку підбирається кандидат, комбінуючи різні методи, перевірити та оцінити достовірність інформації та визначити ступінь відкритості особи.

2. Карлоф Б. Деловая стратегия: Пер. с англ.; науч. ред. и авт. послесл. В.А. Приписнов. – М.: Экономика, 1991. – 239 с.

3. Див.: Уляненко Ф.М., Нікітченко С.М., Котельников Д.І., Нікітченко О.В. Кадровий менеджмент державної контрольно-ревізійної служби та управління: Навчал. посібник / За загред. Д.І. Котельникова. – К.: ЦНІІ, 2005. – 320 с.; Управление персоналом / Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 272 с.

С.В. Якимова,

ст. викладач кафедри
кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАДІЖОК ВАНТАЖІВ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

Крадіжки вантажів – це різновид корисливих злочинів, які найбільшою мірою відображають їх специфіку на залізничному транспорті, що підвищує інтерес до їх кримінологічного вивчення. Крадіжки – найпоширеніший спосіб протиправного заволодіння вантажем. Загалом у цілісності та збереженості до місця призначення вдається доставити лише 75–80% вантажів.

Найуразливішими до злочинних посягань залишаються транзитні вантажі, коли вантажоодержувач перебуває за тисячі кілометрів та ускладнюється виявлення точного місця вчинення злочину, що має важливе процесуальне значення. За результатами анкетування співробітників відділу боротьби зі злочинними посяганнями на вантажі (ВБЗПВ) крадіжки вантажів спостерігаються на різних етапах перевізного процесу: на станціях відправлення вантажів (51,4% респондентів); на шляху слідування (68,6%); під час розвантаження та видачі вантажоодержувачам (91,4% респондентів); на вантажних майданчиках і дворах (60,0%). Вчинення крадіжок на тому чи іншому етапі перевізного процесу

часом залежить і від характеру матеріальних цінностей, які викрадаються. Так, крадіжки 98,7% наливних у цистерни паливно-мастильних матеріалів вчиняються саме на стадії навантаження і лише 1,3% – після відправлення вантажу зі станції, включаючи перевезення і його видачу вантажоодержувачу. Аналогічна ситуація склалася з крадіжками вугілля.

На станціях відправлення та призначення протиправні заволодіння вантажами здебільшого вчиняються залізничниками у змові з представниками клієнтських організацій залізниці, а на шляху слідування – сторонніми особами. На шляху слідування 70,3% злочинів вчиняється під час стоянки поїзда у прохідного, вхідного світлофора та 19,1% – під час руху поїзда. 23,4% крадіжок вантажів вчиняється у парках прибуття; 31,8% – сортування; 22,5% – відправлення; 22,3% – інших місцях. Загалом у 44,8% випадках крадіжки вантажів мають місце під час комерційного та технічного огляду рухомого складу. Основна маса крадіжок припадає на криті вагони (58,6%). 78,2% крадіжок вантажів вчиняється у темний період доби, здебільшого, сторонніми щодо залізниці особами (64,3%). 85,0% злочинів – це посягання на вантажі в складі вантажних поїздів, які внаслідок неналежного забезпечення пропускнуої здатності станції перебувають на проміжних станціях без локомотивів і охорони. Отже, в окремих випадках крадіжкам вантажів можуть сприяти недоліки в організації перевізного процесу, упущення в діяльності служби ВОХР, а також безгосподарність керівників станцій.

За офіційними статистичними даними ВБЗПВ, наприклад, на Львівській залізниці за останніх сім років питома вага крадіжок вантажів, вчинених залізничниками, становила максимум 12,5% (2002 р.). Однак, на нашу думку, ця цифра дещо умовними, оскільки правоохоронним органам набагато складніше виявити та запобігти крадіжкам вантажів, які вчиняються безпосередньо чи за участю залізничників, котрі, на відміну від багатьох співробітників транспортної міліції, добре обізнані з усіма особливостями перевізних технологій, мають доступ до відповідної інформації чи вантажу, а часом навіть одержують можливість впливати на хід перевезень матеріальних цінностей. Тому за результатами

проведеного нами анкетування співробітників ВБЗПВ 88,6% респондентів вказали на те, що крадіжки вантажів за участю працівників залізниці набувають найбільшого поширення. Це дозволяє зробити припущення про латентність крадіжок вантажів, які вчиняються працівниками залізниці.

Помітною ознакою сучасних крадіжок вантажів є те, що їх „замовляє” тіньовий ринок. Це, як правило, крадіжки феросплавів, спирту, металопрокату, металобрухту, а також нафтопродуктів і вугілля. Причому, зокрема крадіжки паливно-мастильних матеріалів, викликають чи не найбільшу стурбованість у сфері вантажних перевезень залізничним транспортом. За результатами економіко-правового аналізу документів на переробних заводах і станціях, з використанням виробничих технологій наливу, відвантаження та перевезень залізничним транспортом викрадається від 4 до 7% від усього обсягу наливу і відвантажень нафтопродуктів кожного з нафтопереробних заводів. Таким чином, злочинні посягання на вантажі з паливно-мастильними матеріалами не лише негативно впливають на господарську діяльність залізничного транспорту в сфері вантажних перевезень, а й на діяльність підприємств паливно-енергетичного комплексу.

Характерною ознакою крадіжок вантажів є вчинення злочинів групою осіб (23,9%), що особливо стосується крадіжок вантажів, до яких причетні працівники залізниці (84,7%). Груповий характер злочинної діяльності у сфері вантажних перевезень зумовлюється і специфікою технологічного процесу більшості вантажних і сортувальних станцій. Одночасна участь в обробці рухомого складу та вантажу значного числа працівників різних галузевих служб суттєво ускладнює вчинення злочину одноосібно. Злочинні групи є достатньо організованими, зі стійкими каналами збуту краденого та тісно пов'язані злочинними зв'язками з працівниками залізниці, експедиційних організацій та клієнтурою залізниці.

Представлена кримінологічна характеристика сприяє виявленню особливостей крадіжок на залізничному транспорті та удосконаленню програмування заходів попередження цього виду корисливих злочинів.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТВОРЕННЯ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА БАНДИТИЗМ

Для боротьби з найбільш небезпечними формами співучасті законодавець передбачив відповідальність за сам факт створення злочинної організації та бандитизм. Якщо про бандитизм вже давно йдеться у кримінальному законодавстві, то про факт створення злочинної організації передбачений новим чинним КК вперше. Конструкції цих складів багато в чому подібні, частково збігаються дії, що тягнуть кримінальну відповідальність: створення, керівництво, участь у зазначених утвореннях.

Теоретичний і практичний інтерес становить з'ясування цілей, заради яких створюється злочинна організація чи об'єднання представників злочинних організацій або організованих груп. Відповідно до ч. 1 ст. 255 КК такою метою є вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Відповідно ж до ч. 4 ст. 28 КК злочинна організація створюється з метою вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів.

У зв'язку з цим необхідно з'ясувати, що мав на увазі законодавець – вчинення одного тяжкого чи особливо тяжкого злочину, чи кількох. На нашу думку, і банда, і злочинна організація – об'єднання, що створюються для злочинної діяльності, тобто вчинення кількох злочинів, або одного злочину, підготовка до якого здійснюється тривалий час, що свідчить про стійкість об'єднання.

Необхідно також, з'ясувати співвідношення понять „злочинна організація” та „банда”. Існує думка, що банда – різновид організованої групи. На нашу думку, банда – це озброєна злочинна організація. Співвідносяться ці поняття як загальне і спеціальне.

Якщо ж вважати, що банда – різновид організованої групи, то виникає необхідність розмежування бандитизму та озброєного

розбою у випадку його вчинення організованою групою. Такі спроби зустрічаються у кримінально-правовій літературі.

Характеризуючи цей склад злочину, слід мати на увазі, що додаткові об'єкти бандитизму лише ставляться під загрозу заподіяння ними шкоди і входять як складова частина до основного об'єкта – громадської безпеки. Що ж стосується реального заподіяння шкоди зазначеним об'єктам, то вона повинна кваліфікуватися самостійно, тобто у цих випадках має місце сукупність бандитизму і відповідного складу злочину. Таким чином, збройний розбій, вчинений організованою групою, і бандитизм не конкурують, а доповнюють один одного.

Складніше розрізнити готування до збройного розбійного нападу групою осіб і бандитизм. Це питання, на наш погляд, необхідно вирішувати з урахуванням наміру винних і тривалості підготовчих дій. Якщо члени групи об'єдналися для вчинення не одного, а декількох нападів, або якщо таке об'єднання відбулося для підготовки хоча б одного злочину, а для цього потрібна була ретельна і тривала підготовка, що свідчить про стійкість групи, – то це бандитизм; якщо ж встановлено намір тільки на вчинення одного нападу, що не вимагає тривалої підготовки, дії членів групи повинні кваліфікуватися як готування до розбою.

Р.Л. Максимович,

викладач кафедри

кримінального права і кримінології

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ В ЗАРУБІЖНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У світі є близько 200 держав, відповідно, така ж кількість національних кримінальних законів. Проаналізувати всі практично неможливо та й недоцільно. Тому зупинимося на положеннях кримінального законодавства лише тих держав, які є географічними

сусідами України, мають спільне історичне коріння, а також держав, законодавство яких визнається найбільш авторитетним, таким, що справляє визначальний вплив на іноземне право, у т.ч. й українське.

Відзначимо, що у КК ряду держав (Республіка Узбекистан, Грузія) визначення поняття службової особи взагалі нема, хоч відповідні терміни використовуються. Можливо законодавці цих країн керувалися бажанням деякого спрощенства – передати вирішення цього питання на розгляд працівників правоохоронних і судових органів. Проте, навряд чи такий підхід є правильним, адже, безсумнівно, це призводить до неоднакового розуміння обов'язкових ознак поняття цього спеціального суб'єкта злочину та різного вирішення питання про те, чи є та чи інша особа суб'єктом відповідних злочинів. А це абсолютно неприйнятне, оскільки, у кращому разі, може бути причиною неправильного вирішення відповідної кримінальної справи, а в гіршому – калічення долі людини, яка вважається найвищою цінністю у цивілізованих країнах. Другою ж імовірною причиною цього може бути те, що відповідне визначення міститься в іншому нормативно-правовому акті і поширюється на всю систему законодавства.

Майже у всіх проаналізованих нами КК інших зарубіжних держав при вказівці на суб'єкта відповідних злочинів вживається термін „посадова особа” (Азербайджанська Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Молдова, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Туркменистан, Республіка Узбекистан, Федеративна Республіка Німеччина). У КК деяких інших держав – „публічна посадова особа” (Республіка Польща, Японія), „державний працівник” (Китайська Народна Республіка), „публічний службовець” (Нідерланди), „чиновник або прирівняна до нього особа” (Грузія). М.І. Хавронюк зауважує, що в Литві суб'єктами відповідних злочинів є не лише державні службовці, а й прирівняні до них особи [1, с. 124].

У переважній більшості КК цих країн визначення цього поняття дається у розділах, в яких передбачена відповідальність за відповідні злочини (Азербайджанська Республіка, Республіка

Вірменія, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Китайська Народна Республіка, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Туркменистан). Натомість в деяких інших державах висвітленню цього питання присвячено окремі статті (Республіка Білорусь – ч. 4 ст. 4, глава I „Загальні положення”), Республіка Молдова – ст. 123, глава XIII „Значення деяких термінів чи виразів в даному Кодексі”, Нідерланди – ст. 84, розділ IX „Визначення деяких термінів і виразів, використаних в Кодексі”, Японія – ч. 1 ст. 7, глава I „Правила застосування цього закону”, ФРН – п. 2, параграф 11 „Поняття осіб і речей”, глава II „Пояснення термінів”, Республіка Польща – параграф 13, глава XIV „Роз’яснення понять, які використовуються в Законі”).

У КК цих країн використовуються різні терміни при позначенні змісту повноважень службових осіб: „організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські” (Азербайджанська Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Республіка Таджикистан, Російська Федерація), „організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські чи контрольно-ревізійні” (Киргизька Республіка, Туркменистан) або ж „адміністративно-розпорядчі чи організаційно-господарські” (Молдова), „публічні” (Японія), „службові” (Китайська Народна Республіка), „публічно-правові” (ФРН).

У більшості КК цих країн при роз’ясненні характеру повноважень цих осіб вживається термін „функції” (Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Таджикистан, Туркменистан, Російська Федерація, Республіка Польща), в деяких – „обов’язки” (Республіка Білорусь, Китайська Народна Республіка, Японія), „дії” – Молдова, „завдання” – ФРН.

У визначенні поняття службової особи в КК Азербайджанської Республіки, Республіки Вірменії, Киргизької Республіки, Російської Федерації, Республіки Таджикистан і Туркменистану передбачається, що воно поширюється на відповідну главу, а це вносить певну плутанину і складність на практиці, оскільки невідомо, яке ж змістове навантаження має цей термін в інших главах цього ж КК. У КК Республіки Казахстан є словосполучення „в статтях

даного кодексу”, в КК Японії йдеться про „цей закон”. В той же час у КК Республіки Білорусь, Нідерландів, Китайської Народної Республіки, Молдови, Республіки Польща, ФРН з цього приводу нічого не сказано.

Законодавці більшості із названих країн визначили, що службові особи здійснюють свої повноваження постійно чи тимчасово (Азербайджанська Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Вірменії, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Молдова, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Туркменистан). Натомість, у Нідерландах, Китайській Народній Республіці, Республіці Польща, ФРН та Японії – про це не йдеться.

Майже у всіх визначеннях поняття службової особи в КК країн СНД (Азербайджанська Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Туркменистан) міститься термін „спеціальне повноваження”, а у КК Республіки Вірменія – „особливе повноваження”. В КК деяких зарубіжних держав (Нідерланди, Китайська Народна Республіка, ФРН, Японія) така підстава здійснення повноважень розглядуваним нами спеціальним суб’єктом злочину невідома.

Тільки в КК Республіки Білорусь цими спеціальними суб’єктами злочину називаються особи, які здійснюють свої повноваження у приватних підприємствах, установах чи організаціях. Подібним чином це питання врегульовано у кримінальному законі Китайської Народної Республіки. Зокрема, там передбачено, що особи, які направлені державними органами, компаніями, підприємствами, невиробничими одиницями в недержавні компанії, підприємства, невиробничі одиниці, громадські організації для виконання службових обов’язків, розглядаються як державні працівники.

Ряд питань, які стосуються поняття цього спеціального суб’єкта злочину, висвітлені тільки у деяких з проаналізованих нами КК зарубіжних держав. Так, у кримінальному законі Республіки Білорусь службовими особами визнаються працівники, уповноважені в установленому порядку на вчинення юридично значимих дій. Також тільки в Республіці Білорусь та Республіці

Польща до службових осіб належать представники громадськості. КК Республіки Польща примітний ще й тим, що лише в ньому відповідне визначення подається у вигляді наведення вичерпного переліку окремих категорій працівників.

В жодному з досліджуваних нами визначень, викладених у КК зарубіжних держав, нічого не сказано про вік, з настання якого особа може бути службовою, а також про те, чи існують певні особливості, пов'язані з осудністю цього спеціального суб'єкта злочину.

1. Уголовный кодекс Республики Узбекистан (с изменениями и дополнениями на 15 июля 2001 г.) / Вступ. ст. М.Х. Рустамбаева, З.Х. Гулямова. – СПб.: Юридический Центр Пресс, 2001. – 338 с.

2. Уголовный кодекс Грузии / Науч. ред. З.К. Бигвава; вступ. ст. В.И. Михайлова; обз. ст. О. Гамкрелидзе; пер. с груз. И. Мериджанашвили. – СПб.: Юридический Центр Пресс, 2002. – 409 с.

3. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / Науч. ред., пред. И.М. Рагимова; пер. с азерб. Б.Э. Аббасова. – СПб.: Юридический Центр Пресс, 2001. – 325 с.

4. Уголовный кодекс Республики Беларусь / Пред. Б.В. Волженкина; обз. ст. А.в. Баркова. – СПб.: Юридический Центр Пресс, 2001. – 474 с.

5. Уголовный кодекс Республики Армения / Науч. ред. Е.Р. Азаряна; пред. Е.Р. Азаряна; пер. с арм. Р.З. Авакяна. – СПб.: Юридический Центр Пресс, 2004. – 450 с.

6. Уголовный кодекс Республики Казахстан / Пред. И.И. Рогова. – СПб.: Юридический Центр Пресс, 2001. – 466 с.

7. Уголовный кодекс Киргисской Республики // www.toktom.kg/lawcoll/15076.1.htm.

8. Уголовный кодекс Республики Молдова / Вступ. ст. А.И. Лукашова. – СПб.: Юридический Центр Пресс, 2003. – 408 с.

9. Уголовный кодекс Российской Федерации. – Х.: Консум, 1997. – 164 с.

10. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. – СПб.: Юридический Центр Пресс, 2001. – 410 с.

11. Уголовный кодекс Туркменистана // Ведомости Меджлиса Туркменистана. – 1997. – № 2. – Ч. II. – С. 9.

12. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / Науч. ред. и вступ. ст. Д.А. Шестакова; предисл. Г.-Г. Йешека; пер. с нем. Н.С. Рачковой. – СПб.: Юридический Центр Пресс, 2001. – 524 с.

13. Уголовный кодекс Республики Польша / Науч. ред. А.И. Лукашов, Н.Ф. Кузнецова; вступ. ст. А.И. Лукашова, Э.А. Саркисовой; пер. с польс. Д.А. Барилович. – СПб.: Юридический Центр Пресс, 2001. – 234 с.

14. Уголовный кодекс Японии / Науч. ред. и предисл. А.И. Коробеева. – СПб.: Юридический Центр Пресс, 2002. – 226 с.

15. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / Пер. с кит.; под ред. и с предисл. А.И. Коробеева. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1999. – 176 с.

16. Уголовный кодекс Голландии / Науч. ред. Б.В. Волженкин; пер. с англ. И.В. Мироновой. 2-е изд. – СПб.: Юридический Центр Пресс, 2001. – 510 с.

17. *Хавронюк М.* Загальні службові діяння: особливості їх визначення у кримінальних законах європейських держав // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 4. – С. 124–128.

Н.М. Парасюк,

викладач кафедри

кримінального права та кримінології

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ОФІЦІЙНОГО ДОКУМЕНТА ЯК ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ст.ст. 357, 358 КК УКРАЇНИ

У розділі XV КК України кримінально-правовій охороні підлягають не просто документи, а охоронювані офіційні документи, які є різними за своїм статусом: офіційний документ та приватний документ (ч. 1 ст. 357), особливо важливі документи (ч. 2 ст. 357), паспорт або інший важливий особистий документ (ч. 3 ст. 357), посвідчення або інший документ, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією, громадянином-підприємцем, приватним нотаріусом, аудитором чи іншою особою, і який надає права або звільняє від обов'язків (ч. 1 ст. 358).

Такі види документів на практиці мають різне призначення, ознаки, які обумовлюють їх неоднакове правове регулювання. Усі згадані терміни є бланкетно-оціночними. Законодавець у різних нормах тлумачить їх по-різному, через що ідентичний документ в одній нормі виступає як особистий, а в іншій – як офіційний.

Визначення поняття „офіційний документ” уже давалося рядом науковців, однак проблема досі не вирішена, оскільки не враховані зміни у сфері документообігу, що стосуються кола таких документів, їх ознак, форми, а також суб’єктів, уповноважених їх видавати.

Об’єднуючи законодавчі формулювання понять „документ” та „офіційний документ”, слід запропонувати таке визначення останнього: зафіксована на матеріальному носії інформація з реквізитами, що дозволяють її ідентифікувати, видана юридичною чи фізичною особою, оформлена і засвідчена у встановленому порядку.

Спробуємо розглянути юридично значущі ознаки охоронюваних офіційних документів, які, на нашу думку, належать до всіх видів документів, що є предметами складів злочинів (розділ XV КК України).

По-перше, основною ознакою охоронюваних офіційних документів є фіксація юридичного факту. Не можна погодитися з думкою, що кримінальна відповідальність настає навіть при незаконних діях з документами, які не свідчать про жоден юридичний факт і не тягне за собою ніяких наслідків (наприклад, з інформаційними довідками, доповідними записками, відомостями тощо) [1, с. 99].

Якщо документ фіксує факт, який не тягне юридичних наслідків, він випадає із сфери управлінських відносин, а відтак не може бути предметом злочинів, передбачених ст.ст. 357, 358 КК. Саме тому наявність у документі юридичного факту, на наш погляд, є обов’язковим. Юридичними фактами є не будь-які життєві обставини, а лише ті, яким законодавець надав юридичного значення. Таким чином, підтвердити, засвідчити, легалізувати юридичний факт у сфері управління можна шляхом пред’явлення офіційного документа.

По-друге, ознакою охоронюваних офіційних документів є законне джерело їх походження. В.Я. Дорохов зазначав, що саме в цьому їх відмінність від неофіційних документів [2, с. 59].

У теорії кримінального права одні автори необґрунтовано звужують коло уповноважених осіб, виключаючи можливість видання офіційних документів фізичними особами. Наприклад, вважають, що тільки ті приватні документи, які „засвідчені компетентними державними органами та їх посадовими особами”, набувають офіційного характеру [3, с. 12], чи, що офіційні документи „повинні бути підготовлені тільки компетентними державними установами, організаціями і посадовими особами” [1, с. 99].

На думку І.Г. Грічаніна та Ю.В. Щіголева, офіційний документ – це предмет, який має офіційне джерело походження та видається юридичною особою. При цьому у випадку офіційного засвідчення будь-якого приватного документа (довіреності, заяви, договору, заповіту тощо) посадовою особою, нотаріусом чи іншим компетентним органом цей документ повинен визнаватися офіційним, оскільки уже походить від офіційного органу і набуває юридичного характеру [4].

Є.Ю. Львова та О.Л. Макаров необґрунтовано розширяють коло суб'єктів, уповноважених видавати офіційні документи, тим, що визначають офіційний документ як належним чином оформлений матеріальний носій із зафіксованою на ньому інформацією, яка походить від будь-яких органів та осіб та який підтверджує юридичний факт чи який походить від імені органів, посадових осіб законодавчої, виконавчої, судової влади та місцевого самоврядування, незалежно від його характеру [5]. Таким чином, по перше, автори неправомірно розширюють коло суб'єктів, уповноважених видавати офіційні документи до „будь-яких органів та осіб”. По-друге, заперечення необхідності у документі юридичного факту (наприклад, в інформаційному листі органу виконавчої влади), призводить до втрати його юридичної

значимості, маючи при цьому лише інформаційний характер.

Таким чином, тепер проблемою є законодавче закріплення права фізичної особи на складання офіційних документів. Але ряд науковців не дотримується такої думки [6, с. 22; 7, с. 70]. Наприклад, аргументом В.О. Кузнєцова є те, що у такому випадку здійснюється „надмірне розширення сфери дії кримінального закону, поширення його на такі дії, які не є суспільно небезпечними і не тягнуть за собою кримінального покарання” [8, с. 50].

Видається, що у такій ситуації актуальним стане поділ документів на офіційні, тобто ті, які походять від державних установ, підприємств, організацій, інших юридичних і фізичних осіб та приватні, які складаються окремими громадянами. Приватними документами, які не будуть предметом аналізованих складів злочинів, можна назвати ті, що не наділені хоча б одним із необхідних ознак офіційних документів (наприклад, не завірена нотаріусом чи іншою уповноваженою особою довіреність).

На наш погляд, тільки держава може делегувати повноваження зі складання документів будь-яким органам чи особам. Відсутність погодженості у цьому питанні породжує різні вимоги до документів та ускладнення регламентації документообігу. Від імені державних (муніципальних) підприємств, установ, організацій компетенцією виготовляти офіційний документ наділені посадові особи.

Щоб усунути неоднозначність тлумачення кола уповноважених видавати охоронювані офіційні документи суб'єктів, необхідно дати законодавче тлумачення терміну „охоронюваний офіційний документ”, чи, у крайньому випадку, визначити його у підзаконних нормативних актах. Необхідно також видати нормативний акт, в якому слід чітко регламентувати коло суб'єктів, уповноважених видавати документи, і вказати органи, покликані регулярно та якісно контролювати їх діяльність, що, безумовно, сприятиме зменшенню кількості злочинів.

По-третє, обов'язковою ознакою охоронюваних офіційних документів необхідно визнати їх форму. Однак, на відміну від форми всіх інших документів, вона встановлюється тільки державними органами (наприклад, міністерствами та відомствами), та підлягає

строгому дотриманню усіма суб'єктами. Офіційні документи за формою повинні бути складені належним чином і мати необхідні реквізити – відбиток печатки, підпис, номер, дату тощо.

Отже, необхідно віднести до охоронюваних офіційних документ, який містить такі обов'язкові ознаки: засвідчує факти, що мають юридичне значення; складений уповноваженим на те юридичними чи фізичними особами; має встановлену законом форму; підпадає під дію системи реєстрації, суворої звітності та контролю за їх обігом.

Крім того, слід відзначити, що документи повинні визнаватися „офіційними”, „важливими особистими”, „тими, які надають права чи звільняють від обов'язків” не в силу сформованої правозастосовчої практики, а на підставі визначених законом ознак.

1. *Постников В.С.* О понятии документа как предмета преступления, предусмотренного ст. 196 УК РСФСР // Совершенствование правоохранительной деятельности органов внутренних дел: Сб. тр. молодых ученых. – М., 1990. – С. 96–102.

2. *Дорохов В.Я.* Понятие документа в советском праве // Правоведение. – 1992. – № 2. – С. 53–60.

3. *Мельникова В.Е.* Ответственность за должностной подлог по социалистическому уголовному праву: Автореф: дисс. ... канд. юрид. наук. – М.: ВЮЗИ, 1975. – 21 с.

4. *Гричанин И., Щиголов Ю.* Квалификация подделки и использования подложных документов // Российская юстиция. – 1997. – № 11.

5. *Львова Е., Макаров А.* Официальный документ как предмет преступления // Российская юстиция. – 2000. – № 10.

6. *Поленов Г.Ф.* Ответственность за похищение, подделку документов и их использование. – М.: Юридическая литература, 1980. – 220 с.

7. *Клепицкий И.А.* Документ как предмет подлога в уголовном праве // Государство и право. – 1998. – № 5. – С. 70–73.

8. *Кузнецов А.В.* Ответственность за подлог документов по уголовному праву. – М.: Юридическая литература, 1959. – 111 с.

ЧИННИКИ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Тінізація економічних відносин – явище, притаманне будь-якій економічній системі чи державі. Проблемним воно стає тоді, коли тіньова економіка переходить порогове значення та загрожує безпеці держави. За статистичними дослідженнями, тіньовий сектор за останні роки в Україні становить в середньому 35–60% офіційного ВВП. Такий стан економічних відносин веде до дестабілізації всіх процесів, що відбуваються в Україні та спричиняє, насамперед, відчутний негативний вплив на економічну, політичну та соціальну сферу.

Міжнародний досвід дозволяє назвати деякі „класичні” чинники, що призводять до зростання тіньової економіки, а саме:

1) ускладнення ситуації на ринку праці в умовах структурної перебудови, що спричиняє розвиток малого та середнього підприємництва, котрі й стають сприятливим середовищем для бурхливого зростання тіньових відносин;

2) масова імміграція з країн „третього” світу, що доповнюється відтоком сільського населення у великі міста і вимушеною внутрішньою міграцією з депресивних регіонів; саме поселення мігрантів і стають, як правило, анклавами тіньової економіки;

3) державне втручання в економіку; допускається, що частка економіки, яка „йде в тінь”, прямо залежить від трьох параметрів – ступеня регулятивного втручання, рівня оподаткування і масштабів корупції;

4) відкриття зовнішніх ринків з подальшим загостренням конкурентної боротьби, перш за все, з виробниками з країн третього світу, спонукає українського товаровиробника знижувати витрати будь-якими легальними і нелегальними – способами;

5) зсув у трудових відносинах у бік більшої неформальності та гнучкості як реакція на їх надмірну інституціоналізацію і регламентацію в попередні десятиріччя (передусім, це стосується розвинених західних країн).

Перелічені причини, хоч й по-різному, стосуються української економіки останнього десятиріччя. Зокрема, затяжна економічна депресія, що спостерігалася в 90-х рр., з періодичними загостреннями у вигляді криз, безумовно, сприяла посиленню впливу тіньової економіки.

З деякою часткою умовності можна говорити і про переорієнтацію трудових відносин – від властивої радянським державним установам формальної зарегульованості кадрових питань до більш гнучких відносин найму. Важливу роль у процесі тінізації відіграє, ймовірно, і міграція у всіх її видах: виїзд населення за-кордон в пошуках кращого заробітку, в'їзд в країну з держав ближнього і дальнього зарубіжжя, притік біженців, сезонна міграція працівників.

Якщо ж говорити про конкуренцію при зовнішньоекономічній діяльності, то слід відзначити, що експорт товарів, зокрема з Туреччини, Китаю, Саудівської Аравії, Польщі сприяє поширенню неформальних відносин. Зв'язок швидше зворотній: неформальна економіка шляхом „човників” заповонила цими товарами Україну.

Стосовно характеру державного регулювання, то за трьома вище означеними параметрами Україна відрізняється від більшості країн світу в гіршу сторону. Лібералізація вітчизняної економіки стала ще сильнішим додатковим стимулом до розширення тіньових сфер, оскільки ослабила вертикальний контроль за господарською діяльністю, зберігши при цьому високі адміністративні бар'єри і транзакційні витрати, пов'язані з входом на ринок, важкий податковий тягар і недостатню захищеність господарських агентів.

Найважливіший чинник тінізації – гранична податкова ставка. При прийнятті рішення, як працювати, суб'єкт господарювання, порівняє легальний прибуток із отриманим при тіньовій діяльності. Повна ефективність економіки, таким чином, знизиться і призведе до втрати добробуту, який можна також розглядати як зростання, якщо мати на увазі зростання доходів того прошарку, який працює

в тіні. Науковці зробили висновок, що високий податковий тягар залишається основним чинником, що підтримує існування тіньової економіки [1]. Емпіричні результати впливу податкового тягара на тіньову економіку наводяться у працях П.С. Спіро [2], де досліджено вплив прямого і непрямого оподаткування на тіньову економіку.

Проте, окрім податків, на рівень тінізації впливають також інші чинники, зокрема:

1) *економічний спад*; це, мабуть, єдиний чинник, який можна назвати об'єктивним для України; нам дісталася важка спадщина радянських часів – невідповідність між потребами країни і можливостями виробництва, енергоємні технології, залежність від кон'юнктури зовнішніх ринків; в умовах кризи підприємства усіх форм власності прагнуть вижити, використовуючи, у тому числі, і незаконні методи, все інше – заслуга вже молодій українській держави;

2) *законодавство*; нормативно-правові акти через їх недосконалість не забезпечують ефективного регулювання економічних відносин; крім того, загальний податковий тягар високий, а система штрафів алогічна, зокрема, податкове навантаження при оплаті праці таке високе, що практично скрізь гроші одержують „в конверті”;

3) *соціальні чинники*; т.зв. „реформи” призвели до створення держави номенклатурно-елітного типу, різких диспропорцій у доходах громадян; довіра до влади знизилася; криміналізація суспільства і втрата історичних традицій стали результатом деформації суспільної моралі не без впливу дій державного апарату і урядовців;

4) *держапарат*; корупційній поведінці урядовців сприяють не тільки звичайна загальнолюдська жадібність, а й політична нестабільність, відсутність достатнього рівня забезпечення держслужбовців, а також їх соціального захисту у разі втрати роботи.

Серед низки причин виникнення тіньової економіки в Україні можна впевнено виділити дві основні. По-перше, згідно з теорією трансформацій розпад будь-якої соціально-економічної системи на перших етапах закономірно може сприяти суттєвому примноженню тих основних недоліків і вад, які іманентно були властиві цілісній системі. Саме тому фактичне збереження в Україні найбільш

характерних параметрів господарського механізму, заснованого на безконтрольній державній власності та державній монополії, що відбувалося на тлі різкого послаблення, а згодом і повної ліквідації директивного принципу планування і розподілу матеріальних, фінансових та трудових ресурсів, суттєво загостило недоліки старої системи господарювання, оскільки вимагало непомірного зростання масштабів „тіньової відмазки” старих гіпертрофованих механізмів прийняття рішень, що почали діяти на „новій”, так би мовити „ринковій” основі. По-друге, суб’єктивно, хоч старі владні структури колишньої держави і розпалися, проте не розпалися персоніфіковані соціально-структуровані спільноти, тобто залишилися люди, які входили до цих структур, які не тільки не втратили між собою набутих тісних зв’язків, а й досі продовжують зберігати саме ті специфічні стосунки, побудовані на принципах і відносинах кругової корпоративної поруки, земляцтва, протекціонізму, кумівства і „блату”.

Вважаємо, що лише при чіткому виокремленні та систематизації чинників, що призводять до тінізації буде можливою ефективна політика та заходи, пов’язані зі зниженням тіньового сектору економіки. Особливо слід наголосити на тому, що велика кількість методів боротьби з тінізацією, розроблених для країн Європи, в умовах української економіки не будуть ефективними. Лише при врахуванні особливих, „ментальних” чинників, що становлять основу тіньових відносин в Україні, можливо розробити комплексну стратегію детінізації української економіки.

1. Див.: Мандибура В.О. Тіньова економіка як об’єкт системного наукового дослідження. – К., 1997; Єрмошенко М.М. Тіньові капітали: джерела і механізми нагромадження, шляхи повернення, легалізації і використання // Безпека економічних трансформацій. Матер. круглого столу. К.: Альтерпрес, 2000. – С. 131–132; Schneider, Friedrich / Enste Dominik H., 2000, Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences // Journal of Economic Literature. – Vol. 38. – P. 77–114.

2. Spiro, Peter S. Evidence of a Post-GST Increase in the Underground Economy // Canadian Tax Journal/ Revue Fiscale Canadienne. – 2003. –41/2. – P.247–258.

ПОСТУЛАТ СИСТЕМНОСТІ У РОЗБУДОВІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ

Державний комітет фінансового моніторингу України посідає центральне місце в національній системі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Подібні організації діють більш як у 100 країнах світу та мають загальноприйнятту назву – підрозділ фінансової розвідки (ПФР) – Financial Intelligence Units (FIU). Відповідно до міжнародних стандартів Держфінмоніторинг України не є ні фінансовим, ні контролюючим органом, а функціонує у взаємодії із фінансовим сектором та правоохоронними органами, на відміну від податкових, митних та контрольно-ревізійних органів. Державний комітет фінансового моніторингу України, повною мірою відповідаючи міжнародним стандартам організаційно-структурної побудови ПФР, покликаний відігравати координуючу роль у сфері реалізації державної політики з протидії відмивання „брудних” коштів та фінансування тероризму.

Принагідно відзначимо, що відмивання доходів – це не лише кримінально каране діяння, а й системна загроза як для економічної, так і для фінансової безпеки в Україні. З огляду на це розвиток Національної системи протидії відмиванню злочинних доходів має бути покладено в основу ***Державної стратегії економічної безпеки*** України.

Масштабні розміри тіньової економіки і криміналізації джерел доходів породили в Україні специфічний ***ринок з відмивання брудних грошей***. При цьому розрізняють так зване „**само-відмивання**” (коли той, хто скоїв злочин, самостійно займається подальшою легалізацією здобутих доходів) та „**професійне відмивання**” (різновид злочинного бізнесу, що полягає у відмиванні доходів „клієнтів” за винагороду).

Особливістю вітчизняного попиту на послуги з відмивання злочинних доходів є те, що 90% усіх кримінальних доходів контролюють так звані „**білі комірці**” (фінансисти-професіонали, юристи, адвокати, аудитори, бухгалтери, ріелтери, нотаріуси тощо), залишаючи лише 10% кримінальним злочинцям.

З огляду на зазначене актуальним питанням сьогодення є **створення і розвиток принципово нового, інтелектуального механізму та інституційної інфраструктури** протидії криміналізації економіки та відмиванню злочинних доходів – **системи протидії відмиванню** як на міжнародному, так і на національному рівні, із залученням до системи як міжнародних організацій, так і урядів країн, правоохоронних органів та приватного сектору.

Взаємодія, за визначенням Держфінмоніторингу України, вказує на можливість **існування двостороннього напрямку зв'язку** – до Держфінмоніторингу України і від нього.

Для того, щоб національна система фінансового моніторингу була стійким та ефективним інституційним утворенням, **процес взаємодії** між складовими її елементами **має бути збалансованим**, точніше кажучи, інформаційно збалансованим (яка частина інформаційного продукту Держфінмоніторингу України витрачається на реалізацію вихідних зв'язків, така ж має бути поповнена за рахунок вхідних зв'язків із учасниками національної системи фінансового моніторингу).

Наявність сукупності складових елементів системи – **учасників національної системи** протидії відмиванню злочинних доходів (з унікальними функціональними якостями кожного з них) **та взаємодій між ними** може мати наслідком виникнення нових якостей і особливостей для національної системи, яких нема у будь-якого, окремо взятого учасника цієї системи. Іншими словами, йдеться про **реалізацію цілісного (емергентного) ефекту** у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансуванню тероризму, а саме: **упередження** проникнення в національну фінансово-господарську систему злочинних доходів, з однієї сторони, і **позитивну реалізацію кримінальних справ** по 209 і 209¹ КК України – з іншої.

Будь-яку систему можна розглядати як **складне ієрархічне утворення з власною внутрішньою структурою**. Коли йдеться про Держфінмоніторинг України, то такими елементами його внутрішньої структури є різнопрофільні самостійні структурні підрозділи (*департаменти, управління, відділи, у тому числі, регіональні відділи*). Коли ж йдеться про національну систему фінансового моніторингу України загалом, то слід відзначити, що мається на увазі **надскладна (гіперкомплексна) система** (*кожен елемент її – окрема складна система*) зі своїми структурними підрозділами, у тому числі регіонального рівня. Принагідно зазначу, що саме на цьому етапі слід **особливо подбати про відпрацювання та нормативно-правове утвердження інституційних механізмів взаємодії** учасників національної системи фінансового моніторингу **як на центральному, так і на регіональному рівнях** на засадах збалансованості процесу взаємодії, виходячи із необхідності реалізації цілісних властивостей національної системи протидії відмиванню злочинних доходів і фінансуванню тероризму, як **ключового критерію ефективності функціонування будь-якої із систем**.

Зауважу, що для нас відрадним є той факт, що регіональний відділ Держфінмоніторингу у Львівській області став **першим регіональним структурним підрозділом** Державного комітету України, а його діяльність, з одного боку, **задає динаміку і контекст** розгортання аналогічних структурних інституційних підрозділів у інших регіонах України, а з іншого **є базою для модельного відпрацювання новаторських задумів** у сфері розбудови регіонального компоненту національної системи протидії відмиванню злочинних доходів і фінансуванню тероризму.

Реалізуючи взаємодію з учасниками національної системи фінансового моніторингу на рівні Львівської області, регіональний відділ основну увагу в своїй діяльності приділив: а) **проведенню робочих зустрічей** із керівниками територіальних підрозділів державних регуляторів, правоохоронних, судових та інших органів влади, а також із керівниками та відповідальними працівниками за здійснення фінансового моніторингу кожного СПФМ регіону;

б) **укладенню угод** (меморандумів, протоколів) про співпрацю та обмін інформацією на регіональному рівні; на сьогодні укладено 21 міжвідомчу угоду, за підсумками їх реалізації у 2006 р. підготовлено до підписання додаткові угоди, які актуалізують контекст і змістове наповнення взаємодії на регіональному рівні.

Важливою ініціативою регіонального відділу, адресованою учасникам взаємодії на рівні області, була пропозиція про **відирацювання спільних заходів на 2007 р.**, виконання яких сприятиме підвищенню ефективності протидії відмиванню злочинних доходів на місцевому рівні. Тепер проводиться збір всіх пропозицій, які після наступної систематизації увійдуть у **регіональний план заходів на 2007 р.**

Взаємодію із учасниками національної системи фінансового моніторингу на регіональному рівні за підсумками 2006 р. можна розглядати як **налагодження ефективного зворотного зв'язку із територіальними підрозділами правоохоронних органів регіону у формі запитів** від них щодо перевірки Держфінмоніторингом України сумнівних фінансових операцій господарюючих суб'єктів, з одного боку, **і як форму узагальнених та додаткових до них матеріалів** Держфінмоніторингу України, що формуються у разі наявності достатніх підстав вважати, що ці фінансові операції можуть бути пов'язані з фактами легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з іншого боку.

Тепер регіональний відділ здійснює **супровід 28 узагальнених матеріалів та 14 додаткових до них** на загальну суму понад **1 млрд. 5 млн. грн.** За результатами аналізу діяльності відділу у 2006 р. **10 узагальнених матеріалів (37% від загальної кількості) та 9 додаткових узагальнених матеріалів (75%)** сформовано за матеріалами та зверненнями правоохоронних органів;

Суттєвого поживлення у динаміці і змістовому наповненні процесу взаємодії на регіональному рівні вдалося досягнути завдяки реалізації однієї із численних ініціатив регіонального відділу, пов'язаної зі створенням **тимчасової робочої групи при Міжвідомчій робочій групі** центрального рівня з дослідження методів та тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, у Львівській області.

Регіональний відділ буквально з перших днів діяльності (з вересня 2005 р.) основну увагу приділив відпрацюванню механізму **взаємодії з відповідальними працівниками СПФМ регіону** в частині методичного і консультативно-дорадчого супроводу повсякденного процесу здійснення ними моніторингу підозрілих фінансових операцій. **Проведення безпосередніх зустрічей** із керівниками та відповідальними працівниками СПФМ, **надання їм консультацій, розсилання роз'яснювально-рекомендаційних листів** з актуальних питань здійснення фінансового моніторингу, **організація проведення освітніх заходів, семінарів** – це ті компоненти методичного забезпечення СПФМ, яким приділяється першочергова увага на регіональному рівні.

Не менш важливою складовою розгортання повнофункціональної діяльності регіонального підрозділу стала **співпраця із вищими навчальними закладами м. Львова**. У рамках цієї співпраці було перекладені щорічні типології FATF з питань відмивання за період з 1995 по 2005 р. включно. Вагомим кроком у наповненні змістом співпраці з науковцями стало **створення Науково-методичної ради при регіональному відділі**.

Наше бачення перспективи розвитку полягає у необхідності поступового поширення інституційної інфраструктури фінансового моніторингу на рівень теперішніх районів і міст обласного значення. Вже сьогодні слід думати **про рівне й тотожне за якістю і відповідне за обсягом додаткових функцій розширення штату співробітників національного підрозділу фінансової розвідки**. І розширення це слід буде провести саме на базі регіональних підрозділів Держфінмоніторингу України, **виходячи із принципу субсидіарності** при розбудові системи, суть якого зводиться до того, що вищі ієрархічні ланки керування системою не мають бути первинними при вирішенні тих повсякденних завдань, які виникають на нижніх ланках.

Отже, проблема відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму давно перестала бути проблемою певної окремої країни чи регіону. Боротьба із цим злом повинна вестися на міжнародному рівні, а це вимагає застосування

сучасних і ефективних методів. Саме тому активна участь, цілеспрямовані та ефективні зусилля України в напрямку створення надійної системи захисту економіки від такого небезпечного злочину, як відмивання „брудних” грошей, є запорукою ефективного економічного розвитку нашої держави. Подальший розвиток національної системи протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів та фінансуванню тероризму у напрямку утвердження міжнародних стандартів та з урахування ключових принципів постулату системності у цій сфері, буде ще одним вагомим кроком України на шляху її інтеграції в європейське співтовариство та у глобальну систему світогосподарських зв'язків.

С.О. Сорока,

викладач кафедри

кримінального права та кримінології

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

СУБ'ЕКТИВНА СТОРОНА КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ

Суб'єктивна сторона складу злочину – це сукупність необхідних і достатніх ознак, які характеризують внутрішню сторону конкретного злочину. Характерними ознаками суб'єктивної сторони складу злочину є вина, мотив та мета вчинення злочину. Суб'єктивна сторона складу злочину являє собою психологічний зміст злочину, його внутрішню (щодо об'єктивної сторони) сторону. Вона нерозривно пов'язана з іншими елементами складу злочину, оскільки у психіці суб'єкта відображаються усі об'єктивні якості злочинного діяння. І у будь-якому разі сутність визначення цього елемента складу злочину пов'язується із психічним ставленням суб'єкта, яке розглядається та враховується лише відносно суспільно небезпечного діяння та його наслідків і повинно характеризуватися конкретною формою вини.

Законодавча конструкція умислу фактично розрахована на матеріальні склади злочинів. Злочин, передбачений ст. 305 КК, з формальним складом. В теорії кримінального права існують різні погляди на те, чи можливий непрямий умисел у злочинах з формальним складом. Ряд учених стверджує, що непрямий умисел можливий як у злочинах з матеріальним, так і з формальним складом. При цьому у злочинах з формальним складом вольове ставлення винного передбачається або до наслідків, що перебувають поза межами складу злочину, або не до наслідків, а до соціальних властивостей вчинюваного діяння, тобто до його суспільної небезпеки.

Однак, як зауважив П.С. Дагель, питання про бажання чи свідоме допущення наслідків має значення для розмежування форм вини лише стосовно наслідків, що є ознаками об'єктивної сторони складу злочину. Ставлення ж до наслідків, що не мають юридичного значення, і тому не включені до кола ознак складу злочину, не можуть визначати зміст та форму вини складів [1, с. 75].

Не включаючи наслідки в коло ознак складу злочину, законодавець тим самим не вимагає встановлення характеру їх передбачення. Наслідки при вчиненні злочину, передбаченого ст. 305 КК, полягають у заподіянні шкоди об'єкту посягання – суспільним відносинам, що виникають з приводу встановленого порядку поведінки із засобами та речовинами, що можуть викликати наркоманію, а саме порядку переміщення цих речовин через митний кордон України. Ці наслідки перебувають поза межами складу злочину і їх не можна зафіксувати способами, звичними для нас. Але такі наслідки завжди існують. Про те, що вони настали, свідчить вчинене суспільно небезпечне діяння, оскільки ці наслідки органічно і нерозривно пов'язані з діянням.

Тому форму вини злочину, передбаченого ст. 305 КК, ми повинні визначати за ставленням суб'єкта до вчинення передбаченого статтею кримінального закону діяння. У зв'язку з цим контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, як і будь-який інший злочин з формальним

складом, не може вчинятися з непрямым умислом, оскільки вольова ознака непрямого умислу передбачає ставлення у вигляді „не бажав, але свідомо припускав”, що можливе лише до наслідків і в жодних формах не може бути застосоване до діяння. „Такі злочини, – пише О.І. Рарог, – не можуть вчинюватися з непрямым умислом, вольовий зміст якого у вигляді свідомого припущення законом пов’язано виключно із суспільно небезпечними наслідками, що входять в об’єктивну сторону тільки матеріальних складів” [2, с. 26].

Про мотив і мету вчинення контрабанди у диспозиції статті нічого не сказано. Мотив і мета є обов’язковими ознаками складу злочину лише тоді, коли вони прямо передбачені у диспозиції кримінального закону.

Мотив і мета перебувають поза межами цього складу злочину і для кваліфікації діяння, передбаченого ст. 305 КК, значення не мають, тому для суб’єктивної сторони контрабанди достатньо, щоб особа усвідомлювала, що вона незаконно переміщує заборонені предмети або речовини через митний кордон держави поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю і бажала вчинити ці дії.

Н.В. Качев при кримінологічному дослідженні контрабанди вказує, що з суб’єктивної сторони однією з характерних особливостей контрабанди є те, що, перш за все, вона вчиняється з практично однорідною мотивацією: статистично на 97% контрабанда – корисний злочин, розрахований на прибуток [3, с. 59]. Такої ж думки, що мотивом вчинення контрабанди є користь, матеріальна зацікавленість дотримується багато науковців [4, с. 52; 5, с. 168].

Корисна зацікавленість є і в діях винного, який хитрощами провозить предмети контрабанди тільки для того, щоб ухилитися від сплати митних платежів. Але трапляються випадки, коли особа провозить предмети контрабанди без корисної зацікавленості (як пам’ятка, про перебування за кордоном, подарунок і т.ін), тому можна зробити висновок, що винний переслідує мету протиправного збагачення майже в кожному випадку при вчиненні контрабанди.

Отже, мотив і мета не входять як обов'язкові в суб'єктивну сторону контрабанди, не є необхідними і не впливають на кваліфікацію вчиненого, але встановлення істинних мотивів і мети контрабанди має велике значення, бо вони повинні враховуватися при призначенні покарання в суді.

-
1. *Дазель П.С.* Проблемы вины в советском уголовном праве // Уч. зап. Дальнев. гос. ун-та. – Владивосток, 1968. – Вып. 21. – Ч. 1. – 186 с.
 2. *Рарог А.И.* Вина и квалификация преступлений. – М., 1982.
 3. *Качев Н.В.* Криминологическое исследование контрабанды // Социалистическая законность. – 1990. – № 1.
 4. *Василина М.М.* Соціально психологічний портрет особи контрабандиста // Боротьба з організованою злочинністю та корупцією: Матер. наук.-практ. конф., 4–5 квітня 2000 р., м. Київ. – К.: РВВ МВС України, 2001. – 149 с.
 5. *Дьяков С.В., Игнатъев А.А., Карпушин М.П.* Ответственность за государственные преступления / Общ. ред. и введ. Л.И. Баркова. – М.: Юридическая литература, 1988. – 224 с.

М.В. Галабала,
ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРЕДМЕТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ВІТЧИЗНЯНОЮ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЮ НАУКОЮ

Дослідження предмета кримінального права (предмета регулювання кримінального права, предмета кримінально-правового регулювання, об'єкта кримінально-правового регулювання) нерозривно пов'язане з розробкою таких проблем, як кримінально-правові відносини, механізм кримінально-правового регулювання тощо. Ця тематика представлена у вітчизняній

кримінально-правовій доктрині як окремими публікаціями в періодиці Ю.В. Бауліна, Н.О. Гуторової, О.В. Наден, так і дисертаційним дослідженням І.І. Чугуннікова „Правовідносини та форми їх реалізації у кримінальному праві України”.

Домінує в українській науці думка про те, що предметом кримінального права є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням злочину. Проте в контексті дослідження кримінально-правових відносин згадане визначення ставиться під сумнів вченими. Так, С.Д. Шапченко та авторський колектив підручника з кримінального права [1] підтримують концепцію регулювання кримінальним правом суспільних відносин шляхом встановлення заборон вчинення злочинів. Тобто стверджують наявність кримінально-правових відносин, пов'язаних з утриманням осіб від вчинення злочину. В контексті цієї теорії заслуговує на увагу посилання на дисертацію С.А. Капітанської: „При дотриманні заборон їх реалізація відбувається поза правовідносинами, тому що відсутня взаємодія між уповноваженою та зобов'язаною особою” [2, с. 12]. Тобто постає питання чи існують кримінально-правові відносини між особою, яка не порушує встановлені кримінальним законом заборони, та державою? Ю.В. Баулін стверджує, що Кримінальний кодекс взагалі не забороняє певної поведінки [3, с. 84].

Різний підхід науковців до тлумачення предмета кримінального права, кримінально-правових відносин призводить до різнобою у вирішенні інших проблем, пов'язаних з ними. Більшість учених вважає, що кримінально-правові відносини виникають з моменту вчинення злочину. С.Д. Шапченко пов'язує виникнення таких відносин з введенням у дію відповідних кримінально-правових нормативних актів та настанням певних юридичних фактів (досягнення особою віку, з якого настає кримінальна відповідальність, тощо) [1, с. 64–65]. Ю.В. Баулін пов'язує таке виникнення з наявністю обвинувального вироку суду [3, с. 83].

О.В. Наден пропонує відрізнати суспільні відносини, що регулюються кримінальним законом, та відносини, що регулюються кримінальним правом. Посилаючись на наявність у КК норм інших галузей права, науковець відносить, зокрема, приписи обставин, що

виключають злочинність діяння, до норм цивільного та адміністративного права. Відповідно робиться висновок, що відносини, які виникають у зв'язку з учиненням актів необхідної оборони, крайньої необхідності тощо не є кримінально-правовими [4, с. 528–529]. Це прямо суперечить концепції, підтриманої І.І. Чугуніковим, який відносить суспільні відносини у сфері правомірної поведінки щодо протидії заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони до предмета кримінально-правового регулювання [5, с. 48] та поглядам С.Д. Шапченка, який розглядає вчинення актів, пов'язаних з необхідною обороною та крайньою необхідністю, в межах загальнорегулятивних кримінально-правових відносин.

Немає єдності в позиціях науковців і щодо питань, які стосуються моменту припинення кримінально-правових відносин та їх класифікації.

Наукова розробка проблематики, пов'язаної з предметом кримінального права України, сягає своїми коріннями у радянський період розвитку кримінально-правової доктрини. Тоді були сформовані основні підходи до вирішення цих питань, які уточнюються та розвиваються сучасною вітчизняною наукою.

1. Див.: *Шапченко С.Д.* Механізм кримінально-правового регулювання в правовій системі України: поняття та структура // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки.* – 2000. – Вип. 40; *Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: Учебник / Отв. ред. Е.Л. Стрельцов.* – Х.: Одиссей, 2006. – С. 6.

2. *Капітанська С.А.* Правомірна бездіяльність як форма правової поведінки: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2005. – С. 12.

3. *Баулін Ю.В.* Кримінальне право України як публічна галузь права // *Вісник Конституційного Суду України.* – 2005. – Вип. 2.

4. *Наден О.В.* Об'єкт кримінально-правового регулювання (об'єкт кримінального права як галузі права) // *Держава і право.* – 2005. – Вип. 28. – С. 528–529.

5. *Чугуніков І.І.* До питання про предмет кримінально-правового регулювання // *Вісник Верховного Суду України.* – 2000. – Вип. 6 (22). – С. 48.

ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПОВТОРНОСТІ ЗЛОЧИНІВ

Ст. 35 КК України встановлює випадки, коли повторність сукупність та рецидив злочинів мають кримінально-правове значення. Ці види множинності злочинів враховуються при: 1) кваліфікації злочинів; 2) призначенні покарання; 3) вирішенні питання про можливість звільнення від кримінальної відповідальності, а також від покарання у випадках, передбачених КК.

Отже, першим із важливих наслідків повторності злочинів є те, що вона впливає на кваліфікацію злочинів. Тому наявність повторності передбачає кваліфікацію як першого посягання, так і наступного чи кількох наступних з врахуванням того, що його вчинено повторно. Кожен із вчинених злочинів кваліфікується за однією і тією ж самою статтею чи частиною статті Особливої частини КК. Наприклад, вчинені послідовно дві крадіжки кваліфікуються за кваліфікуючою ознакою повторності відповідної статті Особливої частини КК України (ч. 2 ст. 185 КК). Повторність злочинів кваліфікується також за різними статтями у випадках, передбачених Особливою частиною КК. Наприклад, якщо особа вчинила крадіжку та грабіж, то перший злочин кваліфікується окремо за відповідною частиною статті Особливої частини КК (ч. 1 ст. 185 КК України), а наступний злочин кваліфікується за кваліфікуючою ознакою повторності відповідної іншої статті Особливої частини КК (ч. 2 ст. 186 КК України).

Другим наслідком є вплив на покарання, яке повинно бути призначено судом. Цей вплив може проявлятися у різних аспектах.

По-перше, у випадках конструювання кваліфікованих складів злочинів законодавцем передбачається суворіша санкція. Наприклад, проста крадіжка (ч. 1 ст. 185 КК) карається штрафом до п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років. Водночас крадіжка, вчинена повторно (ч. 2 ст. 185 КК), карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той же строк.

По-друге, згідно із кримінальним законом однією із обставин, що обтяжує покарання, є повторність злочинів. Цей аспект впливу повторності злочинів на покарання відрізняється від попереднього: перший впливає на кваліфікацію і передбачає посилення покарання законодавцем, другий – призначення суворішого покарання у межах санкції статті, що передбачає відповідальність за вчинений злочин.

Одночасно ці аспекти впливу на призначення покарання використовуватися не можуть. Якщо повторність злочинів як обставина, що обтяжує покарання, передбачена у статті Особливої частини КК як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує. Це зумовлено тим, що у випадках повторності як кваліфікуючої ознаки злочину підвищену суспільну небезпечність і тяжкість злочину вже враховано у статті Особливої частини КК, а тому немає потреби ще раз брати їх до уваги при призначенні покарання [1, с. 25].

Третім наслідком є врахування повторності злочинів при вирішенні питання про можливість звільнення від кримінальної відповідальності. Наявність у діях особи повторності злочинів виключає можливість застосування до неї положень ст.ст. 45–48 КК про звільнення від кримінальної відповідальності. Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину і до набрання вироком законної сили минули певні строки (ч. 1 ст. 49 КК). Однак перебіг давності переривається, якщо до закінчення цих строків особа вчинила новий середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин

(ч. 3 ст. 49 КК). Обчислення давності у цьому разі починається з дня вчинення нового злочину, а строки давності обчислюються окремо за кожний злочин.

У науці кримінального права також виділяють кримінально-правове значення повторності злочинів. Наприклад, Р. Галіакбаров, М. Ефімов, Е. Фролов вважають, що повторність злочинів має таке юридичне значення:

1) загальне – повторність виступає обставиною, що обтяжує покарання; це буває тоді, коли вона не виступає як ознака складу злочину;

2) кваліфікуюче – повторність виступає ознакою складу злочину; її становлять тотожні і передбачені кримінальним законом однорідні злочини;

3) необхідне – повторність є конститутивною ознакою складу злочину [2, с. 5]; особливість необхідної повторності полягає у тому, що вчинені діяння розглядаються не як злочини, а як правопорушення. Необхідна повторність перетворює адміністративне, дисциплінарне правопорушення у злочин. Однак, при необхідній повторності низка тотожних діянь утворюють лише один злочин, тому така повторність перебуває за межами множинності злочинів.

Отже, правовими наслідками повторності злочинів є вплив на кваліфікацію злочинів, на призначення покарання, а також на вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності та покарання.

1. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 25.

2. Галиакбаров Р., Ефимов М., Фролов Е. Множественность преступлений как институт советского уголовного права // Советская юстиция. – 1967. – № 2.

ПОДАННЯ ЗАХИСНИКОМ КЛОПОТАННЯ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Призначення судово-психологічної експертизи у справах про злочини проти життя та здоров'я особи має дуже важливе значення, оскільки родовим об'єктом цих злочинів виступає сукупність загальнолюдських природних, невід'ємних благ особи. Це, передусім, обумовлює важливість участі захисника у призначенні судово-психологічної експертизи при здійсненні захисту у цій категорії кримінальних справ. Психологічна експертиза встановлює ті особливості психологічної діяльності та такі їх прояви в поведінці особи, які мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки. Об'єктом експертизи є психічно здорові особи (підозрювані, обвинувачені, свідки, потерпілі: малолітні; неповнолітні; дорослі та літні люди). Головним завданням психологічної експертизи – визначення у підекспертної особи: індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотиваційних чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів; закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних її властивостей.

Відповідно до ст. 193 КПК України у захисника достатньо можливостей для того, щоб ретельно ознайомитися та правильно оцінити висновок експерта. Однак захисник має право за своєю ініціативою, від свого імені або від імені обвинуваченого заявити клопотання про призначення експертизи на стадії досудового слідства або безпосередньо в суді. Заявленню клопотань про призначення судово-психологічних експертиз повинно передувати пильне вивчення

особи підзахисного, стан його здоров'я та обставини скоєного злочину. Всі нюанси, а до них можна віднести попередню обстановку, травмовану психіку, побут, наявність хвороб, недієздатність, нездужання, виснаження організму, характерологічні особливості потерпілого (загиблого), зміну зовнішнього вигляду, голосу і т.д., повинні бути враховані захисником ще до допиту свого підзахисного для того, щоб важливі моменти знайшли відображення у протоколі допиту, який буде предметом вивчення експертів. Оскільки у клопотанні захисник має запропонувати органам слідства або суду свої запитання, йому необхідно вивчити наукову, спеціальну літературу та судову практику, що стосується справ такої категорії. Детальніший орієнтований перелік вирішуваних судово-психологічною експертизою питань містить Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 [1, с. 147–149].

Отже, захисник, визнавши за необхідне призначення цього виду експертизи, заявляє клопотання про її призначення. Як зазначає І.Ю.Гловацький, заявляючи клопотання, захисник повинен з'ясувати для себе: а) що заявлене клопотання не пошкодить підзахисному; б) що воно найбільше принесе користі саме тоді, коли воно заявляється; в) що клопотання добре підготовлене і достатньо вмотивоване [2, с. 192].

У клопотанні про призначення експертизи захисник має вказувати факти справи та обставини, у зв'язку з якими виникла потреба у спеціальних знаннях. У резолютивній частині зазначаються вид експертизи, питання, які пропонується поставити перед експертом, а також експертна установа або експерт, якому на думку захисника, слід доручити проведення дослідження [3, с. 67]. Таким чином, як вважає Я.П. Зейкан, заявлення клопотань є важливим засобом захисту. Згідно зі ст. 129 КПК України слідчий, який одержав клопотання, „зобов'язаний розглянути в строк не більше трьох діб і задовольнити їх, якщо обставини, про встановлення яких заявлені клопотання, мають значення для справи. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в клопотанні складається мотивована постанова”.

Звідси впливають і важливі для захисника висновки: слідчий зобов'язаний задовольнити клопотання, яке має значення для справи; слідчий зобов'язаний мотивувати відмову в задоволенні клопотання захисту; захисник вправі заявити слідчому відвід, якщо той порушив вимоги ст. 129 КПК України; захисник має право оскаржити відмову слідчого у задоволенні клопотання прокурору (ст. ст. 234, 235 КПК України), а відмову прокурора – прокуророві вищого рівня (ст. 236 КПК України); відмова слідчого у задоволенні клопотання не позбавляє захисника можливості заявити його повторно, якщо з'являться нові дані [3, с. 32].

У випадку відхилення клопотання захисника про призначення судово-психологічної експертизи відповідно до принципу змагальності в кримінальному процесі, існуванню установ судових експертиз, незалежних від органів дізнання, досудового та судового слідства, як гарантії незалежності судового експерта та правильності його висновку, захисник на підставі ст. 7 Закону України „Про судову експертизу” в редакції від 9 вересня 2004 р., для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами (криміналістична, судово-медична, судово-психіатрична) може звернутись до інших фахівців з відповідних галузей знань для проведення експертизи по справі [1, с. 47]. Підставами для призначення експертизи можуть бути не тільки труднощі з'ясування суб'єктивної сторони складу злочину, а й необхідність встановлення психологічних механізмів та мотивів поведінки підзахисного, а також необхідність експертної оцінки значення деяких особистісних рис підзахисного. У цьому випадку експертам може бути поставлене таке питання: чи наявні у підзахисного індивідуально-психологічні властивості (інтелектуальні, емоційно-вольові, характерологічні, мотиваційні та ін.), які могли суттєво вплинути на його поведінку у досліджуваній ситуації.

1. Судово-експертна діяльність. Довідник для суддів. – 2-ге вид. – К.: Вид. дім „Ін Юре”, 2003. – 912 с.

2. Гловацький І.Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі: Навч. посібник. – К.: Атіка, 2003. – 352 с.

3. Зейкан Я.П. Захист у кримінальній справі: Наук.-практ. посіб. – К.: Вища шк., 2002. – 271 с.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

Задля сприятливого вирішення питань вдосконалення національного кримінального законодавства доцільно зважити на досвід кримінально-правового захисту працівника правоохоронного органу Республіки Білорусь від погрози або насильства. З цією метою звернемося до Кримінального кодексу Республіки Білорусь.

Так, КК Республіки Білорусь передбачає відповідальність за насильство або погрозу застосування насильства щодо працівника міліції відповідно до ст. 364 за якою насильством або погрозою застосування насильства щодо працівника міліції слід вважати насильство або погрозу застосування насильства до працівника міліції або його близьких з метою перешкоджання його законній діяльності або примушування до зміни характеру цієї діяльності або з помсти за виконання службової діяльності [1].

Як бачимо, в юридичній конструкції статті міститься пряма вказівка на мету злочину, якою є перешкоджання законній діяльності працівника міліції або примушування його до зміни характеру цієї діяльності або помста за виконання службової діяльності. В.І. Осадчий наголошує на тому, що в теорії кримінального права мета визначається як створена в свідомості злочинця модель тієї цінності, яку він намагається отримати. Створення такої моделі відбувається під впливом мотиву, який спонукає людину до постановки тієї чи іншої мети. Саме на підставі мотиву, керуючись ним, суб'єкт ставить собі мету, досягненню якої він підпорядковує свої дії [2, с. 82].

Таким чином, стає очевидною необхідність встановлення мети в злочинах досліджуваної категорії, оскільки вона допомагає при кваліфікації та впливає на призначення покарання. В.І. Осадчий визнає мету обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони в досліджуваних складах злочинів [3, с. 170]. Водночас мета у цьому випадку – це відносно значний перелік причин, мотивів, що спонукають до виникнення конкретного злочинного наміру, а тому, очевидно, такий перелік не можна вмістити у юридичній конструкції цього складу злочину. У зв'язку з цим вважаємо не зовсім доречним існування в диспозиції ст. 364 КК Республіки Білорусь прямої вказівки на мету, оскільки цей елемент суб'єктивної сторони складу злочину є порівняно широкою категорією. Наприклад, метою може бути прагнення правопорушника заволодіти табельною вогнепальною зброєю потерпілого, або ж взагалі злочин може бути вчинено виключно з хуліганських мотивів – лише у зв'язку з приналежністю потерпілого до конкретного правоохоронного органу.

На нашу думку, дуже слушно з цього приводу зауважив М.І. Хавронюк, який відзначив, що встановлення мети і спрямованості діяння вимагає надзвичайного професіоналізму від органів дізнання, слідчих, прокурорів і суддів. Проте зважаючи на те, що нерозумно було б очікувати цих якостей від усіх без винятку працівників органів дізнання, слідчих, прокурорів і суддів, не потрібно застосовувати ознаки мотиву і мети у тих складах злочинів, де явної потреби в цьому нема. Їх бездумне застосування виглядає як провокація щодо працівників органів дізнання, слідчих і прокурорів до вчинення злочину, за який в КК України передбачається відповідальність за ст. 373 („примушування давати показання”) [4, с. 61].

Особливої уваги заслуговує той факт, що відповідальність за вчинення такого злочину не диференціюється залежно від ступеня тяжкості заподіяного насильства, тобто для кваліфікації немає значення, в чому саме проявилася ця злочинна поведінка, а саме: у заподіянні побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, тяжких тілесних ушкоджень.

Отже, КК Республіки Білорусь порівняно з КК України містить певні переваги та недоліки. Зокрема до недоліків слід віднести наявність прямої вказівки на мету в злочинах проти правоохоронної діяльності, відсутність диференційованої відповідальності залежно від ступеня тяжкості заподіяного насильства. Що ж стосується переваг, то це, беззаперечно, – зміст поняття потерпілого, до якого, поряд з працівником правоохоронного органу, віднесено близьку особу, замість звичних для КК України близьких родичів.

То ж доцільно враховувати висловлені зауваження вітчизняним законодавцем.

1. Уголовный кодекс Республики Беларусь // По состоянию на 10 февраля 2003 г. – Мн.: Беларусь, 2003. – 232 с.

2. *Осадчий В.* Мета в злочинах проти правоохоронної діяльності // Право України. – 1999. – № 10. – С. 82–85.

3. *Осадчий В.І.* Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності: Монографія. – К.: Атіка, 2004. – 336 с.

4. *Хавронюк М.І.* Дещо про мету, мотив і спрямованість суспільно небезпечного діяння // Життя і право. – 2004. – № 4. – С. 60–64.

І.І. Татарин,

курсант 3-го курсу

факультету кримінальної міліції

(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Захист прав дітей на їх повноцінний розвиток – проблема національного значення, яка повинна розглядатися в різних контекстах. Вкладаючи ресурси в дитинство, держава готує активних громадян, здатних у майбутньому успішно управляти державними і суспільними справами.

З правового огляду дитина – самостійний об'єкт права, тому на неї поширюється весь комплекс громадських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини. Недостатня захищеність неповнолітніх проявляється насамперед, у їх бездоглядності і скоєнні ними правопорушень.

Проблема дитячої бездоглядності, правопорушень серед неповнолітніх стала приводом для прийняття протягом останніх років низки нормативно-правових актів, якими затверджено заходи, спрямовані на запобігання негативних проявів у дитячому середовищі, на соціальну реабілітацію та адаптацію неповнолітніх у суспільстві. Основні засади державної політики у сфері захисту дитинства визначають Закони України „Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 р., „Про органи і служби у справах неповнолітніх та соціальні установи для неповнолітніх” від 24 січня 1995 р., „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю” від 21 червня 2001 р. та інші нормативно-правові акти [1, с. 165].

Звертаючись до проблеми злочинності неповнолітніх, слід виходити з того, що вона є частиною загальної злочинності у суспільстві і розвивається під впливом тих же факторів, що і злочинність загалом. Але існують певні особливості, які впливають на її кримінологічні показники: стан, динаміку, рівень злочинності.

При вивченні злочинності осіб віком від 14 до 18 років важливо дослідити специфіку впливу на комплекс загально-соціальних причин та умов, що зумовлюють злочинність неповнолітніх. На цій підставі, на нашу думку, можна розробити запобіжні заходи загальносоціального рівня. Науковці до загальносоціальних причин та умов злочинності відносять протиріччя у соціально-економічній, психологічній та інших сферах життя держави [2, с. 137].

Негативні політичні процеси, які відбуваються у суспільстві, вражають у тому числі й неповнолітніх. Існують й інші причини, а саме: погіршення криміногенної обстановки, безробіття, майнове розшарування населення, поширення алкоголізму і наркоманії, низька ефективність виховного впливу сім'ї, школи, громадськості.

Крім того, типовим причинно-наслідковим ланцюгом сучасних злочинів є нудьга – хуліганство – злочинність – організована злочинність. Початок слід шукати в незайнятості, тобто в тому, що підліток відчуває соціальну приниженість, власну непотрібність, духовну спустошеність, що штовхає його до спотворення.

Нескоординованість роботи державних органів, що займаються профілактикою відхилень у неповнолітніх, також негативно впливає на ліквідацію або принаймі зменшення цієї проблеми.

Крім того, у системі державних структур, які займаються попередженням злочинів неповнолітніх, істотну роль повинна відігравати міліція. До її функцій необхідно віднести: встановлення кримінологічних зон, локалізацію молодіжних угруповань, виявлення криміногенних сімей, підтримання контактів з сім'ями неповнолітніх [3, с. 60].

Отже, звичайний досвід діяльності, об'єктивні дослідження і врахування тенденції у динаміці злочинності, сучасні підходи до цих питань дозволять вплинути на нормалізацію криміногенної ситуації серед неповнолітніх.

1. Коваленко І.І., Батюк О.В. Організаційно-правові аспекти правопорушень серед неповнолітніх // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. Серія юридична. – 2005. – № 1.

2. Абросімова Ю. Загальносоціальні причина та умови злочинності серед неповнолітніх в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 8.

3. Жуковська Ж.О. Профілактика та попередження злочинності серед неповнолітніх // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2001. – № 1.

ПРО ПОНЯТТЯ „ОБМЕЖЕНА ОСУДНІСТЬ”

Чинне кримінальне законодавство містить норму, яка передбачає інститут обмеженої осудності. Згідно зі ст. 20 КК України підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Ця норма – новела у кримінальному законодавстві. До прийняття чинного КК України та набрання ним законної сили в юридичній і медичній літературі висловлювалися судження, що між станом осудності і неосудності існує щось середнє, обумовлене особливим психічним станом людини. Але теорія обмеженої осудності, що має вікову історію, не дістала широкої підтримки в радянських юристів і медиків, хоч окремі вчені були й залишаються її прихильниками.

Деякі науковці критикують концепцію обмеженої осудності, вважаючи, що злочин може бути вчиненим у стані або осудності, або неосудності, середнього стану бути не може. Так, представники російської класичної школи, зокрема М.С. Таганцев та його прихильники дотримувалися тієї позиції, що обмежена осудність займає проміжне становище між осудністю та неосудністю, а оскільки особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, може бути або осудною, або неосудною, то обмежена осудність як щось середнє відкидається.

Визнаний авторитет сучасної теорії кримінального права М.Й. Коржинський відзначає, що норма про обмежену осудність недоцільна в разі відсутності підстав та необґрунтованості самого поняття. Заперечує обмежену осудність Р.І. Міхеєв. Він підкреслює, що на підставі псевдонаукових конструкцій

„зменшеної”, „спеціальної”, „часткової”, „обмеженої” та іншої осудності дехто намагається фактично передати експертам вирішення питань про неосудність, вину і відповідальність. На практиці нерідко трапляються помилки в діагностуванні психічних захворювань, зокрема шизофренії (причому в той чи інший бік). Це означає, що ще не виключені факти прямого впливу експертів на прийняття судових рішень про визнання злочинців неосудними, і навпаки.

Однак сучасні дослідники, спираючись на новітні наукові рекомендації судових психіатрів, справедливо відзначають, що такі проблеми відверто перебільшені. Так, А.В. Наумов, заперечуючи аргумент про відсутність чітких клінічних критеріїв, переконливо довів, що воно пов’язане з помилковою уявою про обмежену осудність як проміжний стан між осудністю та неосудністю, коли йдеться про обмежену осудність як різновид осудності, й про те, що її юридичний і медичний критерії сповна визначаються.

Прихильники теорії „обмеженої осудності” С.В. Бородин, В.Н. Кудрявцев, В.С. Трахтеров та інші відстоюють необхідність існування цього інституту в кримінальному праві, а також пропонують надати чіткі межі обмежених осудності за обсягом та кількістю.

На наш погляд, концепція „обмеженої осудності” заслуговує особливої уваги в доктрині кримінального права, як і право на існування її в КК України.

СКЛАД, НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ КАФЕДР ФАКУЛЬТЕТУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ І ПОЛІТОЛОГІЇ

1. НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СКЛАД

На кафедрі станом на 2 березня 2007 р. працює 13 науково-педагогічних працівників, з них: 3 доктори наук, 3 кандидати філософських наук, 3 кандидати історичних наук, 3 професори, 3 доценти. Над дисертаційними дослідженнями працює 3 осіб (докторською – 1, над кандидатськими – 2).

Доктори і кандидати наук становить 75% усього науково-педагогічного персоналу кафедри.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Наукове звання	Вчене звання
1	Олексюк Мирон Мирославович	начальник	кандидат філософських наук	доцент
2	Ряшко Василь Іванович	професор	кандидат історичних наук	доцент
3	Орлов Сергій Федорович	доцент	кандидат філософських наук	доцент
4	Гайворонюк Наталія Віленівна	доцент	кандидат філософських наук	
5	Мельничук Наталія Юріївна	доцент	кандидат історичних наук	

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Наукове звання	Вчене звання
6	Сокол Роман В'ячеславович	ст. викладач	—	—
7	Андрушко Людмила Миколаївна	викладач	—	—
8	Дуфенюк Михайло Миколайович	викладач	—	—
9	Боровська Галина Стахівна	викладач	—	—
10	Карась Анатолій Феодосійович	професор	доктор філософських наук	професор
11	Кондратюк Володимир Олександрович	професор	доктор історичних наук	професор
12	Лисий Василь Прокопович	професор	доктор філософських наук	професор
13	Станіславчук Сергій Миколайович	доцент	кандидат філософських наук	

2. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тема: ОВС України та їх вплив на соціальну дійсність
(керівник – доцент М.М. Олексюк).

Основні результати (2001–2006 рр.):

- опубліковано 14 наукових праць (підручників, посібників, монографій);
- підготовлено 10 навчально-методичних посібників;
- підготовлено 24 наукові статті, доповіді та повідомлення на конференціях, круглих столах, семінарах усіх рівнів.

3. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

У 2006 р. підготовлено і видано 4 посібники:

1. Сокол Р.В., Андрушко Л.М. Тести модуля №№ 1,2 з історії України для курсантів, студентів та слухачів-заочників. – Львів, 2006. – 64 с.
2. Сокол Р.В., Андрушко Л.М. Методична розробка курсу історії України. – Львів, 2006. – 78 с.
3. Сокол Р.В. Навчальна програма з дисципліни „Етика і естетика. Методична розробка курсу”. – Львів, 2006. – 62 с.
4. Ряшко В.І. Логіка – правоохоронцям. – Львів, 2006. – 220 с.

4. НАУКОВІ СТАТТІ

Науково-педагогічним персоналом кафедри у 2006 р. опубліковано 33 статті:

1. Гдакович М.С. Часопис „Життя і Право” (1928–1939 рр.) в обороні прав української мови // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – Вип. 1. – С. 3–10.
2. Мельничук Н.Ю. Межа як архетип на ознака законотворення // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – Вип. 1. – С. 325–335.
3. Мельничук Н.Ю. Світоглядна інтерпретація понять „злочин” та „покарання” на зламі епох Античності і Середньовіччя // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – Вип. 2. – С. 256–265.
4. Ряшко В.І. Корупція в правоохоронних органах зарубіжних країн // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – Вип. 1. – С. 203–210.
5. Ряшко В.І. Забезпечення прав людини у службовій діяльності поліції (міліції): соціологічно-правовий аспект // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – Вип. 2. – С. 162–170.

5. ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

На кафедрі трое науково-педагогічних працівників працюють над дисертаційними дослідженнями.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік роботи над дисертацією	Тема та напрямок дисертаційного дослідження	Стан виконання
1	Мельничук Наталія Юріївна	2006	Категорії злочин” „покарання”: філософсько- правовий аспект. 12.00.12 – філософія права	75%
2	Андрушко Людмила Миколаївна	2006	Український рушник – полі- функціональний твір народного декоративно- ужиткового мистецтва	75%
3	Боровська Галина Стахівна	2006	Правнича наука у рефлексії П. Юркевича	70%

6. НАУКОВІ ТА НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ КОНФЕРЕНЦІЇ, СЕМІНАРИ, КРУГЛІ СТОЛИ ТОЩО

Науково-педагогічний персонал кафедри брав активну участь у різноманітних наукових, науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, які проводилися як в університеті, так і в інших наукових установах та вищих навчальних закладах м. Львова.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Статус	Конфе- ренція	Семінар	Круглий стіл	Всього
1	Олексюк Мирон Мирославович	Міжнародна				3
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська	1		2	
2	Ряшко Василь Іванович	Міжнародна				2
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська			1	
3	Орлов Сергій Федорович	Міжнародна				2
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська	1			
4	Мельничук Наталія Юріївна	Міжнародна				2
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська	1			
5	Глакович Мар'яна Степанівна	Міжнародна				2
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська	1			
6	Сокол Роман В'ячеславович	Міжнародна				2
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська	2			
7	Боровська Галина Стахівна	Міжнародна				1
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська			1	
8	Андрушко Людмила Миколаївна	Міжнародна				2
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська			1	

КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СКЛАД

На кафедрі станом на 2 березня 2007 р. працює 21 науково-педагогічний працівник, з них 2 доктори юридичних наук, 8 кандидатів юридичних наук, 3 кандидати історичних наук. Мають вчені звання 1 – професора, 9 – доцента. Над написанням дисертаційних досліджень працюють 12, зокрема докторських – 4, кандидатських – 8.

Доктори і кандидати наук становить 62% від усього науково-педагогічного персоналу кафедри.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Наукове звання	Вчене звання
1	Гарасимів Тарас Зеновійович	начальник	кандидат юридичних наук	доцент
2	Терлюк Іван Ярославович	професор	кандидат історичних наук	доцент
3	Тополевський Руслан Богданович	доцент	кандидат юридичних наук	—
4	Ситар Ігор Михайлович	ст. викладач	—	—
5	Балинська Ольга Михайлівна	викладач	—	—
6	Рудий Назар Ярославович	викладач	—	—
7	Сливка Степан Степанович	професор	доктор юридичних наук	професор

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Наукове звання	Вчене звання
8	Кельман Михайло Степанович	професор	кандидат юридичних наук	доцент
9	Настасяк Ірина Юріївна	доцент	кандидат юридичних наук	—
10	Рябошапко Галина Харитонівна	доцент	кандидат юридичних наук	доцент
11	Романова Альона Олександрівна	викладач	—	—
12	Чорнобай Олена Леонідівна	викладач	—	—
13	Лепісевич Петро Миронович	професор	кандидат історичних наук	доцент
14	Поліковський Микола Федорович	професор	кандидат юридичних наук	—
15	Штангрет Михайло Йосипович	доцент	кандидат юридичних наук	—
16	Макарчук Володимир Степанович	професор	доктор юридичних наук	доцент
17	Турчак Олександр Володимирович	доцент	кандидат історичних наук	доцент
18	Грищук Оксана Вікторівна	доцент	кандидат юридичних наук	доцент

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Наукове звання	Вчене звання
19	Гурковський Мар'ян Петрович	викладач	—	—
20	Забзалюк Дмитро Євгенович.	викладач	—	—
21	Савайда Олена Іванівна	викладач	—	—

2. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тема: Формування наукових парадигм стосовно правової держави та громадянського суспільства в контексті синхронних та діяхронних підходів.

Керівник – доцент Т.З. Гарасимів, термін виконання 2006–2010 рр.

Основні результати:

- опубліковано 14 наукових праць (підручників, посібників, монографій);
- підготовлено 13 навчально-методичних посібників;
- підготовлено 33 наукові статті, доповіді та повідомлення на конференціях, круглих столах, семінарах усіх рівнів.

3. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Кафедрою теорії та історії держави і права у 2006 р. підготовлено і видано 29 праць:

1. Сливка С.С. Позитивістські концепти: філософсько-правовий аналіз: Монографія. – Львів: ЛьвДУВС, 2006. – 160 с.
2. Сливка С.С. Юридична деонтологія: Підручник. – Вид. 3-тє, перероблене і доповнене. – К.: Атіка, 2006. – 296 с.
3. Сливка С.С. Філософія права: Навч. посібник. – Львів: ЛьвДУВС, 2006. – 136 с.

4. Сливка С.С. Передмова до монографії Ю.М. Заніка „Філософія інтелекту: культурологічно-правовий аспект”. – Львів: ПАІС, 2006. – 160 с. [С. 5–6].
5. Сливка С.С. Передне слово до монографії Н.П.Тиндик „Світовий міграційний процес: теорія, практика, державне регулювання”: Монографія. – К.: Атіка, 2006. – 532 с. [С. 3–4].
6. Сливка С.С. Філософія права: експрес-бібліотека: Навчально-методична література. – Львів, 2006. – 68 с.
7. Настасяк І.Ю. Організація управління Галичиною і Буковиною у складі Австрії (1772 – 1848 рр.): Монографія. – К.: Атіка, 2006. – 193 с.
8. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2006. – 480 с.
9. Основи правознавства: Навч. посібник. 3-є вид. / За ред. М.С. Кельмана, В.К. Грищука, П.Д.Пилипенка та ін. – Львів: Магнолія +. Вид. СПДФО (В.М. Піча), 2006. – 467 с.
10. Терлюк І.Я. Історія держави і права України (новітній час): Навч. посібник. – К.: Атіка, 2006. – 400 с.
11. Кельман М.С. Навчально-методичний посібник: установча лекція, робоча програма, методичні рекомендації з курсу теорії держави і права для першокурсників заочної форми навчання. – Тернопіль: ТзОВ „Термограф”. – 50 с.
12. Кельман М.С. Методичні матеріали щодо підготовки державного іспиту з курсу теорії держави і права. – Львів. – 16 с.
13. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права: Навч. посібник. Вид. 5-е. – К.: Атіка, 2006. – 680 с.
14. Ситар І.М., Настасяк І.Ю. Проблеми порівняльного правознавства: Методичні рекомендації для семінарських занять. – Львів, 2006. – 28 с.
15. Ситар І.М., Настасяк І.Ю. Проблеми порівняльного правознавства: Робоча програма навчальної дисципліни. – Львів, 2006. – 15 с.
16. Ситар І.М., Настасяк І.Ю. Проблеми порівняльного правознавства: Програма навчальної дисципліни. – Львів, 2006. – 22 с.

17. Ситар І.М., Настасяк І.Ю. Соціологія права: Методичні рекомендації для семінарських занять. – Львів, 2006. – 33 с.
18. Ситар І.М., Настасяк І.Ю. Соціологія права: Робоча програма навчальної дисципліни. – Львів, 2006. – 30 с.
19. Ситар І.М., Настасяк І.Ю. Соціологія права: Програма навчальної дисципліни. – Львів, 2006. – 38 с.
20. Ситар І.М., Настасяк І.Ю. Теорія правової політики сучасної демократичної держави: Методичні рекомендації для семінарських занять. – Львів, 2006. – 37 с.
21. Ситар І.М., Настасяк І.Ю. Теорія правової політики сучасної демократичної держави: Програма навчальної дисципліни. – Львів, 2006. – 30 с.
22. Макарчук В.С. Римське цивільне право: Навч. посібник. – К.: Атіка, 2007. – 256 с.
23. Макарчук В.С. Міжнародно-правовий статус західноукраїнських земель у роки II світової війни: Монографія. – К.: Атіка, 2007. – 368 с.
24. Ситар І.М., Чорнобай О.Л. Порівняльне правознавство: Методичні рекомендації для семінарських занять. – Львів, 2007. – 28 с.
25. Ситар І.М., Чорнобай О.Л. Порівняльне правознавство: Робоча програма навчальної дисципліни. – Львів, 2007. – 40 с.
26. Ситар І.М., Чорнобай О.Л. Порівняльне правознавство: Програма навчальної дисципліни. – Львів, 2007. – 34 с.
27. Ситар І.М., Рудий Н.Я. Правові системи сучасності: Методичні рекомендації для семінарських занять. – Львів, 2007. – 40 с.
28. Ситар І.М., Рудий Н.Я. Правові системи сучасності: Програма навчальної дисципліни. – Львів, 2007. – 39 с.
29. Тополевський Р.Б. (у співавторстві з Т.М. Погрібним, О.О. Погрібним та ін.). Порівняльне правознавство: Навч. посібник. – Харків: ХНУВС, 2006. – 296 с.

4. НАУКОВІ СТАТТІ

Науково-педагогічним персоналом кафедри у 2006 р. опубліковано 33 статті:

1. Сливка С.С. Філософські аспекти зловживання нормами позитивістського права // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична. – 2006. – Вип. 1. – С. 310–312.

2. Сливка С.С. Філософські аспекти концептуальних засад різноджерельного права України // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична. – 2006. – Вип. 2. – С. 249–256.

3. Сливка С.С. Філософські концепти оперативно-розшукового права // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична. – 2006. – Спецвипуск 1. – С. 138–146 (у співавторстві з В.Л. Ортинським).

4. Сливка С.С. Джерела права поневоленої нації // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична. – 2006. – Вип. 3. – С. 319–326.

5. Макарчук В.С. Питання автономії Галичини у першій половині ХХ століття // Ученые записки Таврического национального университета им. В.В. Вернадского. Серия „Юридические науки”. Т. 19 (58). – № 1. – 2006. – С. 3–9.

6. Макарчук В.С. Зміна суспільної формації: аспекти екології та права (на матеріалах західних областей України, кінець 30-х–50-х рр. ХХ ст. // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична. – 2006. – Вип. 3. – С. 3–8.

7. Макарчук В.С. Аргументи „старого” і „нового” міжнародного права в арсеналі зовнішньої політики СРСР періоду Другої світової війни // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку. Зб. наук. статей. – К.: Інститут держави права ім. В.М. Корещького НАН України, 2006. – С. 388–397.

8. Макарчук В.С. Діяльність Симона Петлюри на посаді Генерального секретаря військових справ (1917 р.) // Революція в Україні у ХХ–ХХІ століттях: співзвуччя епохи. Матеріали І міжнародної наукової конференції (18–19 листопада 2006 р.). – Одеса, 2006. – 298 с. – С. 146–151.

9. Макарчук В.С. Народное собрание Западной Украины (октябрь 1939 г.) как легитимное волеизъявление желания к воссоединению с Украинской ССР // Народовластие и право в

умовлях формирова́ння грома́дського о́бщества: Матеріали міжнародної нау́чної ко́нференції. Курск. Національний о́ткритий со́ціальний інсти́тут. 30–31 ма́рта 2006 г. / Сост. А.Н. Хороши́льцев, А.В. Само́йлов. – Курск: Изд-во РОСИ, 2006. – 180 с. – С. 100–104.

10. Мака́рчук В.С. Польська полі́тика депорта́ції украї́нського на́селення (30–40-і рр. ХХ ст.). Пита́ння ідеоло́гічного обґру́нтування та пра́ва // Мігра́ційні процеси в Укра́їні і сві́ті: історико-ю́ридичні аспекти. Матеріали ХІV історико-пра́вової ко́нференції 4–7 вересня 2005 р., м. Балакла́ва. – Сімфе́рополь, 2006. – С. 144–153.

11. Мака́рчук В.С. Фа́ктор рапто́вості в гі́тлерівській стра́тегії блі́цкригу // Сто́рінки во́єнної історії Укра́їни: Зб. наук. статей / НАН Укра́їни, Ін-т історії Укра́їни. – К., 2006. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 346–353.

12. Мака́рчук В.С. Пра́во на́ції на само́визнача́ння у звича́євому міжнародному пра́ві першо́ї полови́ни ХХ столі́ття (історичний аспект) // Пра́во в систе́мі со́ціальних но́рм: історико-ю́ридичні аспекти: Матер. ХІІІ історико-пра́вової ко́нференції (м. Черні́вці, 20–22 травня 2006 р.). – Черні́вці: Рута, 2005. – С. 117–126.

13. Гараси́мів Т.З. Адресні́сть со́ціального забезпе́чення // Науковий ві́сник ЛьвДУВС. – 2006. – № 1. – С. 125–133.

14. Гараси́мів Т.З. Девіа́нтна поведі́нка як форма со́ціального відхи́лення // Науковий ві́сник ЛьвДУВС. – 2006. – № 3. – С. 345–353.

15. Гараси́мів Т.З. Переважа́юча роль це́нтрального регулюва́ння // Науковий ві́сник ЛьвДУВС. – 2007. – № 1. – С. 125–133.

16. Гараси́мів Т.З. Про́житковий міні́мум як гаранті́я со́ціального забезпе́чення // Пробле́ми пра́вового забезпе́чення пра́ці та со́ціального захи́сту на́селення Укра́їни в сучасних умо́вах: Зб. матер. круглого сто́лу (11 кві́тня 2006 р.). – Черні́гів, 2006.

17. Гараси́мів Т.З. Пробле́ми впрова́дження Бо́лонської уго́ди в навча́льний процес // Матеріали ко́нференції (фо́рмат круглого сто́лу). – ХНУВС, 2006.

18. Гараси́мів Т.З. Фі́лософсько-пра́вовий підхі́д щодо розу́міння девіа́нтної поведі́нки // Матер. ко́нференції. Акаде́мія упра́вління при Пре́зидентові Укра́їни. – Льві́в, 2006.

19 Ситар І.М. Онтологічні функції права: поняття та види // Митна справа. – 2007. – № 1. – С. 130–136.

20. Балинська О.М. Вербально біхевіористика домінанта правосвідомості у процесі правової соціалізації правника // Науковий вісник ЛьвДУВС. – 2006. – № 3. – С. 116–122.

21. Турчак О.В. До проблеми переселення українців з Польщі до СРСР та злочинної операції „Вісла” (у співавторстві з О.І. Фірманом) // Проблеми діяльності кримінальної міліції в умовах розбудови правової держави. Вип. 1. – ЛьвДУВС, 2006.

22. Турчак О.В. Урядові кризи у Польщі 20-х рр. ХХ ст. // Проблеми діяльності кримінальної міліції в умовах розбудови правової держави. Вип. 1. – Львів, 2006.

23. Романова А.С. Роль і місце естетичної культури юриста у праві // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 3. – С. 122–129.

24. Романова А.С. Правова естетика та естетичне пізнання правового явища // Науковий вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2006. – №2. – С. 16–24.

25. Романова А.С. Культура і парадигми естетики // Митна справа. – 2006. – № 8. – С. 27–34.

26. Романова А.С. Принципи та функції естетичної культури юриста // Митна справа. – 2007. – № 1. – С. 136–142.

27. Кельман М.С. Аналіз традиційності і інновацій у розвитку теорії держави і права // Право України. – 2006. – № 9. – С. 38–42.

28. Кельман М.С. Гносеологічний статус доктрини в загальній теорії права: „за” і „проти” // III Міжнар. наук.-практ. конф. Актуальні питання реформування правової системи України. 2–3 червня 2006. Волинський державний університет ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2006. – С. 6–12.

29. Терлюк І.Я. Правові основи розвитку аграрного питання в Україні 1917–1920 рр. // Проблеми забезпечення законності у сфері земельних та аграрних правовідносин. Тези доповідей на наук.-практ. конф. м. Львів, 19–20 травня 2006. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – С. 61–62.

30. Терлюк І.Я. Міграція як засіб реалізації національної політики російського царизму в Україні (спроба окреслення) // Міграційні процеси в Україні і світі: історико-правові аспекти. Матер. XIV історико-правової конф. м. Балаклава. – Сімферополь, 2006. – С. 386–391.

31. Рудий Н.Я. Становлення інституту опіки і піклування в Україні IX–XVI Міжнародна науково-практична конференція, м. Ялта. – 2006. – С. 11–17.

32. Чорнобай О.Л. Регулювання правоохоронної діяльності за допомогою норм фольклорного права // Механізм правового регулювання у правоохоронній та правозахисній діяльності в умовах формування громадянського суспільства (осінні юридичні читання): Матер. Всеукр. курсантсько-студентської наукової конференції (10 листопада 2006 р.). – Львів: ЛДУВС, 2006. – С. 175–177.

33. Чорнобай О.Л. Правові аспекти фольклору у становленні демократичної української держави // Молодь у юридичній науці: Збірник тез Міжнар. наук. конф. молодих учених „П’яті осінні читання” (27–28 жовтня 2006 р., м. Хмельницький): У 5-ти ч.: Ч. 1: „Загальнотеоретичні та історичні правові науки”. – Хмельницький, 2006. – С. 126–129.

34. Чорнобай О.Л. Філософські аспекти впливу фольклору на позитивне право // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матер. XIII регіон. наук.-практ. конф. (8–9 лютого 2007 р.). – Львів, 2007. – С. 83–85.

5. ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

На кафедрі теорії та історії держави і права чотири науково-педагогічних працівників працюють над дисертаційними дослідженнями, з яких один на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук та три – на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук:

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік роботи над дисертацією	Тема та напрямок дисертаційного дослідження	Стан виконання
1	Макарчук Володимир Степанович	2006	Державно-правовий статус західно-українських земель в період Другої світової війни (1939-1945 рр.): історико-правове дослідження.	Захищено 26.01. 2007 р
2	Романова Альона Сергіївна	2006	Естетична культура юриста: філософсько-правовий аспект 12.00.12. філософія права.	99%
3	Балинська Ольга Михайлівна	2006	Вербальний біхевіоризм в діяльності ОВС: філософсько-правовий аспект 12.00.12. філософія права.	99%
4	Ситар Ігор Михайлович	2006	Онтологічні функції права 12.00.12. філософія права.	99%
5	Рудий Назар Ярославович	2006	Інститут опіки і піклування в Україні: історико-правове дослідження 12.00.01. теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень.	70%

6. НАУКОВІ ТА НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ КОНФЕРЕНЦІЇ, СЕМІНАРИ, КРУГЛІ СТОЛИ ТОЩО

Науково-педагогічний персонал кафедри теорії та історії держави і права брав активну участь у різноманітних наукових, науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, які проводилися як в університеті, так і в інших наукових установах та вищих навчальних закладах м. Львова, України, Росії.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Статус	Конфе- ренція	Семінар	Круглий стіл	Всього
1	Гарасимів Тарас Зеновійович	Міжнародна	1	2	2	11
		Всеукр. (міжвуз.)	2	—	1	
		Університетська	2	1	—	
2	Терлюк Іван Ярославович	Міжнародна	3	—	—	10
		Всеукр. (міжвуз.)	2	—	1	
		Університетська	1	2	1	
3	Тополевський Руслан Богданович	Міжнародна	1	1	—	8
		Всеукр. (міжвуз.)	1	2	1	
		Університетська	1	—	1	
4	Ситар Ігор Михайлович	Міжнародна	1	1	1	8
		Всеукр. (міжвуз.)	2	1	—	
		Університетська	2	—	—	
5	Балинська Ольга Михайлівна	Міжнародна	1	1	1	9
		Всеукр. (міжвуз.)	2	1	—	
		Університетська	1	—	2	
6	Рудий Назар Ярославович	Міжнародна	2	1	—	8
		Всеукр. (міжвуз.)	2	1	—	
		Університетська	1	—	1	

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Статус	Конфе- ренція	Семінар	Круглий стіл	Всього
7	Сливка Степан Степанович	Міжнародна	3	2	2	19
		Всеукр. (міжвуз.)	3	2	1	
		Університетська	3	1	2	
8	Кельман Михайло Степанович	Міжнародна	3	1	2	14
		Всеукр. (міжвуз.)	1	1	1	
		Університетська	2	1	2	
9	Настасяк Ірина Юріївна	Міжнародна	2	1	1	10
		Всеукр. (міжвуз.)	2	2	—	
		Університетська	1	—	1	
10	Рябошاپко Галина Харитонівна	Міжнародна	—	1	2	7
		Всеукр. (міжвуз.)	1	—	1	
		Університетська	1	1	—	
11	Романова Альона Олександрівна	Міжнародна	1	—	—	7
		Всеукр. (міжвуз.)	1	2	1	
		Університетська	1	1	—	
12	Чорнобай Олена Леонідівна	Міжнародна	2	2	1	11
		Всеукр. (міжвуз.)	2	1	—	
		Університетська	1	—	2	
13	Лепісевич Петро Миронович	Міжнародна	1	2	1	13
		Всеукр. (міжвуз.)	1	1	2	
		Університетська	1	2	2	
14	Поліковський Микола Федорович	Міжнародна	1	2	1	12
		Всеукр. (міжвуз.)	1	1	1	
		Університетська	1	2	2	

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Статус	Конфе- ренція	Семінар	Круглий стіл	Всього
15	Штангрет Михайло Йосипович	Міжнародна	2	1	2	16
		Всеукр. (міжвуз.)	2	2	1	
		Університетська	2	2	2	
16	Макарчук Володимир Степанович	Міжнародна	4	2	3	25
		Всеукр. (міжвуз.)	4	2	2	
		Університетська	3	3	2	
17	Турчак Олександр Володимирович	Міжнародна	1	1	1	8
		Всеукр. (міжвуз.)	1	1	—	
		Університетська	1	—	2	
18	Грищук Оксана Вікторівна	Міжнародна	3	2	1	15
		Всеукр. (міжвуз.)	2	1	2	
		Університетська	1	1	2	
19	Гурковський Мар'ян Петрович	Міжнародна	1	1	—	6
		Всеукр. (міжвуз.)	1	—	—	
		Університетська	1	1	1	
20	Забзалюк Дмитро Євгенович.	Міжнародна	2	—	1	8
		Всеукр. (міжвуз.)	1	—	2	
		Університетська	—	1	1	
21	Савайда Олена Іванівна	Міжнародна	—	—	—	—
		Всеукр. (міжвуз.)	—	—	—	
		Університетська	—	—	—	

7. НАУКОВА РОБОТА КУРСАНТІВ І СТУДЕНТІВ

Назва наукового гуртка – „Держава і право”

Керівник – Ситар Ігор Михайлович

Староста – Шевців Михайло Богданович (слухач магістратури)

Основні результати наукової діяльності

I. Участь у конкурсі „Краща наукова робота курсантів (студентів) ЛДУВС”

1. Бойчук М.І. Правова держава: поняття, сутність, тенденції розвитку.
2. Шевців М.Б. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: філософсько-правовий аспект.
3. Швець Н.В. Типологічні особливості романо-германського типу права.
4. Сова Н.Я. Тенденції розвитку структури державної влади в Україні.
5. Спільник Н.В. Тенденції розвитку правового процесу в Україні.

II. Підготовка наукових рефератів

1. Хвойницька Х.М. (слухач магістратури). Соціальна обумовленість права.
2. Дацко Ю.Б. (слухач магістратури). Методологічні підходи до з'ясування сутності правовідносин.
3. Зубрицький Т.В. (1 факультет, 4 курс). Правове виховання та заходи щодо його поліпшення в сучасних умовах.
4. Заверуха Ю.В. (слухач магістратури). Проблема тлумачення законодавства конституційним судом України.
5. Підгірняк О.В. (слухач магістратури). Основні сучасні концепції держави.

1. НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СКЛАД

На кафедрі станом на 31 грудня 2006 р. працює 7 науково-педагогічних працівників, з них: 6 кандидатів економічних наук; 5 доцентів; здобувачів наукового ступеня – 1.

Кандидати наук становлять 86% від усього науково-педагогічного складу кафедри.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Наукове звання	Вчене звання
1	Ревак Ірина Олександрівна	начальник	кандидат економічних наук	доцент
2	Копелев Юлій Юхимович	професор	кандидат економічних наук	доцент
3	Франчук Василь Іванович	професор (0,5 ставки)	кандидат економічних наук	доцент
4	Хомин Оксана Йосипівна	доцент	кандидат економічних наук	доцент
5	Живко Зінаїда Богданівна	доцент	кандидат економічних наук	
6	Кондратюк Сергій Володимирович	доцент (0,5 ставки)	кандидат економічних наук	доцент
7	Кіржецький Юрій Ігорович	викладач		

2. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тема: „Економіка і безпека: стан, проблема та перспективи”.

Керівник – к.е.н., доцент В.І. Франчук, термін виконання – 2006–2009 рр.

Основні результати

За результатами розробок кафедри:

- опубліковано 12 наукових статей;
- підготовлено 20 доповідей та повідомлень на конференціях, семінарах, круглих столах усіх рівнів;
- здійснено сім впроваджень у практичну діяльність ОВС та навчальний процес університету.

3. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Опубліковано 10 праць:

1. Живко З.Б. Судова бухгалтерія: теорія, методика, практика: Навч.-метод. посібник. 1 ч. — Л.: Камула, 2006. — 152 с.
2. Франчук В.І., Копелєв І.Ю., Палига Є.М., Живко З.Б., Руда О.І. Основи сучасного маркетингу: Навч. посібник. — Львів: Тріада плюс, 2006. — 144 с.
3. Живко З.Б., Живко М.О. Спеціалізований словник економічних термінів: банківська справа, контроль і ревізія, судова бухгалтерія, реклама, менеджмент, захист інформації, економічна безпека, маркетинг: Навч. посібник. — Львів: УАД, 2006. — 130 с.
4. Ревак І.О. Словник загальноживаних економічних термінів з курсу „Основи економічної теорії”: Навч. посібник. — Львів, 2006. — 76 с.
5. Копелєв І.Ю., Кондратюк С.В., Кондратюк О.В. Грошовий обіг, банки та кредит: Навч. посібник. — Львів: Край, 2006. — 168 с.
6. Кіржецький І.Ю., Франчук В.І. Прикладний менеджмент: Навч. посібник. — Львів, 2006. — 48 с.
7. Кондратюк С.В., Хомин О.Й., Копелєв І.Ю. Економічна безпека кредитно-банківської системи України: Наук.-практ. рекомендації. — Львів: Край, 2006. — 54 с.

8. Кондратюк С.В. Україна в полі геополітичних інтересів імперських сил на початку ХХ ст.: історико-правовий аспект: Навч.-метод. розробки – Львів: Апріорі, 2006. – 120 с.

9. Живко З.Б. Конкурентоспроможність національної економіки: Методичні рекомендації для проведення лекційних занять. – Львів, 2006. – 35 с.

10. Живко З.Б. Контрольно-ревізійна діяльність: Методичні рекомендації і завдання для проведення модуля та екзамену з курсу „Контрольно-ревізійна діяльність”. 2-ге вид. перероб. – Львів: Край, 2006. – 156 с.

4. НАУКОВІ СТАТТІ

Науково-педагогічні працівники кафедри у 2006 р. опублікували 12 статей у 8 виданнях:

1. Ревак І.О. Концептуальні засади створення інноваційної моделі економіки України // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія економічна. – 2006. – Вип. 1 (3). – С. 13–23.

2. Ревак І.О. Освіта як важливий чинник стабільності та національної безпеки України // Актуальні проблеми економічної злочинності, тінізації та корупції в умовах формування ринкової економіки в Україні: Матер. міжнар. наук.-практ. конфер., 30 вересня 2005 р. – Львів, 2006. – С. 178–181.

3. Копелев І.Ю. Нормативно-правове забезпечення процесу створення ринкової конкуренції для первинної ланки господарювання // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія економічна. – 2006. – Вип. 1 (3). – С. 65–71.

4. Копелев І.Ю., Кондратюк С.В. Економічна розвідка в структурі економічної безпеки держави // Актуальні проблеми економічної злочинності, тінізації та корупції в умовах формування ринкової економіки в Україні: Матер. міжнар. наук.-практ. конфер., 30 вересня 2005 р. – Львів, 2006. – С. 36–39.

5. Копелев І.Ю. Детінізація економіки регіонів органами внутрішніх справ як чинник гармонізації міжрегіональних взаємовідносин в Україні // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична. – 2006. – Вип. 2. – С. 171–175.

6. Копелєв І.Ю. Конкуренційне законодавство України в системі економічної безпеки первинної ланки господарювання // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична. – 2006. – Вип. 2. – С. 114–119.

7. Франчук В.І. Економічна безпека організації як об'єкт теоретичного аналізу // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія економічна. – 2006. – Вип. 1 (3). – С. 230–238.

8. Франчук В.І. Сутність і зміст економічної безпеки регіону // Актуальні проблеми економічної злочинності, тінізації та корупції в умовах формування ринкової економіки в Україні: Матер. міжнар. наук.-практ. конф., 30 вересня 2005 р. – Львів:, 2006. – С. 261–263.

9. Живко З.Б., Живко М.О., Селюченко Н.Є. Незаконна приватизація через використання процедури банкрутства // Актуальні проблеми економічної злочинності, тінізації та корупції в умовах формування ринкової економіки в Україні: Матер. міжнар. наук.-практ. конф., 30 вересня 2005 р. – Львів:, 2006. – С. 96–98.

10. Живко З.Б., Данилович-Кропивницька М.Л., Поплавська Ж.В. Концепція управління та теоретико-ігрова модель механізму функціонування ієрархічних управлінських систем на виробничому підприємстві // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. – Вип. 211. – Т. II. – Дніпропетровськ, 2006. – С. 411–417.

11. Живко З.Б., Данилович-Кропивницька М.Л., Живко М.О. Корупція і хабарництво у державній службі та роль правоохоронних органів в їх розкритті // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична. – 2006. – Вип. 1. – С.181-189.

12. Живко З.Б., Данилович-Кропивницька М.Л., Живко М.О. Якість людського фактору у боротьбі з корупцією у державній службі та правоохоронних органах / Вісник ІНЕМ „Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку”. – Львів: Вид-во НУ „Львівська політехніка”, 2006. – С. 112–116.

13. Данилович-Кропивницька М.Л., Живко З.Б., Живко М.О. Фінансовий моніторинг та кредитно-банківська система // Науковий вісник університету „Львівський Ставропігон”. Серія економічна. – Львів, 2006. – Вип. I. – С. 79–88.

14. Берлінг Р.З., Живко З.Б., Карий О.І. Біржові торги – ефективний механізм управління вторинними матеріальними

ресурсами і відходами // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія економічна. – 2006. – Вип. 1 (3). – С. 193–204.

15 Живко З.Б., Живко М.О., Хомин О.Й. Особливості кадрового забезпечення служби конкурентної розвідки в економічній безпеці фірми // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія економічна. – 2006. – Вип. 1 (3). – С. 306–326.

16. Хомин О.Й., Волошин В.І. Кримінальні аспекти іноземного інвестування. Пріоритетні напрямки підвищення інвестиційної привабливості регіонів України // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – Сб. науч. трудов. – Донецк: Дон. НУ, 2006. – С. 515–519.

17. Хомин О.Й., Максимчук М.В., Шульц С.Л. Актуальні проблеми економічної злочинності, тінізації та корупції в умовах формування ринкової економіки в Україні // Матер. міжнар. наук.-практ. конф., 30 вересня 2005 р. – Львів: ЛьвДУВС, 2006. – С. 161–164.

18. Хомин О.Й., Живко З.Б. Проблеми економічного виміру корупції // Регіональне і місцеве самоврядування в нових умовах: партійна публічна адміністрація і безпосередня демократія: Матер. III українсько-польської наук.-практ. конф. (Львів, 2–4 березня 2006 р.). – Львів, 2006. – С. 264–270.

19. Кіржецький Ю.І. Детермінізація тіньової економіки як суспільного феномена // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія економічна. – 2006. – Вип. 1 (3). – С. 58–64.

20. Кіржецький Ю.І. Тіньова економіка як загроза первинній ланці господарювання // Вісник ІНЕМ „Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи встановлення і проблеми розвитку”. – Львів: Вид-во НУ „Львівська політехніка”, 2006. – С. 64–72.

5. ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

На кафедрі один викладач працює над кандидатською дисертацією на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук:

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік роботи над дисертацією	Тема та напрямок дисертаційного дослідження	Стан виконання
1.	Кіржецький Юрій Ігорович	2	Соціально-економічний аспект зниження тінізації в малому та середньому бізнесі	затвердження теми; здача канд. іспитів з іноземної мови та філософії

6. НАУКОВІ ТА НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ КОНФЕРЕНЦІЇ, СЕМІНАРИ, КРУГЛІ СТОЛИ ТОЩО

Кафедрою організовано і проведено науково-практичний семінар „Проблеми забезпечення економічної безпеки первинної ланки господарювання”, засідання якого відбулося 24 листопада 2006 року.

В семінарі взяло участь 32 осіб з 17 установ.

Науково-педагогічний склад кафедри також брав активну участь у різноманітних наукових, науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, які проводилися як в університеті, так і в інших наукових установах та вищих навчальних закладах м. Львова та України.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Статус	Конференція	Семінар	Круглий стіл	Всього
1	Ревак Ірина Олександрівна	Міжнародна	1			2
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська	1			

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Статус	Конфе- ренція	Семінар	Круглий стіл	Всього
2	Копелєв Юлій Юхимович	Міжнародна	1			2
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська		1		
3	Франчук Василь Іванович	Міжнародна	1			2
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська		1		
4	Хомин Оксана Йосипівна	Міжнародна	3			4
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська		1		
5	Живко Зінаїда Богданівна	Міжнародна	2			5
		Всеукр. (міжвуз.)	2			
		Університетська		1		
6	Кондратюк Сергій Володимирович	Міжнародна	1			3
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська		1		
7	Кіржецький Юрій Ігорович	Міжнародна	1			2
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська		1		

5. НАУКОВА РОБОТА КУРСАНТІВ І СТУДЕНТІВ

Назва наукового гуртка „Економіст”.

Керівник – к.е.н., доцент З.Б. Живко.

Староста – курсант 1 групи 2 курсу факультету з підготовки слідчих Вікторія Мельникович.

I. Участь у конференціях, семінарах, круглих столах:

1. Живко Л. Економічна безпека через призму виховання тяжких підлітків // Студентська науково-практична конференція „Безпека та економіка: стан, проблеми, перспективи” (17 травня 2006 р., м. Львів).

2. Циган В. Служба безпеки фірми – запорука її стабільного економічного розвитку // Студентська науково-практична конференція „Безпека та економіка: стан, проблеми, перспективи” (17 травня 2006 р., м. Львів).

3. Куян Т. Економічна безпека в системі національної безпеки // Студентська науково-практична конференція „Безпека та економіка: стан, проблеми, перспективи” (17 травня 2006 р., м. Львів).

4. Лебідь Т. Тіньова загроза економічній безпеці // Студентська науково-практична конференція „Безпека та економіка: стан, проблеми, перспективи” (17 травня 2006 р., м. Львів).

5. Яремко О. Кадрова безпека // Студентська науково-практична конференція „Безпека та економіка: стан, проблеми, перспективи” (17 травня 2006 р., м. Львів).

6. Олеськів О. Відтік трудових ресурсів за кордон // Студентська науково-практична конференція „Безпека та економіка: стан, проблеми, перспективи” (17 травня 2006 р., м. Львів).

7. Петрик В., Чорний А., Рудик О. Організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю // Тематична конференція „Гроші, банки та кредит” (18 грудня 2006 р., м. Львів).

8. Сопотницький А. Споживчий кредит в сучасних умовах // Тематична конференція „Гроші, банки та кредит” (18 грудня 2006 р., м. Львів).

КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

1. НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СКЛАД

На кафедрі станом на 31 грудня 2006 р. працює 17 науково-педагогічних працівників, з них: 2 доктори юридичних наук; 5 кандидатів юридичних наук; 2 професори; 2 доценти; здобувачів наукового ступеня кандидата юридичних наук – 5.

Доктори і кандидати наук становить від усього науково-педагогічного 41% складу кафедри.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Наукове звання	Вчене звання
1.	Красницький Іван Васильович	начальник	кандидат юридичних наук	професор
2.	Гришук Віктор Климович	професор	доктор юридичних наук	
3.	Навроцький В'ячеслав Олександрович	професор	доктор юридичних наук	професор
4.	Марін Олександр Костянтинович	доцент	кандидат юридичних наук	доцент
5.	Йоффе Михайло Аронович	доцент	кандидат юридичних наук	доцент
6.	Телефанко Богдан Миколайович	доцент	кандидат юридичних наук	

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Наукове звання	Вчене звання
7.	Авраменко Олексій Володимирович	заст. начальника	кандидат юридичних наук	
8.	Кириць Борис Олександрович	доцент		
9.	Сенько Микола Миколайович	доцент		
10.	Якімова Світлана Валентинівна	ст. викладач		
11.	Єсип Ігор Олексійович	ст. викладач		
12.	Янович Роман Михайлович	ст. викладач		
13.	Коваленко Володимир Панасович	ст. викладач		
14.	Парасюк Наталія Михайлівна	викладач		
15.	Сорока Світлана Олександрівна	викладач		
16.	Штангрет Оксана Михайлівна	викладач		
17.	Максимович Роман Львович	викладач		

2. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тема 1: „Теоретико-правові проблеми кримінально-правового регулювання в Україні та шляхи його врегулювання” (керівник – д.ю.н., проф. В.К. Грищук). Термін виконання – до 2009 р.

Основні результати:

За результатами розробок: захищено три дисертаційні дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право; опубліковано шість наукових статей; підготовлено вісім доповідей на конференції усіх рівнів.

Тема 2: „Проблеми підвищення ефективності протидії злочинності” (керівник – д.ю.н., проф. В.О. Навроцький).
Термін виконання – до 2009 р

Основні результати:

За результатами розробок:

- опубліковано три наукові статті;
- підготовлено чотири доповіді на конференціях усіх рівнів.

3. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

1. Гришук В.К. Кримінальне право України. Загальна частина: Навч. посібник. – К.: Вид. Дім „Ін Юре”, 2006. – 568 с.

2. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 740 с.

3. Кримінальне право України. Загальна частина. Тести / За заг. ред. проф. В.К. Гришука. – К.: Атіка, 2006. – 420 с.

4. Систематизований показчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у Віснику Конституційного Суду України за 1997–2005 роки / Уклад. Б.О. Кириш, О.С. Потлань. – Львів, 2006. – 11 с.

5. Кириш Б.О., Красницький І.В. Суб’єктивна сторона складу злочину за кримінальним правом України. Тести. – Львів, 2006. – 23 с.

6. Кириш Б.О., Красницький І.В. Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України. Тести. – Львів, 2006. – 28 с.

7. Кириш Б.О., Авраменко О.В. Співучасть у злочині за кримінальним правом України. Тести. – Львів, 2006. – 40 с.

8. Газдайка-Василишин І.Б., Гришук В.К., Ортинський В.Л. Причетність до злочину за кримінальним правом України. Тести. – Львів, 2006. – 32 с.

9. Кирись Б.О., Араменко О.В. Множинність злочинів за кримінальним правом України. Тести. – Львів, 2006. – 24 с.

10. Грищук В.К., Єсип І.О. Обставини, що виключають злочинність діяння за кримінальним правом України. Тести. – Львів, 2006. – 24 с.

11. Грищук В.К. Звільнення від кримінальної відповідальності за кримінальним правом України. – Тести. – Львів, 2006. – 35 с.

12. Грищук В.К. Покарання за кримінальним правом України. Тести. – Львів, 2006. – 27 с.

13. Грищук В.К. Призначення покарання за кримінальним правом України. Тести. – Львів, 2006. – 28 с.

14. Грищук В.К. Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України. Тести. – Львів, 2006. – 44 с.

15. Кирись Б.О. Судимість за кримінальним правом України. Тести. – Львів, 2006. – 36 с.

16. Навроцький В.О., Ортинський В.Л., Сенько М.М. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх за кримінальним правом України. Тести. – Львів, 2006. – 16 с.

17. Телефанко Б.М., Проскура В.В. Юридично-інформаційний довідник для осіб, які звільняються від відбування покарання з кримінально-виконавчих установ. – Львів: ТзОВ „Дизайн-студія” „Папуга”, 2006. – 144 с.

18. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 7–8 квітня 2006 р.: У 2 ч. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2006. – Ч. 1 – 323 с., Ч. 2 – 363 с.

4. НАУКОВІ СТАТТІ

Науково-педагогічні працівники кафедри у 2006 р. опублікували одинадцять наукових статей у п'ятьох виданнях:

1. Грищук В.К., Сенько М.М. Проблеми застосування та перспективи удосконалення КК України 2001 р. // Науковий вісник

Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 2. – С. 288–301.

2. Навроцький В.О. Підручники з кримінального права України: обговорення робіт висунутих на здобуття Державної премії України. // Юридичний вісник України. – 2006. – 27.07.–04.08.

3. Навроцький В.О. Тлумачення норм Кримінального кодексу України про посягання на свободу особи // Правнократні аспекти вольності. – Варшава, 2006. – С. 100–108.

4. Авраменко О.В. Стан сильного душевного хвилювання як обставина, що пом'якшує покарання // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – Вип. 1. – С. 250–261.

5. Авраменко О.В. Стан сильного душевного хвилювання як ознака суб'єктивної сторони складу злочину // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – Вип. 2. – С. 191–202.

6. Авраменко О.В. Види емоційних станів людини та їх кримінально-правове значення // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Харків, 2005. – Вип. 31. – С. 128–136.

7. Кирись Б.О. Конфіскація майна: аргументи за збереження і за скасування цього виду покарання // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – Вип. 1. – С. 233–243.

8. Сенько М.М. „Воєнний стан” та „бойова обстановка” як ознаки об'єктивної сторони військових злочинів // Кримінальне право України. – 2006. – № 3. – С. 50–56.

9. Парасюк Н.М. Родовий об'єкт незаконних дій з документами, бланками, штампами та печатками // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – Вип. 3. – С. 191–202.

10. Сорока С.О. Суб'єкт контрабанди наркотичних засобів психотропних речовин їх аналогів і прекурсорів // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – Вип. 2. – С. 228–235.

11. Максимович Р.Л. „Вікова” ознака службової особи // Вісник Львівського національного університету. Серія юридична. – 2006. – Вип. 2. – С. 308–314.

5. ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

На кафедрі п'ять науково-педагогічних працівників працюють над кандидатськими дисертаціями на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук:

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік праці	Тема та напрямок дисертаційного дослідження	Стан виконання
1.	Авраменко Олексій Володимирович	2	Стан сильного душевного хвилювання: кримінально-правові та психологічні аспекти	закріплення теми; здача канд. іспитів з іноземної мови, філософії та спеціальності;
2.	Якимова Світлана Валентинівна	4	Кримінологічна характеристика та попередження корисливих злочинів на залізничному транспорті (за матеріалами УМВСУ на Львівській залізниці)	захист у березні 2007 р.
3.	Максимович Роман Львович	3	Поняття службової особи у кримінальному праві України	захист у березні 2007 р.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік праці	Тема та напрямок дисертаційного дослідження	Стан виконання
4.	Парасюк Наталія Михайлівна	2	Незаконні дії з документами, бланками, штампами та печатками за кримінальним правом України: юридичний аналіз складів злочинів	затвердження теми; здача канд. іспитів з іноземної мови, філософії та спеціальності;
5.	Сорока Світлана Олександрівна	4	Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії	затвердження теми; здача канд. іспитів з іноземної мови, філософії та спеціальності

5. НАУКОВІ ТА НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ КОНФЕРЕНЦІЇ, СЕМІНАРИ, КРУГЛІ СТОЛИ ТОЩО

Кафедрою організовано і проведено Міжнародну науково-практичну конференцію „Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення”, яка відбулася 7–8 квітня 2006 р.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Статус	Конфе- ренція	Семінар	Круглий стіл	Всього
1.	Красницький Іван Васильович	Міжнародна	2			2
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська				
2.	Гришук Віктор Климович	Міжнародна	2			2
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська				
3.	Навроцький В'ячеслав Олександрович	Міжнародна	1			1
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська				
4.	Марін Олександр Костянтинович	Міжнародна	2			2
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська				
6.	Сенько Микола Миколайович	Міжнародна	4			4
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська				
7.	Телефанко Богдан Миколайович	Міжнародна	1			1
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська				
8.	Авраменко Олексій Володимирович	Міжнародна	2			3
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська	1			
9.	Янович Роман Михайлович	Міжнародна	1			1
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська				

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Статус	Конфе- ренція	Семінар	Круглий стіл	Всього
10.	Коваленко Володимир Панасович	Міжнародна	1			1
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська				
11.	Єсип Ігор Олексійович	Міжнародна	1			1
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська				
12.	Сорока Світлана Олександрівна	Міжнародна	2			2
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська				
13.	Якимова Світлана Валентинівна	Міжнародна	1			1
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська				
14.	Парасюк Наталія Михайлівна	Міжнародна	3			4
		Всеукр. (міжвуз.)				
		Університетська	1			

6. НАУКОВА РОБОТА КУРСАНТІВ І СТУДЕНТІВ

Назва наукового гуртка – **„Правознавець”**

(керівник О.В. Авраменко, староста – курсант 1 групи 4 курсу факультету кримінальної міліції Сергій Плахтій).

Основні результати наукової діяльності:

Участь у конференціях, семінарах, круглих столах:

1.Беленок В. Вина в злочинах з формальним складом // Міжнар. наук-практ. конф. „Кримінальний кодекс України 2001 року:

проблеми застосування і перспективи удосконалення", ЛьвДУВС, 7–8 квітня 2006 р.

2.Беленок В. Чи існує необхідність в існуванні ст. 345 КК України? // Міжнар. наук. конф. „Кримінально-правова політика держави: теоретичні та прикладні аспекти проблеми”. – Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ МВС, 17–18 листопада 2006 р.

3. Беленок В. Проблема об'єкта посягання на життя представника іноземної держави // Міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених „Правове надбання Нюрнберзького процесу: історія та сучасність”. Другі юридичні читання. – Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова, 24 листопада 2006 р.

4. Беленок В. Деякі проблеми суб'єктивної сторони посягання на життя працівника правоохоронного органу. Міжвузівська студентська наукова конференція „Права людини у філософському, політологічному і соціологічному і правовому вимірах”. – Харківський національний університет імені В.Н. Карабіна, 15 грудня 2006 р.

5. Беленок В. Визначення поняття „об'єкт складу злочину” в теорії кримінального права // Всеукр. курс.-студ. конф. „Механізм правового регулювання у правоохоронній та правозахисній діяльності в умовах реформування громадянського суспільства”, ЛьвДУВС, 10 листопада 2006 р.

6. Бучківський Ю. Обставини, що виключають злочинність діяння // Всеукр. конкурс студ. наук. робіт з юридичних наук НЮА імені Я. Мудрого.

7. Бойчук М. Кримінальна відповідальність неповнолітніх // Всеукр. конкурс студ. наук. робіт з юридичних наук НЮА імені Я. Мудрого.

8. Бойчук М. Міжнародне співробітництво у боротьбі з відмиванням грошей // Міжн. наук.-практ. конф. молодих вчених „П'яті осінні юридичні читання”, 27–28 жовтня 2006 р. – Хмельницький університет управління та права.

9. Бойчук М. Кримінально-правова характеристика злочинів проти екологічної безпеки // Наук.-практ. конф. „Взаємодія

правоохоронних органів та державних структур у протидії екологічній безпеці”. – ЛьвДУВС, 3 листопада 2006 р.

10. Бойчук М. Легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом як міжнародна проблема // Всеукр. курс.-студ. конф. „Механізм правового регулювання у правоохоронній та правозахисній діяльності в умовах реформування громадянського суспільства”. – ЛьвДУВС, 10 листопада 2006 р.

11. Бойчук М. Міжнародне співробітництво у боротьбі з відмиванням коштів // Міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених „Правове надбання Нюрнберзького процесу: історія та сучасність”. Другі юридичні читання. – Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова, 24 листопада 2006 р.

12. Бойчук М. Окремі питання кримінальної відповідальності за злочини проти довкілля // Наук.-практ. конф. „Взаємодія правоохоронних органів та державних структур у протидії екологічній безпеці”. – ЛьвДУВС, 3 листопада 2006 р.

13. Бойчук М. Відповідальність за злочини вчинені злочинною організацією” // Всеукр. курс.-студ. конф. „Механізм правового регулювання у правоохоронній та правозахисній діяльності в умовах реформування громадянського суспільства”. – ЛьвДУВС, 10 листопада 2006 р.

14. Бойчук М. Кримінально-правова характеристика злочинів міжнародного характеру. студентів, аспірантів та молодих вчених // Міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених „Правове надбання Нюрнберзького процесу: історія та сучасність”. Другі юридичні читання. – Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова, 24 листопада 2006 р.

15. Бойчук М. Щодо поняття викрадення у кримінальному праві // Всеукр. курс.-студ. конф. „Механізм правового регулювання у правоохоронній та правозахисній діяльності в умовах реформування громадянського суспільства”. – ЛьвДУВС, 10 листопада 2006 р.

1. НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СКЛАД

На кафедрі станом на 31 грудня 2006 р. працює 11 науково-педагогічних працівників, з них: 6 кандидатів юридичних наук; 1 професор; 4 доценти; 1 здобувач наукового ступеня доктора; 3 здобувачі наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Доктори і кандидати наук складають 70 % від усього науково-педагогічного складу кафедри.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада	Наукове звання	Вчене звання
1	Паньонко Ігор Михайлович	начальник	кандидат юридичних наук	доцент
2	Кравчук Володимир Миколайович	професор	кандидат юридичних наук	доцент
3	Курило Тетяна Вячеславівна	доцент	кандидат юридичних наук	доцент
4	Ільків Наталя Володимирівна	доцент	кандидат юридичних наук	доцент
5	Гасцька-Колотило Ярина Зіновіївна	доцент	кандидат юридичних наук	
6	Дутко Альона Олександрівна	викладач		
7	Несілко Олег Дем'янович	ст. викладач		
8	Дашо Тарас Юрійович	ст. викладач		

2. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тема: „Юридичні конструкції та проблеми їх використання у законотворчій практиці України”

(А.В. Дутко) (керівник – к.ю.н., доцент Г.Г. Шмельова).

Термін виконання – 2008 р.

Тема: „Роль і місце органів МВС в умовах формування громадянського суспільства в Україні” (Т.Ю. Дашо).

Термін виконання – 2008 р.

Тема: „Економічна культура юриста: правовий аспект” (О.Д. Несімка). Термін виконання – 2008 р.

Основні результати

За результатами розробок:

- опубліковано п'ятнадцять наукових статей;
- підготовлено двадцять дві доповіді та повідомлення на конференції, семінари, круглі столи усіх рівнів;
- здійснено два впровадження в практичну діяльність ОВС та навчальний процес університету.

3. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

У 2006 р. підготовлено і видано праці:

Проблеми і теми досліджень	Виконавці	Форма реалізації
Органи влади Запорізької Січі. 144 с.	Паньонко І.М.	монографія
Навчально-методичний посібник «Правознавство» укладений викладачем технічного коледжу НУ “Львівська політехніка” Пендюрою М.М.	Паньонко І.М.	рецензія

Проблеми і теми досліджень	Виконавці	Форма реалізації
Рецензування монографії Грицишин Н.С. на тему: „Опіка над осиротілими дітьми в селянському побуті Галичини”.	Паньонко І.М.	рецензія
Опонування кандидатської дисертації Пославської О.Я. на тему: „Становлення та конституційний розвиток Польської республіки (1918–1939 рр.)”.	Паньонко І.М.	опонування канд. дис.
Кравчук В.М., Угриновська О.І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу. – К.: Істина, 2006. – 944 с.	Кравчук В.М.	науково-практичний коментар
Проблеми здійснення захисту корпоративних прав	Кравчук В.М.	участь у семінарі
Забезпечення та захист прав і свобод людини та громадянина як передумова формування громадянського суспільства // Матеріали науково-практичної конференції „Актуальні проблеми реформування державного управління в Україні”. Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України. Львів. 20 січня 2006 р.	Дашо Т.Ю.	доповідь
Диференціація умов та обсягу соціального забезпечення фізичних осіб в Україні // Вісник Львівського	Гарасимів Т.З.	стаття

Проблеми і теми досліджень	Виконавці	Форма реалізації
юридичного інституту України. – 2005. – № 2. – С. 286–294.	Гарасимів Т.З.	
Солідарна відповідальність суб'єктів соціального забезпечення в Україні // Вісник Львівського юридичного інституту України. – 2005. – № 3. – С. 201–208.	Гарасимів Т.З.	стаття
Збірник матеріалів круглого столу: „Проблеми правового забезпечення праці та соціального захисту населення України в сучасних умовах”.	Гарасимів Т.З.	стаття
Запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у ВНЗ МВС України в умовах входження України до Болонського процесу.	Гарасимів Т.З.	доповідь на конференції
Відгук на автореферат дисертації Пузирного В.Я. на тему: „Правове регулювання праці осіб, які вимагають особливого захисту”.	Гарасимів Т.З.	відгук на автореферат
Адресність соціального забезпечення в Україні // Науковий вісник ЛДУВС. Серія юридична. – 2006. – Вип. 1. – С. 125–132.	Гарасимів Т.З.	стаття
Захист індивідуальних трудових прав громадян: проблеми співвідношення міжнародно-правового та національно-правового регулювання	Ільків Н.В.	доп. на Всеукр. наук.-практ. конф. (6 жовтня 2006 р.)

Проблеми і теми досліджень	Виконавці	Форма реалізації
Прожитковий мінімум як гарантія рівня соціального забезпечення // Проблеми правового забезпечення праці та соціального захисту населення України в сучасних умовах // Збірник матеріалів „круглого столу” (11 квітня 2006 р.). – Чернігів, 2006.	Гарасимів Т.З.	доповідь
Соціально-правова обумовленість кримінально-правової охорони земель // Тези конференції „Взаємодія ОВС та інших органів у забезпеченні екологічної безпеки”, 2006 р. ЛДУВС	Ільків Н.В.	тези
Види права на земельну частку (пай) // Аспекти самоврядування. – 2006. – № 4.	Ільків Н.В.	стаття
Право на земельні та правові паї як об'єкт правочинів // Довідник нотаріуса. – 2006. – № 5.	Ільків Н.В.	статті
Елементи економічної культури юриста.	Несімко О.Д.	стаття
Участь у проведенні семінару 28 квітня 2006 р. „Проблеми виникнення та припинення корпоративних відносин”.	Несімко О.Д.	участь у семінарі
Стаття у Віснику Харківського національного університету внутрішніх	Несімко О.Д.	стаття

Проблеми і теми досліджень	Виконавці	Форма реалізації
справ: „Екологічна культура як одна з невід’ємних рис професійності юриста”.		
Поняття „економіка” і „право” як складові характеристики загального рівня культури юриста // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – Вип. 2. – С. 265–274.	Несімко О.Д.	стаття
Характерні особливості економічної культури юриста // Актуальні проблеми реформування державного управління в Україні: Матеріали щорічної науково-практичної конференції (20 січня 2006. – Львів). У 2-х ч.: ЛРІДУ НАДУ, 2006. – Ч. 1. – С. 216–217.	Несімко О.Д.	стаття
Збірник матеріалів конференції „Проблеми забезпечення законності у сфері земельних та аграрних правовідносин”. – Львів, 2006. – 98 с.	Гаєцька-Колотило Я.З.	упорядкування
Відгук на автореферат дисертації Браніцького О.М. на тему: „Правове становище спеціалістів сільського господарства”.	Гаєцька-Колотило Я.З.	відгук

Проблеми і теми досліджень	Виконавці	Форма реалізації
„Забезпечення законності у сфері земельних та аграрних правовідносин // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юри-дична. – 2006. – № 2 (30). – С. 302–309.	Гаєцька-Колотило Я.З	стаття
Програма із земельного права для підготовки кандидатів на посаду судді	Гаєцька-Колотило Я.З	програма
Тести із земельного права для оцінювання знань кандидатів на посаду судді	Гаєцька-Колотило Я.З.	тести
Земельні правовідносини крізь призму організаційно-правових форм господарю-вання // Матеріали міжнародної наукової конференції (27–28 квітня 2006 р., м. Біла Церква). – С. 38–41.	Гаєцька-Колотило Я.З.	стаття
Про правове становище кредитних спілок в Україні // Бюлетень Міні-стерства юстиції України. – 2006. – № 10.	Гаєцька-Колотило Я.З.	стаття
Некоторые теоретические аспекты правового регулирования сельскохозяйственной кооперации в Украине // Аграрное и земельное право. – М., 2006. – С. 111–125	Гаєцька-Колотило Я.З.	стаття

Проблеми і теми досліджень	Виконавці	Форма реалізації
Участь в науково-практичному семінарі „Проблеми виникнення та припинення корпоративних відносин”. Тема доповіді: „Особливості відповідальності учасників корпоративних правовідносин”. 28.04.06 року. Львівський державний університет внутрішніх справ.	Курило Т.В.	доповідь
Участь в науково-практичній конференції „Проблеми забезпечення законності у сфері земельних правовідносин” Тема доповіді: „Відповідальність держави за шкоду, заподіяну сільськогосподарським кооперативам внаслідок втручання держави в їхню діяльність”. 19.05.06 року. Львівський державний університет внутрішніх справ.	Курило Т.В.	доповідь
Участь в науково-практичній конференції „Конституційна реформа в Україні: проблеми реалізації” Тема доповіді: „Державна служба охорони пам’яток в контексті політичної реформи”. 27.10.06 року. Львівський державний університет внутрішніх справ.	Курило Т.В.	доповідь

Проблеми і теми досліджень	Виконавці	Форма реалізації
Участь у міжнародній науково-практичній конференції „Україна та Європейський Союз: шляхи та напрямки зближення і співпраці”. Тема доповіді: „ЮНЕСКО та збереження культурної спадщини людства”. 14–15.09.06 року. Львівський регіональний інститут державного управління при Національній академії державного управління при Президентові України.	Курило Т.В.	доповідь
Участь в науково-практичному семінарі „Проблеми забезпечення економічної безпеки первинної ланки господарювання”. Тема доповіді: „Відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції” 24.11.06 року. Львівський державний університет внутрішніх справ.	Курило Т.В.	доповідь
Стаття „Конституційно-правові засади охорони культурної спадщини та проблеми їх реалізації в Україні” // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 2. – С. 40 – 41.	Курило Т.В.	стаття
Навчальний посібник „Митне право України”. – Львів: Вид-во Новий світ, 2006. – 170 с.	Курило Т.В.	навч. посібник

Проблеми і теми досліджень	Виконавці	Форма реалізації
Актуальні проблеми реформування цивільно-процесуального законодавства: теорія та практика	Дутко А.О.	круглий стіл
Дутко А.В. Юридична техніка: по-няття, види // Вісник ЛДУВС. – 2006. – № 3.	Дутко А.О.	стаття
Участь у науково-практичній конференції у ЛДУВС на тему: „Взаємодія ОВС та інших органів у забезпеченні екологічної безпеки”. 3 листопада 2006 р. З доповіддю на тему: „Проблеми договірного регулювання земельних відносин”	Дутко А.О.	доповідь

4. ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

На кафедрі один науково-педагогічний працівник працює над докторською дисертацією на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук та троє над кандидатською дисертацією на здобуття наукового ступеня кандидата наук:

- докторські:

№	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік роботи над дисерт.	Тема та напрямок дисертаційного дослідження	Стан виконання
1	Кравчук Володимир Миколайович	2		

- кандидатські:

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батької	Рік роботи над дисерт.	Тема та напрямок дисертаційного дослідження	Стан виконання
1.	Дутко А.О.	2	Юридичні конструкції та проблеми їх використання у законотворчій практиці України – теорія держави і права – 12.00.01	здача канд. іспитів з іноземної мови та філософії
2.	Дашо Т.Ю.		Роль і місце органів МВС в умовах формування громадянського суспільства в Україні. – теорія держави і права – 12.00.01.	здача канд. іспитів з іноземної мови та філософії
3.	Несімко О.Д.		Економічна культура юриста: правовий аспект – філософія права – 12.00.12	здача канд. іспитів з іноземної мови та філософії

5. НАУКОВІ ТА НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ КОНФЕРЕНЦІЇ, СЕМІНАРИ, КРУГЛІ СТОЛИ ТОЩО

Кафедрою організовано і проведено науково-практичний семінар „Проблеми виникнення та припинення корпоративних відносин”, засідання якого відбулося 28 квітня 2006 р.

В семінарі взяло участь понад 30 учасників з 10 наукових і практичних установ.

Науково-педагогічний склад кафедри також брав активну участь у різноманітних наукових, науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, які проводилися як в університеті, так і в інших наукових установах та вищих навчальних закладах м. Львова та України.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Статус	Конференція	Семінар	Круглий стіл	Всього
1	Паньонко Ігор Михайлович	Міжнародна				7
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська	3	3		
2	Кравчук Володимир Миколайович	Міжнародна				3
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська	1	1		
3	Курило Тетяна Вячеславівна	Міжнародна				5
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська	3	1		
4	Ільків Наталя Володимирівна	Міжнародна				4
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська	1	2		
5	Гасцька-Колотило Ярина Зіновіївна	Міжнародна				4
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська	1	2		
6	Дутко Альона Олександрівна	Міжнародна				4
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська	1	2		

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Статус	Конфе- ренція	Семінар	Круглий стіл	Всього
7	Винар Любомир Вікторович	Міжнародна				3
		Всеукр. (міжвуз.)	1			
		Університетська	1	1		
8	Несімко Олег Дем'янович	Міжнародна	1			4
		Всеукр. (міжвуз.)	1	1		
		Університетська		1		
9	Дашо Тарас Юрійович	Міжнародна	1			4
		Всеукр. (міжвуз.)	1	1		
		Університетська		1		

6. НАУКОВА РОБОТА КУРСАНТІВ І СТУДЕНТІВ

Назва наукового гуртка – **„Цивільне право та процес”**
(керівник – Т.Ю. Дашо, ст. викладач, староста – курсант 4-го курсу факультету економічної безпеки В.Я. Ковальчук.)

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
---------------------	---

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Сливка С.С. Філософія правової держави.....	5
Лепісевич П.М. Універсали Української Центральної Ради – політико-правова лінія українського державотворення.....	7
Кравчук В.М. Рейдерство – загроза економічній безпеці України.....	10
Мельник М.І. Захист суб'єктів господарювання від рейдерства: правові аспекти	12

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Макарчук В.С. Народні Збори Західної України як легітимний вияв волі місцевого населення до возз'єднання з Україною	17
Гарасимів Т.З. Значення правосвідомості для подолання девіантної поведінки...	24
Кельман М.С. Формулювання проблеми виявлення логіки розвитку теоретичної науки про державу і право	26
Терлюк І.Я. Вітчизняна традиція формування та реалізації поділу влади.....	28
Тополевський Р.Б. Інформаційний аспект правової системи.....	31
Жаровська І.М. Доступність права: теоретико-правові аспекти.....	33
Настасяк І.Ю. Зародження парламентаризму в галичині на тлі революційних подій 1848–1849 рр.	35
Ситар І.М. Інтегративне праворозуміння в правовій системі України	37
Балинська О.М. Вербально-біхевіористський метод у правотворчості: регуляція правової поведінки соціального суб'єкта	39
Забзалюк Д.Є. Організація і структура душпастирської служби Збройних Сил ЗУНР: історико-правовий аналіз	47
Дутко А.О. Юридичні конструкції: поняття та види.....	49
Дуфенюк О.М. Антропологізація методології сучасної правової науки	53
Чорнобай О.Л. Дієвість норм фольклорного права у державотворенні.....	55
Занік Ю.М. Роль інтелектуальної культури у правотворчому процесі	58

Марковський В.Я. Діяльність Союзу Українських Адвокатів на захист прав рідної мови (на матеріалах правничого часопису „Життя і право” (1928–1939 рр.).....	62
Цмоць У.О. Основні засади формування комунальної власності в Україні.....	67
Галюк С.Г. Співвідношення фкга та законів шаріату в мусульманському праві	71

Шевців М.Б. Законодавство про профілактику правопорушень серед неповнолітніх: проблеми та перспективи.....	72
Тарапата І.Б., Пазен Т.М. Перспективи розвитку правотворчого процесу як основного засобу здійснення державної політики	74

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

Штангрет М.Й. Духовне та моральне виховання: сутність та значення для формування правосвідомості курсантів.....	77
Олексюк М.М. Тероризм як соціально-політичне явище та його оцінка у сучасній зарубіжній філософсько-правовій традиції	79
Ряшко В.І. Культура спілкування та її особливості в діяльності майбутнього правоохоронця	82
Гайворонюк Н.В. Гендерна рівність як принцип формування державної політики ..	86
Курило Т.В. Правова охорона культурних цінностей у міжнародному праві ..	90
Мельничук Н.Ю. „Злочин” та „покарання” у контексті міфоархетипу правотворення	94
Бедрій Р.Б. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи	97
Сокол Р.В. Кадрова політика МВС України як віддзеркалення проблем процесу державотворення	99
Сосніна О.В. До питання формування європейських стандартів прав людини	103
Дуфенюк М.М. Проблеми національного державотворення в ідеології українського народництва.....	106
Кравців О.Р. Критичний аналіз положень конституційної реформи в частині розподілу повноважень	110
Боровська Г.С. Становлення правосвідомої особистості у філософсько-педагогічній спадщині П. Юркевича	112
Орлов С.Ф. Глобалізація та транснаціональна злочинність	115
Брухаль О.Б. Проблеми повернення довіри населення до міліції	121

Бренько В.Б.

Профілактика ОВС проявів сепаратизму як суспільно необхідна умова гармонізації міжрегіональних взаємовідносин в Україні . 127

Хрунь І.Ю.

Неповнолітні як суб'єкти політичних прав 129

Лавренюк В.М.

Відображення християнських засад позитивного права в основних правах людини 133

ЦИВІЛЬНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ТРУДОВЕ ПРАВО

Мацько М.А.

Працевлаштування громадян: соціально-правові аспекти 136

Паньонко І.М.

Забезпечення права інтелектуальної власності 140

Смолин Г.В.

Закон „Про акціонерні товариства” вкрай потрібен 145

Ільків Н.В.

Окремі питання виникнення права власності на земельну ділянку 147

Гаєцька-Колотило Я.З.

Проблеми становлення інституту набувальної давності у земельному праві України..... 151

Апопій І.В.

Правове регулювання режиму окремого проживання подружжя..... 154

Ратушна Б.П.

Доказові правомочності сторін у цивільному процесі України .. 157

Винар Л.В.

Правовий статус публічних корпорацій 163

Павлів-Самойл Н.П.

Трудова міграція українських громадян: причини та наслідки... 165

Рудий Н.Я.

Особливості майнових відносин при встановленні та позбавленні опіки за Статутами Великого князівства Литовського..... 167

Жукровська Н.Б.

До питання про поняття зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди 170

Швець Л.М.

Еволюція інституту відшкодування моральної шкоди..... 174

Дмитришин Б.Т.

Правовий статус ОВС у цивільних правовідносинах 177

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. КРИМІНОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

Ревак І.О.

Інтелектуальний потенціал у контексті розбудови інноваційної моделі економіки України..... 180

Копелєв І.Ю.

Механізм забезпечення економічної безпеки ТВК „Львівхолод” 182

Авраменко О.В.

Врахування стану сильного душевного хвилювання у кримінально-правовій кваліфікації 186

Хомин О.Й.	
Вплив корупції на розвиток кримінальної економіки	188
Телефанко Б.М.	
Проблеми соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань	191
Живко З.Б.	
Основні аспекти мінімізації ризиків при кадровому менеджменті	194
Якімова С.В.	
Кримінологічна характеристика крадіжок вантажів на залізничному транспорті	200
Янович Р.М.	
Деякі питання кримінальної відповідальності за створення злочинної організації та бандитизм	203
Максимович Р.Л.	
Визначення поняття службової особи в зарубіжному кримінальному законодавстві	204
Парасюк Н.М.	
До питання про визначення ознак офіційного документа як предмета злочинів, передбачених ст.ст. 357, 358 КК України	209
Кіржецький Ю.І.	
Чинники тінізації економіки в Україні	214
Глущенко О.О.	
Постулат системності у розбудові національного інституту фінансового моніторингу України	218
Сорока С.О.	
Суб'єктивна сторона контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів	223
Галабала М.В.	
Дослідження проблеми предмету кримінального права вітчизняною кримінально-правовою наукою	226
Устрицька Н.І.	
Про кримінально-правове значення повторності злочинів	229
Шнягін О.Г.	
Подання захисником клопотання про призначення судово- психологічної експертизи у справах про злочини проти життя та здоров'я особи	232
Беленок В.П.	
Деякі особливості кримінально-правової охорони правоохоронної діяльності за кримінальним законодавством Республіки Білорусь	235
Татарин І.І.	
Соціальні чинники злочинності серед неповнолітніх	237
Олійник Т.В.	
Про поняття „обмежена осудність”	240
ДОДАТОК	
СКЛАД, НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ КАФЕДР	
ФАКУЛЬТЕТУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	242
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ І ПОЛІТОЛОГІЇ	242

КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА	247
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	261
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ	269
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ	280

ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
ТА ПРАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Матеріали Першої звітної
наукової конференції
2 березня 2007 р.*

Упорядник – **Т.В. Курило**,
заступник начальника факультету економічної безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Редактор
Р.М. Стефанишин

Комп'ютерний набір і верстка
Н.М. Лесь

Друк
П.М. Муляк

Здано до набору 21.06.2007 р. Підписано до друку 20.07.2007 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 17.43.
Тираж 150 прим.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.